

ราชาศัพท์

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

ราชศัพท์ เอกลักษณ์แห่งชาติ

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์แห่งชาติ

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

จัดพิมพ์เผยแพร่

ราชาศัพท์

เอกลักษณ์ของชาติ

คณะกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือราชาศัพท์

ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

จัดพิมพ์เผยแพร่ ครั้งที่ ๓ พุทธศักราช ๒๕๕๓ ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ จำนวน ๕๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data.

ราชาศัพท์. -- พิมพ์ครั้งที่ ๓.- - กรุงเทพฯ : สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ,
๒๕๕๓. ๓๗๒ หน้า.

๑. ภาษาไทย -- ราชาศัพท์. I. คณะอนุกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือราชาศัพท์.
II. ชื่อเรื่อง.

๔๙๕.๙๑๘

ISBN : 978-616-7197-73-9

พิมพ์ที่ : บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด

๓๐๗ ซอยลาดพร้าว ๘๗ แขวงคลองเจ้าคุณสิงห์

เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐

โทร. ๐-๒๙๖๖-๑๖๐๐-๖ โทรสาร ๐-๒๙๖๖-๑๖๐๙

หนังสือเผยแพร่ห้ามจำหน่าย

คำนำ

ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ทรงทำนุบำรุงบ้านเมือง บำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ด้วยทศพิธราชธรรม และขัตติยวัตร ขัตติยธรรม พระมหากษัตริย์องค์ดังกล่าวทำให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของปวงชนชาวไทยตลอดมา

บรรพชนไทยเคารพสักการะพระมหากษัตริย์ และต้องการแสดงออกว่าเทิดทูนพระประมุขของชาติไว้สูงสุด จึงคิดถ้อยคำที่ควรแก่พระเกียรติมาใช้เป็นคำราชาศัพท์ในการกราบบังคมทูล พระกรุณาให้ต่างจากถ้อยคำที่สามัญชนพูด คำราชาศัพท์นี้ได้ใช้เป็นภาษาแบบแผนสืบต่อกันมา ถือเป็นวัฒนธรรมทางภาษาอันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาติ คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงเห็นสมควรจัดทำหนังสือราชาศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ ๓ ฉบับปรับปรุง เผยแพร่แก่นักเรียน เยาวชน และ ประชาชนที่สนใจศึกษาและใช้ราชาศัพท์ให้ถูกแบบแผน

การจัดทำหนังสือราชาศัพท์ครั้งนี้ คณะอนุกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือราชาศัพท์ ได้ปรับปรุงจากฉบับเดิม ที่จัดทำไว้เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๕ และใช้ข้อมูลจากหนังสือ เอกสารต่างๆ เกี่ยวกับราชาศัพท์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันตามที่ปรากฏชื่อในบรรณานุกรมท้ายเล่ม เป็นแนวทางในการพิจารณาปรับต้นฉบับให้ถูกต้องสมบูรณ์ขึ้น รวมทั้งได้จัดข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ แยกคำสุภาพที่ใช้แก่พระสงฆ์และบุคคลทั่วไปพิมพ์ไว้เป็นภาคผนวกท้ายเล่ม เพิ่มภาพประกอบเพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาค้นคว้า

คณะอนุกรรมการฯ ขอขอบคุณหน่วยงาน และบุคคลต่างๆ ที่กรุณาอนุเคราะห์ให้ข้อมูล คำแนะนำ และอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงเพื่อประโยชน์แก่การศึกษา เรื่องคำราชาศัพท์และการใช้ภาษาไทย ตลอดจนธำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางภาษาอันมีค่าของชาติสืบไป

คณะอนุกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือราชาศัพท์
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สารบาญ

คำนำ	หน้า
สารบาญ	๔
คำอธิบายวิธีใช้หนังสือราชาศัพท์	๖
บทที่ ๑ อธิบายราชาศัพท์และการใช้ราชาศัพท์	๗
บทที่ ๒ ราชาศัพท์หมวดต่างๆ	๓๑
หมวดที่ ๑ ชัตติยตระกูล	๓๒
หมวดที่ ๒ ร่างกาย	๔๓
หมวดที่ ๓ อาการ	๕๑
หมวดที่ ๔ นาม	๗๔
หมวดที่ ๕ เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ภาชนะใช้สอย อาหาร และ เครื่องใช้ทั่วไป	๙๗
หมวดที่ ๖ ศัพท์ที่ใช้ในการพระราชพิธีและ การพระราชกุศล	๑๐๗
หมวดที่ ๗ เครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค	๒๐๕
หมวดที่ ๘ พระราชนิเวศน์มณฑลเสนา	๒๒๕
หมวดที่ ๙ พระราชพาหนะ	๒๓๕
หมวดที่ ๑๐ ลักษณะนาม	๒๕๔
บทที่ ๓ คำนำพระนามและคำนำนาม	๒๖๑
บทที่ ๔ คำนามและคำกริยาที่มีความหมายอย่างเดียวกัน แต่ใช้ราชาศัพท์ ต่างกัน	๒๖๙
บทที่ ๕ การใช้ราชาศัพท์ในการเขียนหนังสือ การกราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล กราบทูล ทูล และรายงานด้วยวาจา	๓๐๓

	หน้า
ภาคผนวก	๓๒๘
ภาคผนวกที่ ๑	๓๒๙
ภาคผนวกที่ ๒	๓๔๘
ภาคผนวกที่ ๓	๓๕๒
ภาคผนวกที่ ๔	๓๕๘
ภาคผนวกที่ ๕	๓๖๑
บรรณานุกรม	๓๖๖
รายนามคณะอนุกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือราชศัพท์	๓๗๑

คำอธิบาย วิธีใช้หนังสือราชาศัพท์

หนังสือราชาศัพท์ฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อให้การค้นหาคำราชาศัพท์ที่ต้องการสะดวกขึ้น
ทั้งจากคำราชาศัพท์และคำสามัญ จึงจัดทำคำอธิบายวิธีใช้หนังสือไว้ดังต่อไปนี้

๑. คำราชาศัพท์จัดไว้เป็นหมวด เรียงลำดับตามความสำคัญของคำที่เกี่ยวข้องกับ
พระมหากษัตริย์ เริ่มต้นด้วยขัตติยตระกูล ร่างกาย อาการ นาม เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ
ภาชนะใช้สอย อาหาร และเครื่องใช้ทั่วไป ศัพท์ที่ใช้ในการพระราชพิธีและการพระราชกุศล
เครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค พระราชนิเวศน์มณเฑียรสถาน พระราชพาหนะ
ลักษณะนาม คำนำพระนามและคำนำนาม คำนามและคำกริยาที่มีความหมายอย่างเดียวกัน
แต่ใช้ราชาศัพท์ต่างกัน การใช้ราชาศัพท์ในการเขียนหนังสือ การกราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล กราบทูล ทูล และรายงานด้วยวาจา

๒. การจัดคำในแต่ละหมวด

๒.๑ จะขึ้นต้นด้วยคำราชาศัพท์ อธิบายความหมายและบอกฐานันดรศักดิ์ของ
ผู้ใช้คำราชาศัพท์นั้นๆ

๒.๒ จัดคำตามลำดับอันควร เช่น ในหมวดร่างกาย จะเริ่มต้นจากเบื้องบนลง
ไปถึงเบื้องล่าง คือ ศีรษะ แขน มือ ลำตัว ขา และเท้า

๒.๓ จัดคำที่ใช้แก่พระมหากษัตริย์ก่อน แล้วจึงถึงคำที่ใช้แก่สมเด็จพระบรม-
ราชินีนาถ และต่อไปตามลำดับพระบรมวงศานุวงศ์ ถ้าไม่บอกว่าใช้แก่พระราชวงศ์ชั้นใด หมาย
ความว่าใช้แก่พระราชวงศ์ทุกชั้น

บทที่ ๑

อธิบายราชาศัพท์และการใช้ราชาศัพท์

ตามที่เข้าใจกันทั่วไป **ราชาศัพท์** หมายถึงถ้อยคำจำพวกหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ เป็นคำที่ใช้แก่พระมหากษัตริย์และเจ้านาย เช่น คำว่า พระเนตร พระกรรณ พระบาท พระหัตถ์ สรง เสวย เป็นต้น ที่จริง **ราชาศัพท์** มีความหมายกว้างกว่านี้ คำราชของ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) อธิบายคำนี้ไว้เป็นใจความว่า ราชภาษา อันสมมติเรียกว่า **ราชาศัพท์** เป็นถ้อยคำ ภาษาที่ผู้ทำราชการพึงศึกษาจดจำไว้ใช้ให้ถูกในการกราบบังคมทูลพระกรุณา ในการเขียนหนังสือ และแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน จะกล่าวถึงผู้ใด สิ่งใดก็ใช้ถ้อยคำให้สมควร ไม่ให้พลาดจากแบบแผนเยี่ยงอย่างที่มีมาแต่ก่อน

ที่มาของราชาศัพท์

ราชาศัพท์เกิดขึ้นในชั้นแรกเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของชาติ ให้สูงกว่าคนในชาติ ดังลายพระหัตถ์ของ**สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** ทูล **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์** ในพระนิพนธ์ **สาส์นสมเด็จพระ เล่มที่ ๒๓**^(๑) ว่า

“ลักษณะที่ไทยใช้ ราชาศัพท์ก็เป็นคำที่ผู้ที่มีเชื้อเจ้าใช้เรียกภริยาหรือวัตถุอันเป็นของเจ้า หรือว่าโดยย่อ ราชาศัพท์ดูเป็นคำที่ผู้เป็นบริวารชนใช้สำหรับผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ หรือถ้าว่าอีกอย่างหนึ่ง ดูเป็นเอาภาษาของคนจำพวกอื่น ที่ใช้สำหรับผู้ที่มาเป็นเจ้านายผู้ปกครองของตน มีเค้าจะสังเกตในคำจารึกและหนังสือเก่าเห็นได้ว่า ราชาศัพท์ใช้ในกรุงศรีอยุธยาดีกว่าที่อื่น ยิ่งเหนือขึ้นไปยิ่งใช้น้อยลงเป็นลำดับ หม่อมฉันอยากสันนิษฐานว่า มูลของราชาศัพท์จะเกิดด้วยเมื่อเขมรปกครองเมืองละโว้ ในอาณาเขตเมืองละโว้ พลเมืองมีหลายชาติ คำพูดเป็นหลายภาษาปะปนกัน ทั้งเขมร ไทย และละว้า ไทยพวกเมืองอยู่ทองคงพูดภาษาไทย มีคำภาษาอื่นปนมากกว่าภาษาไทยที่พูดทางเมืองเหนือ หรือจะเปรียบให้เห็นใกล้ๆ เช่น ภาษาไทยที่พูดกันทางเมืองอุบลกับที่พูดกันในกรุงเทพฯ ในเวลานี้ก็ทำนองเดียวกัน ครั้นรวมเมืองเหนือกับเมืองใต้อยู่ในปกครองของกรุงศรีอยุธยา เจ้านายที่เคยอยู่เมืองเหนือนับแต่สมเด็จพระบรมราชาธิราชสามพระยา เป็นต้น ได้ปกครองกรุงศรีอยุธยาและตีเมืองเขมรได้ ได้เขมรพวกที่เคยปกครองเมืองเขมรเข้ามาเพิ่มเติมระเบียบราชาศัพท์จึงเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นต้น แต่เจ้านาย

(๑) **สาส์นสมเด็จพระ** ฉบับลงวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๔๔๔ (ฉบับองค์การคำคุณศัพท์ พ.ศ. ๒๕๐๖) เล่ม ๒๓ หน้า ๑๐๖-๑๐๗

เคยตรัสอยู่แต่ก่อนอย่างไรก็ตรัสอยู่อย่างนั้น ใช้ราชาศัพท์แต่กับพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านายที่ทรงศักดิ์สูงกว่าหรือเสมอกัน นี่ว่าด้วยกำเนิดของราชาศัพท์ ถ้าว่าต่อไปถึงความประสงค์ที่ใช้ราชาศัพท์ ดูก็น่าสนใจ สังเกตตามคำที่เอาคำภาษามครและสันสกฤตมาใช้ เช่นว่า พระเศียร พระโขนง พระหัตถ์ พระบาท เป็นต้น ดูประสงค์จะแสดงว่าเป็นของผู้สูงศักดิ์กว่าที่มีใช้เจ้านาย แต่ที่เอาคำสามัญในภาษาเขมรมาใช้ เช่น พระชนง พระชนย และพระชนอง เป็นต้น ดูเป็นแต่จะเรียกให้บริวารที่เป็นเขมรเข้าใจ มิใช่เพราะถือว่าภาษาเขมรสูงศักดิ์กว่าภาษาไทย ชวนให้เห็นว่า เมื่อแรกตั้งราชาศัพท์ ภาษาที่ใช้กันในพระนครหรือยุรยาตยังสับสน เลือกเอาศัพท์ที่เข้าใจกันมากมาใช้ และราชาศัพท์ในครั้งแรกจะไม่มีมากมายนัก ต่อมาภายหลังจึงคิดเพิ่มเติมขึ้น”

พระวรวงศ์วิสิฐ (เซ่ง คิวศรียานนท์) กล่าวไว้ในหนังสือ **หลักภาษาไทย** ว่า “ต้นเดิมที่จะเกิดมีราชาศัพท์ขึ้น ก็เพราะเมื่อไทยเราตั้งชาติเข้มแข็งขึ้นในดินแดนที่เข้ามาปกครองใหม่ คือ ดินแดนประเทศสยามนี้ เราก็เลือกผู้ที่มีความสามารถ มีลักษณะเป็นอัจฉริยบุคคลในคณะ แล้วยกขึ้นเป็นประมุขของชาติเพื่อคุ้มครองชาติให้มั่นคงและนำชาติให้ประสบชัย ตลอดถึงความเป็นอารยชาติ ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นประมุขนี้เรียกกันว่า พระราชาธิบดี”

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ตรัสไว้ในปาฐกถาเรื่อง **กถาเรื่อง ภาษา** ว่า “นอกจากคำพูดและวิธีพูดทั่วไปแล้ว ยังมีคำพูดและวิธีพูดสำหรับชนเฉพาะหมู่เฉพาะเหล่าอีกด้วย เช่น ราชาศัพท์ของเรา เป็นต้น ฝรั่งเศสไม่มีราชาศัพท์เป็นคำตายตัว แต่มีวิธีพูดยกย่องชั้นพระมหากษัตริย์หรือชั้นผู้ดีเหมือนกัน แต่วิธีพูดเช่นนี้ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว โดยมากมักจะเป็นวิธีพูดอย่างสุภาพเท่านั้นเอง”

คำที่ใช้เป็นราชาศัพท์ของไทย ส่วนใหญ่เป็นคำภาษาอื่น มาจากภาษาบาลี สันสกฤต และเขมร

เหตุที่ใช้คำภาษาบาลี สันสกฤต และเขมร เป็นคำราชาศัพท์ของไทยนั้น นักปราชญ์ทางประวัติศาสตร์และทางภาษากล่าวว่า การนำคำในภาษาเขมรมาใช้นั้นเป็นการเกิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในฐานะทรงเป็นผู้ปกครองแผ่นดิน นอกจากนั้น **พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์** ยังได้ตรัสไว้ในปาฐกถาเรื่อง **สยามพากย์** ว่า

“การใช้ราชาศัพท์ เพื่อจะยกย่องฐานะของพระราชาให้สูงขึ้น”

คำเขมรที่ต่อมานำมาใช้เป็นราชาศัพท์นั้น ในศิลาจารึกสุโขทัยหลักต่างๆ มีใช้อยู่มากและใช้แก่คนสามัญทั่วไป มิได้ใช้แก่พระมหากษัตริย์ เช่น

คิลจาริกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง

คำว่า **ทรง** “คนในเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มัก**ทรง**ศีล มักโอยทาน” (บรรทัดที่ ๙ ด้าน ๒)

คิลจาริกสุโขทัย หลักที่ ๒ จารึกวัดศรีชุม (พุทธศักราช ๑๘๘๔-๑๙๑๐)

คำว่า **เสด็จ** “พระศรีรัตนมหาธาตุเจ้ากู่ลูกหนึ่งมีพรรณงามดังทอง... **เสด็จ**มาแต่กลาง
หาว” (บรรทัดที่ ๖๖ ด้าน ๒)

คำว่า **บังคม** “คนทั้งหลายไหว้กันเต็มแผ่นดิน อุปมาดังเรียงท่อนอ้อยไว้มาก... เขาจึงขึ้น
บังคม” (บรรทัดที่ ๗๓ ด้าน ๒)

ส่วนที่ใช้คำภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีเป็นราชาศัพท์นั้น **พระวรวงศ์วิสิฐ** กล่าวไว้ในหนังสือ **หลักภาษาไทย** ว่า เป็นเพราะคำทั้งสองนี้เป็นคำทางพระศาสนาซึ่งถือว่าเป็นคำสูง จึงนำมาใช้เป็นราชาศัพท์ด้วย

คำราชาศัพท์ มีใช้เป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังที่ **พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์** (หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ ทวีวงศ์) กล่าวไว้ในเรื่อง **กิริยามารยาทและการใช้ถ้อยคำในราชสำนัก** ว่า “ราชาศัพท์ที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรฉบับแรก เห็นจะเป็นกฎมณเฑียรบาลในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กรุงศรีอยุธยา ในกฎมณเฑียรบาลฉบับนี้มีพระราชกำหนดถ้อยคำที่จะใช้กราบทูล คำที่ใช้เรียกสิ่งของใช้ และวิธีใช้คำรับ อาจถือเอาเป็นราชาศัพท์ฉบับแรกได้ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ทรงแสดงพระมติทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ไว้แล้วว่า ระเบียบราชาศัพท์จึงเริ่มขึ้นตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นต้น”

การใช้ราชาศัพท์

ราชาศัพท์ส่วนมากเป็นศัพท์ที่มาจากภาษาบาลี สันสกฤต เขมร และคำไทยรุ่นเก่า สามารถสังเกตได้ว่ามักเป็นคำประสม ประกอบขึ้นด้วยคำตั้งแต่สองคำขึ้นไป และกำหนดให้ใช้ในที่ต่ำสูงต่างกัน ในบทนี้ จะตั้งข้อสังเกตให้ศึกษาถึงราชาศัพท์ที่ใช้เป็นคำชนิดต่างๆ ว่าแต่ละชนิดมีลักษณะอย่างไร และมีวิธีการอันใดที่พึงถือเป็นหลักในการประกอบคำเข้าด้วยกัน ให้สำเร็จเป็นราชาศัพท์ที่มีความหมายถูกต้องตรงกับที่ประสงค์จะใช้

ข้อหนึ่ง ราชาศัพท์ที่ใช้เป็นชื่อ หรือที่เรียกว่า คำนาม

ในไวยากรณ์ มี ๒ ลักษณะ คือ

๑. คำที่ไม่ต้องใช้คำใดๆ เข้าประกอบ ได้แก่ คำนามที่เป็นชื่อของสิ่งๆ ที่รวมกันอยู่เป็นหมู่ๆ เช่น สมาคม คณะ รัฐบาล มูลนิธิ บริษัท โรงเรียน สงฆ์ ที่ทางไวยากรณ์เรียก สมุหนาม พวกหนึ่ง อีกพวกหนึ่ง ได้แก่ คำนามที่เป็นราชาศัพท์แล้วในตัว เช่น คำว่า วัง ตำหนัก หม่อม หม่อมห้าม เจ้าจอม ซายา เป็นต้นอย่าง พวกหลังนี้ บางทีเมื่อจะใช้ในที่สูงขึ้นไปกว่าศักดิ์ของคำ ต้องประกอบคำอื่นเข้าด้วย ให้ได้ความหมายตรงกับที่ต้องการ อย่างคำว่า **ตำหนัก** (เรือนของเจ้านาย) ประกอบคำ **พระ** เป็น **พระตำหนัก** กลายเป็นเรือนหลวง (เรือนของพระมหากษัตริย์) หรือคำว่า **ซายา** ซึ่งหมายถึงหม่อมเจ้าที่เป็นภรรยาของเจ้านาย และคำนี้ยังอาจประกอบคำอื่นๆ เข้าได้อีก เป็น **พระวรซายา พระราชซายา พระวรราชซายา พระอัครซายา** ซึ่งล้วนมีความหมายเปลี่ยนไปตามความมุ่งหมายที่จะใช้ให้สูงและสำคัญยิ่งขึ้นเพียงใด หรือคำว่า **เจ้าจอม** ซึ่งหมายถึงพระสนมของพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระบวรราชเจ้า ก็อาจเลื่อนเป็น **เจ้าจอมมารดา** (เมื่อมีพระเจ้าลูกเธอ) เป็น **เจ้าคุณจอมมารดา** (เมื่อได้รับสถาปนาให้มีศักดิ์สูงเป็นพิเศษ) หรืออาจตัดคำ **เจ้า** ออกเสีย เหลือแต่ **จอมมารดา** ก็ได้ เมื่อใช้สำหรับพระสนมในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ที่มีพระโอรสธิดา

๒. คำที่ต้องใช้คำอื่นเข้าประกอบให้เป็นราชาศัพท์ ซึ่งมีหลักสังเกตในการประกอบดังนี้

๒.๑ คำที่ใช้แก่พระมหากษัตริย์

๒.๑.๑ คำนามที่เป็นสิ่งสำคัญอันควรยกย่อง ใช้คำ เช่น “พระบรมมหาราช” “พระบรมมหาราช” “พระบรมมหา” “พระบรมราช” “พระบรม” “พระอัครราช” “พระอัคร” “พระมหา” นำหน้า เช่น พระบรมมหาราชบรรพบุรุษ พระบรมมหาราชวัง พระบรมมหาชนก พระบรมราชชนนี พระบรมราชโองการ พระบรมราชบุรพการี พระบรมราชวงศ์ พระบรมราชาภิเษก พระบรมราชูปถัมภ์ พระบรมราชานุเคราะห์ พระบรมราชานุสรณ์ พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบรมราโชวาท พระบรมมหัยกา พระบรมราชินี พระบรมโพธิสมภาร พระบรม-

เดชาณุภาพ พระบรมนามาภิไธย พระปรมาภิไธย พระบรมฉายาลักษณ์ พระบรมศพ พระบรม-
ทนต์ พระบรมอัฐิ พระบรมญาติ พระบรมโอรสาธิราช พระอัครราชเทวี พระอัครราชชายา
พระอัครมเหสี พระอัครเทวี พระอัครชายา พระมหามณเฑียร พระมหาปราสาท พระมหาอุณาโลม
พระมหามงกุฎ พระมหาสังวาล พระมหาสังข์ พระมหาเศวตฉัตร พระมหากฤษฎา พระมหา
กรุณาธิคุณ พระมหามงคล

๒.๑.๒ คำนามที่เป็นสิ่งสำคัญรองลงมา หรือที่ประสงคฺจะมีให้ปนกับเจ้านาย
อื่นๆ หรือไม่ประสงคฺจะให้รู้สึกว่สำคัญดังข้อต้น ให้ใช้คำว่า “พระราช” ประกอบข้างหน้า เช่น
พระราชวัง พระราชนิเวศน์ พระราชอำนาจ พระราชวงศ์ พระราชประสงคฺ พระราชดำริ พระราช-
ดำรัส พระราชกุศล พระราชปรารภนา พระราชปรารภ พระราชทรัพย์ พระราชลัญจกร
พระราชทาน พระราชอุทิศ

๒.๑.๓ คำนามที่เป็นสิ่งสามัญทั่วไป ที่ไม่ถือว่าสำคัญ และไม่ประสงคฺจะแยก
ให้เห็นว่าเป็นนามใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์ ให้ใช้คำว่า “พระ” นำหน้า เช่น พระเจ้า พระองค์
พระกร พระหัตถ์ พระบาท พระโลหิต พระบงคน พระวาทะ พระเคราะห์ พระโรค พระแสง
พระศรี พระยี่ภู่ พระแท่น พระเก้าอี้ พระป้า พระโอรน พระดิง พระถ้ว พระฉาย พระสง
พระเขนย พระขนอง พระขนน

คำที่เติมตามข้อ ๒.๑.๓ นี้ และแม่ตามข้อ ๒.๑.๑ และ ๒.๑.๒ มีข้อนำสังเกตว่

ก. ส่วนใหญ่เป็นคำบาลี สันสกฤต คำเขมร และคำไทยเก่า แต่บางคำก็เป็น
คำไทยธรรมดาและคำต่างภาษา เช่น คำจีน คำฝรั่ง ซึ่งอนุโลมใช้ พระ นำหน้าด้วย

ข. บางที่เป็นคำชนิดอื่น แต่เมื่อเติมคำแต่งแล้วกลายเป็นคำนาม เช่น ประชวร
(ป่วยเจ็บ-กริยา) พระประชวร (ความป่วยเจ็บ-นาม) สง (หวิ-กริยา) พระสง (หวิ-นาม)
อุทิศ (กริยา) พระราชอุทิศ (นาม) ดำริ (กริยา) พระดำริ (นาม)

ค. ถ้านามใดเป็นคำประสมซึ่งมีคำ **พระ** ประกอบอยู่แล้ว ห้ามใช้คำ **พระ** นำหน้า
ข้ออื่นอีก เช่น ธารพระกร ฉลองพระเนตร รองพระบาท พานพระศรี ทองพระกร เครื่องพระสำอาง
ตุ้มพระกรรณ บั้นพระองค์ ชันพระสาคร

อนึ่ง บุคคลที่เป็นพระญาติหรือเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ย่อมมีคำบัญญัติให้ใช้
เป็นการเฉพาะ ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้าในบทนี้ แต่ถ้าใช้เป็นกลางๆ สำหรับพระประมุขอื่นๆ ก็ใช้
พระราช นำหน้า เช่น พระราชมารดา พระราชบิดา พระราชภคินี ถ้านุคคลนั้นมิใช่เจ้านาย
มักใช้ **พระ** นำ เช่น พระอัยกา พระมาตุลา พระชนก พระชนนี

ส่วนสามัญชนที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์โดยทางอื่น ใช้ **พระ** นำหน้า เช่น พระ
อาจารย์ พระสหาย พระพี่เลี้ยง พระนม

๒.๑.๔ คำนามที่เป็นสิ่งที่ไม่สำคัญ หรือมิได้กล่าวให้เป็นความสำคัญและคำนั้นเป็นคำไทย บางคำใช้คำ หลวง หรือ ต้น ประกอบเข้าข้างหลังให้เป็นราชาศัพท์ได้ เช่น ลูกหลวง หลานหลวง ของหลวง รดหลวง เรือหลวง สวนหลวง ม้าต้น ช้างต้น

ควรสังเกตว่า นามที่ใช้คำประกอบท้ายตามข้อนี้ มีนัยต่างกันอยู่ตามคำประกอบนั้นๆ ทั้งยังมีความหมายไม่ตรงทีเดียวกับนามที่มีคำนำหน้าตามข้อ ๒.๑.๑, ๒.๑.๒ และ ๒.๑.๓ (ส่วน หลวง ที่แปลว่า ใหญ่ เช่น คำ ภรรยาหลวง เขาหลวง ทะเลหลวง ไม่จัดว่าเป็นคำประกอบท้ายเพื่อให้คำหน้าเป็นคำราชาศัพท์)

๒.๑.๕ คำนามที่มีคำประกอบท้ายอื่นๆ ตามข้อ ๒.๑.๔ บางที่ยังประกอบคำ พระ เข้าข้างหน้าได้ด้วย เพื่อบ่งบอกว่าเป็นคำใช้แก่พระมหากษัตริย์ เช่น คำว่า พระเครื่องต้น

๒.๑.๖ บางคำประกอบคำอื่นๆ เข้าให้เป็นราชาศัพท์ด้วย มีความหมายต่างกันไปตามคำที่ประกอบ เช่น รยนต์พระที่นั่ง เรือยนต์พระที่นั่ง รถทรง เรือทรง ม้าทรง ช้างทรง น้ำสรง ห้องสรง ที่สรง ของเสวย โต๊ะเสวย ห้องบรรทม ที่บรรทม ที่ประทับ ที่ประพาส

๒.๒ คำที่ใช้สำหรับเจ้านาย มีการใช้คำประกอบแตกต่างกันหลายอย่าง เพราะเจ้านายมีหลายชั้น กล่าวโดยย่อ ตั้งแต่สมเด็จพระบรมราชินีนาถลงไปจนถึงหม่อมเจ้า หลักการประกอบคำตามแบบแผนที่เคยเห็นใช้มีดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ใช้คำ พระราช นำหน้านามบางคำที่ใช้แก่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตลอดจนนามที่สำคัญ เช่น พระราชเสาวนีย์ พระราชบัณฑิต พระราชปัญญา พระราชประวัติ พระราชดำริ พระราชดำรัส พระราชกิจ พระราชกุศล พระราชประสงค์ พระราโชบาย พระราโชวาท พระราชูทิศ พระราชานุเคราะห์

๒.๒.๒ ใช้คำ พระ นำหน้านามสำหรับพระบรมวงศ์ ตามข้อ ๒.๒.๑ ในนามที่ไม่สำคัญ และสำหรับพระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า ทั้งในนามสำคัญและไม่สำคัญ เช่น พระเศียร พระองค์ พระหัตถ์ พระบาท พระหทัย พระศพ เว้นแต่หม่อมเจ้าไม่ใช้ พระ นำ คงพูดว่าเศียร องค์ หัตถ์ หทัย ศพ

๒.๒.๓ พระราชพาหนะ เช่น รยนต์พระที่นั่ง เรือยนต์พระที่นั่ง ใช้แก่เจ้านายตามข้อ ๒.๒.๑ รยนต์ที่นั่ง เรือยนต์ที่นั่ง ใช้แก่พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า รยนต์พระประเทียบ^(๑) ใช้แก่สมเด็จพระสังฆราช รถของหม่อมเจ้าที่เสด็จแทน

(๑) รถในขบวนเสด็จ นอกจากรยนต์พระที่นั่ง รยนต์พระที่นั่งรอง รยนต์ที่นั่ง

พระองค์พระมหากษัตริย์ และรถเชิญพระพุทธรูปสำคัญ รถยนต์ประเทียบใช้แก่องคมนตรีที่เป็น
ผู้แทนพระองค์พระมหากษัตริย์ รถทรง เรือทรง ม้าทรง

๒.๒.๔ คำที่เป็นนามราชาศัพท์สำหรับเจ้านายอยู่ในตัว ไม่ต้องใช้คำนำหรือ
คำต่อแต่อย่างใด เช่น คำว่า **เจ้าจอม** (ในสมเด็จพระบวรราชเจ้า) **หม่อม** (ในกรมพระราชวังบวร
และเจ้านาย) **วัง** **ตำหนัก** **ชานา** **หม่อมห้าม** ตามที่กล่าวไว้ในข้อ ๑

๒.๓ นามที่เป็นชื่อของคน สัตว์ สิ่งของ หรือสิ่งอื่นที่เป็นของทางไกล มิได้เกี่ยว
เนื่องกับพระมหากษัตริย์หรือเจ้านาย รวมทั้งเป็นคำที่มีขึ้นมาในชั้นหลังๆ ซึ่งบางทีก็มีชื่อเป็น
คำต่างภาษา เช่น **โทรทัศน์** **วิทยุ** ไม่จำเป็นต้องตกแต่งหรือเปลี่ยนแปลงให้เป็นราชาศัพท์แต่
อย่างไร ให้ใช้คำเดิมตามปกติจึงถูก เช่น

“ในโอกาสขึ้นปีใหม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพรแก่เรา”

“พระกระยาหารค่ำวันนี้มี**ซูปรูเลียน เนื้อสันนอกเบียร์ มันทาโด มาเซวณผัก**^(๑)
แกงต้มส้มปลากระบอก ผักพริกขี้หนูเค็ม ผักข้าวโพดอ่อนกับไก่ เปียกข้าวเหนียวดำ ส้มตรา
แดงหอม ลูกพลับ”

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้**เครื่องคอมพิวเตอร์**ชำนาญกว่าใครๆ”

๒.๔ นามที่ต้องใช้คำประกอบดังกล่าวแล้ว เป็นพวกชื่อทั่วไป ที่ทางไวยากรณ์
เรียกว่าสามัญนามอย่างหนึ่ง อากาณามอีกอย่างหนึ่ง นำสังเกตว่านามสองชนิดนี้ บางทีท่าน
บัญญัติคำไว้ให้ใช้ต่างกันตามชั้นของบุคคล เช่น คำว่า **จดหมาย** หรือ **หนังสือ** ท่านบัญญัติคำไว้
ให้ใช้ต่างกันหลายอย่าง ดังนี้

พระราชหัตถเลขา	ใช้แก่	พระมหากษัตริย์
พระราชสาส์น	ใช้แก่	พระมหากษัตริย์ (ในการเจริญ สัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ)
ลายพระราชหัตถ์	ใช้แก่	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช

(๑) สลัดผัก

		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
		สยามมกุฎราชกุมาร
		สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
		สยามบรมราชกุมารี
พระมหาสมณสาส์น	ใช้แก่	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
พระสมณสาส์น	ใช้แก่	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
ลายพระหัตถ์ หรือ พระอักษร	ใช้แก่	เจ้านายและสมเด็จพระสังฆราช

ข้อสอง ราชศัพท์ที่เป็นชื่อเฉพาะของบุคคล

ทางไวยากรณ์เรียกว่า **วิสามานยนาม** มีวิธีประกอบคำให้ใช้เป็นราชศัพท์ตายตัวอยู่ กล่าวคือ

๑. วิสามานยนามอันเป็นชื่อเฉพาะ (รวมทั้งนามสกุล) ของบุคคล เช่น **สำรวย สวยพริ้ง** เป็นต้นนั้น จะต้องมีการนำหน้า เรียกว่า สามานยนามนำหน้าชื่อประกอบด้วยเสมอ จึงจะนับว่า สมบูรณ์ ถ้าจะใช้ให้ถูกต้อง ต้องเป็น **เด็กหญิงสำรวย สวยพริ้ง นางสาวสำรวย สวยพริ้ง นางสาวสำรวย สวยพริ้ง คุณหญิงสำรวย สวยพริ้ง ท่านผู้หญิงสำรวย สวยพริ้ง** ดังนี้

พระมหากษัตริย์และเจ้านายก็เช่นเดียวกัน จำต้องมีคำ (สามานยนาม) นำพระปรมาภิไธย พระบรมนามาภิไธย พระนามาภิไธย และพระนาม ด้วยเสมอ มีสามานยนามที่บัญญัติไว้ให้ใช้น่า ดังนี้

๑.๑ พระมหากษัตริย์ ใช้คำ **พระบาทสมเด็จพระ** นำพระปรมาภิไธย และยังมีวิธีเขียนพระปรมาภิไธยได้เป็น ๓ อย่าง คือ

๑.๑.๑ อย่างยิ่ง เขียนพระปรมาภิไธยเต็มตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ เช่น **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช महितलाविभेकरामाविधि जर्गिनठुपदिनठर स्यामिनठराठिराठ बरमनाठपठिर**

๑.๑.๒ อย่างกลาง ละสร้อยพระปรมาภิไธย พระบรมนามาภิไธย เสียบ้าง เช่น

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว

๑.๑.๓ อย่างย่อ ย่อเอาแต่ส่วนสำคัญของพระปรมาภิไธยไว้ เช่น

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

พระอัฐมรามาธิบดินทร

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

๑.๒ พระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้รับพระบรมราชาภิเษก พระมหากษัตริย์ในอดีตและพระราชสมัญญา ใช้ สมเด็จพระ นำ เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระมหาบุรุษ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ มีคำขานพระราชสมัญญาว่า “สมเด็จพระปิยมหาราช” “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า”

พระมหากษัตริย์ในอดีตนั้น บางทีก็ใช้คำนำตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร เช่น พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ขุนหลวงสรศักดิ์ พระยาสิไท

ส่วนพระมหากษัตริย์ต่างประเทศ ใช้คำนำพระนามต่างกัน เป็นต้นว่า “พระจักรพรรดิ” “สมเด็จพระเจ้า” “สมเด็จพระ” “พระเจ้า” เช่น “พระจักรพรรดิโฮเลเชลาสซี ที่ ๑ สมเด็จพระเจ้าจอร์จ ที่ ๕ สมเด็จพระคริสตัสต์มณีนวศ์ พระเจ้ากรุงนอร์เวย์ พระเจ้ากรุงเดนมาร์ก จำเป็นต้องสังเกตจดจำตามที่ทางราชการใช้^(๑)

๑.๓ คำที่ใช้แก่เจ้านาย มีสாமานยนามที่ใช้เป็นคำนำพระนามเจ้านายโดยเฉพาะ เพื่อบอกสกุลยศ และอิสริยยศ ซึ่งในตำราไวยากรณ์^(๒) เรียกว่า สามานยนามบอกเครือญาติ กับ สามานยนามบอกชั้นเจ้านาย ที่มักใช้ประกอบกันทั้งสองอย่างเป็นส่วนมาก ดังนี้

๑.๓.๑ สามานยนามบอกเครือญาติ คือ คำนำพระนามที่แสดงว่าเป็นพระประยูรญาติชั้นใดกับพระมหากษัตริย์ ตามที่จะอธิบายต่อไปข้างหน้า

๑.๓.๒ สามานยนามบอกชั้นเจ้านาย มี ๓ ชั้น คือ เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า และเจ้านายที่มีพระอิสริยยศ “ต่างกรม” อีก ๗ ชั้น คือ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข กรมพระยา กรมพระ กรมหลวง กรมขุน และกรมหมื่น

(๑) ในรัชกาลปัจจุบันคำที่เรียกพระมหากษัตริย์ต่างประเทศใช้ว่า สมเด็จพระราชาธิบดีแห่ง ตามด้วยชื่อประเทศ เช่น สมเด็จพระราชาธิบดีแห่งมาเลเซีย ถ้าพระมหากษัตริย์เป็นหญิงใช้ว่า สมเด็จพระราชินีนาถ ตามด้วยชื่อประเทศ เช่น สมเด็จพระราชินีนาถเอลิซาเบธ ที่ ๒ แห่งสหราชอาณาจักร หรือตามด้วยชื่อประเทศ เช่น สมเด็จพระราชินีนาถแห่งเดนมาร์ก เป็นต้น

(๒) สยามไวยากรณ์ วจิวิภาค ของพระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)

ตามหลักเกณฑ์ข้างต้น จึงเข้าใจได้ว่า เมื่อเขียนพระนามเจ้านาย จะต้องลง**สามัญนามบอกเครือญาติ** กับ **สามัญนามบอกชั้น** ก่อน แล้วจึงต่อด้วย**พระนาม** ซึ่งอาจเป็นพระนามเดิม หรือพระนามกรม หรือทั้งสองอย่าง และถ้าทรงมียศทางทหารหรือพลเรือน จะลง**สามัญนามบอกยศ** ในเบื้องต้นด้วยก็ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- พลเอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ
สยามมกุฎราชกุมาร^(๑)
- พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร
รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี^(๒)
- จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์
กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
- สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
- จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์
กรมพระนครสวรรค์วรพินิต
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์
กรมพระยาชัยนาทนเรนทร
- มหาอำมาตย์นายก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์
กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ กรมพระสมมตอมรพันธุ์
- พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรัตน์ กรมหมื่นพิศาลบวรศักดิ์
- พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัลยาณประวัติ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา
- พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร
กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิ์พินิต
- พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิงหนาทราชดรุณคดี

เจ้านายชั้นหม่อมเจ้านั้น ไม่มีสามัญนามบอกเครือญาติ แต่ต้องลงราชสกุลต่อท้ายนามด้วย เช่น หม่อมเจ้าปิยะภักดินา **สุประดิษฐ** พลเรือเอก หม่อมเจ้ากาฬวรรณดิลก **ดิศกุล**

๑.๔ คำที่ใช้แก่พระสงฆ์ พระสงฆ์มีหลายชั้นและมีสามัญนามบอกสมณศักดิ์ นำนามต่างกันตามชั้น

(๑) สยามมกุฎราชกุมาร เป็นสามัญนามบอกตำแหน่ง

(๒) สยามบรมราชกุมารี เป็นสามัญนามบอกตำแหน่ง มีขึ้นครั้งแรกในรัชกาลปัจจุบัน

๑.๔.๑ เจ้านายที่ทรงผนวชและทรงดำรงสมณศักดิ์ เป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้าก็ดี เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้าก็ดี ให้ใช้ตามประกาศพระบรมราชโองการสถาปนา เช่น กรณีที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็น **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า** กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ส่วนกรณีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรตนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาพระยศทางราชตระกูล เป็น**พระเจ้าวรวงศ์เธอ** กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ และทรงสถาปนาให้ทรงดำรงสมณศักดิ์เป็น **สมเด็จพระสังฆราชเจ้า** ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลื่อนเป็นกรมหลวง ดังนั้นการออกพระนามทางราชการจึงออกพระนามตามทางราชตระกูลก่อน แล้วต่อด้วยพระยศทางสงฆ์ไว้ท้ายพระนาม คือ **พระเจ้าวรวงศ์เธอ** กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ **สมเด็จพระสังฆราชเจ้า** ดังนั้นเป็นต้น แต่ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ มิได้ทรงเป็นเจ้านายมาก่อน^(๑) จึงไม่มีสาหมานนามบอกเครื่องญาติ คงใช้นามแสดงสมณศักดิ์นั้นนำแทน ส่วนสมเด็จพระสังฆราชที่มีเชื้อเจ้านาย ใช้คำนำพระนามอย่างสมเด็จพระราชาคณะแล้วเติมตำแหน่งไว้ท้าย ได้แก่ **สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก** และ **สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก**

๑.๔.๒ ราชตระกูล ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าที่ทรงอุปสมบท บรรพชา ลงไปจนถึงหม่อมหลวงที่อุปสมบท บรรพชา เรียกสกุลยศนำหน้าฉายาด้วย เช่น **หม่อมเจ้าสามเณรเพลารถ หม่อมเจ้าพระมหาเพลารถ หม่อมเจ้าพระภูษงค์ หม่อมเจ้าพระประภากร^(๒) พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร^(๓) พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต^(๔) พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าพระมยุขนาคนานพ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระประชาธิปไตยศักดิ์เดชนันท์ อนึ่ง พระมหากษัตริย์เมื่อทรงพระผนวช ไม่ใช่ว่า พระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ใช้ว่า **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงพระผนวช****

“หม่อม” เป็นคำนำนามสตรี (สามัญชน) ที่เป็นหม่อมห้ามของเจ้านาย ใช้หน้าชื่อตัวและชื่อราชสกุล เช่น **“หม่อมกอบแก้ว อาภากร ณ อยุธยา หม่อมประพาส จักรพันธุ์ ณ อยุธยา”** แต่ถ้าเป็น **“หม่อมราชวงศ์”** หรือ **“หม่อมหลวง”** ต้องใช้คำ **“หม่อมราชวงศ์”** หรือ **“หม่อมหลวง”** นำหน้า เช่น **“หม่อมหลวงสร้อยระย้า ยุคล”** ห้ามใช้คำ **“หม่อม”** หรือคำนำอื่นๆ นำหน้าเป็นอันขาด

(๑) มีฐานันดรศักดิ์ทางราชสกุลว่า หม่อมราชวงศ์

(๒) ทรงได้รับสถาปนาเป็น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระประภากร

(๓) ทรงได้รับสถาปนาเป็น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร

(๔) ทรงได้รับสถาปนาเป็น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต

“เจ้าจอม” เป็นคำนำนามพระสนม ใช้นำหน้าชื่อตัว และต่อท้ายด้วยคำที่บ่งบอกว่าเป็นพระสนมในรัชกาลใด เช่น “เจ้าจอมสมบุญ ในรัชกาลที่ ๕” “เจ้าจอมแสง ในรัชกาลที่ ๕”

“เจ้าจอมมารดา” เป็นคำนำนามพระสนมที่มีพระราชโอรสธิดา เช่น “เจ้าจอมมารดาตานี ในรัชกาลที่ ๑” “เจ้าจอมมารดาอ่อน ในรัชกาลที่ ๕” “เจ้าจอมมารดาน่วม ในสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์” ถ้าเป็นพระสนมในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ใช้ “จอมมารดา” นำ เช่น “จอมมารดาป้อม ในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ”^(๑)

“เจ้าคุณจอมมารดา” ในรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนา “เจ้าจอมมารดา” เป็น “เจ้าคุณจอมมารดา” ๔ ท่าน คือ “เจ้าคุณจอมมารดาสำลี ในรัชกาลที่ ๔” “เจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม ในรัชกาลที่ ๕” “เจ้าคุณจอมมารดาเฒ่า ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว” และ “เจ้าคุณจอมมารดาแพ ในรัชกาลที่ ๕” เจ้าคุณจอมมารดาทั้ง ๔ ท่านนี้ ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ทรงสถาปนาเจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม ขึ้นเป็น “สมเด็จพระปิยมมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา” และทรงสถาปนาเจ้าคุณจอมมารดาแพ ขึ้นเป็น “เจ้าคุณพระประยูรวงศ์” จึงมีคำ “เจ้าคุณพระ” เป็นคำนำนามอีกคำหนึ่งที่จะต้องทราบ

“พระ” เป็นคำนำนามพระสนมเอกในรัชกาลที่ ๖ คือ “พระสุจริตสุดา” กับ “พระอินทราณี” ซึ่งภายหลังทรงสถาปนาขึ้นเป็น “สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระวรราชชายา”

๒. วิสามานยนามอันเป็นชื่อของบุคคล อาจแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ ชื่อตัว กับ ราชทินนาม

๒.๑ ชื่อตัว หรือนามเดิม ย่อมหมายรวมถึงนามสกุลที่บุคคลใช้ตามกฎหมายด้วย เช่น “สัญญา สุเรนทรานนท์” หรือ “พรทิพย์ ้วยกิจ” ซึ่งเมื่อเติมสามานยนามนำหน้าชื่อเป็น “นายสัญญา สุเรนทรานนท์” และ “นางสาวพรทิพย์ ้วยกิจ” แล้ว ก็เป็นวิสามานยนามที่ต้องสมบูรณ์

๒.๒ ราชทินนาม คือ นามที่ได้รับพระราชทานพร้อมกับอิสริยยศ สมณศักดิ์ และบรรดาศักดิ์ นามใดที่บุคคลชั้นใดได้รับพระราชทานโดยนัยนี้ถือเป็น “ราชทินนาม” ทั้งสิ้น เช่น “ไชยาศรีสุริโยภาส” (เจ้านาย) “อุบาสีคุณูปมาจารย์” (พระภิกษุ) “พหลพลพยุหเสนา” (ขุนนาง) ซึ่งเมื่อประกอบสามานยนามเข้าข้างหน้าตามระเบียบแล้วจะเป็นราชทินนามราชาศัพท์ที่สมบูรณ์

(๑) และมีบางกรณีที่ทรงสถาปนาหม่อมห้ามของเจ้านายชั้นลูกหลวงขึ้นเป็น “เจ้าจอมมารดา” หากว่าหม่อมนั้นได้เป็นขรัวยายของเจ้าฟ้าพระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ เช่น หม่อมจันในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นเจ้าจอมมารดาจัน เนื่องจากได้เป็นขรัวยายของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ ในรัชกาลที่ ๕

ดังนี้ “**พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไชยาตรีสุริโยภาส**”^(๑) “**พระอุบาลีคุณูปมาจารย์**”
“**พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา**”

เมื่อทราบลักษณะของ “**สามานยนามนำหน้าชื่อ**” และ “**วิสามานยนามอันเป็นชื่อ**”
ของบุคคลชั้นต่างๆ แล้ว ก็พึงพิจารณาใช้ประกอบกันให้เป็น “**วิสามานยนามราชาศัพท์**” ให้ถูกต้อง
ในที่นี้จะยกตัวอย่างไว้เป็นแบบเพื่อสังเกต ดังนี้

จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์

กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

มหาอำมาตย์นายก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ

พระราชวรวงค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

พลเอก เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์)

มหาเสวกเอก เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ (หม่อมราชวงศ์เย็น อิศรเสนา)

ท่านผู้หญิงสุรณรงค์ (จรรยา โชติกลีเกียรติ)

ท้าวศรีสัจจา (สังวาลย์ บุญยรัตพันธุ์)

ท้าวหมื่น พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

พระยาประดับดุริยกิจ (แหยม วิณิน)

หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยะชีวิน)

นายจ่านราชกิจ (เจริญ บุญยรัตพันธุ์)

พลโท หม่อมหลวงจินดา สนิทวงศ์

พันตำรวจโท ประวิณ เกษมสุข

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีลโล)

พระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ)

พระครูไพโรจน์โพธิ์วัฒน์ (เจริญ จิตภาโส)

พระเจริญ ดอนจันทร์ (จิตปณโณ น.ธ. เอก)

สามเณรสุโข สราญใจ

ฯลฯ

๓. ลักษณะนาม^(๒) ที่ต้องเปลี่ยนแปลงใช้ตามระเบียบราชาศัพท์ มีเฉพาะลักษณะนามที่
ใช้แก่พระมหากษัตริย์และเจ้านายเท่านั้น พระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูง ใช้ว่า “**พระองค์**”
เช่น “**สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์**” “**พระราชโอรสทั้งสี่พระองค์**” สำหรับ
เจ้านายชั้นรองลงมาให้ใช้ “**องค์**” เช่น “**หม่อมเจ้าทำองค์**” ดังนี้

(๑) พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้นต่างๆ ดู ขัตติยดระกูล บทที่ ๒ หมวดที่ ๑

(๒) ดูบทที่ ๒ หมวดที่ ๑๐ ลักษณะนาม ประกอบ

หนึ่ง ส่วนของร่างกาย เครื่องใช้ เครื่องเสวย ที่เป็นของสำคัญของพระมหากษัตริย์และ
 ของเจ้านาย ก็ใช้ลักษณะนามว่า “องค์” เช่น พระทนต์สององค์ (ซี่) พระที่นั่งสององค์ (หลัง)
 พระแสงปืนสององค์ (กระบอก) เสวยได้หลายองค์ (คำ) ตรัสได้ไม่กี่องค์ (คำ)

ข้อสาม คำแทนชื่อ หรือที่เรียกว่า คำสรรพนาม

ในไวยากรณ์ สรรพนามที่จะต้องเปลี่ยนแปลงใช้ตามราชศัพท์ มีแต่บุรุษสรรพนาม
 พวกเดียว และมีคำใช้มาก สำหรับบุคคลต่างชั้นกัน ที่ใช้กันเป็นแบบแผนแต่ก่อนมีดังนี้^(๑)

บุรุษที่ ๑

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ผู้ฟัง
ข้าพระพุทธเจ้า	ผู้น้อย ^(๒)	พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศ์ ^(๓) พระบรมวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า (ที่เป็นพระราชโอรส ธิดาของพระมหากษัตริย์)
เกล้ากระหม่อม เกล้ากระหม่อมฉัน	ผู้น้อย (ชาย) ผู้น้อย (หญิง)	พระอนุวงศ์ชั้นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า และ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่ทรงกรม)
กระหม่อม หม่อมฉัน	ผู้น้อย (ชาย) ผู้น้อย (หญิง)	พระอนุวงศ์ชั้นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม) ^(๔) หม่อมเจ้า

^(๑) ดูระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. ๒๕๒๖ ภาคผนวก (ฉบับแก้ไข พ.ศ. ๒๕๓๙) ด้วย เพื่อให้ทราบคำ
 ที่ราชการบัญญัติให้ใช้ในปัจจุบัน

^(๒) ผู้น้อย ได้แก่ พระบรมวงศานุวงศ์ และบุคคลทั่วไป

^(๓) ในรัชกาลปัจจุบัน พระบรมวงศ์หมายถึง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดช-
 วิกรม พระบรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระ
 เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี สมเด็จพระเจ้า
 ภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาส-
 ราชนครินทร์

^(๔) ในรัชกาลปัจจุบัน พระอนุวงศ์ ได้แก่ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
 สยามมกุฎราชกุมาร พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตมาตุ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้า
 พัชรกิติยาภา พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ พระเจ้า
 หลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ผู้ฟัง
ข้าพระพุทธเจ้า	ผู้น้อย	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
เกล้ากระหม่อม	ผู้น้อย (ชาย)	สมเด็จพระสังฆราช
เกล้ากระหม่อมฉัน	ผู้น้อย (หญิง)	

บุรุษที่ ๒

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ผู้ฟัง
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท	ผู้น้อย	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ใต้ฝ่าละอองพระบาท	ผู้น้อย	สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ใต้ฝ่าพระบาท	ผู้น้อย	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า (พระราชโอรสธิดาของ พระมหากษัตริย์)
ฝ่าพระบาท	ผู้น้อย	พระราชวงศ์ชั้นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่ทรงกรม) หม่อมเจ้า
สมเด็จพระบรมพิตรพระราช สมภารเจ้า	พระสงฆ์	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
บรมบพิตรพระราชสมภาร เจ้า, มหาบพิตร	พระสงฆ์	สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ผู้ฟัง
บพิตร ^(๑)	พระสงฆ์	สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึง หม่อมเจ้า

บุรุษที่ ๓

คำสรรพนาม	แทนบุคคล
พระองค์	พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า

ข้อสี่ คำแสดงกิริยาอาการและความมี ความเป็น ที่เรียกว่า คำกริยา

ในไวยากรณ์ กริยาที่เปลี่ยนแปลงใช้ตามระเบียบราชาศัพท์โดยมากมีอยู่แต่กริยาที่จะใช้แก่พระมหากษัตริย์กับเจ้านาย และมักจะใช้อย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน มีลักษณะดังนี้

๑. เป็นคำเฉพาะต่างจากคำกริยาสามัญ เช่น

พทม, ประทม, บรรทม	=	นอน
ทอดพระเนตร	=	ดู, มอง, แล
เสวย	=	กิน
ประทับ	=	อยู่, อยู่กับที่
สรง	=	อาบน้ำ, ล้าง
ตรัส, ดำรัส	=	พูด
กริ้ว	=	โกรธ
โปรด	=	รัก, ชอบ, เ็นดู
ประจวร	=	ป่วย, เจ็บ

^(๑) ดูตัวอย่างพระบรมราชโองการในรัชกาลที่ ๖ ที่พระราชทานแก่เสือป่า นักเรียนมหาดเล็กหลวง นักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ฯลฯ

ทรง = แปลได้หลายความหมายแล้วแต่นามข้างหน้าจะบ่งความ เช่น ทรงรถ ทรงเบ็ด ทรงธรรม ทรงศีล ทรงดนตรี ทรงพระโอสถมวน

๒. ใช้ “ทรง” เป็นกริยานุเคราะห์ นำหน้ากริยา เช่น ทรงฟัง ทรงยินดี ทรงถวาย ทรงรับ ทรงชุบเลี้ยง ทรงผนวช เป็นต้น แต่จะใช้ “ทรง” นำหน้ากริยาที่เป็นราชาศัพท์สำหรับพระมหากษัตริย์และเจ้านายอยู่แล้ว (ตามข้อ ๑) ให้เป็น ทรงประจวร ทรงเสวย ทรงประทับ **ไม่ได้เป็นอันขาด**

๓. ใช้ “ทรง” นำหน้านามราชาศัพท์ให้เป็นกริยาลีลาราชาศัพท์ เช่น ทรงพระกรุณา ทรงพระประจวร ทรงพระดำริ ทรงผนวช เจ้านายประจวร แต่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง พระประจวร เจ้านายทรงผนวช แต่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวช

๔. คำ “ทรง” จะใช้หน้ากริยาที่มีนามราชาศัพท์ต่อท้ายมิได้ เช่น ห้ามใช้ว่า ทรงมีพระมหากรุณา ทรงมีพระราชดำริ ทรงมีพระบรมราชโองการ ทรงเป็นพระราชโอรส ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท **ควรใช้ว่า ทรงพระมหากรุณา (ตามข้อ ๓) หรือมีพระมหากรุณา ทรงพระราชดำริ หรือมีพระราชดำริ มีพระบรมราชโองการ เป็นพระราชโอรส ชูพระองค์ ทอดพระเนตร ล้นพระชนม์ เสียพระทัย ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท**

๕. ใช้คำ “เสด็จ” นำหน้ากริยาบางคำ ทำนองเดียวกับใช้ “ทรง” นำก็ได้ และความหมายสำคัญจะอยู่ที่กริยาที่อยู่ข้างหลัง เช่น เสด็จไป เสด็จกลับ เสด็จมา เสด็จขึ้น เสด็จลง เสด็จอยู่ เสด็จประพาส เสด็จผ่านพิภพ เสด็จดำรงราชย์ เสด็จสถิต เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เสด็จสวรรคต

๖. เป็นคำบัญญัติแยกใช้ตามชั้นบุคคล กริยาพวกนี้จำเป็นต้องสังเกตจดจำเป็นคำๆ ไปด้วยเช่น

กริยา	ราชาศัพท์	ใช้แก่	หมายเหตุ
เกิด	ทรงพระราชสมภพ, เสด็จพระราชสมภพ	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี	

กริยา	ราชาศัพท์	ใช้แก่	หมายเหตุ
คลอตบุตร	มีพระประสูติกาล	สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	
ประสูติ		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี	
ล้ง	มีพระบรมราชโองการ (ดำรัส) เหนือเกล้าฯ ล้งว่า	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า	
	มีพระราชโองการล้งว่า	พระมหากษัตริย์	
	มีพระราชเสาวนีย์	พระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้ทรงรับ พระบรมราชาภิเษก	
	มีพระราชบัญชาว่า	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี	
		สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท กรมพระราช- วังบวรสถานมงคล สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาเสนานุรักษ์ กรมพระราช- วังบวรสถานมงคล	

กริยา	ราชาศัพท์	ใช้แก่	หมายเหตุ
กิน	มีพระบันฑูรว่า	สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาศักดิ์พลเสพย์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล	
	มีพระราชบัญชาว่า	กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	
	มีพระราชดำรัสสั่ง	สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	
	มีพระดำรัสสั่ง	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า	
	มีพระบัญชา	กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช	
	เสวย	พระมหากษัตริย์, เจ้านาย	
	รับพระราชทาน (อาหาร)	ผู้น้อยใช้กราบบังคมทูลพระ กรุณา และกราบบังคมทูล พระบรมวงค์	
ตาย	เสด็จสวรรคต, สวรรคต	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ	

กริยา	ราชาศัพท์	ใช้แก่	หมายเหตุ
	ทิวศด	สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบวรราชเจ้า ฯ กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ	—เคยใช้แก่ สมเด็จพระ อนุชาธิราช ในรัชกาลที่ ๖ และสมเด็จพระ ราชปิตุลาบรม พงศาภิมุขใน รัชกาลที่ ๗ ซึ่งทรงได้รับการ เฉลิมพระยศ พิเศษ
	ล้นพระชนม์	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช	
	ถึงชีพิตักษัย, ล้นชีพิตักษัย ถึงชีพิตักษัย,ล้นชีพิตักษัย	หม่อมเจ้า	ภาษาปากใช้ ว่า “ล้นชีพ”

๗. คำที่มีลักษณะดังคำในข้อ ๖ ข้างต้น แต่เป็นคำสำหรับผู้น้อยที่จะต้องใช้แก่บุคคลชั้น
ต่างๆ เช่น

กริยา	ราชศัพท์	ใช้แก่
ขอให้	ขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ^(๑) (ของเล็ก),	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
	ขอพระราชทานน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย ^(๒) (ของใหญ่),	สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก
	ขอพระราชทานถวาย ^(๓) (สิ่งที่เป็นนามธรรม)	สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	ขอพระราชทานถวาย	สมเด็จพระเจ้าฟ้า
ให้	ขอประทานถวาย	พระองค์เจ้า
	ขอถวาย	หม่อมเจ้า
	ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย (ของเล็ก), น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย (ของใหญ่)	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
	ถวาย (สิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ถวายพระราชกุศล ถวายพระพรชัยมงคล)	สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

(๑)–(๓) ระบุพระปรมาภิไธย หรือพระนามาภิไธยต่อท้าย

กริยา	ราชาศัพท์	ใช้แก่
ขอ	ถวาย (ทั้งสิ่งของและนามธรรม)	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	ขอพระราชทาน	พระมหากษัตริย์ถึงสมเด็จพระ เจ้าฟ้า
บอก	ขอประทาน	พระองค์เจ้าและหม่อมเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	กราบบังคมทูลพระกรุณา	พระมหากษัตริย์
	กราบบังคมทูล	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	กราบทูล	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า
	ทูล	หม่อมเจ้า

ข้อห้า คำวิเศษณ์ที่ใช้เป็นราชาศัพท์

คำวิเศษณ์ที่จัดว่าต้องเปลี่ยนแปลงใช้ให้เป็นราชาศัพท์ มีอยู่แต่ประดิษฐาวิเศษณ์ หรือ คำวิเศษณ์ที่แสดง “คำรับ” พวกเดียว และเมื่อใช้เป็นราชาศัพท์ มีคำบัญญัติให้ใช้ต่างกันตามชั้น บุคคล จึงจำเป็นต้องศึกษาและจดจำเป็นคำๆ ไป ตัวอย่างเช่น

ผู้ใช้	ราชศัพท์	ใช้แก่
พระสงฆ์	ขอถวายพระพร	พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
บุคคลทั่วไป	พระพุทธเจ้าข้าขอรับ รับใส่เกล้าใส่กระหม่อม	พระมหากษัตริย์
บุคคลทั่วไป	พระพุทธเจ้าข้าขอรับ ^(๑)	พระมหากษัตริย์ถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้า
บุคคลทั่วไป	พระพุทธเจ้าข้า	พระองค์เจ้าลูกหลวง
บุคคลทั่วไป	ขอรับกระหม่อม, กระหม่อม, เพคะ	พระองค์เจ้าและหม่อมเจ้า

ข้อหก การกราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล กราบทูล ทูลเจ้านาย

ในการกราบบังคมทูลพระกรุณา นอกจากจะต้องใช้ราชศัพท์ให้ถูกต้องแล้ว ยังต้องใช้ถ้อยคำให้ถูกแบบแผน ดังนี้

๑. คำที่ใช้แก่พระมหากษัตริย์ เมื่อจะกราบบังคมทูลพระกรุณาโดยไม่มีพระราชดำรัสด้วยก่อน ต้องขึ้นคำนำว่า “ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม” แล้วจึงดำเนินเรื่อง เมื่อจบแล้วลงท้ายว่า “ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ”

ถ้ามีพระราชดำรัสสั่ง ให้กราบบังคมทูลรับว่า “พระพุทธเจ้าข้าขอรับ รับใส่เกล้าใส่กระหม่อม” แล้วดำเนินเรื่อง และลงท้ายว่า “ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ”

ถ้าเป็นการด่วน ให้กราบบังคมทูลเนื้อเรื่องขึ้นก่อน แล้วลงท้ายว่า “พระพุทธเจ้าข้าขอรับรับใส่เกล้าใส่กระหม่อม” หรือ “ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ”

๒. เมื่อจำเป็นจะต้องกล่าวถึงของหยาบและสกปรก เช่น อุจจาระ ปัสสาวะ ต้องใช้คำนำขึ้นก่อน อย่างที่ใช้คำว่า “ขอโทษ” ดังนี้

พระมหากษัตริย์	ใช้	“ไม่ควรจะกราบบังคมทูลพระกรุณา”
เจ้านายชั้นสูง ^(๒)	ใช้	“ไม่ควรจะกราบบังคมทูล”
เจ้านายชั้นรองลงมา ^(๓)	ใช้	“ไม่ควรจะกราบทูล”

(๑) ในปัจจุบัน ใช้ในการกราบบังคมทูลรายงานตัวของทหาร

(๒) พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระบรมราชินีนาถถึงสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

(๓) พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า

๓. เมื่อจะกล่าวถึงว่าตนเองได้รับความสุขสบายหรือปลอดภัยจากอันตราย ให้ใช้คำว่า “เดชะพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม” ก่อนดำเนินเรื่อง

๔. เมื่อกล่าวถึงเรื่องที่ได้รับอนุเคราะห์ด้วยประการต่างๆ แล้ว ให้ใช้ “พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม” ต่อท้ายเรื่อง สำหรับกราบบังคมทูลพระกรุณา และใช้ “พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม” สำหรับเจ้านาย หรือจะใช้คำนี้กับพระมหากษัตริย์ก็ได้

๕. เมื่อกล่าวถึงเรื่องที่พลาดพลั้งหรือเกรงจะพลาดพลั้งไป ซึ่งจะต้องแสดงความเสียใจเป็นธรรมดา ในมารยาทการพูด ให้ใช้คำว่า “พระราชอาญา (อาชญา) ไม่พินเกล้าพินกระหม่อม” ต่อท้ายเรื่อง สำหรับพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และใช้คำว่า “พระอาญา (อาชญา) ไม่พินเกล้าพินกระหม่อม” ต่อท้ายเรื่อง สำหรับพระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า

บทที่ ๒

ราชาศัพท์หมวดต่างๆ

คำศัพท์เนื่องในพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์แต่ละลำดับชั้น ได้จำแนกหมวดของคำราชาศัพท์ไว้แต่ละประเภท ดังนี้

หมวดที่ ๑	ชัตติยตระกูล
หมวดที่ ๒	ร่างกาย
หมวดที่ ๓	อาการ
หมวดที่ ๔	นาม
หมวดที่ ๕	เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ภาชนะใช้สอย อาหาร และเครื่องใช้ทั่วไป
หมวดที่ ๖	ศัพท์ที่ใช้ในการพระราชพิธีและการพระราชกุศล
หมวดที่ ๗	เครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค
หมวดที่ ๘	พระราชนิเวศน์มณเฑียรสถาน
หมวดที่ ๙	พระราชพาหนะ
หมวดที่ ๑๐	ลักษณะนาม

หมวดที่ ๑

ขัตติยตระกูล

ขัตติยตระกูล แปลว่า ตระกูลของพระมหากษัตริย์ หมายถึงพระมหากษัตริย์ เจ้านายทุกชั้น^(๑) หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ตลอดจนผู้ที่ใช้ราชสกุลโดยกำเนิด ขัตติยตระกูลของไทยมีคำใช้เป็นทางการว่า ราชสกุล ราชตระกูล หรือราชินิกุล

พระบรมอรรคราชบรรพบุรุษ ^(๒)	– บรรพบุรุษของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก	– หมายถึง สมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรแห่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
สมเด็จพระบรมปิยกาธิราช	– ปู่ทวด ตาทวดของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ทวดที่เป็นพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมมหาปิยกาธิเบศร, สมเด็จพระมหาปิยกาธิเบศร ^(๓)	– ปู่ทวด ตาทวดของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ทวดที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ที่ทรงศักดิ์สูงเป็นพิเศษ
สมเด็จพระบรมปิยกา	– ปู่ทวด ตาทวดของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ทวดที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระบรมไปยกา	– ปู่ทวด ตาทวดของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ทวดที่เป็นพระองค์เจ้า
พระปิยกา พระไปยกา ^(๔)	– ปู่ทวด ตาทวดของพระมหากษัตริย์และเจ้านาย หมายถึง ทวดที่มีเชื้อพระมหากษัตริย์ และมีเชื้อ เจ้านาย

(๑) เจ้านายชั้นสูง คือ พระบรมวงศ์ ได้แก่ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าลูกหลวง เจ้านายชั้นรอง คือ พระอนุวงศ์ ได้แก่ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าและหม่อมเจ้า

(๒) ดูประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๖ พ.ศ. ๒๔๐๔-๒๔๐๗

(๓) ศัพท์บาลีว่า ปิยยก เขียนตามแบบโบราณเป็น ไปยกา และยังมีคำอื่นๆ เช่น มหัยกา มโหิกกา อัยกา

(๔) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำนี้ หมายถึง สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (ดูประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๖ พ.ศ. ๒๔๐๔ - ๒๔๐๗)

- พระเปตตามหัยกา,
พระเปตตามหัยกา
- พระมาตามหัยกา,
พระมาตามหัยกา
- พระบรมราชมาตามหัยกา
- สมเด็จพระเจ้าบรมปิยิกาเธอ
- สมเด็จพระบรมราชปิยิกา
- สมเด็จพระราชมาปิยิกาเธอ
- สมเด็จพระบรมปิยิกา
- ปู่ทวด (แปลตามศัพท์ว่า ปู่หรือตาของพ่อ
เดิมแปลว่า พ่อของปู่ พ่อของตา (ปู่ทวด ตาทวด))
 - ตาทวด (ปู่หรือตาของแม่)
เดิมแปลว่า พ่อของย่า พ่อของยาย (ปู่ทวด ตาทวด)
 - ตา ใช้เฉพาะ กรมหมื่นมณฑลยาพิทักษ์ เป็นพระบิดา
ของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีในพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นพระบรมราช-
มาตามหัยกาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว
 - ย่าทวด ยายทวดของพระมหากษัตริย์ ใช้เฉพาะ
สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาเทพรุดาดี และ
สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระศรีสวางควัฒนฯ สมเด็จพระเจ้า
พี่นางเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราช ซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมปิยิกาเธอของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 - ย่าทวด ยายทวดของพระมหากษัตริย์ ใช้เฉพาะ
สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ซึ่งเป็นสมเด็จ
พระบรมราชปิยิกาของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 - ย่าทวด ยายทวดของพระมหากษัตริย์ ใช้เฉพาะ
สมเด็จพระศรีสุลาลัย ซึ่งเป็นสมเด็จพระราชมาหา-
ปิยิกาเธอของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว
 - ย่าทวด ยายทวดของพระมหากษัตริย์
หมายถึง ทวดที่เป็นสมเด็จพระบรมราชินี หรือ
พระบรมวงศ์ที่ทรงศักดิ์สูงเป็นพิเศษ

สมเด็จพระปัยยิกา	- ย่าทวด ยายทวดของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ทวดที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระปัยยิกา, พระไปยิกา ^(๑)	- ย่าทวด ยายทวดของพระมหากษัตริย์และเจ้านาย หมายถึง ทวดที่มีเชื้อเจ้านาย
พระเปตตามหัยยิกา, พระเปตมาไหยิกา ^(๒)	- ย่าทวด (แปลตามศัพท์ว่า ย่าหรือยายของพ่อ)
พระมาตามหัยยิกา, พระมาตามไหยิกา ^(๓)	- ยายทวด (แปลตามศัพท์ว่า ย่าหรือยายของแม่) เดิมแปลกันว่า แม่ของย่า แม่ของยาย (ย่าทวด ยายทวด)
สมเด็จพระบรมอัยกาธิราช ^(๔)	- ปู่ ตาของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ปู่ ตา ที่เป็นพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าอัยกาเธอ	- ปู่ ของพระมหากษัตริย์ ใช้เฉพาะกรมสมเด็จพระ ปรมาธิบดีชินโนรส ซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้าอัยกาเธอ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระบรมอัยกาธิบดี	- ปู่ ตาของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ปู่ ตา ที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ที่ทรงศักดิ์สูงเป็นพิเศษ
สมเด็จพระบรมอัยกา	- ปู่ ตาของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ปู่ ตา ที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระบรมอัยกา	- ปู่ ตาของพระมหากษัตริย์
พระอัยกา, พระไอยกา	- ปู่ ตาของพระมหากษัตริย์และเจ้านาย หมายถึง ปู่และตาที่มีเชื้อพระมหากษัตริย์ หรือมีเชื้อเจ้านาย

(๑) ศัพท์บาลีว่า ปัยยิกา เขียนตามแบบโบราณเป็น ไปยิกา

(๒) ดูประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๖ พ.ศ. ๒๔๐๔-๒๔๐๗

(๓) ศัพท์บาลีว่า ปัยยิก เขียนตามแบบโบราณเป็น ไปยิกา และยังมีคำอื่นๆ เช่น มหัยกา มไหยิกา อัยกา

(๔) เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล-อดุลยเดช

สมเด็จพระบรมราชอัยยิกา	– ย่า ของพระมหากษัตริย์ ใช้เฉพาะกรมสมเด็จพระศรี- สุริเยนทราบรมราชินี ซึ่งเป็นสมเด็จพระบรมราชอัยยิกา ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระบรมอัยยิกา, สมเด็จพระอัยยิกา, พระบรมมโหีภาเธอ ^(๑)	– ย่า ยาย ของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ย่า ยาย ที่ทรงศักดิ์สูงเทียบเท่าสมเด็จพระ บรมราชชนนีของพระมหากษัตริย์ เช่น สมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาสุดาร์ตนาธิราชประยูร
พระบรมอัยยิกา	– ย่า ยาย ของพระมหากษัตริย์
พระอัยยิกา (หรือ พระไอยิกา และพระไอยิกิที่ใช้ตามแบบเก่า)	– ย่า ยาย ของพระมหากษัตริย์และเจ้านาย หมายถึง ย่า ยาย ที่มีได้เป็นเจ้านาย
สมเด็จพระบรมชนกนาถ, สมเด็จพระบรมชนกาธิราช	– พ่อของพระมหากษัตริย์ที่เป็นพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมราชชนก, สมเด็จพระบรมราชบิดา, สมเด็จพระบรมชนกาธิบติ	– พ่อของพระมหากษัตริย์ซึ่งได้รับพระบรมราชาภิเษก แล้ว หมายถึง พ่อที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า ทรงพระอิสริยยศศักดิ์สูงเสมอด้วยพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระราชบิดา	– พ่อที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าของพระมหากษัตริย์
พระราชบิดา	– พ่อของพระมหากษัตริย์ หมายถึง พ่อที่มีเชื้อพระมหากษัตริย์ หรือ มีเชื้อเจ้านาย
พระชนก, ^(๒) พระบิดา, พระบิดร	– พ่อของเจ้านายที่มีได้เป็นเจ้านาย
สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง	– แม่ของพระมหากษัตริย์ หมายถึง แม่ที่เป็นสมเด็จพระบรมราชินี
สมเด็จพระบรมราชชนนี, สมเด็จพระราชชนนี	– แม่ของพระมหากษัตริย์ หมายถึง แม่ที่ได้รับสถาปนาให้ทรงอิสริยยศสูง

(๑) เป็นคำนำพระนาม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาสุดาร์ตนาธิราชประยูร เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเป็น
กรมสมเด็จพระสุดาร์ตนาธิราชประยูร

(๒) เช่น พระชนกของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี มีนามว่า ทอง

พระราชชนนี, พระราชมารดา	- แม่ของพระมหากษัตริย์ หมายถึง แม่ที่มีได้เป็นพระมเหสีหรือมิใช่เจ้านาย ที่ทรงอิสริยยศศักดิ์สูง
พระชนนี, ^(๑) พระมารดา, พระมารดร	- แม่ของพระมหากษัตริย์ ที่มีได้เป็นพระมเหสี หรือ มิได้เป็นเจ้านาย
สมเด็จพระบรมราชปิตุลา, สมเด็จพระปิตุลาธิราช	- ลุง อา (พี่ชาย น้องชายของพ่อ) ของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ลุง อา ที่เป็นพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระราชปิตุลาธิปัตติ, สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข ^(๒)	- ลุง อา ของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ลุง อา ที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ที่ทรงศักดิ์สูงเป็นพิเศษ
สมเด็จพระราชปิตุลา	- ลุง อา ของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ลุง อาที่เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระราชปิตุลา	- ลุง อา ของพระมหากษัตริย์
พระปิตุลา	- ลุง อา (พี่ชาย น้องชายของพ่อ) ของเจ้านาย
สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า, สมเด็จพระราชปิตุจฉา, สมเด็จพระปิตุจฉา	- ป้า อา (พี่สาว น้องสาวของพ่อ) ของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ป้า อา ที่เป็นพระมเหสีหรือเป็นสมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์เธอที่ทรงศักดิ์สูง
พระราชปิตุจฉา	- ป้า อา ของพระมหากษัตริย์
พระปิตุจฉา	- ป้า อา (พี่สาว น้องสาวของพ่อ) ของเจ้านาย
พระอาร์, ^(๓) พระอา	- น้องของพ่อ
พระมาตุลา	- ลุง น้า (พี่ชาย น้องชายของแม่) ของเจ้านาย

(๑) เช่นสมเด็จพระบุปผินโรจน์มหาราชินี พระชนนีของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีในรัชกาลที่ ๑ มีพระนามเดิมว่า สัน

(๒) ใช้เฉพาะสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระองค์เดียว และในรัชกาลที่ ๗ ใช้คำนี้เป็นคำนำพระนาม

(๓) “อาร์” เป็นคำราชาศัพท์เก่า หมายถึง อาผู้ชาย รวมถึง อาเขย “อา” หมายถึง อาผู้หญิง รวมถึง อาสะใภ้

สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า, สมเด็จพระมาตุจฉา	– ป้า น้า (พี่สาว น้องสาวของแม่) ของพระมหากษัตริย์ หมายถึง ป้า น้า ที่เป็นพระมเหสี หรือ เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอที่ทรงศักดิ์สูง
พระมาตุจฉา	– ป้า น้า (พี่สาว น้องสาวของแม่) ของเจ้านาย
พระมาตุลानी	– ป้าสะใภ้ น้าสะใภ้ (ภรรยาของพี่ชาย น้องชายของแม่) ของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช, สมเด็จพระบรมเชษฐาธิปัตติ ^(๑)	– พี่ชายของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระโสทรเชษฐภคินี, สมเด็จพระโสทรเชษฐา	– พี่ชายร่วมอุทรของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ, สมเด็จพระเชษฐา	– พี่ชายของพระมหากษัตริย์ หมายถึงพี่ที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า
พระเจ้าพี่ยาเธอ	– พี่ชายของพระมหากษัตริย์ หมายถึงพี่ที่เป็นพระองค์เจ้า
พระเชษฐา, ^(๒) พระเชษฐภคินี, พระเชษฐภคินี	– พี่ชายของเจ้านาย
สมเด็จพระอนุชาธิราช	– น้องชายที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าของพระมหากษัตริย์ ซึ่งได้รับเฉลิมพระยศพิเศษ ^(๓)
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ, สมเด็จพระราชอนุชา, สมเด็จพระอนุชา	– น้องชายที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าของพระมหากษัตริย์

(๑) ต้องเป็นพระมหากษัตริย์หรือสมอพระมหากษัตริย์ เช่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมเด็จพระบรมเชษฐาธิปัตติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมเด็จพระบรมเชษฐาธิปัตติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เป็นสมเด็จพระบรมเชษฐาธิปัตติของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

(๒) เชษฐา เป็นคำที่ใช้ในภาษาไทย แต่ในภาษาบาลีและสันสกฤต มิได้หมายความว่า พี่ชาย แต่หมายถึงผู้เป็นใหญ่

(๓) ได้แก่สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ และ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา

พระเจ้าน้องยาเธอ, พระราชอนุชา,	- น้องชายที่เป็นพระองค์เจ้าของพระมหากษัตริย์
พระอนุชา	- น้องชายของเจ้านาย
สมเด็จพระโสทรเชษฐภคินี	- พี่สาวร่วมอุทรที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ	- พี่สาวที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าของพระมหากษัตริย์
พระเจ้าพี่นางเธอ	- พี่สาวที่เป็นพระองค์เจ้าของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ	- พี่สาว น้องสาวที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และเป็น ลูกพี่ลูกน้องของพระมหากษัตริย์
พระภคินี ^(๑)	- พี่สาว น้องสาวที่เป็นลูกพี่ลูกน้องของพระมหากษัตริย์ และเจ้านาย
สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ	- น้องสาวที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าของพระมหากษัตริย์
พระเจ้าน้องนางเธอ	- น้องสาวที่เป็นพระองค์เจ้าของพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร	- ลูกชายของพระมหากษัตริย์ ที่ทรงสถาปนาขึ้นเป็น พระรัชทายาทสืบสนองพระองค์ทรงพระเศวตฉัตร ๗ ชั้น เป็นคำแรกมีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า ^(๒)	- ลูกชายของพระมหากษัตริย์ที่ประสูติแต่สมเด็จพระ พระอัครมเหสีและเป็นผู้สืบราชสมบัติสนองพระองค์ ต่อไป
พระบรมราชโอรส, สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ	- ลูกชายที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าของพระมหากษัตริย์
พระราชโอรส, พระราชบุตร,	- ลูกชายที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าหรือพระองค์เจ้าของ พระมหากษัตริย์
พระเจ้าลูกยาเธอ	- ลูกชายที่เป็นพระองค์เจ้าของพระมหากษัตริย์

(๑) ถ้าต้องการเขียนให้ชัดเจน พี่สาว ใช้ เชษฐภคินี น้องสาว ใช้ ชนเชษฐภคินี

(๒) เป็นคำดั้งเดิมในกฎหมายเทียรบาลครั้งกรุงศรีอยุธยา

พระโอรส, พระบุตร	- ลูกชายของสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า
โอรส, บุตร	- ลูกชายของหม่อมเจ้า (คือ หม่อมราชวงศ์)
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ	- ลูกสาวที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าของพระมหากษัตริย์
พระราชธิดา, พระราชบุตรี	- ลูกสาวที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าหรือพระองค์เจ้าของพระมหากษัตริย์
พระเจ้าลูกเธอ ^(๑)	- ลูกสาวที่เป็นพระองค์เจ้าของพระมหากษัตริย์
พระธิดา, พระบุตรี	- ลูกสาวของสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า
ธิดา, บุตรี	- ลูกสาวของหม่อมเจ้า (คือ หม่อมราชวงศ์)
สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ	- หลานชาย หลานสาวที่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าของพระมหากษัตริย์
พระเจ้าหลานเธอ	- หลานชาย หลานสาวที่เป็นพระองค์เจ้า (เทียบพระเจ้าวรวงศ์เธอ) ของพระมหากษัตริย์
พระหลานเธอ	- หลานชาย หลานสาวที่ยกเป็นพระองค์เจ้า (เทียบพระเจ้าวรวงศ์เธอ) ของพระมหากษัตริย์
พระราชนัดดาหลานหลวง, พระราชนัดดา	- หลานชาย หลานสาว (ลูกของลูก) ของพระมหากษัตริย์
พระนัดดา	- หลานชาย หลานสาวที่เป็นลูกของลูกเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป
นัดดา	- หลานชาย หลานสาวที่เป็นลูกของหม่อมเจ้า
พระภาคิไนย	- หลานชาย หลานสาวที่เป็นลูกของพี่สาวหรือน้องสาวของพระมหากษัตริย์
พระภาคิยะ	- หลานชาย หลานสาวที่เป็นลูกของพี่ชายหรือน้องชายของพระมหากษัตริย์

(๑) “พระเจ้าลูกเธอ” นี้ หมายถึง พระราชโอรสธิดาโดยรวมด้วย

พระภาติกะ^(๑)

- ในภาษาบาลีหมายถึง พี่ชาย หรือน้องชายของพระมหากษัตริย์ (มีผู้แปลว่า “ชายที่สืบมาแต่พี่ชายหรือน้องชาย” ด้วย)

พระภาติกา^(๒)

- หมายถึง ลูกสาวของพี่ชายหรือน้องชาย (หรือ หญิงที่สืบมาแต่พี่ชายหรือน้องชาย) เช่น ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ใช้คำนำพระนาม สมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ว่า สมเด็จพระเจ้าภาติกาเธอ

พระราชปนัดดา

- เหลนชาย เหลนหญิงของพระมหากษัตริย์

พระปนัดดา

- เหลนชาย เหลนหญิงของสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า

ปนัดดา

- เหลนชาย เหลนหญิงของหม่อมเจ้า

พระบรมราชสวามี

- สามีที่เป็นพระมหากษัตริย์

พระสวามี

- สามีที่เป็นเจ้า ของเจ้านาย

พระสามี, พระภัสดา^(๓)

- สามีของเจ้านายที่มีได้เป็นเจ้า

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

- ภรรยาเอกหรือพระอัครมเหสีของพระมหากษัตริย์ซึ่งได้รับสถาปนาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์^(๔)

สมเด็จพระบรมราชินี

- ภรรยาเอกหรือพระอัครมเหสีของพระมหากษัตริย์

สมเด็จพระบรมราชเทวี

- ภรรยาเอกหรือพระอัครมเหสีที่เป็นเจ้า ของพระมหากษัตริย์

(๑)-(๒) ดูหนังสือเรื่องราชศัพท์ ฉบับของกรมการทูต พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสรรพากรกิจ (เคล้า คชนันท์) ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๐๓

(๓) พบในพระราชพงศาวดาร เช่น หม่อมเสม พระภัสดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาเทพธาดาดี เป็นที่พระอินทรรักษา เจ้ากรมพระตำรวจฝ่ายพระราชวังบวรฯ

(๔) ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ใช้คำว่า ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ หรือ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์

พระอัครราชเทวี, พระอัครชายาเธอ, สมเด็จพระราชินี ^(๑)	- ภรรยาเอกหรือพระมเหสีที่เป็นเจ้า ของ พระมหากษัตริย์
พระอัครมเหสี	- ภรรยาเอกที่เป็นเจ้า ของพระมหากษัตริย์
พระราชชายา	- ภรรยาหรือพระมเหสี ของพระมหากษัตริย์
พระมเหสี	- ภรรยาที่เป็นเจ้า ของพระมหากษัตริย์
เจ้าคุณจอมมารดา	- ภรรยาที่มีได้เป็นเจ้า ของพระมหากษัตริย์ และมีพระเจ้าลูกยาเธอ หรือพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าจอมมารดา	- ภรรยาที่มีได้เป็นเจ้า ของพระมหากษัตริย์ และ มีพระเจ้าลูกยาเธอ หรือพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าจอม, เจ้าจอมอยู่งาน	- ภรรยาที่มีได้เป็นเจ้า ของพระมหากษัตริย์ และกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งไม่มี พระเจ้าลูกยาเธอหรือพระเจ้าลูกเธอ
จอมมารดา	- พระสนมของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ที่มีพระโอรสธิดา
พระวรราชชายา ^(๒)	- ภรรยาที่เป็นเจ้า ของพระมหากษัตริย์
พระวรชายา	- ภรรยาที่เป็นเจ้า ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ^(๓)
พระชายา	- สมเด็จพระเจ้าฟ้าหรือพระองค์เจ้าที่เป็นภรรยาเอกของ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหรือพระองค์เจ้า
ชายา	- หม่อมเจ้าที่เป็นภรรยาเอกของหม่อมเจ้า
หม่อม, หม่อมห้าม	- ภรรยาที่มีได้เป็นเจ้า ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า
สะใภ้หลวง, สะใภ้หลวงพระราชทาน	- ภรรยาของลูกของพระมหากษัตริย์ บางแห่ง เรียก พระชายาพระราชทาน

(๑) ภรรยาเอกหรือพระอัครมเหสีของพระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้รับพระบรมราชาภิเษก มีเป็นครั้งแรกในรัชกาลปัจจุบัน

(๒) มีในรัชกาลที่ ๖

(๓) มีในรัชกาลปัจจุบัน

พระสุณิสา	- ลูกสะใภ้ของพระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
พระขามาดา	- ลูกเขยของพระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
พระสสุระ, พระสัสสุระ	- พ่อสามี พ่อตา
พระสัสสุ	- แม่สามี แม่ยาย
พระบรมวงศานุวงศ์ ^(๑)	- พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระบรมราชินีนาถถึงหม่อมเจ้า
ราชตระกูล, ราชสกุล, ราชินิกุล, ราชินิกุล	- บรรดาบุคคลผู้อยู่ในราชสกุลทุกมहाสาขาซึ่งสืบสายมาแต่พระมหากษัตริย์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลและกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขในพระบรมราชจักรีวงศ์
ราชินิกุล, ราชินิกุล	- บรรดาบุคคลที่เป็นพระญาติข้างสมเด็จพระบรมราชินี
เจ้าครอก	- คำโบราณ เรียกผู้มีเชื้อสายเจ้าโดยกำเนิดตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า
เจ้าขรัว, ขรัวตา, ขรัวยาย	- สามัญชนที่เป็นตายายของสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าที่เป็นลูกชายลูกสาวของพระมหากษัตริย์
ลูกหลวง	- ลูกชาย ลูกสาวของพระมหากษัตริย์
หลานหลวง	- หลานชาย หลานสาวของพระมหากษัตริย์

(๑) ประกอบด้วย พระบรมวงศ์ กับ พระอนุวงศ์ (ดูบทที่ ๕ ประกอบ)

หมวดที่ ๒

ร่างกาย

ราชาศัพท์

พระเจ้า

พระเศียร

พระสิริฐานิ^(๑) พระสีสกุฎาหะ

เส้นพระเจ้า

พระเกศา, พระเกศ, พระศก

ไรพระเกศ, ไรพระเกศา, ไรพระศก

ขมวดพระศก, ขมวดพระเกศา

พระโมฬี, พระเมาฬี

พระจุไร

พระจุฑามาศ

พระเวณี

พระนลาฏ

พระขนง, พระภมู

พระอุณาโลม

พระเนตร, พระนัยนะ, พระจักขุ

พระเนตรดำ, ดวงพระเนตรดำ

พระเนตรขาว

พระกนิษฐา, พระเนตรดารา

หนังพระเนตร, หลังพระเนตร

ความหมาย

หัว, ศีรษะ ของพระมหากษัตริย์

หัว, ศีรษะ

กะโหลกศีรษะ, กะโหลกพระเศียร

เส้นผมของพระมหากษัตริย์

เส้นผม

ไรผม

ขมวดผมที่เป็นกันหอย

จุก หรือมวยผม

ไรจุก, ไรผม

มวยผม, ท้ายทอย

เปียผม, ช้องผม

หน้าผาก

คิ้ว

ขนหว่างคิ้ว

ดวงตา

ตาดำ

ตาขาว

แก้มตา

หนังตา, เปลือกตา, หรือหลังตา

(๑) อ่านว่า พระ-สี-รัต-ติ มาจากพระบาลีมหาสติปัฏฐานสูตร คำที่ลงท้าย ฐิ ต้องอ่านออกเสียงว่า ติ ทุกคำ

ราชศัพท์	ความหมาย
พระโลมจักรุ, ขนพระเนตร	ขนตา
ขอบพระเนตร	ขอบตา
ม่านพระเนตร	ม่านตา
ต่อมพระเนตร	ต่อมน้ำตา, ท่อน้ำตา
พระอัสสุธารา, พระอัสสุชล, น้ำพระเนตร	น้ำตา
พระนาสิก, พระนาสา	จมูก
สันพระนาสิก, สันพระนาสา	สันจมูก
ช่องพระนาสิก	ช่องจมูก
พระโลมนาสิก, ขนพระนาสิก	ขนจมูก
พระปราง	แก้ม
พระกำโบล, กระพุ้งพระปราง	กระพุ้งแก้ม
พระมัสสุ	หนวด
พระทาสฏิกะ, พระทาศมิกะ	เครา, หนวดที่คาง
พระโอษฐ์	ปาก
พระतालु, เพดานพระโอษฐ์	เพดานปาก
พระทนต์	ฟัน
พระทันตมังสะ, พระทันตมังสา	เหงือก
ไรพระทนต์	ไรฟัน
พระทาสฐะ, พระทาศมะ	เขี้ยว
พระกราม ^(๑)	ฟันกราม

(๑) พบคำว่า พระทั้งขุฎรา หมายถึง ฟันกราม ในหนังสืออภิธานศัพท์สันสกฤต-ไทย-อังกฤษ ของนายร้อยเอกหลวงบวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย)

ราชศัพท์	ความหมาย
พระชีวหา	ล้น
ต้นพระชีวหา, มूलพระชีวหา	ต้นล้น, ล้นไก่, โคนล้น
พระหนู ^(๑)	คาง
ต้นพระหนู	ขากรรไกร, ขากรรไกร, หรือขาตะไกร
พระกรรณ	หู, ใบหู
ช่องพระโสต, ช่องพระกรรณ	ช่องหู
พระพักตร์	ดวงหน้า
ผิวนพระพักตร์, พระราศี	ผิวนหน้า
พระศอ	คอ
ลำพระศอ	ลำคอ
พระกัณฐมณี	ลูกกระเดือก
พระชัตตุ ^(๒)	คอต่อ
พระรากขวัญ	ไหปลาร้า
พระอังสา	บ่า, ไหล่
พระอังสกุญ	จะงอยบ่า
พระพาหา, พระพาหุ	แขน (ตั้งแต่ไหล่ถึงข้อศอก)
พระกร	ปลายแขน (ตั้งแต่ข้อศอกถึงข้อมือ)
พระกำประ, พระกำโประ	ข้อศอก
พระกำจนะ	รักแร้

(๑) อ่านว่า ทะ-หนู

(๒) จาก อภิธานนัปปทีปิกาฯ หรือพจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สกลมหาสังฆปริณายก

ราชภัฏ

ความหมาย

พระกัจฉโลม, พระโลมกัจฉะ

ชนรักแร่

พระหัตถ์

มือ

ข้อพระกร, ข้อพระหัตถ์

ข้อมือ

ฝ่าพระหัตถ์

ฝ่ามือ

หลังพระหัตถ์

หลังมือ

พระองคุลี, นิ้วพระหัตถ์

นิ้วมือ

พระอังคุฐ

นิ้วหัวแม่มือ

พระดัชนี

นิ้วชี้

พระมัชฌิมา

นิ้วกลาง

พระอนามิกา

นิ้วนาง

พระกนิษฐา

นิ้วก้อย

ข้อนิ้วพระหัตถ์, พระองคุลีบัป

ข้อนิ้วมือ

พระมุฐิ,^(๑) กำพระหัตถ์

กำมือ, กำมัด, กำปั้น

พระนขา, พระกรชะ

เล็บ

พระอุระ, พระทรวง

อก

พระหทัย, พระกมล

หัวใจ

พระถัน, พระเต้า, พระปโยธร^(๒)

เต้านม

ยอดพระถัน

หัวนมของผู้หญิง

พระจุจุกะ^(๓)

หัวนมของผู้ชาย

(๑), (๓) จาก สยามบาลีอภิธาน ของนาคะประทีป มหามกุฏราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐ ตามแบบฉบับเดิม

(๒) จาก อภิธานนปทีปิกาย หรือพจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สกลมหาสังฆปริณายก

ราชศัพท์	ความหมาย
พระกษิรธारा	น้ำนม
พระครรรโภทร, พระคัพโภทร	ครรรภ์
พระอุทร	ท้อง
พระนาภี	สะดือ, ท้อง ^(๑)
พระสกุณ, พระครรรมล	รก สิ่งที่เกิดมากับสายสะดือเด็กในครรรภ์
สายพระสกุณ ^(๒)	สายรก
กล่องพระสกุณ	มดลูก
พระกฤษฎี, บั้นพระองค์, พระกฏี	สะเอว, เอว
พระปรัศว์	สีข้าง
พระผาสูกะ ^(๓)	ซี่โครง
พระปฤษฎางค์, พระขนอง	หลัง
พระโสณิ	ตะโพก
พระที่นั่ง	ก้น, ที่นั่งทับ
พระวัตถิ ^(๔)	กระเพาะปัสสาวะ
พระคุษฐาน, พระคุษประเทศ	นิมิตชาย, ^(๕) อวัยวะเพศชาย
พระโยนี	นิมิตหญิง, ^(๖) อวัยวะเพศหญิง
พระอันทะ	อันทะ
พระอุรุ	ต้นขา, โคนขา, ขาอ่อน
พระเพลา	ขา, ตัก

(๑) ใช้เมื่อมีอาการประจวบเกี่ยวกับท้อง เช่น ลงพระนาภี ปวดพระนาภี

(๒) พบอีกคำหนึ่งใช้ว่า สายพระนาภี

(๓)-(๔) จาก สยามบาลีอภิธาน ของนาคะประทีป มหามกุฏราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐ ตามแบบฉบับเดิม

(๕)-(๖) นิยมใช้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ราชศัพท์	ความหมาย
พระชานู	เข้า
พระชงฆ์	แข้ง
หลังพระชงฆ์	น่อง
พระโคปผกะ	ตาตุ่ม
นิ้วพระบาท ^(๑)	นิ้วเท้า
พระบาท	เท้า
ข้อพระบาท	ข้อเท้า
หลังพระบาท	หลังเท้า
ฝ่าพระบาท	ฝ่าเท้า
พระปัดหิ, พระปราชณี, ล้นพระบาท	ล้นเท้า
พระฉวี	ผิวหนัง, ผิวกาย
พระฉายา	เงา
พระโลมา	ขน
พระมังสา	กล้ามเนื้อ
พระอสา	ลิ่ว
พระปีฬกะ	ไฟ, ชีแมลงวัน
พระปโปผาสะ	ปอด
พระยกณะ ^(๒)	ตับ
พระวักกะ	ไต
พระปีหกะ	ม้าม

(๑) นิ้วพระบาท แต่ละนิ้วมีชื่อเรียกเหมือนคำสามัญ เช่น นิ้วพระบาทใหญ่ นิ้วพระบาทชี้ นิ้วพระบาทกลาง นิ้วพระบาทนาง นิ้วพระบาทก้อย จากราชศัพท์ฉบับเขียน ของหม่อมอนุวัฒน์วรพงศ์ (หม่อมราชวงศ์สิงหนาท ปราโมช)

(๒) อ่านว่า ยะ-กะ-นะ

ราชศัพท์

พระอันตะ

พระอันตคุณ

พระกฤษณะ

พระนหารู

เส้นพระโลหิต, หลอดพระโลหิต

หลอดพระวาโย

พระกิโถมกะ

พระองคาพยพ

พระมัตถลุงค์

พระธมณี^(๑)

พระลลิกา

พระปิตตะ

พระเชษะ

พระเสมหะ

มูลพระนาสิก

มูลพระนขา

พระเสโท

พระเมโท, มูลพระเสโท

พระบุโพ

พระอุทลป, พระบุษปะ

พระอัฐิ

ความหมาย

ลำไส้ใหญ่

ลำไส้เล็ก, ลำไส้ทบ

ไส้พุง

เส้น, เอ็น

เส้นเลือด, หลอดเลือด

หลอดลม

พังผืด

ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

มันสมอง

เส้นประสาท

น้ำในไขข้อ

ดี, น้ำดี

น้ำลาย

เสลด

น้ำมูก

ขี้เล็บ

เหงื่อ

โคล

น้ำหนอง, น้ำเหลือง

เลือดประจำเดือน

กระดูก

(๑) จาก สยามบาลีอภิธาน ของนาคะประทีป มหามกุฏราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๐ ตามแบบฉบับเดิม

ราชศัพท์

พระอังคาร, พระสรีรางคาร

พระอังสัจฉี^(๑)

พระหนุจฉี^(๒)

พระคิ้วจฉี^(๓)

พระพาหุจฉี^(๔)

พระอุรจฉี^(๕)

พระผาสกัจฉี^(๖)

พระปิจักณจฉี^(๗)

พระภักจฉี^(๘)

พระอุรจฉี^(๙)

พระขังจฉี^(๑๐)

พระปาหุจฉี^(๑๑)

พระหัตถจฉี^(๑๒)

พระยอด

พระบังคนหนัก

พระบังคนเบา

พระปัสสาสะ

พระอัสสาสะ

พระชีพจร

อุณหภูมิพระวรกาย

พระวาโย

ความหมาย

เถากระดูก

กระดูกไหล่

กระดูกคาง

กระดูกคอ

กระดูกแขน

กระดูกหน้าอก

กระดูกซี่โครง

กระดูกสันหลัง

กระดูกสะเอว

กระดูกขา

กระดูกแข้ง

กระดูกเท้า

กระดูกมือ

ฝี, หัวฝี

อุจจาระ

ปัสสาวะ

ลมหายใจเข้า

ลมหายใจออก

ชีพจร

อุณหภูมิของร่างกาย

ลม

(๑)-(๑๒) จาก พระบาลีมหาสติปัฏฐานสูตร

หมวดที่ ๓

อาการ

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
รับสั่ง	สั่ง	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
รับสั่ง, ตรัส	พูด	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทรงทักทาย, ตรัสทักทาย	ทักทาย	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า ทรงทักทายอย่างไม่เป็นทางการ
ทรงพระราชปฏิสันถาร, มีพระราชปฏิสันถาร	ทักทาย	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงพระปฏิสันถาร, มีพระปฏิสันถาร	ทักทาย	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า
ทรงปราศรัย	ปราศรัย, พูดด้วยไมตรีจิต	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทรงถาม, ตรัสถาม	ถาม	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทรงพระราชดำริ, มีพระราชดำริ	คิด	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงพระดำริ, มีพระดำริ	คิด	— พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
มีพระราชประสงค์, ต้องพระราชประสงค์	ต้องการ	— พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
มีพระประสงค์, ต้องพระประสงค์	ต้องการ	— พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
ทรงพระราชปรารภ, มีพระราชปรารภ	ต้องการ, ประารณา	— พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงปรารภ	ปรารภ	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
ทรงพระราชนิพนธ์	แต่งหนังสือ, แต่งเพลง	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงพระนิพนธ์	แต่งหนังสือ, แต่งเพลง	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
ทรงนิพนธ์, ทรงแต่ง	แต่งหนังสือ, แต่งเพลง	– หม่อมเจ้า
ทรงพระอักษร	อ่านหนังสือ, เขียนหนังสือ, เรียนหนังสือ	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทรงลงพระปรมาภิไธย	ลงชื่อ	– พระมหากษัตริย์
ทรงลงพระนามาภิไธย	ลงชื่อ	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช

ราชภัฏ	ความหมาย	ใช้แก่
ทรงลงพระนาม	ลงชื่อ	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงพระราชอนุสรณ์คำนึงถึง, ทรงพระราชอนุสรณ์รำพึงถึง, มีพระราชหฤทัยระลึกถึง	หวนคิดถึง, รำพึงถึง, ระลึกถึง	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า – พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงระลึกถึง	ระลึกถึง	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
พระราชทาน	ให้	– พระมหากษัตริย์ถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้า
ประทาน	ให้	– พระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าและ หม่อมเจ้า
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลี พระบาท	สั่งให้เข้าพบ, อนุญาตให้เข้าพบ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เข้าเฝ้าทูลละออง พระบาท	สั่งให้เข้าพบ, อนุญาตให้เข้าพบ	– สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
โปรดให้เข้าเฝ้า	สั่งให้เข้าพบ, อนุญาตให้เข้าพบ	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึง หม่อมเจ้า
เฝ้า	เข้าพบ	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึง หม่อมเจ้า
รับสั่งให้หา, รับสั่งให้เข้าเฝ้า	สั่งให้เข้าพบ	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
เสด็จพระราชดำเนิน ^(๑)	เดินทางไปหรือมา โดยยานพาหนะ, เดินทางโดย ขบวน พยุหยาตรา ตามโบราณ ราชประเพณี	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จ ^(๒)	เดินทางโดย ยานพาหนะ	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
เสด็จพระราชดำเนิน แปรพระราชฐาน	เดินทางเพื่อย้ายที่อยู่ ชั่วคราว	– พระมหากษัตริย์

(๑) ต้องมีคำประกอบท้าย เช่น เสด็จพระราชดำเนินไป เสด็จพระราชดำเนินมา เสด็จพระราชดำเนินกลับ เป็นต้น ดูคำอธิบายท้ายบทที่ ๔ ข้อ ๑๔

(๒) ต้องมีคำประกอบท้าย เช่น เสด็จไป เสด็จกลับ เสด็จมา เป็นต้น ดูคำอธิบายท้ายบทที่ ๔ ข้อ ๑๔

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
เสด็จแปรพระราชฐาน	อยู่ระหว่างการย้าย ที่อยู่ชั่วคราว	– พระมหากษัตริย์
เสด็จพระราชดำเนินไป ประทับแรม	ย้ายที่อยู่ชั่วคราว	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จไปประทับแรม	ย้ายที่อยู่ชั่วคราว	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า
เสด็จประพาส	เดินทางไปค้างแรม, เปลี่ยนที่ไปอยู่ที่อื่น, ไปเที่ยว	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
เสด็จนิวัต	เดินทางกลับจาก ต่างประเทศ	– พระมหากษัตริย์
ทรงพระดำเนิน	เดิน	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ทรงดำเนิน	เดิน	– หม่อมเจ้า
ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท	รู้	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ทราบฝ่าละอองพระบาท	รู้	– สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทราบฝ่าพระบาท, ทรงทราบ	รู้	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล	ทำบุญ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงบำเพ็ญพระกุศล	ทำบุญ	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า
ทรงบำเพ็ญกุศล	ทำบุญ	– หม่อมเจ้า
ทรงศีล	รับศีล, ถือศีล	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทรงธรรม	ฟังธรรม	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทรงสดับพระธรรมเทศนา	ฟังเทศน์	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทอดพระเนตร	ดู, มอง	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทรงพระกรุณาโปรด (๑)	ให้	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

(๑) ใช้เฉพาะแก่พระสงฆ์

ราชศัพท์

ความหมาย

ใช้แก่

		สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
โปรด	ชอบ, รัก,เอ็นดู	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
โปรดให้	มอบหมายให้	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ออกพระโอรส	ออกปาก	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ออกโอรส	ออกปาก	– หม่อมเจ้า
เอ็นพระโอรส	พูดอย่างแซ่เม้า	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
เอ็นโอรส	พูดอย่างแซ่เม้า	– หม่อมเจ้า
แย้มพระโอรส	ยิ้มเห็นไรฟัน	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
แย้มพระสรวล	ยิ้ม	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
แย้มสรวล	ยิ้ม	– หม่อมเจ้า
ทรงพระสรวล	หัวเราะ	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ทรงสรวล	หัวเราะ	– หม่อมเจ้า
ทรงพระกันแสง	ร้องไห้	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงกันแสง	ร้องไห้	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
กันแสง	ร้องไห้	– หม่อมเจ้า
ทรงพระพิโรธ	โกรธ	– พระมหากษัตริย์
ทรงพระโกรธ, ทรงกริ้ว	โกรธ, เคือง	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
กริ้ว	โกรธ, เคือง	– หม่อมเจ้า
ทรงพระสुบินนิมิต	ฝัน	– พระมหากษัตริย์
ทรงพระสुบิน	ฝัน	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงสुบิน	ฝัน	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
สुบิน	ฝัน	– หม่อมเจ้า
ทรงสำราญพระราชหฤทัย	สบายใจ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี

ราชศัพท์

ความหมาย

ใช้แก่

		สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงสำราญพระทัย	สบายใจ	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
ทรงสำราญพระราชอิริยาบถ	พักผ่อน	– พระมหากษัตริย์
		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงสำราญพระอิริยาบถ	พักผ่อน	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
ทรงพระสำราญ	สบาย, ไม่เจ็บป่วย	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ทรงสำราญ, ทรงสบาย	สบาย, ไม่เจ็บป่วย	– หม่อมเจ้า
ทรงพักพระราชอิริยาบถ, ประทับพักพระราชอิริยาบถ	พัก	– พระมหากษัตริย์
		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงพักพระอิริยาบถ, ประทับพักพระอิริยาบถ	พัก	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึง หม่อมเจ้า
ทรงเจริญพระชนมพรรษา	มีอายุ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ทรงเจริญพระชนมายุ	มีอายุ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี
ทรงเจริญพระชันษา	มีอายุ	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
เจริญชันษา	มีอายุ	– หม่อมเจ้า
ทรงพระเจริญ	สบาย, มีอายุยืน	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ทรงพี	อ้วน	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ชุบพระองค์	พอม	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
ทรงพระครรภ์	มีครรภ์	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถถึง พระองค์เจ้า
ทรงครรภ์	มีครรภ์	– หม่อมเจ้า
มีพระประสูติกาล	คลอดลูก (เวลาเกิด)	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถถึงพระองค์เจ้า
มีพระประสูติการ ^(๑)	คลอดลูก (การเกิด)	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถถึงพระองค์เจ้า
ประสูติ	คลอดลูก	– หม่อมเจ้า
ทรงพระประวร	ป่วย, เจ็บไข้	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ประวร	ป่วย	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึง หม่อมเจ้า
ประวรพระยอด	เป็นฝี	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ประวรพระวายุ	ป่วยเป็นลม	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ประวรพระโสฬะ	มีอาการบวม	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ทรงพระอาเจียน	อาเจียน	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี

^(๑) ปรากฏครั้งแรกมีใช้ในเอกสารเกี่ยวกับการประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าในรัชกาลที่ ๖ หมายถึงการเกิด

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงอาเจียน	อาเจียน	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
ทรงพระกรรสะ, ทรงพระกาสะ	ไอ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงกรรสะ, ทรงกาสะ, ทรงไอ	ไอ	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
ทรงพระชิปสัทโท ^(๑)	กระแอม	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช

(๑) จาก อนันตวิภาค ของ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

ราชศัพท์

ความหมาย

ใช้แก่

		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงกระแอม	กระแอม	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
ทรงพระปิ่นาสะ	จาม	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงจาม	จาม	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
ทรงเรือ	เรือ	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทรงพระวาทะ	พยายลม	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
หายพระทัย	หายใจ	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
พระทัยหาย	ใจหาย	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ตกพระทัย	ตกใจ	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทรงพระสุคนธ์, ทรงเครื่องพระสำอาง	ทาเครื่องหอม	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
ปลงเส้นพระเจ้า	โกนผม	– พระมหากษัตริย์
ปลงพระเกศา	โกนผม, ตัดผม	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถถึง พระองค์เจ้า
ปลงเกศา	โกนผม, ตัดผม	– หม่อมเจ้า
เจริญพระเกศา	โกนผม, ตัดผม	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถถึง พระองค์เจ้า
เจริญเกศา	โกนผม, ตัดผม	– หม่อมเจ้า
ขริบเส้นพระเจ้า	ขริบผม	– พระมหากษัตริย์
ขริบเส้นพระเกศา	ขริบผม	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถถึง พระองค์เจ้า
ขริบเส้นเกศา	ขริบผม	– หม่อมเจ้า
ทรงพระเครื่องใหญ่	ตัดผม	– พระมหากษัตริย์
ทรงเครื่อง	ตัดผม	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึง หม่อมเจ้า
จรดพระกรรบิดกรรไกร	ตัด และโกนผม	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
สระพระเจ้า	สระผม	– พระมหากษัตริย์
สระพระเกศา	สระผม	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถถึง พระองค์เจ้า
แต่งพระองค์, ทรงเครื่อง	แต่งตัว	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
แต่งองค์	แต่งตัว	– หม่อมเจ้า
ทรงช้าง	ขี่ช้าง	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทรงม้า	ขี่ม้า	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ประทับ	นั่ง, อยู่	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
ทรงยืน	ยืน	— พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
เสด็จเข้าที่พระบรรทม	เข้านอน	— พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงพระบรรทม	นอน	— พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
บรรทม	นอน	— พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
ตื่นพระบรรทม	ตื่นนอน	— พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ดินบรรทม	ตึนนอน	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
ลาดพระที่, ลาดพระแท่น	ปูที่นอน	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
เสด็จพระราชสมภพ, ทรงพระราชสมภพ	เกิด	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ประสูติ, สมภพ	เกิด	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
สร่งน้ำ	อาบน้ำ	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
สร่งพระกระยาसन	อาบน้ำในพระราชพิธี ตามคติพราหมณ์	– พระมหากษัตริย์
สร่งมูรธาภิเษก, สร่งมูรธาภิเษก	อาบน้ำในพระ ราชพิธีสำคัญ	– พระมหากษัตริย์
สร่งพระพักตร์	ล้างหน้า	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ชำระพระทนต์, แปรงพระทนต์	แปรงฟัน	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
ชำระพระหัตถ์	ล้างมือ	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ชำระพระบาท	ล้างเท้า	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
เสวย	กิน	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
เทียบเครื่อง	ชิมอาหาร (ก่อนนำถวาย เป็นเครื่องเสวย)	– พระมหากษัตริย์
ทอดเครื่องเสวย, ทอดเครื่อง	ตั้งของกิน	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ตั้งเครื่อง	ตั้งของกิน	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
เชิญเครื่อง	ยกของกิน	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
เสด็จสวรรคต, สวรรคต	ตาย	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช
ทิวังคต, เสด็จทิวังคต	ตาย	– พระราชวงศ์ที่ดำรงพระอิสริยยศกิติ์สูง ทรงพระเศวตฉัตร ๗ ชั้น,

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		พระราชวงศ์ที่ทรงได้รับเฉลิมพระยศพิเศษ เช่น สมเด็จพระบรมราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข, สมเด็จพระอนุชาธิราช ^(๑)
สิ้นพระชนม์	ตาย	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
สิ้นชีพิตักษัย, สิ้นชีพิตักษัย, ถึงชีพิตักษัย, ถึงชีพิตักษัย	ตาย	– หม่อมเจ้า
ถึงแก่พิราลัย	ตาย	– เจ้าประเทศราช, เจ้าผู้ครองนคร, สมเด็จพระเจ้าพระยา
สดับปกรณ์	บังสุกุล	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
กราบบังคมทูลพระกรุณา	บอก, รายงาน	– พระมหากษัตริย์
กราบบังคมทูล	บอก, รายงาน	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
กราบทูล	บอก, รายงาน	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า

(๑) ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระเกียรติยศแก่สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ และ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา เมื่อสิ้นพระชนม์ใช้คำว่า “ทิวงคต” แทน “สิ้นพระชนม์” เป็นกรณีพิเศษ

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
ทูล	บอก, รายงาน	– หม่อมเจ้า
ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ^(๑)	ให้ (ของที่ยกได้)	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย, ถวาย	ให้ (ของที่ยกขึ้นให้ไม่ได้), สิ่งที่เป็นนามธรรม ^(๒)	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ถวาย	ให้	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า
กราบถวายบังคมลา	ลา	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

(๑) คำว่า “ทูลเกล้าทูลกระหม่อม” “น้อมเกล้าน้อมกระหม่อม” “ปกเกล้าปกกระหม่อม” “เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม” “ใส่เกล้าใส่กระหม่อม” “โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม” “ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม” “พระราชอาญาไม่พ้นเกล้าพ้นกระหม่อม” เหล่านี้จะเขียนย่อว่า “ทูลเกล้าฯ” “น้อมเกล้าฯ” “ปกเกล้าฯ” ฯลฯ ก็ได้

(๒) เช่น ถวายพระราชกุศล ถวายพระพรชัยมงคล

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
กราบบังคมทูลลา ^(๑)	ลา	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
กราบทูลลา	ลา	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
ทูลลา	ลา	– หม่อมเจ้า
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท	เข้าพบ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
เฝ้าทูลละอองพระบาท	เข้าพบ	– สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช

(๑) ใช้เฉพาะชาวต่างประเทศลา

ราชศัพท์

ความหมาย

ใช้แก่

		สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เฝ้า	เข้าพบ	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
ทรงกราบ	กราบ	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ทรงคม	ไหว้	– พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
ถวายบังคม	ทำความเคารพ	– พระมหากษัตริย์
	โดยคุกเข่า พนมมือ ยกมือขึ้น ให้หัวแม่ มือทั้งสองจรดหว่าง คิ้ว พร้อมกับเงยหน้า ขึ้นไปข้างหลังซ้ายๆ พองาม แล้วลดมือ ลง พนมไว้ที่อก ทำ ซ้ำเช่นนี้ ๓ ครั้ง	
กราบถวายบังคม	กราบ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
ถวายอยู่งาน	ปรนนิบัติ	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ถวายอยู่งานนวด	นวด	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ถวายอยู่งานพัด	พัด	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ถวายอยู่งานแล้, อยู่งานพระแล้	ปัดแล้	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ถวายพระกลด, อยู่งานพระกลด	กั้นร่มให้	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ขึ้นพระกลด	กางร่ม	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
เชิญเสด็จ	เชิญไป หรือ อุ้มเจ้านายไป	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
เชิญ	ถือ, ยก, นำไป เช่น เชิญเครื่อง ราชูปโภค	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
คุกพระขงซี, คุกพระชานู	คุกเข้า	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ต้องพระราชอาญา	ถูกลงโทษ	– พระราชวงศ์และบุคคลทั่วไป

หมวดที่ ๔

นาม

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
พระบรมราชโองการ	คำสั่ง	– พระมหากษัตริย์ที่รับพระบรมราชา- ภิเษกแล้ว
พระบวรราชโองการ	คำสั่ง	– พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชโองการ	คำสั่ง	– พระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้รับพระบรม- ราชาภิเษก
พระราชเสาวนีย์	คำสั่ง	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี
พระราชบัญญัติ	คำสั่ง	– สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
พระบัญญัติ	คำสั่ง	– กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ
พระราชบัญชา	คำสั่ง	– สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระบัญชา	คำสั่ง	– กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
พระราชดำรัสสั่ง	คำสั่ง	– สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
พระดาร์สลั่ง	คำสั่ง	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า
รับสั่ง	คำสั่ง	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
พระราชดำรัส, พระราชกระแส	คำพูด	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
กระแสพระราชดำรัส	คำพูดต่อเนื่อง	– พระมหากษัตริย์
พระดำรัส	คำพูด	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
ดำรัส	คำพูด	– หม่อมเจ้า
พระบรมราโชวาท	คำสอน	– พระมหากษัตริย์ที่ทรงรับพระบรม- ราชาภิเษกแล้ว
พระราโชวาท	คำสอน	– พระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้รับพระบรม- ราชาภิเษก สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระโอวาท	คำสอน	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
โอวาท	คำสอน	– หม่อมเจ้า
พระราชปฏิสันถาร	คำทักทาย, การทักทาย	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระปฏิสันถาร	คำทักทาย, การทักทาย	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
พระราชปูจฉา ^(๑)	คำถาม	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี

(๑) เมื่อถามพระสงฆ์

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระปู่จณา ^(๑)	คำถาม	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
พระบรมราชวินิจฉัย	คำวินิจฉัย, การวินิจฉัย	– พระมหากษัตริย์ที่ทรงรับพระบรม- ราชาภิเษกแล้ว
พระราชวินิจฉัย	คำวินิจฉัย, การวินิจฉัย	– พระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้รับ พระบรมราชาภิเษก สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระวินิจฉัย	คำวินิจฉัย, การวินิจฉัย	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
พระราชดำริ	ความคิด	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก

(๑) เมื่อถามพระสงฆ์

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระดำริ	ความคิด	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
พระบรมราชูปถัมภ์, ^(๑) พระบรมราโชปถัมภ์	การเกื้อกูล, การอุปถัมภ์	– พระมหากษัตริย์ที่ทรงรับพระบรม- ราชาภิเษกแล้ว
พระบรมราชินูปถัมภ์	การเกื้อกูล, การอุปถัมภ์	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี
พระราชมุข	การเกื้อกูล, การอุปถัมภ์	– สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระอุปถัมภ์	การเกื้อกูล, การอุปถัมภ์	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
พระบรมราชานุเคราะห์ ^(๒)	ความช่วยเหลือ, ความอนุเคราะห์	– พระมหากษัตริย์

(๑)–(๒) ดูคำอธิบายท้ายบทที่ ๔ ข้อ ๔

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
พระราชานุเคราะห์	ความช่วยเหลือ, ความอนุเคราะห์	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถ - สมเด็จพระบรมราชินี - สมเด็จพระบรมราชชนก - สมเด็จพระบรมราชชนนี - สมเด็จพระยุพราช - สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช - สยามมกุฎราชกุมาร - สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ - สยามบรมราชกุมารี
พระราชินยานุเคราะห์	ความช่วยเหลือ	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถ - สมเด็จพระบรมราชินี
พระอนุเคราะห์	ความอนุเคราะห์	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
พระราชประสงค์	ความต้องการ, ความประสงค์	– พระมหากษัตริย์ - สมเด็จพระบรมราชินีนาถ - สมเด็จพระบรมราชินี - สมเด็จพระบรมราชชนก - สมเด็จพระบรมราชชนนี - สมเด็จพระยุพราช - สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช - สยามมกุฎราชกุมาร - สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ - สยามบรมราชกุมารี
พระประสงค์	ความต้องการ, ความประสงค์	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า

ราชศัพท์

ความหมาย

ใช้แก่

พระราชปรารณา

ความต้องการ,
ความปรารณา

— พระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สมเด็จพระบรมราชินี
สมเด็จพระบรมราชชนก
สมเด็จพระบรมราชชนนี
สมเด็จพระยุพราช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
สยามมกุฎราชกุมาร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี

พระราชนิพนธ์

หนังสือ
หรือเพลงที่แต่ง

— พระมหากษัตริย์
สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สมเด็จพระบรมราชินี
สมเด็จพระบรมราชชนก
สมเด็จพระบรมราชชนนี
สมเด็จพระยุพราช
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
สยามมกุฎราชกุมาร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
สยามบรมราชกุมารี

พระนิพนธ์

หนังสือ
หรือเพลงที่แต่ง

— พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ
พระองค์เจ้า

นิพนธ์

หนังสือ
หรือเพลงที่แต่ง

— หม่อมเจ้า

พระปรมาภิไธย,
พระบรมนามาภิไธย

ชื่อ

— พระมหากษัตริย์

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
พระนามาภิไธย	ชื่อ	- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ - สมเด็จพระบรมราชินี - สมเด็จพระบรมราชชนก - สมเด็จพระบรมราชชนนี - สมเด็จพระยุพราช - สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช - สยามมกุฎราชกุมาร - สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ - สยามบรมราชกุมารี
พระนาม	ชื่อ	พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
อักษรพระปรมาภิไธย	อักษรย่อชื่อ	พระมหากษัตริย์
อักษรพระนามาภิไธย	อักษรย่อชื่อ	- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ - สมเด็จพระบรมราชินี - สมเด็จพระบรมราชชนก - สมเด็จพระบรมราชชนนี - สมเด็จพระยุพราช - สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช - สยามมกุฎราชกุมาร - สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ - สยามบรมราชกุมารี
อักษรพระนาม	อักษรย่อชื่อ	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า
พระราชโทรเลข	โทรเลข	- พระมหากษัตริย์ - สมเด็จพระบรมราชินีนาถ - สมเด็จพระบรมราชินี - สมเด็จพระบรมราชชนก

ราชศัพท์

ความหมาย

ใช้แก่

		สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระโทรเลข	โทรเลข	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า
พระราชสาส์น ^(๑)	จดหมาย	– พระมหากษัตริย์
พระราชหัตถเลขา, ลายพระราชหัตถ์	จดหมาย, ลายมือ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ลายพระหัตถ์	จดหมาย, ลายมือ	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
วันเฉลิมพระชนมพรรษา	วันทำบุญวัน คล้ายวันเกิด	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
วันพระบรมราชสมภพ	วันเกิด	– พระมหากษัตริย์
วันพระราชสมภพ	วันเกิด	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี

^(๑) พระมหากษัตริย์ทรงมีถึงประมุขประเทศต่าง ๆ

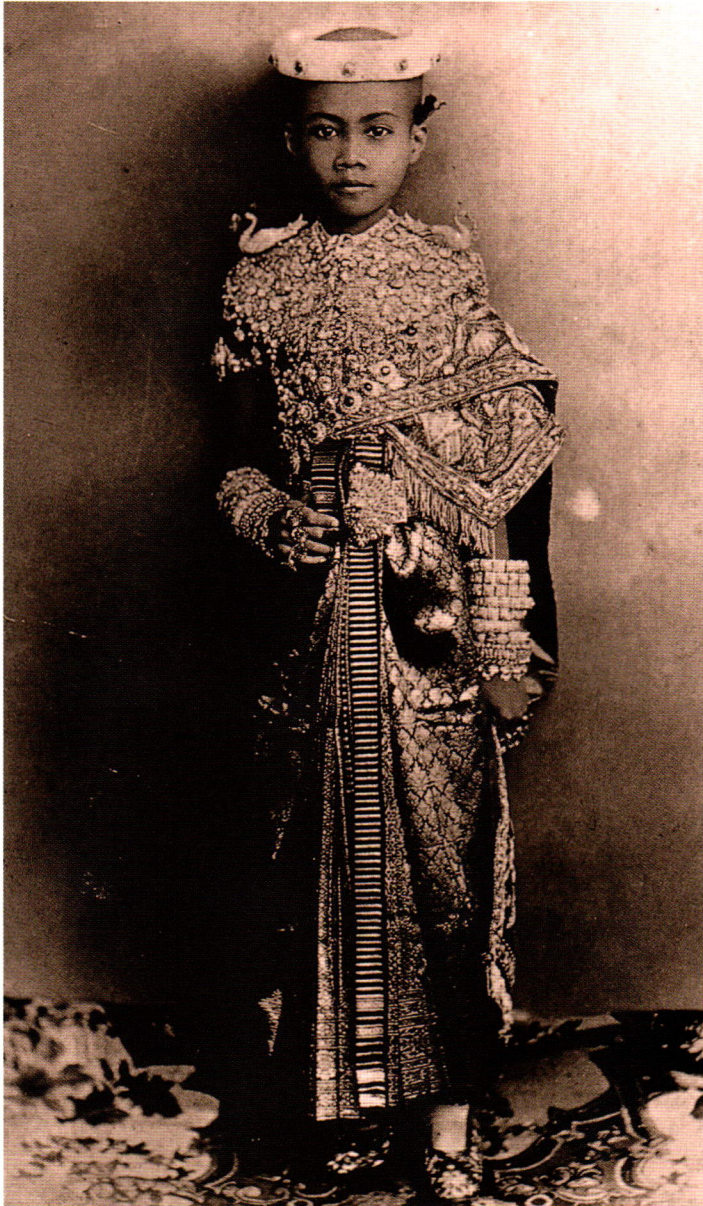
ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันประสูติ	วันเกิด	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
พระชนมพรรษา.....พรรษา	อายุ.....ปี	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี
พระชนมายุ.....พรรษา	อายุ.....ปี	– สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพะยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระชันษา.....ปี	อายุ.....ปี	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
ชันษา.....ปี	อายุ.....ปี	– หม่อมเจ้า
ดวงพระบรมราชสมภพ	ดวงชาติ	– พระมหากษัตริย์
ดวงพระราชสมภพ	ดวงชาติ	– สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ดวงพระชานา	ดวงชานา	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
พระบรมศพ	ศพ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี
พระศพ	ศพ	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระองค์เจ้า
ศพ	ศพ	– หม่อมเจ้า

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงฉลองพระองค์เครื่องต้นบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์
พุทธศักราช ๒๔๐๐

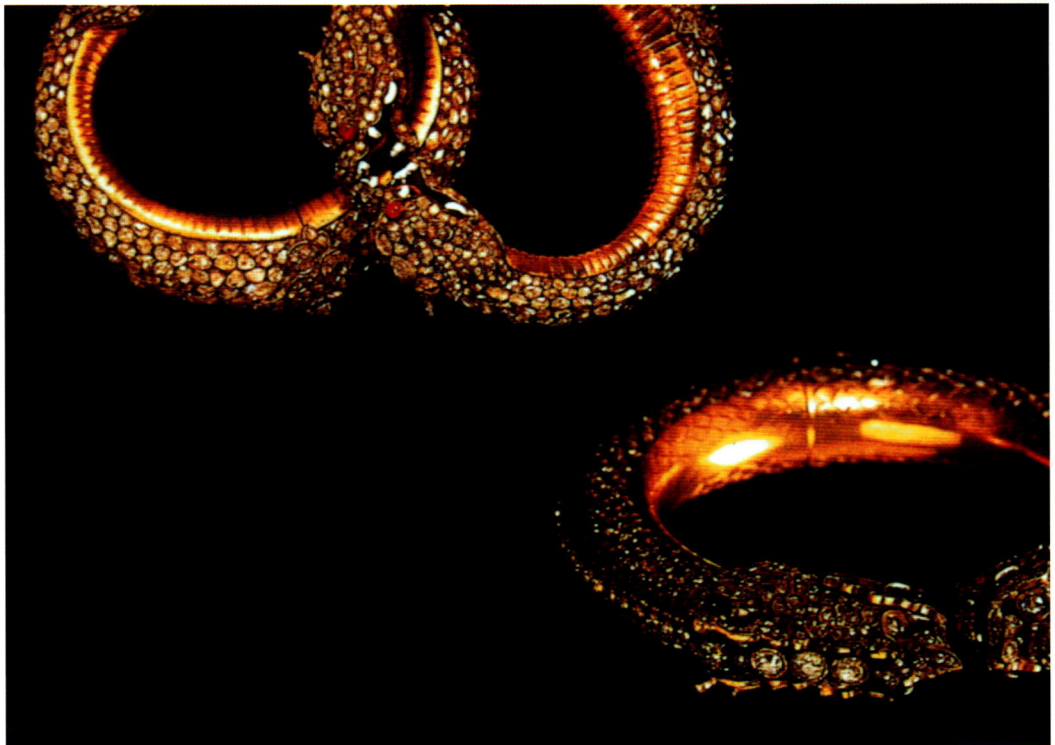
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามาลินีนพดารา กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉลองพระองค์หลังพระราชพิธีโสกันต์แล้ว สวมมงคลย่นประดับอัญมณีประจายาม หัดโบมะตูม ห่มสะพักปักดินทับด้วยนวมพระศอตาต กริ่งติดด้วยดอกไม้เพชรและอัญมณีต่างๆ ปลายนวมห้อยตั้งตั้งเป็นระยະ ประดับด้วยนพพระอังสารูปหงส์คาบหยาดเพชร สวมพาหุรัดที่ต้นพระพาหา สวมทองพระกร แหวนตะแคงและลูกไม้ปลายมือ สวมพระอํารงค์ ๘ นิ้วพระหัตถ์ ทรงพระภูษาจีบหน้านาง สวมทองพระบาทและเครื่องผูกข้อพระบาท สวมถุงพระบาทและฉลองพระบาทกำมะหยี่ปัก

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องต้นอย่างขัตติยราชกุมารี ในการสมโภชในพระราชพิธีโสกันต์ ทรงพระชฎา ฉลองพระองค์พระกรน้อยทับฉลองพระองค์แขนยาว ทรงกรองพระศอ ประดับบนพระอังสาดอกไม้ไผ่ สวมพาหุรัดดอกไม้ไผ่ ทรงทับทรวงและสังวาลไขว้ ทรงสนับเพลาเชิงงอน ทับด้วยพระภูษาใจเยียรบับทางหงส์ ประดับสุวรรณกlob ข้อมพระบาทประดับทองพระบาทและเครื่องผูกข้อพระบาทอื่นๆ ประทับบนพระที่นั่งทรงทองฉายพร้อมเครื่องประกอบพระอิสริยยศ

พารัตหรือกำไลรัดต้นแขน

พระธำมรงค์คั้งคี่ต่างๆ

กำไลข้อพระหัตถ์ เป็นรูปพญานาคขดประดับเพชรและทับทิม

พระสุพรรณภาชน์ดาว

พระสุพรรณภาชน์หวาน

โกพระกระยา

เครื่องพระสุคนธ์

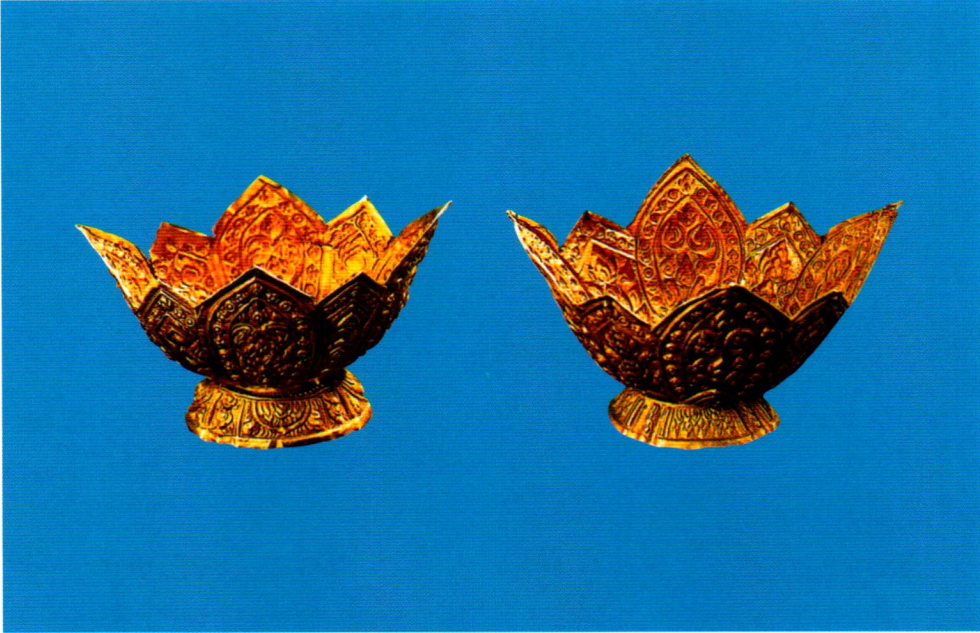
พานพระศรีทองคำพร้อมเครื่อง

หีบพระศรี หีบหมากเสวย

พระเต้าทักษิโณทก

พระมั่งสิครู

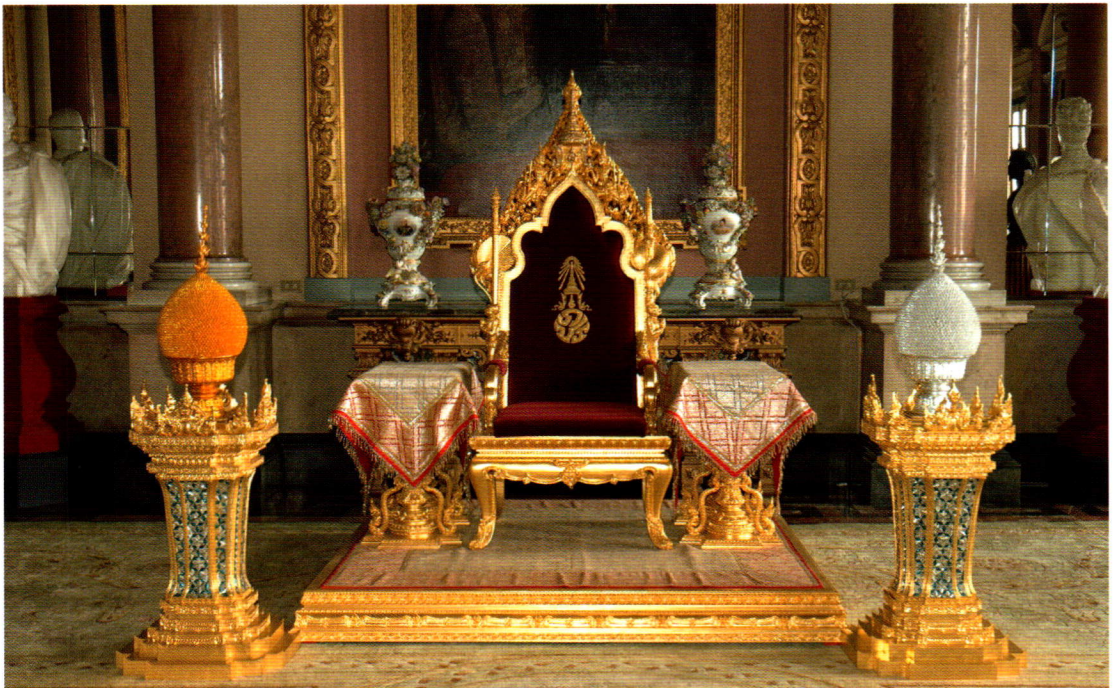

พอบทองคำทรงมณฑปจำหลักลาย

พระโอรน สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕ จำหลักลายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์

พระโอรน สร้างในรัชกาลปัจจุบัน จำหลักลายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์

พระราชอาสน์ที่รัฐบาลสร้างขึ้นน้อมเกล้าฯถวายในโอกาสพระราชพิธีกาญจนภิเษก
วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๙

หมวดที่ ๕

เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ภาชนะใช้สอย อาหาร และเครื่องใช้ทั่วไป

เครื่องแต่งกาย

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
ฉลองพระองค์ ^(๑)	เครื่องแต่งกาย	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ฉลององค์	เครื่องแต่งกาย	– หม่อมเจ้า
ฉลองพระองค์เครื่องต้น	เครื่องทรงใน พระราชพิธี เช่น พระราชพิธีบรม ราชาภิเษก	– พระมหากษัตริย์
เสื้อทรง	เสื้อ	– หม่อมเจ้า
พระสนับเพลา ^(๒)	กางเกง	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
สนับเพลา	กางเกง	– หม่อมเจ้า
พระภูษา, ^(๓) ภูษาทรง	ผ้าถุง	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ผ้าทรง	ผ้าถุง	– หม่อมเจ้า
ผ้าวงพระศอ, ผ้าพันพระศอ	ผ้าพันคอ	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ผ้าวงศอ, ผ้าพันคอ	ผ้าพันคอ	– หม่อมเจ้า
พระภูษาสนับเพลา	ผ้าถุงทับกางเกง	– พระมหากษัตริย์
พระโกไสยพัสดร์ ^(๔)	ผ้าไหม	– พระมหากษัตริย์
พระกัปปาลิกพัสดร์ ^(๕)	ผ้าฝ้าย	– พระมหากษัตริย์
พระอุทุมพรพัสดร์ ^(๖)	ผ้าไหมมะเดื่อ	– พระมหากษัตริย์

(๑) เมื่อจะกล่าวถึงฉลองพระองค์ชุดใด ให้เติมคำนั้นข้างท้าย เช่น ฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารบก ฉลองพระองค์สากล ฉลองพระองค์จอมพล ฉลองพระองค์เต็มยศทหารบก

(๒) พระสนับเพลาที่ใช้กับเครื่องบรมชัตติยราชภูษิตาภรณ์ เรียกว่า พระสนับเพลาเชิงงอน

(๓) เมื่อจะกล่าวถึงพระภูษาประเภทใดก็ให้เติมคำนั้นข้างท้าย เช่น พระภูษาไหม พระภูษาไหม พระภูษาฝ้าย พระภูษาโจง

(๔)–(๖) พระโกไสยพัสดร์ พระกัปปาลิกพัสดร์ พระอุทุมพรพัสดร์ ๓ ชนิดนี้ เป็นคำในวรรณคดี หมายถึงผ้าเครื่องราชบรรณาการ

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
พระรัตนกัมพล ^(๑)	ผ้าส่านแดง (ผ้าขนสัตว์สีแดง)	– พระมหากษัตริย์
พระกัมพล ^(๒)	ผ้าส่าน (ผ้าขนสัตว์)	– พระมหากษัตริย์
ผ้าทรงสะพัก, ทรงสะพัก	ผ้าห่ม, ผ้าสไบ	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
พระภูษาชุปสรง	ผ้าぬ๋งอาบน้ำ (ชาย)	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร
ผ้าชุปสรง, ผ้าสรง	ผ้าぬ๋งอาบน้ำ (ชาย)	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ถึงหม่อมเจ้า
พระเวฐนະ	ผ้าโพกหัว, ผ้าพันหัว	– พระมหากษัตริย์
ผ้าโพกพระเศียร	ผ้าโพกหัว, ผ้าพันหัว	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ผ้าคลุมพระองค์	ผ้าห่ม	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ถุงพระหัตถ์, ฉลองพระหัตถ์	ถุงมือ	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ถุงพระบาท	ถุงเท้า	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ฉลองพระบาท	รองเท้า	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร

(๑)-(๒) พระรัตนกัมพล และพระกัมพล ๒ ชนิดนี้ เป็นคำในวรรณคดี หมายถึงผ้าเครื่องราชบรรณาการ

ราชศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
		สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
รองพระบาท	รองเท้า	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และพระองค์เจ้า
รองบาท	รองเท้า	– หม่อมเจ้า
สนับพระขงฆ์	สนับเข่า, สนับแข้ง	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
พระดุม	กระดุม, ลูกดุม	– พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า

เครื่องประดับ

ราชาศัพท์

พระจุฑาภรณ์

พระอุณหิส

พระมหามงกุฏ

ตุ้มพระकरण, พระกนก

พระกรเจียก

เกยूर

สร้อยพระศอ

พระมหาลังวาล^(๑)

พระลึงวาล

ทองพระกร, พระกำไล, พระวลัย

พาหุรัด

สร้อยข้อพระหัตถ์, พระวลัย

กำไลข้อพระบาท, ทองพระบาท

พระอำมรงค์

รัดพระองค์

พระปั้นเหน่ง

ความหมาย

ปิ่นปักผม

กรอบหน้า

เครื่องสวมหัว

ต่างหู

เครื่องประดับจอนหู

สร้อยอ่อน, ทองต้นแขน

สร้อยคอ

สร้อยตัว

สร้อยตัว, สร้อยยาวสวมเนวียงบ่า

กำไลข้อมือ

กำไลต้นแขน

สร้อยข้อมือ

กำไลข้อเท้า

แหวน

เข็มขัด

หัวเข็มขัด

(๑) ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์

ภาษาที่ใช้สอย

ราชาศัพท์

พระสุพรรณภาษณ์

พระสุพรรณราช

พระสุพรรณศรี

พระทวย

บ้านพระโขนง

โตะเสวย

ฉลองพระหัตถ์ซ้อน

ฉลองพระหัตถ์ล้อม

ฉลองพระหัตถ์มีด

ฉลองพระหัตถ์ตะเกียบ

ขามชำระพระหัตถ์

พระมังสี

พระตะพาบ, พระเต้า

พระมณฑปรัตนกรัณฑ์,

พระมณฑปพระสุธารส

พระเต้าทักษิโณทก

พระสุวรรณภิงคาร

ถ้วยขามเครื่องต้น

จานเครื่องต้น

ที่พระสุธารส

ถาดพระสุธารส

ถ้วยพระสุธารส

ความหมาย

โตะทองคำสำหรับตั้งสำหรับควหาวน

กระโถนใหญ่

กระโถนเล็ก

เครื่องรองรับขันหรือกระโถน มีลักษณะเป็นคันยาว ใช้ในขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค

กระโถน

โตะอาหาร

ซ้อน

ล้อม

มีดใช้บนโตะอาหาร

ตะเกียบ

ขามล้างมือ

พานรองสังข์, จอกหมาก

คนโทน้ำ

ขันน้ำทรงมณฑปมีพานรอง และมีจอกลอย

เต้ากรวดน้ำ

หมอน้ำทองคำรูปคนโท

ถ้วยขาม

จานอาหาร

ชุดเครื่องน้ำร้อนน้ำเย็น

ถาดเครื่องน้ำร้อนน้ำเย็น

ถ้วยน้ำ

อาหาร

ราชศัพท์

เครื่องควา, เครื่องตันควา

เครื่องหวาน, เครื่องตันหวาน

เครื่องว่าง

เครื่องเสวย, เครื่องตัน, พระกระยาหาร^(๑)

พระกระยาเสวย, พระกระยา

พระกระยาต้ม

พระกระยาตั้ง

พระสุธารส^(๒)

น้ำจันท์

ความหมาย

ของควา, อาหารควา

ของหวาน, อาหารหวาน

ของว่าง, อาหารว่าง

ของกิน, อาหาร

ข้าวสวย

ข้าวต้ม

ข้าวตั้ง

น้ำดื่ม, เครื่องดื่ม

เหล้า

(๑) บางทีใช้คำให้สั้นลงว่า “เครื่อง” ก็มี

(๒) ถ้าต้องการบอกชนิดของเครื่องดื่ม เดิมคำลงข้างท้าย เช่น พระสุธารสชา พระสุธารสเย็น

เครื่องใช้ทั่วไป

ราชาศัพท์

ความหมาย

โต๊ะทรงพระอักษร

โต๊ะเขียนหนังสือ

โต๊ะข้างพระที่

โต๊ะเล็กข้างเตียงนอน

พระแท่น

เตียง

พระแท่นบรรทม

เตียงนอน

พระราชบรรจรณ์^(๑)

ที่นอน

พระสุจหนี่

ผ้าไหมทอสลัปลายเส้นเงินเส้นทองที่ปูลาดไว้
สำหรับนั่ง, ยืน, ตั้งเก้าอี้

พระยี่งู

พูก, นวมที่ปูลาดไว้

ผ้าลาดพระที่, ผ้าลาดพระแท่น

ผ้าปูที่นอน

ผ้าคลุมบรรทม

ผ้าห่มนอน

ผ้าคลุมพระแท่นบรรทม

ผ้าคลุมเตียง

พระราชอาสน์^(๒) พระเก้าอี้

เก้าอี้

พระโอรน^(๓)

เก้าอี้พนักสูง

พระที่นั่ง

ที่อยู่อาศัย, ที่นั่ง

เงินท่ายพระที่นั่ง, เงินท่ายที่นั่ง^(๔)

พระราชทรัพย์สำหรับทรงใช้สอยส่วนพระองค์

พระเขนย

หมอนหนุน

พระเขนยข้าง^(๕)

หมอนข้าง

พระเขนยอิง, พระชนน^(๖)

หมอนอิง

(๑)-(๔) ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์

(๕) บางแห่งเรียกว่า เขนยเคียง เช่น ในบทร้องเพลงเทพบรรทมที่ว่า “พระกรเกยเขนยเคียง” เป็นต้น

(๖) พระชนน เป็นคำในวรรณคดี

ราชภัฏ

พระวิสูตร, พระสูตร

สายสูตร

พระอยู่, พระอริ้ง

พระแว่นสุรยกานต์

พระฉาย

พระคั่นฉ่อง

พระสาง

พระสางเสนียด

พระสาวงเดือน

เครื่องพระสุคนธ์

เครื่องพระลำอาง

อ่างสรง

อ่างชำระพระหัตถ์

อ่างสรงพระพักตร์, ที่สรงพระพักตร์

ถาดสรงพระพักตร์

ราวผ้าซับพระพักตร์

ผ้าซับพระองค์

ผ้าซับพระพักตร์

ความหมาย

ม่าน, มุ้ง

เชือกหุ้มผ้าขาวสำหรับทรงถือในการหล่อ
พระพุทธรูป หรือทรงชักในการยกช่อฟ้า
เป็นต้น

เปล

แว่นรวมแสงอาทิตย์สำหรับจุดไฟ

กระจกเงา

กระจกเงามีคั่นถือ, แว่นโลหะขัดเงามีด้าม
ใช้เป็นกระจกเงา

หวี

หวีเสนียด

หวิวงเดือน

เครื่องหอม เช่น น้ำอบ น้ำหอม น้ำปรุง,
แป้งผัดหน้า, แป้งกระแจะ

เครื่องประทีนผิว, เครื่องลำอาง

อ่างอาบน้ำ

อ่างล้างมือ

อ่างล้างหน้า

ภาชนะใส่เครื่องล้างหน้า

ราวพาดผ้าเช็ดหน้า

ผ้าเช็ดตัว

ผ้าเช็ดหน้า

ราชศัพท์

ความหมาย

ผ้าซับพระโอษฐ์

ผ้าเช็ดปาก

ผ้าเช็ดพระหัตถ์

ผ้าเช็ดมือ

ผ้าเช็ดพระบาท

ผ้าเช็ดเท้า

ลาดพระบาท

พรมทางเดิน

พานพระชั้นหมาก

พานหมากของพระมหากษัตริย์

พานพระศรี, พานหมากเสวย^(๑)

พานหมาก

หีบพระศรี, หีบหมากเสวย

หีบหมาก

กระเป๋าทรง

กระเป๋าดู

พระล่วม

กระเป๋ใส่หมากพลูและบุหรื

พระศรี

หมาก

พระโอสถสูบ, พระโอสถมวน

บุหรื, ชิก้าร์

พระโอสถ

ยารักษาโรค

พระโอสถประจุ, พระโอสถปิด

ยาถ่าย, ยาระบาย

พระโอสถเส้น

ยาเส้นสำหรับสูบด้วยกล้อง

พระรัตนกรัณฑ์^(๒)

ตลับประดับเพชร

ตลับพระมณฑปเล็ก

ตลับยอดมณฑป

ฉลองพระเนตร

แว่นตา

พระพัชนี

พัด

แคะพระกรรณ

ไม้แคะหู

แคะพระทนต์

ไม้จิ้มฟัน

(๑) ใช้แก่พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า ประกอบด้วยพาน พร้อมเครื่องใน เช่น ชองพลู ตลับใส่พิมเสน ตลับใส่กานพลู ตลับใส่หมาก ตลับใส่ลิ้นจี่ ตลับใส่ยาเส้น

(๒) ใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์

ราชศัพท์

ฉลองพระหัตถ์, ฉลองไฉ,
นารายณ์หัตถ์

พระแสง

พระแสงปืน

พระแสงดาบ

พระแสงกระบี่

พระแสงหอก

พระแสงง้าว

พระแสงขง้าว

พระแสงทวน

พระแสงเขน

พระแสงกันหย่น

พระแสงกริช

พระแสงเกาทัณฑ์

พระแสงธนู

พระแสงศร

พระกล้องสลัด

พระแสงกระสุน

พระแสงกรรบิด

พระแสงปนาศ, พระแสงกรรไกร

พระแสงกัสดะ

ธำรพระกร

พระตรา

ความหมาย

ไม้เกาหลัง

อาวุธต่างๆ

ปืน

ดาบ

กระบี่

หอก

ง้าว

อาวุธที่มีทั้งขอและง้าวใช้บนหลังช้าง

ทวน

เขน

กันหย่น

กริช

เกาทัณฑ์

ธนู

ศร

กล้องที่ใส่อาวุธชุด

ลูกกระสุน

มีดโกน

กรรไกร

แหวนบถอนหวด

ไม้เท้า

ดวงตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์, ตราส่วน

พระองค์ของพระราชวงศ์

หมวดที่ ๖

ศัพท์ที่ใช้ในการพระราชพิธีและการพระราชกุศล

การพระราชกุศล	– การทำบุญ
โสกันต์	– พระราชพิธีตัดจุกโกนจุกสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า
เกศากันต์	– พระราชพิธีตัดจุกโกนจุกหม่อมเจ้า
ขับไม้	– การขับลำนำประเภทหนึ่งในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่พระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า พระราชพิธีสมโภชพระพุทธรูปมหามณีนรัตนปฏิมากร และพระราชพิธีรับและสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ มีคนขับไม้ ๑ คน คนสีซอสามสาย ๑ คน คนโกลนบันเทาะวี ๑ คน บทที่ขับเรียกว่า กาพย์ขับไม้
คิลานภัตร	– ภัตตาหารถวายพระภิกษุสงฆ์ที่อาพาธ
เครื่องขมา	– เครื่องขมาศพที่พระมหากษัตริย์พระราชทานพร้อมกับไฟในการพระราชทานเพลิงศพ ประกอบด้วยช่อดอกไม้ จันทน์ ฐูปไม้ระกำ เทียน กระถางข้าวตอก กระถางดอกไม้ อย่างละ ๑ กระถาง
เครื่องนมัสการ	– เครื่องสักการบูชาที่ใช้ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ มีอยู่ ๑๒ อย่างคือ เครื่องนมัสการทองใหญ่ เครื่องนมัสการพานทองสองชั้น เครื่องนมัสการทองลงยาราชาวดี เครื่องนมัสการทองลงยารอง เครื่องนมัสการทองทิศ เครื่องนมัสการทองน้อย เครื่องนมัสการกระบะถม เครื่องนมัสการกระบะมุก เครื่องนมัสการท้ายที่นั่ง เครื่องนมัสการเครื่องแก้ว เครื่องนมัสการบุชายิ่ง และเครื่องทรงธรรมสำหรับใหญ่ ๑. เครื่องนมัสการทองใหญ่ ตั้งประจำในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ใช้ในงานที่เป็นพระราชพิธี สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงบูชาพระพุทธรูปมหามณีนรัตนปฏิมากร ประกอบด้วยแท่นไม้สลักลายปิดทองขนาดใหญ่รองพาน

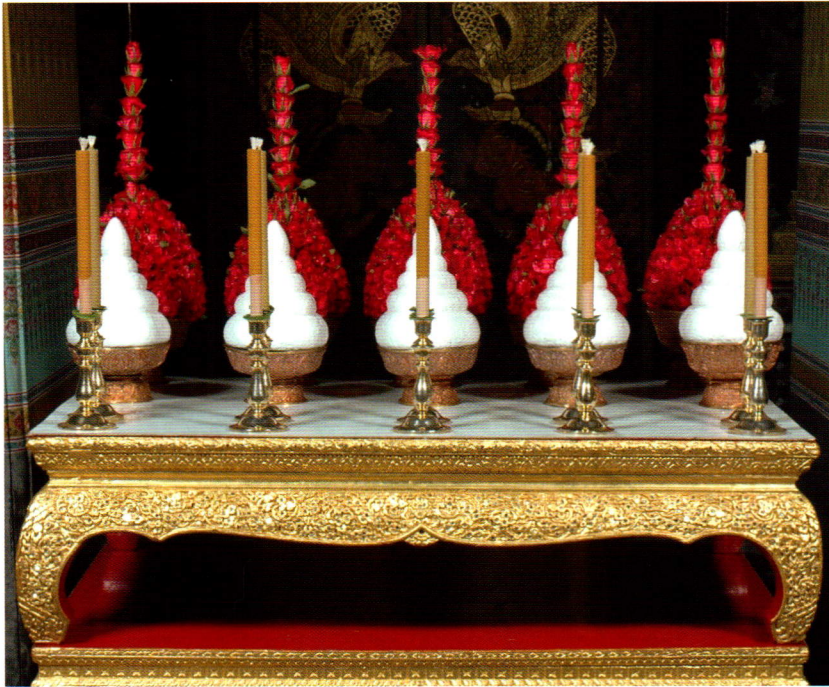

ทองคำสลักลาย วางพุ่มดอกไม้ ๕ พุ่ม พุ่มข้าวตอก ๕ พุ่ม และเชิงโลหะกะไหล่ทองปักเทียน ๕ เชิง ปักฐานไม้ระกำ ๕ เชิง

๒. เครื่องนมัสการพานทองสองชั้น สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงบูชาพระพุทธรูปสำคัญในงานพระราชพิธีและการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เช่น พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทานเนื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคล พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ตั้งเครื่องนมัสการพานทองสองชั้นที่หน้าพระที่นั่งบุษบกมาลา และในพระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งเครื่องนมัสการพานทองสองชั้นที่หน้าพระแท่นมุกสำหรับทรงจุดบูชาพระพุทธรูปวิมาชัยวัฒน์ ประกอบด้วยแท่นถมทองสลักลาย สำหรับตั้งพานปากกระจับช้อนสองชั้นรองพุ่มดอกไม้ ๕ พุ่ม พุ่มข้าวตอก ๕ พุ่ม เชิงทองสลักลายปักเทียน ๕ เชิง ปักฐานไม้ระกำ ๕ เชิง

๓. เครื่องนมัสการทองลงยาราชาวดี สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงบูชาพระพุทธรูปสำคัญ และทรงสักการะพระบรมศพ พระบรมอัฐิในงานพระราชพิธีและการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีสงกรานต์ และพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบด้วยแท่นลงยาราชาวดี สำหรับตั้งพานทองคำลงยารองพุ่มดอกไม้ ๕ พุ่ม พุ่มข้าวตอก ๕ พุ่ม เชิงหุ้มทองคำลงยาราชาวดี ปักเทียน ๕ เชิง ปักฐานไม้ระกำ ๕ เชิง

๔. เครื่องนมัสการทองลงยารอง สำหรับสมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงบูชาพระพุทธรูปสำคัญ ทรงสักการะพระบรมศพ พระบรมอัฐิ ในงานพระราชพิธีซึ่งเป็นงานของฝ่ายในที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถหรือสมเด็จพระบรมราชินีทรงเป็นประธานของงาน

เครื่องนมัสการทองใหญ่

เครื่องนมัสการทองลงยารอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการพานทองสองชั้น บูชาพระพุทธรูปวิมาชัยวัฒน์

เครื่องนมัสการพานทองสองชั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการทองทิศบูชาพระพุทธปฏิมา
ปางประจักษ์กาลสมเด็จพระบูรพมหันตริยาธิราชเจ้า

เครื่องนมัสการทองทิศ

เครื่องนมัสการทองน้อย
(เครื่องห้า)

เครื่องนมัสการทองน้อย
(ปากกระจับเล็ก)

เครื่องนมัสการทองน้อย
(ปากกระจับใหญ่)

เครื่องนมัสการทองน้อย
(ลงยาราชวดี)

เครื่องนมัสการทองน้อย

เครื่องนมัสการท่ายที่นั่ง

เครื่องนมัสการกระบะถม

เครื่องนมัสการเครื่องแก้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการกระบะมุก

เครื่องนมัสการกระบะมุก

เครื่องนมัสการบูชาในงานเทศน์มหาชาติ

เครื่องนมัสการบูชา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรมสำหรับใหญ่ที่หน้าพระราชอาสน์

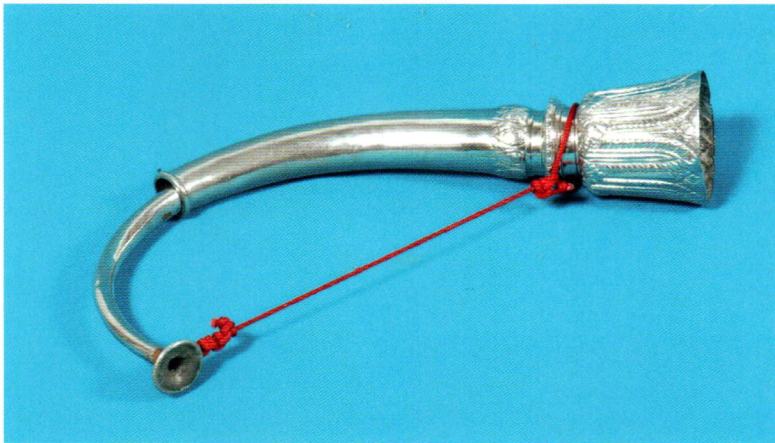
เครื่องทรงธรรมสำหรับใหญ่ (ขาดเชิงเทียนที่ฐานมีอักษรพระปรมาภิไธย จ.ป.ร. ๑ คู่)

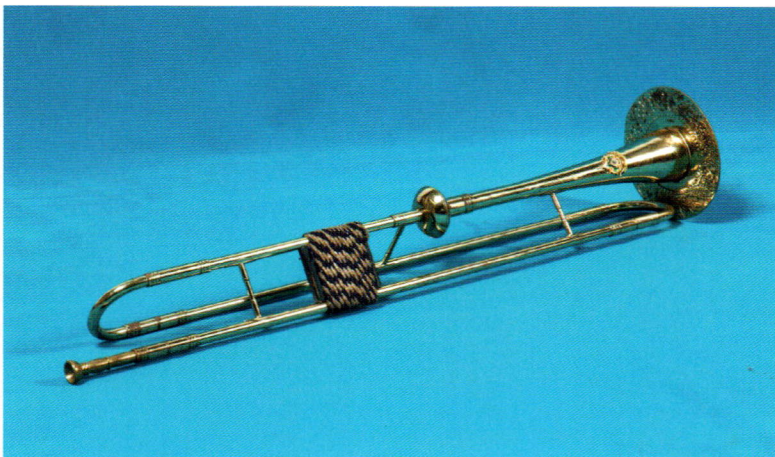
สังข์คว่ำ

สังข์หงาย

แตงฮอน

แตงฝรั่ง

ปีโณน (ทำด้วยงาช้าง)

กลองชนะเงิน

กลองชนะทอง

กลองชนะแดงลายทอง

กลองชนะเขียวลายเงิน

กลองชนะแดง

มโหระทึก

ชาวนักงานประโคน

พระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ

พระมหาสังข์เดิม

พระมหาสังข์เดิม โกเจิม ใบมะตูม และผ้าเช็ดพระหัตถ์

สังข์พิธีของหลวง โกเจิม และใบมะตูม

สังข์นคร

โกเจิม

พระเต้า

พระสุหรัย โถเจิม ผ้าเช็ดพระหัตถ์

พระสุหรัย

พระสุหรัย

จกถรรรมมาสน์

พระเต้าโมราแดงยอดเกี้ยว

พระเต้าเทวปฐู

พระเต้าเบญจคัพย์

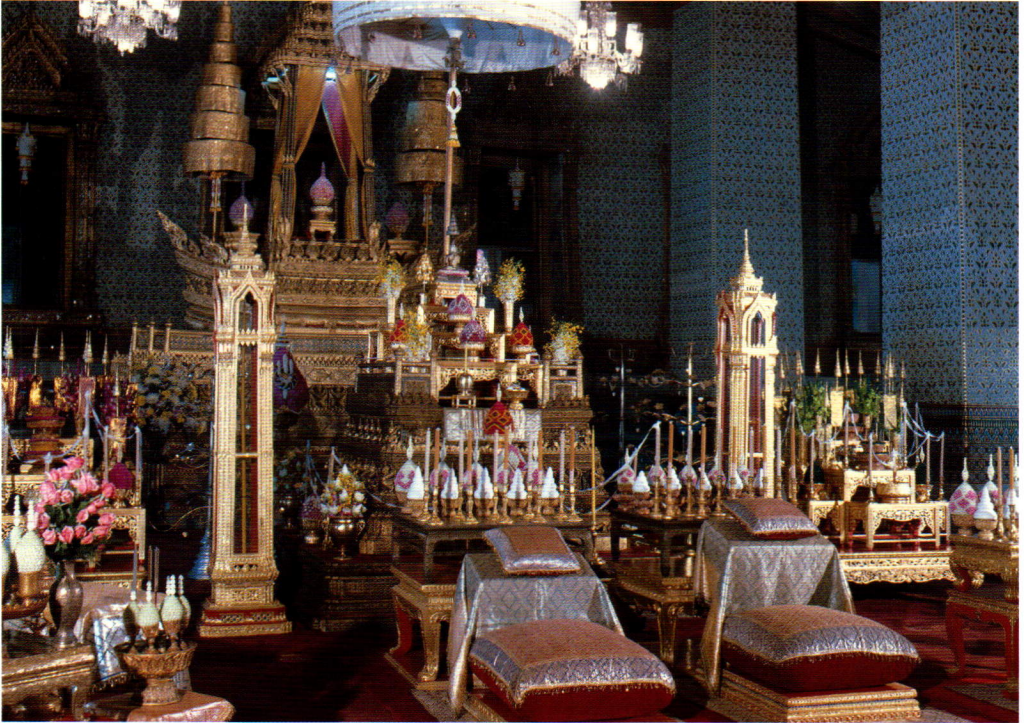
พระครอบพร้อมพานรองสำหรับบรรจุ
น้ำพระพุทธรณ์

พระอัมรณรงค์รัตนาวุธสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

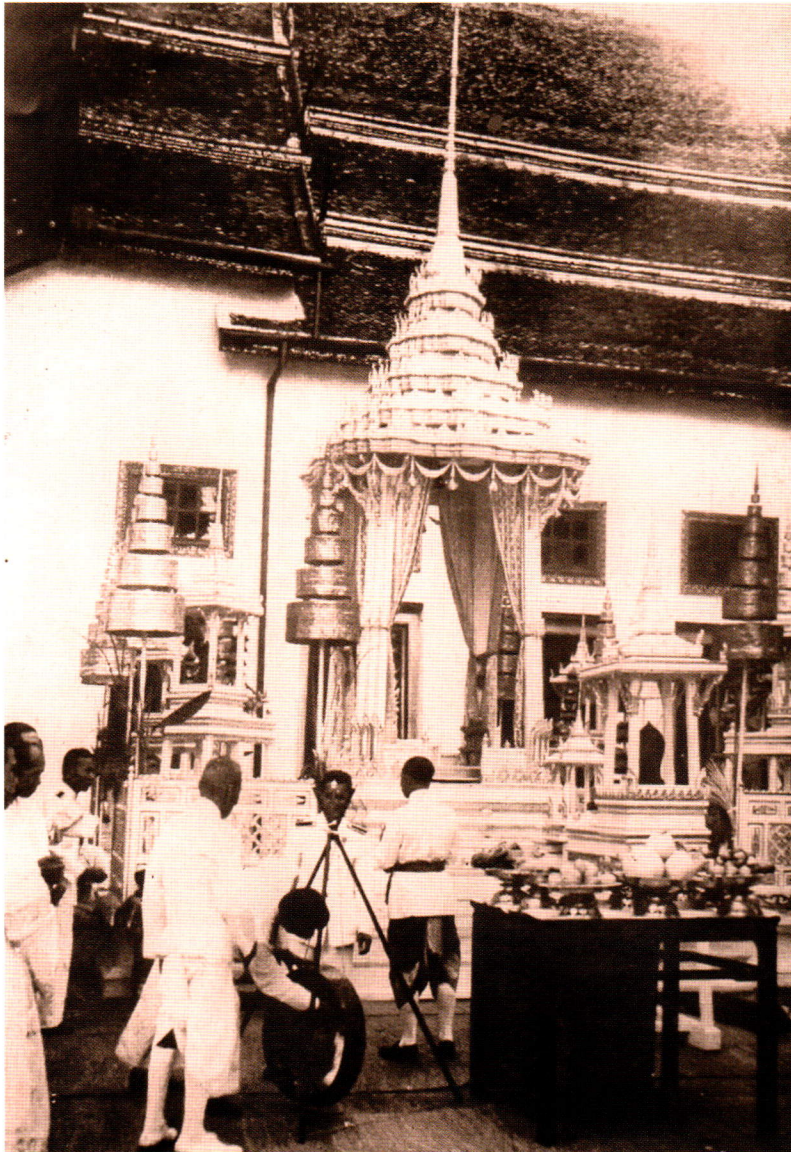
พระอัมรณรงค์องค์ต่างๆ สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

เทียนเท่าพระองค์

แท่นเบญพาด

มณฑปพระกระยาสनानในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก วันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชจัดเป็นเครื่องนมัสการสำหรับสมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงสักการะในงานพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉพาะ ณ พระบรมมหาราชวัง เช่น งานพระบรมศพ พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานเนื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคล ประกอบด้วยแท่นถมทองสลักลาย สำหรับตั้งพานทองสลักลายลงยาสีแดงรองพุ่มดอกไม้ ๕ พุ่ม พุ่มข้าวตอก ๕ พุ่ม เชิงทองสลักลายลงยา ปักเทียน ๕ เชิง ปักธูปไม้ระกำ ๕ เชิง

๕. เครื่องนมัสการทองทิศ เป็นเครื่องนมัสการอย่างเดียวกับเครื่องนมัสการทองใหญ่ แต่มีขนาดเล็กกว่าเพื่อสะดวกแก่การขนย้ายไปตั้งแต่ง ณ สถานที่ต่างๆ สำหรับพระมหากษัตริย์ถึงสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงใช้บูชาพระพุทธรูปหรือปูชนียสถานสำคัญ ประกอบด้วยแท่นไม้สลักลายมังกรปิดทอง สำหรับตั้งพานทองคำสลักลายรองพุ่มดอกไม้ ๕ พุ่ม พุ่มข้าวตอก ๕ พุ่ม เชิงโลหะกะไหล่ทองปักเทียน ๕ เชิง ปักธูปไม้ระกำ ๕ เชิง

๖. เครื่องนมัสการทองน้อย เป็นเครื่องบูชาขนาดเล็กสำหรับพระมหากษัตริย์ถึงพระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าเพื่อใช้ทรงธรรม ทรงสักการะพระบรมศพ พระศพ พระบรมอัฐิ พระอัฐิ และทรงบูชาปูชนียสถานต่างๆ ในงานพระราชพิธี และการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เครื่องนมัสการทองน้อยมีหลายประเภท ดังนี้

๖.๑ เครื่องนมัสการทองน้อย (เครื่องห้า) ทำด้วยทองคำลงยาทั้งสำหรับ สำหรับพระมหากษัตริย์ใช้เป็นเครื่องราชสักการะ และทรงธรรมในงานพระราชพิธีซึ่งเป็นงานปกติ^(๑) ประกอบด้วยพานทองคำสลักลายกลีบบัวลงยา ตั้งกรวยเชิงทองคำลงยาใส่พุ่มดอกไม้ ๕ พุ่ม เชิงทองคำลงยา

(๑) ในงานพระราชพิธีซึ่งกำหนดให้แต่งกายเต็มยศและครึ่งยศ พระมหากษัตริย์ทรงใช้เครื่องทรงธรรมสำหรับใหญ่ ที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงใช้เครื่องนมัสการทองน้อย (เครื่องห้า)

ปักเทียน ๒ เชิง กระถางรูปทำด้วยแก้วหุ้มทองที่ปากและฐานปักรูปหาง

๖.๒ เครื่องนมัสการทองน้อย (เครื่องหงส์) ทำด้วยทองคำลงยาทั้งสำหรับ สำหรับพระมหากษัตริย์ถึงพระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า ใช้เป็นเครื่องราชสักการะและทรงธรรมในงานพระราชพิธีซึ่งเป็นงานปรกติ เช่น สักการะพระบรมศพ พระบรมอัฐิ และปูชนียสถานต่างๆ ประกอบด้วยพานทองคำสลักลายลงยา บนพานตั้งกรวยเชิงทองคำลงยาใส่พุ่มดอกไม้ ๓ พุ่ม เชิงเป็นรูปหงส์ทำด้วยทองคำลงยา ๒ เชิง ปักเทียน ๑ เชิง ปักรูปไม้ระกำ ๑ เชิง

๖.๓ เครื่องนมัสการทองน้อย (ปากกระจับ) สำหรับพระมหากษัตริย์ถึงพระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า ใช้เป็นเครื่องราชสักการะและทรงธรรมในงานพระราชพิธีซึ่งเป็นงานปรกติ เช่น สักการะพระบรมศพ พระบรมอัฐิ และปูชนียสถานต่าง ๆ ประกอบด้วยพานทองคำสลักลาย ขอบปากพานเป็นรูปกระจิงกลีบบัว(ปากกระจับ) ตั้งกรวยเชิงทองคำลงยาใส่พุ่มดอกไม้ ๓ พุ่ม เชิงทองคำลงยาปักเทียน ๑ เชิง ปักรูปไม้ระกำ ๑ เชิง

๖.๔ เครื่องนมัสการทองน้อยแก้ว สำหรับพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอทรงใช้บูชาพระรัตนตรัย ทรงธรรมเป็นประจำขณะทรงพระผนวชหรือทรงผนวช และพระสงฆ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะใช้บูชาพระรัตนตรัย ลักษณะเหมือนกับเครื่องนมัสการทองน้อยทองคำลงยา (เครื่องห้า) แต่ทำด้วยแก้วเจียรระโนทั้งชุด ประกอบด้วยพานกรวยเชิง ๓ กรวยใส่พุ่มดอกไม้ ๓ พุ่ม เชิงแก้วปักเทียน ๑ เชิง และปักรูปไม้ระกำ ๑ เชิง

๗. เครื่องนมัสการกระบะถม สำหรับพระมหากษัตริย์ถึงพระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าทรงจุดบูชาพระรัตนตรัยในการบำเพ็ญพระราชกุศลภายในเป็นส่วนพระองค์ และสำหรับใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินไปต่างจังหวัด ประกอบด้วย

ด้วยกระเบณทองย้อมมุไม้สิบสอง สำหรับตั้งพานทองคำ
สลักลายรองพุ่มดอกไม้ ๔ พุ่ม พุ่มข้าวตอก ๔ พุ่ม เชิงโลหะ
หุ้มทองคำปักเทียน ๔ เชิง ปักธูปไม้ระกำ ๔ เชิง

๘. เครื่องนมัสการกระเบณมุ ใช้ในงานหลวงทั่วไป สำหรับ
พระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าทรงบูชาพระรัตนตรัยในการทรง
บำเพ็ญพระกุศล เช่น เสด็จถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน
และจัดเป็นเครื่องพระราชทานพระเกียรติยศแก่พระศพ
พระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าและหม่อมเจ้า ศพพระสงฆ์
ชั้นพระราชาคณะ และศพข้าราชการทั่วไปที่อยู่ในพระบรม-
ราชานุเคราะห์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระพิธี
ธรรมสวดพระอภิธรรม ประกอบด้วยกระเบณย้อมมุไม้
สิบสองลงรักประดับมุ สำหรับตั้งกรวยเชิงทำด้วยแก้ว
ใสพุ่มดอกไม้เชิง ๔ พุ่ม เชิงแก้วปักเทียน ๔ เชิง ปักธูป
ไม้ระกำ ๑ เชิง

๙. เครื่องนมัสการท้ายที่นั่ง ประกอบด้วยดอกไม้รูปเทียน
ที่เจ้าหน้าที่ตามเสด็จเชิญไปสำหรับทูลเกล้าฯ ถวายพระมหา-
กษัตริย์ถึงพระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า เมื่อมีพระราช-
ประสงค์จะทรงสักการะพระพุทธรูปหรือปูชนียสถานสำคัญ
ประกอบด้วยโต๊ะสี่เหลี่ยมขนาดย่อมสำหรับตั้งพานโลหะ
กะไหล่ทอง วางดอกไม้กระทองเจิม ๑ พาน เชิงโลหะกะไหล่
ทอง ๑ คู่ ปักเทียน กระถางโลหะกะไหล่ทองปักธูปหาง ๓
ดอก

๑๐. เครื่องนมัสการเครื่องแก้ว มี ๒ ชุด

ชุดที่ ๑ สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๔ สำหรับทรงธรรม
ในวันพระ ต่อมาใช้เป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัยสำหรับ
พระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า เครื่องนมัสการชุดนี้ประกอบ
ด้วยแท่นไม้ประดับกระเจก ตั้งพานแก้วเจียรไน ใส่พุ่ม
ดอกไม้ ๕ พุ่ม พุ่มข้าวตอก ๕ พุ่ม เชิงแก้วเจียรไนปักเทียน
๕ เชิง ปักธูปไม้ระกำ ๕ เชิง

ชุดที่ ๒ สำหรับพระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าทรง
จุดบูชาพระรัตนตรัยในงานฉลองพระชนมายุหรือทรง

บำเพ็ญพระราชกุศลอื่น ๆ ประกอบด้วยแท่นไม้สลักลาย
มังกรปิดทองเท้าสิงห์ เช่นเดียวกับเครื่องนมัสการทองทิศ
ตั้งพานแก้วเจียรไนใส่พุ่มดอกไม้ ๕ พุ่ม พุ่มข้าวตอก ๕ พุ่ม
เชิงแก้วเจียรไนปักเทียน ๕ เชิง ปักธูปไม้ระกำ ๕ เชิง

๑๑. เครื่องนมัสการบุชายิ่ง สำหรับพระมหากษัตริย์ถึง
พระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าทรงสักการบูชาในการทรง
บำเพ็ญพระราชกุศลเทศน์มหาชาติ ประกอบด้วยกระบะมุก
ย่อมุมไม้สิบสอง มีพานแก้ววางพุ่มข้าวตอก พุ่มดอกไม้
พุ่มถั่ว พุ่มงา และพุ่มหญ้าแพรกอย่างละพุ่ม หน้ากระบะมุก
ตั้งเครื่องนมัสการทองน้อย ๑ เครื่อง ถัดออกมาตั้งเครื่อง
นมัสการทองน้อยแก้ว ๕ เครื่อง

๑๒. เครื่องทรงธรรมสำหรับใหญ่ สำหรับพระมหากษัตริย์
ใช้บูชาเมื่อทรงสดับพระธรรมเทศนา ในพระราชพิธี การ
พระราชกุศลที่เป็นงานเต็มยศหรือครึ่งยศ ประกอบด้วยแท่น
โลหะกะไหล่ทองเท้าคู่ ขอบแท่นยกเป็นกระจังรั้วสลักโปร่ง
มีพานแบบจวนเชิงทำด้วยโลหะทอง ตั้งกรวยเชิงทองคำใส่
พุ่มดอกไม้สด ๔ พุ่ม พานทำด้วยโลหะทองใส่ดอกไม้สด ๓
พาน เชิงโลหะกะไหล่ทอง ปักเทียน ๒ เชิง ที่มุมในแท่น
โลหะกะไหล่ทอง สองข้างตั้งแจกันโลหะทองปักดอกไม้สด
ข้างแจกันตั้งพานใส่ดอกไม้สด ๒ พาน ข้างหลังพานแบบ
จวนเชิง ตั้งกระถางรูปหยกปักธูป สองข้างแท่นโลหะกะไหล่
ทองตั้งเชิงโลหะกะไหล่ทอง ยอดฉัตรปักเทียน ลำต้นของเชิง
เทียนคล้ายต้นปาล์ม มีช่วงหล่อกะไหล่ทองยืงที่โคนต้น ที่
ฐานเชิงเทียนมีอักษรพระปรมาภิไธย จ.ป.ร. ติดเป็นตรา
วงกลม

เครื่องประโคม

- เครื่องดนตรีที่ใช้ประโคมประกอบพระราชอิสริยยศของ
พระมหากษัตริย์ มีอยู่ ๒ ประเภท คือเครื่องประโคมแดร
กับบมโหระทึก และเครื่องประโคมสังข์ แตร กลองชนะ

เครื่องประโคมแดรกับมโหระทึก

- เครื่องประโคมใช้ในการเสด็จออกขุนนาง หรือทรงเปิด
ประชุมรัฐสภา หรือนำเสด็จในขบวนราชน้อย ในพระราช-

พิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และพระราชพิธี
โล้ชิงช้า มีเจ้าพนักงานเป่าแตรงอน ๔ คน และกระทัม
มโหระทึก ๒ คน

- เครื่องประโคมสังข์ แตร กลองชนะ** – เครื่องประโคมในเวลาเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวน
พยุหยาตราหรือเสด็จออกในงานพระราชพิธีใหญ่ เครื่อง
ประโคมมีสังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองสองหน้าชนิด
เปิงมาง กลองชนะเงิน กลองชนะทอง กลองชนะเขี้ยวลาย
เงิน กลองชนะแดงลายทอง
- จงกลธรรมาสน์** – ที่ปักเทียน มีลักษณะเป็นกรวย ปากเป็นรูปกลีบบัว อยู่สอง
ข้างธรรมาสน์ ปักเทียนข้างละเล่ม หนักเล่มละ ๑๒๐ กรัม
สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงจุดถวายพระสงฆ์เพื่ออ่าน
คัมภีร์เทศน์
- เวียนเทียนสมโภช** การเวียนเทียนในพระราชพิธี ใช้เทียนที่ติดกับแว่นเทียน
เวียนรอบบุคคลหรือปูชนียวัตถุ ๓ รอบ (เวียนตามเข็มนาฬิกา) เพื่อให้เป็นสิริมงคล
- เดินเทียน** – เดินประทักษิณปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ เช่น พระอุโบสถ
อุโบสถ หรือพระพุทธรูป ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
ในมือถือดอกไม้มัน รูป เทียน ประนมอยู่ โดยให้ปูชนียสถาน
ปูชนียวัตถุอยู่ทางขวามือของผู้เดิน
- สรงน้ำพระบรมศพ** – อาบน้ำศพพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ที่ได้รับสถาปนา
พระอิสริยยศเป็นพิเศษ
- สรงน้ำพระศพ** – อาบน้ำศพพระราชวงศ์ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า
- ถวายศีล** – ประธานสงฆ์ให้ศีลแต่พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
- ถวายพรพระ** – พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถาสรรเสริญพระพุทธเจ้า ก่อนที่
จะรับพระเคนและฉันภัตตาหารในพิธีต่าง ๆ
- ทรงจุดรูปเทียนเครื่องทรงธรรม** – จุดรูปเทียนเครื่องบูชาก่อนพระเทศน์

ทรงสดับพระธรรมเทศนา	- ฟังเทศน์ ใช้แก่พระมหากษัตริย์ถึงสมเด็จพระเทพรัตนราช- สุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงธรรม	- ฟังเทศน์ ใช้แก่พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า
ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม	- ถวายใบปวารณาและเครื่องสมณบริโกศแก่พระสงฆ์ โดย เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประเคนเฉพาะสมเด็จพระราชา คณะซึ่งนั่งอยู่ที่อาสน์สงฆ์ พระสงฆ์นอกจากนั้นเดินเข้าไป รับประเคนตามลำดับ
ทรงหลังทักษิณาทน	- กรวดน้ำ ^(๑) ใช้แก่พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า
ทรงกรวดน้ำ	- แผ่ส่วนบุญด้วยวิธีหลังน้ำ ใช้แก่หม่อมเจ้า
ถวายอนุโมทนา	- พระสงฆ์ให้พรในพระราชพิธีและพิธี ^(๒) หรือ เรียกเป็นสามัญว่า “ยถา สพุท”
ถวายอดิเรก ^(๓)	- ประธานสงฆ์ให้พรเป็นพิเศษเฉพาะแต่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมราชินี
ถวายพระพรลา	- รองประธานสงฆ์กล่าวลาพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรม- ราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี เมื่อเสร็จพระราชพิธีหรือ พิธี ก่อนที่พระสงฆ์จะลุกจากอาสน์สงฆ์
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล	- ทำบุญ ใช้แก่พระมหากษัตริย์ถึงสมเด็จพระเทพรัตนราช- สุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงบำเพ็ญพระกุศล	- ทำบุญ ใช้แก่พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า
ทรงบำเพ็ญกุศล	- ทำบุญ ใช้แก่หม่อมเจ้า
ทรงพระสุหร่าย	- ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ด้วยพระสุหร่าย

(๑) เมื่อประธานสงฆ์เริ่มสวด “ยถา...ฯลฯ” จนถึง “มณิโชติ รัส ยถา” ระหว่างนั้นทุกคนในมณฑลพิธีไม่ต้องพนมมือ เมื่อ
พระสงฆ์สวดสัพพัญญูพนมมือรับพรได้

(๒) ระหว่างประธานสงฆ์สวด “ยถา...ฯลฯ” จนถึง “มณิโชติ รัส ยถา” ประธานในพิธีหลังน้ำแผ่ส่วนบุญส่วนกุศล

(๓) ขั้นตอนในการถวายอดิเรก คือ หลังจากทีพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา (ที่เรียกว่า ยถา สพุท) แล้ว สมเด็จพระราชาคณะหรือ
พระราชอาคันตุกะผู้เป็นประธานในพิธีถวายพระพรเป็นภาษาบาลี ด้วยบทว่า “อดิเรก วสสสโต ชิวตุ ฯลฯ” ในขณะที่พระสงฆ์
ถวายอดิเรกและถวายพระพรลา นั้น ผู้ร่วมในพระราชพิธีหรือพิธีไม่ต้องพนมมือรับ จบแล้วรองประธานสงฆ์ถวายพระพรลา
พระสงฆ์ลุกจากอาสน์ออกจากมณฑลพิธีไป

ทรงเจิม

- เจิมแบ่งหอมที่หน้าผากหรือวัดฤเพื่อสิริมงคล

ทักษิณานุประทาน

- พระมหากษัตริย์ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

เทียนที่ฝาครอบพระกริ่ง

- เทียนขี้ผึ้งแท่นัก ๑ บาท (หนัก ๑๕ กรัม) ติดที่ฝาครอบพระกริ่ง เป็นเทียนมงคลสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงจุดและทรงประเคนประธานสงฆ์ที่เจริญพระปริตร

เทียนบูชาเทวดานพเคราะห์

- เทียนและรูป จำนวนอย่างละ ๑๑๗ สำหรับจุดบูชาเทวดานพเคราะห์ ๙ องค์ ตามกำลังวัน ได้แก่ พระอาทิตย์ ๖ พระจันทร์ ๑๕ พระอังคาร ๔ พระพุธ ๑๗ พระพฤหัสบดี ๑๙ พระศุกร์ ๒๑ พระเสาร์ ๑๐ พระราหู ๑๒ พระเกตุ ๙ ใช้ในการเจริญพระพุทธรูปมนต์นาคคทาธุสมธัมม์ เนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา บุคคลทั่วไปที่ทำบุญอายุและมีพิธีสวดนพเคราะห์ก็ใช้ได้

เทียนปาฏิโมกข์

- เทียนที่พระราชทานในพิธีกฐินกรรม จำนวน ๒๖ เล่ม หนักเล่มละ ๕๐ กรัม สำหรับพระสงฆ์จุดบูชาพระประธานในพระอุโบสถหรืออุโบสถ ในวันทำปาฏิโมกข์ครั้งละ ๑ เล่ม ตลอดทั้งปี

เทียนพระมหามงคล

- เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เทียนมงคล ขนาดยาวเท่ากับรอบพระเจ้า ตั้งเป็นคู่ ปักบนธรรมมาสน์ศิลาในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และที่พระแท่นราชบัลลังก์ภายใต้้นพญาลมहाเศวตฉัตรในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย จุดในงานพระราชพิธีมงคล เช่น งานเฉลิมพระชนมพรรษา งานหล่อพระพุทธรูปประจำพระชนมวาร เป็นต้น จุดคู่กับเทียนเท่าพระองค์

เทียนเท่าพระองค์

- เทียนมงคล ขนาดสูงเท่าพระองค์ วัดตั้งแต่พระเจ้าถึงพระบาท ตั้งเป็นคู่ อยู่ในตู้ข้างธรรมมาสน์ศิลา ๒ ด้าน ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และอยู่ในตู้ข้างพระแท่นราชบัลลังก์ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย จุดคู่กับเทียนพระมหามงคล การจุดต้องจุดเทียนพระมหามงคลก่อน แล้วจึงจุดเทียนเท่าพระองค์

นิตยภัตร

- เงินค่าอาหารที่ถวายภิกษุสามเณรเป็นรายเดือน

บันไดแก้ว

- ที่วางพระคัมภีร์ หรือพระแสง

เบญจคัพย์

- ชื่อพระเต้ามีหลายองค์ ทำด้วยศิลาโมราแดง ภายในแบ่งเป็น ๕ ช่อง บรรจุน้ำเทพมนตร์สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงรับน้ำอภิเษก ตามลัทธิพราหมณ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

แท่นเบญพาด

- แท่นซึ่งมีเสาตะลุง เบญพาด คือ เสาตะลุงที่มีไม้พาดกันเพื่อยันให้มั่นคง สำหรับผูกช้าง

ประกาศเทวดา^(๑)

- คำประกาศอัญเชิญเทวดามาชุมนุมรับพระราชกุศล และเป็นสักขีพยานถวายพระพรและอวยพรในการประกอบพระราชพิธีต่างๆ ที่เป็นพระราชพิธีประจำและพระราชพิธีจร เทวดาที่เชิญมาชุมนุมเป็นสักขีพยานถวายพระพรและอวยพรนั้นมีจำนวนมาก เช่น ท้าวจตุมหาราช เทวดาผู้รักษาพระราชอาณาเขต พระเลื้อเมือง พระทรงเมือง พระหลักเมือง พระกาฬไชยศรี ยักษ์กุมภภัณฑ์ คนธรรพ์ นาค เป็นต้น

ประกาศพระราชพิธี^(๒)

- คำประกาศเรื่องราวความเป็นมาของงานพระราชพิธีซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พราหมณ์อ่าน ปัจจุบันอ่านเฉพาะในพระราชพิธีฉัตรมงคล และพระราชพิธีพืชมงคล

ประกาศสังเวทเทวดา^(๓)

- คำประกาศอัญเชิญเทวดามาชุมนุมรับเครื่องสังเวทและส่วนพระราชกุศลในการพระราชพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี พระราชพิธีรัชมิ่งคลาภิเษก เป็นต้น

สังเวทเทวดา

- บวงสรวงเทวดาด้วยเครื่องกระยาสังเวท และอ่านประกาศเทวดา

ประเพณีวัง

- ระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใช้ในพระราชสำนัก

(๑)–(๓) ดูตัวอย่างท้ายบทประกอบ

ลำดับปรกรณ์ผ้าคู่	- ผ้าขาวคู่หนึ่ง ผืนหนึ่งสมมติเป็นผ้านุ่ง อีกผืนหนึ่งสมมติเป็นผ้าห่ม ผู้รวมกันใช้ถวายพระสงฆ์ในการสดับปรกรณ์พระบรมอัฏฐิและพระอัฐิ ในพระราชพิธีสงกรานต์
พระเต้าทักษิโณทก	- เต้าหรือคนโทเล็กๆ มีพานรองเป็นที่รองรับน้ำ ใช้สำหรับกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนกุศล
พระแท่นมณฑล	- พระแท่นมีเพดานดาดและระบายด้วยผ้าขาว ประดิษฐานพระพุทธรูปและเครื่องประกอบในพระราชพิธี
พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา	- พระพุทธรูปที่ทรงสร้างเนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร	- พระพุทธรูปประจำวันเกิด (คือ วันอาทิตย์ วันจันทร์ วันอังคาร ฯลฯ)
เลียบพระนคร	- การเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค หรือทางชลมารค ให้ราษฎรเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเนื่องในพระราชพิธีสำคัญ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๑๐๐ ปี ฯลฯ
ลำดับปรกรณ์	- บังสุกุล ^(๑) ใช้สำหรับพระบรมศพและพระบรมอัฐิ พระศพและพระอัฐิของพระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป ศพและอัฐิของหม่อมเจ้า
ยืนโรง	- ช่างสำคัญที่ขึ้นระวางแล้วอยู่ประจำที่โรงช่างต้น
ยืนแท่น	- ช่างสำคัญผูกเครื่องคชาภรณ์ที่โปรดให้นำไปยืนบนแท่นเบญจบาทในพระราชพิธี
สรงพระกระยาसन	- การอาบน้ำในพระราชพิธีตามลัทธิพราหมณ์
มณฑปพระกระยาसन	- แท่นอาบน้ำในพระราชพิธีตามลัทธิพราหมณ์

(๑) ภิรยาที่พระสงฆ์ชักผ้าจากศพ หรือที่ทอดไว้หน้าศพ หรือที่ทอดบนด้วยสายสิญจน์ หรือผ้าภูษาโยงที่ต่อจากศพ ด้วยการปลงกรรมฐาน

พระราชพิธีและการพระราชกุศล

– พระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกอบขึ้นเป็นพระราชพิธีปกติประจำแผ่นดิน บ้างก็เป็นพระราชประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบกันมาแต่โบราณ บ้างก็ยกเลิกไป หรือเปลี่ยนชื่อและรูปแบบพระราชพิธีไป เช่น พระราชพิธีศรีสัจปานกาล (ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี) บ้างก็เพิ่งจะมาเริ่มกำหนดเป็นพระราชพิธีเมื่อสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธี และการพระราชกุศลประจำปี เช่น พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา มีพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมาฆบูชา พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันอาสาฬหบูชาและเทศกาลเข้าพรรษา พระราชกุศลฉลองเทียนพรรษา พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน พระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธรูปมหาสมณรัตน์ปฏิมากร เป็นต้น

พระราชพิธีประจำ

– พระราชพิธีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดเป็นประจำทุกปี ส่วนใหญ่เป็นพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทางพระพุทธศาสนา

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมาฆบูชา

– การบำเพ็ญพระราชกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๓ หรือเดือน ๔ ในปีอธิกมาส (ปีที่มีเดือน ๔ สองครั้ง) เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธศาสนา หลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว ๙ เดือน ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. วันนั้นเป็นวันเพ็ญ ดวงจันทร์เสวยมาฆฤกษ์
๒. พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูปมาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย

๓. พระสงฆ์ที่มาประชุมกันแล้วได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทา
(พระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้)

๔. พระสงฆ์ที่มาล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น

พระราชพิธีนี้มีขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลปัจจุบัน กำหนดบำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เวลา ๑๔ นาฬิกา เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดธูปเทียนนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระสงฆ์ ๓๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายศีล และถวายพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม พระราชาคณะถวายอดิเรก เป็นเสร็จพิธี

พระราชพิธีสงกรานต์

- ก่อนวันที่ ๑ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๔ พุทธศักราช ๒๔๓๒ ขึ้นไป ประเทศไทยยังมีประเพณีนับวันเดือนปีทางจันทรคติอยู่ แม้ทางราชการก็ใช้วันขึ้น แรม เดือนอ้าย เดือนยี่ ปิฆวด ฉลุ ขาล เกาะ ซึ่งสิ้นปีนักษัตรเมื่อวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ และขึ้นปีนักษัตรใหม่เมื่อวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ต่อมาเปลี่ยนใช้ปฏิทินทางสุริยคติหรือปฏิทินแบบเกรโกเรียนตามประกาศพระบรมราชโองการในรัชกาลที่ ๕ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๒ เป็นต้นมา แต่ตามธรรมเนียมเดิมนั้น ก็ใช้ว่าจะไม่นับวันเดือนปีทางสุริยคติเสียทีเดียว เพราะเมื่อจะเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ จะต้องรอให้พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษเสียก่อน เรียกวันนั้นว่า **วันมหาสงกรานต์** ภายหลังวันมหาสงกรานต์แล้ววันหนึ่งหรือสองวันจึงจะถึงวัน **เถลิงศก** เปลี่ยนจุลศักราชด้วย เหตุที่วันเปลี่ยนปีมีสองอย่าง คือเปลี่ยนปีนักษัตรหรือปีทางจันทรคติอย่างหนึ่ง กับปีจุลศักราชหรือปีทางสุริยคติอีกอย่างหนึ่งด้วย ดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ของไทยจึงมีเป็นสองขั้วเรียกว่า **“ตรุษ”** คราวหนึ่ง **“สงกรานต์”** อีกคราวหนึ่ง **ตรุษ** นั้น นับแต่วันแรม ๑๓-๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๔ และเกาะเกี่ยวมาถึงวันขึ้น ๑ ค่ำ

เดือน ๕ อันเป็นวันเปลี่ยนปีนักษัตรด้วย รวมเป็น ๔ วันด้วยกัน **สงกรานต์** นับเอาวันมหาสงกรานต์ที่พระอาทิตย์ยกขึ้นราศีเมษวันหนึ่ง วันเนาหรือวันระหว่างกลาง วัน ๑ หรือ ๒ วัน กับ **วันเถลิงศก** อีกวันหนึ่งรวมเข้าด้วยกันเป็น ๓ หรือ ๔ วัน

ในปัจจุบัน มีพระราชพิธีในวันเถลิงศก คือ วันที่ ๑๕ เมษายน เพียงวันเดียว

เวลาเช้า โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ ๑๕๐ รูป เข้าไปรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตในพระบรมมหาราชวัง

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระมหามณเฑียร ทรงสงฆ์น้ำพระพุทธรูปสำคัญที่หอพระสุลาลัยพิมาน ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ แล้วเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนบูชาพระสยามเทวาธิราชที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ แล้วเสด็จฯ ไปยังหอพระธาตุมณเฑียร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะ และสงฆ์น้ำพระบรมอัฐิพระอัฐิ แล้วเสด็จออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๗๕ รูป^(๑) เจริญพระพุทธมนต์การพระราชพิธีสงกรานต์ จบแล้วทรงประเคนภัตตาหาร เมื่อพระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จ เจ้าพนักงานเชิญพระบรมอัฐิและพระอัฐิออกประดิษฐานบนพระราชบัลลังก์ภายใต้้นพญาลมहाเศวตฉัตร และบนพระที่นั่งกงภายใต้ฉัตรขาวลายทอง ๕ ชั้น ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมอัฐิ พระอัฐิแล้ว ทรงทอดผ้าคู่ คือผ้าขาว ๒ ผืน สมมุติแทนผ้านุ่งผืนหนึ่ง ผ้าห่มผืนหนึ่ง อนุโลมตามผ้าที่พระราชทานในการรดน้ำสงกรานต์ พระสงฆ์ที่สดับปกรณ์พระบรมอัฐิและพระอัฐิ มิได้นั่งตามลำดับสมณศักดิ์ หากนั่งตามลำดับพระบรมอัฐิและพระอัฐิ เช่น อธิบดีสงฆ์วัดประจำรัชกาลที่ ๑ สดับปกรณ์พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระ

(๑) เท่าจำนวนพระโกศพระบรมอัฐิ พระอัฐิที่เชิญมาบำเพ็ญพระราชกุศล

พระพุทธรูปยอผ้าจุฬาโลกมหาราช อธิบตีสงฆ์วัดประจำรัชกาลที่ ๒ สดับปกรณ์พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้น พระสงฆ์สดับปกรณ์แล้วถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ

เวลาบ่าย โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระราชวงศ์เสด็จไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม คือทรงพระสุหร่ายสร่งน้ำพระพุทธรูปหามณีนรัตนปฏิมากร พระสัมพุทธพรรณี พระพุทธรูปยอผ้าจุฬาโลกย์ พระพุทธเลิศหล้านภาไลย และสร่งน้ำปูชนียวัตถุตามเจดีย์สถานในพระอาราม แล้วเสด็จไปถวายสักการะพระอัฐิสมเด็จพระบวรราชเจ้า พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวภายในหอพระนากแล้วทรงทอดผ้า พระสงฆ์สดับปกรณ์พระบรมอัฐิและพระอัฐิที่ประดิษฐานในหอพระนาก แล้วถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก เป็นเสร็จการ ภายหลังพระราชพิธีแล้ว ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เชิญน้ำสงกรานต์ไปพระราชทานพระราชวงศ์กับทั้งข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ และถวายสมเด็จพระสังฆราชตามโบราณราชประเพณีด้วย

พระราชพิธีฉัตรมงคล

- การบำเพ็ญพระราชกุศลหรือทำบุญในวันคล้ายวันบรมราชาภิเษก ซึ่งจะเปลี่ยนวันไปตามรัชกาล ในรัชกาลปัจจุบันพระราชพิธีนี้มีการบำเพ็ญพระราชกุศลรวม ๓ วัน วันแรกเริ่มงาน เป็นการ**พระราชกุศลทักษิณานุปทาน** เชิญพระโกศพระบรมอัฐิ และพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุรพการีออกประดิษฐานเหนือพระราชบัลลังก์ภายใต้้นพญาลมहा-เศวตฉัตร พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ มีพระธรรมเทศนา กัณฑ์หนึ่งแล้วสดับปกรณ์ วันที่ ๒ เป็นวันฉัตรมงคลพราหมณ์อ่าน**ประกาศพระราชพิธีฉัตรมงคล** พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ วันที่ ๓ เวลาเช้า ถวายภัตตาหารพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์แต่วันก่อน แล้วพราหมณ์

เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชพระมหาเศวตฉัตร เครื่องราช- กกุธภัณฑ์ และพระแสงสำคัญ เวลาบ่ายพระราชทาน เครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราช- กุศลวิสาขบูชา

- การบำเพ็ญพระราชกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ หรือเดือน ๗ ในปีอธิกมาส เป็นวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของสมเด็จพระสัมมา- สัมพุทธเจ้า เริ่มมีขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธ- เลิศหล้านภาลัย ในรัชกาลปัจจุบัน กำหนดบำเพ็ญพระราช- กุศล ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที เสด็จ พระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธมหามณีรัตน- ปฎิมากร ทรงประเคนผ้าไตร ประกาศนียบัตรพัดยศ ตั้ง พระภิกษุและสามเณรเปรียญ พระสงฆ์ออกไปครองผ้า แล้วกลับมานั่งยังอาสนะ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ออกจากพระอุโบสถ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลา ๑๔ นาฬิกา เสด็จพระราชดำเนิน ไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดธูป เทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธมหามณีรัตนปฎิมากร แล้วเสด็จออกหน้าพระอุโบสถ ทรงจุดธูปเทียนบูชา สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย แล้วเสด็จพระราชดำเนิน ประทับฉัตรพระอุโบสถ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายในถ้วนสามรอบ เสด็จขึ้นพระอุโบสถ ทรงสดับพระธรรมเทศนาซึ่งพระ ราชาคณะถวายกัณฑ์ ๑ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

พระราชพิธีพืชมงคล

จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ^(๑)

- พระราชพิธีแรกนาในเดือน ๖ พระมหากษัตริย์เสด็จ พระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในพระราชพิธี ทรง แต่งตั้งพระยาแรกนาเป็นผู้แทนพระองค์ไปจรดคันไถ ณ

^(๑) เดิมมีเฉพาะพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มพระราช- พิธีพืชมงคลซึ่งเป็นพระราชพิธีทางพระพุทธศาสนาอีก ๑ วัน โดยประกอบพระราชพิธีในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ก่อน พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ๑ วัน

บริเวณนาล้างที่ท้องสนามหลวง และมีนางเทพีคู่หาบทอง ๑ คู่ คู่หาบเงิน ๑ คู่ หาบพันธุ์ข้าวที่ทำขวัญแล้วตามหลังไปให้พระยาแรกนาหว่าน เสมือนเป็นการประกาศแก่เกษตรกรว่าเริ่มฤดูกาลทำนาแล้ว โดยสมมุติว่าพระมหากษัตริย์ทรงเริ่มการหว่านไถเป็นแบบอย่างและเป็นมงคลเมล็ดพันธุ์ข้าวที่หว่านแล้วนั้น เกษตรกรและราษฎรเก็บนำไปเจือผสมในพันธุ์ข้าวหว่านของตน

พระราชกุศลฉลองเทียนพรรษา

- การบำเพ็ญพระราชกุศลเข้าพรรษาในเดือนแปด พระสงฆ์สวดมนต์วันขึ้น ๑๓ ค่ำและรับพระราชทานฉัน วันขึ้น ๑๔ ค่ำ ทรงพระสุหร่ายประพรมและเจิมเทียนพรรษา พระราชทานให้นำไปตั้งในพระอุโบสถวัดต่างๆ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาเช้า เสด็จฯไปยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ และทรงจุดเทียนพรรษาวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนที่วัดอื่นๆ โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ไปทรงจุด ปัจจุบันงานนี้เปลี่ยนแปลง มีเฉพาะแต่เสด็จพระราชดำเนินมาถวายพุ่มแด่พระสงฆ์ชั้นสมเด็จเจ้าพระยาสมเด็จพระราชอาคันตุกะ พระราชาคณะ เจ้าอาวาสพระอารามหลวง พระภิกษุภาคหลวง พร้อมกับพระราชทานโคมไฟที่ทรงจุดให้วัดต่างๆ รับไปจุดเทียนพรรษาที่ทรงพระราชอุทิศถวาย

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา

- วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ เป็นวันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา เป็นพระราชพิธีที่จัดให้มีขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชกาลปัจจุบัน ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน กำหนดการพระราชพิธีในเวลาเย็น ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดเทียนพรรษาบูชาพระรัตนตรัย ถวายพุ่มรูปเทียนบูชาพระพุทธรูปมหาภิณัฏฐาภิมากร พระสัมพุทธพรณี พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร พระพุทธรูปปางสมาธิ แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงประเคนพุ่มรูปเทียน

ถวายสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ พระภิกษุภาคหลวง เป็นเสร็จพิธี

เทศกาลเข้าพรรษา เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ จนถึงวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ เป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลทางพระพุทธศาสนาที่ต่อเนื่องกับการบำเพ็ญพระราชกุศลวันอาสาฬหบูชา มีมาแต่ครั้งสุโขทัย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ถือเป็นพระราชพิธีที่กำหนดไว้ในกฎมณเฑียรบาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า น่าจะเป็นเพียงพระราชกุศล

ในรัชกาลปัจจุบัน กำหนดการพระราชกุศล วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘^(๑) เวลาเช้า โปรดเกล้าฯให้เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ ๑๕๐ รูป เข้าไปรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตของหลวงในพระบรมมหาราชวังตามราชประเพณี เวลาบ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยังวัดบวรนิเวศวิหาร เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดเทียนพรรษาบูชาพระรัตนตรัย ถวายพุ่มรูปเทียนบูชาพระพุทธชินสีห์ พระรูปสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระรูปสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระรูปสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระราชอุปัชฌาย์ แล้วทรงจุดรูปเทียนเครื่องนมัสการและเครื่องราชสักการะ ถวายพุ่มรูปเทียนแด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จพระราชดำเนินออกจากพระอุโบสถไปทรงจุดเทียนพรรษาบูชาพระรัตนตรัย ถวายพุ่มรูปเทียนบูชา ๓ ปุชนียสถานในพระอารามนี้

เวลา ๑๗ นาฬิกา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระราชวงศ์เสด็จไปยังพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ทรงจุดเทียนพรรษาบูชาพระรัตนตรัย ถวาย

(๑) ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เสด็จพระราชดำเนินไปยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรจากเครื่องทรงฤดูร้อนเป็นเครื่องทรงฤดูฝน วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๒ ทรงเปลี่ยนเครื่องทรงฤดูฝนเป็นเครื่องทรงฤดูหนาว และวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๔ ทรงเปลี่ยนเครื่องทรงฤดูหนาวเป็นเครื่องทรงฤดูร้อน

พุ่มบูชาพระพุทธรูปเทวปฏิมากร ทรงจุดธูปเทียนเครื่อง
นมัสการและเครื่องราชสักการะ แล้วเสด็จไปทรงจุดเทียน
บูชาพระพุทธรูป ณ ปุชณียสถานต่างๆ ถวายพุ่มบูชา
พระอัฐิสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิต-
ชิโนรสที่ตำหนักवासกรี และถวายพุ่มดอกไม้ธูปเทียนแด่
พระราชอาคันตุกะเจ้าอาวาส กับทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อมให้พระราชวงศ์เสด็จไปยังพระอุโบสถวัด
เบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ถวายพุ่มบูชาพระพุทธรูปชินราช
จำลอง และถวายเครื่องราชสักการะพระบรมราชสรีราง-
คาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่นเดียวกับ
ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

- การบำเพ็ญพระราชกุศลในวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพ
ของพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระ
บรมราชินี เมื่อบรรจบรอบทางสุริยคติกาล เกิดขึ้นโดย
พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
มีการบำเพ็ญพระราชกุศลสวดมนต์เล็งพระ เป็นต้นคำ
ให้เจ้านายขุนนางทำบุญวันเกิดกันแพร่หลายในเวลาต่อมา
ครั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระชนม-
พรรษา ๖๐ พรรษา จึงจัดพระราชพิธีเฉลิมพระชนม-
พรรษาเป็นการใหญ่ มีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ๖๐ รูป
และเจ้านายข้าราชการทำบุญสวดมนต์เล็งพระทุกวัง
ทุกบ้าน มีการจุดประทัดตามวังเจ้านายและบ้านเรือน
ขุนนางราษฎรทั่วไป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัว เสด็จออก ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม (ในพระบรม-
มหาราชวัง ซึ่งรื้อลงแล้วในรัชกาลที่ ๕) ผู้แทนเจ้านาย
ขุนนางกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล พระราชทาน
เหรียญทองคำตรามงกุฎหนักตำลึงทอง มีห่วงบนสำหรับ
ร้อยสาย ห่วงล่างสำหรับห้อยพู่ ซึ่งผู้ได้รับโดยเฉพาะพวก
จีนนำไปร้อยไหมห้อยคอในเวลาแต่งตัวเต็มยศเข้าเฝ้าฯ ใน
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเริ่ม
ประกอบพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลวันคล้ายวันพระ-

บรมราชสมภพตั้งแต่ยังทรงพระผนวชอยู่ เป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๑๓ ทรงหล่อพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา จึงโปรดให้จัดงานฉลองพระพุทธรูป มีการบำเพ็ญกุศล จุดประทีปตามไฟในพระบรมมหาราชวัง ในวังเจ้านาย บ้านขุนนางและบ้านราษฎร ผู้แทนพระบรมวงศานุวงศ์กราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคล ซึ่งได้โปรดให้จัดต่อมาเป็นงาน ๔ วันบ้าง ๕ วันบ้าง มีการทรงพระมุรธาภิเษกและพระราชทานเลี้ยงอาหารค่ำ

ในรัชกาลปัจจุบัน พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาจัด ๒ วัน

วันที่ ๕ ธันวาคม เวลาเช้า เสด็จออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจก-สิงหลสนับนพระราชบัลลังก์ ภายใต้ฉัตรพญาลมहाเศวตฉัตร ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติ ฝ่ายละ ๒๑ นัด พระบรมวงศานุวงศ์ นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา กราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลตามลำดับ

เวลาบ่าย เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม บรรพชิตจีนและญวนถวายพระพรชัยมงคลหน้าพระอุโบสถ แล้วเสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปมหาณีนรัตนปฏิมากร พระสัมพุทธพรณี และพระพุทธรูปฉลองพระองค์ แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ เทียนบูชาเทพดานพเคราะห์ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์นวัคคหายุสมธัมม์ ไห่บูชาเทพดานพเคราะห์ แล้วเสด็จออก ณ หน้ามุขพระอุโบสถ พระราชทานราชสังคหวัตถุแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้สูงอายุ แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงสถาปนาสมณศักดิ์พระสงฆ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะ รองสมเด็จพระราชาคณะ และพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ใหม่

ทรงจุดเทียนพระมหามงคล เทียนเท่าพระองค์ ฐานเทียนบูชาพระพุทธรูป เทวดาพระเคราะห์ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัย ทรงศีล แล้วเสด็จขึ้นบนพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดเทียนบูชาพระสยามเทวาธิราช แล้วเสด็จออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์การพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

ในวันนี้ ตั้งแต่เวลา ๙ นาฬิกาถึง ๑๗ นาฬิกา สำนักพระราชวังจัดที่สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และประชาชนลงพระนามและลงนามถวายพระพรในพระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๖ ธันวาคม เวลาเช้า เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระบรมมหาราชวัง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ ทรงสดับพระธรรมเทศนามงคลวิเศษกถา^(๑) กัณฑ์ ๑ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ เจ้าพนักงานตั้งบายศรีแก้ว ทอง เงิน เวียนเทียนสมโภชดวงพระบรมราชสมภพ

เวลาบ่าย เสด็จออก ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต คณะทูตต่างประเทศและผู้แทนฝ่ายกงสุล เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล มีพระราชดำรัสตอบ และพระราชทานเลี้ยงรับรอง^(๒) เนื่องในโอกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษานี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ข้าราชการและผู้บำเพ็ญประโยชน์ด้วย หน่วยราชการและประชาชนต่างพร้อมใจจุดประทีปโคมไฟเฉลิมฉลอง

พระราชพิธีตรียัมปวายและ ตรียาว

- เป็นพิธีพราหมณ์ คือพระราชพิธีรับเสด็จและส่งเสด็จพระอิสริยยศและพระนารายณ์ที่เสด็จลงมาเยี่ยมโลกปีละครั้งในเดือนยี่ พระอิสริยยศเสด็จลงวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือนยี่ แรม ค่ำหนึ่งเสด็จกลับ และวันแรมค่ำหนึ่งวันเดียวกันนั้น พระ

(๑) ในการเทศนามงคลวิเศษกถา พระธรรมกถึกจะหยิบยกหัวข้อธรรมะในทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตรขึ้นแสดงถวายปีละ ๑ ครั้ง เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

(๒) ปัจจุบันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้จัดในวันที่ ๔ ธันวาคม

นารายณ์เสด็จลง มีขบวนแห่รับเสด็จและส่งเสด็จเป็นที่
สนุกครึกครื้น

พระราชพิธีนี้มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ทำพิธีที่
เทวสถาน เพราะถือเป็นพิธีพราหมณ์ ต่อมาในสมัยกรุง
รัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมี
พระราชดำริว่าพระราชพิธีตรียัมปวายและตรีปวายเป็น
พิธีใหญ่สำหรับพระนคร จึงโปรดให้มีพิธีสงฆ์ขึ้นในวันขึ้น
๗ ค่ำ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๙ ค่ำ พระสงฆ์สวดมนต์และรับ
พระราชทานฉัน ครั้นถึงวันแรม ๕ ค่ำเริ่มพระราชพิธี
ตรีปวาย พระสงฆ์สวดมนต์และรับพระราชทานฉัน ใน
พระราชพิธีนี้ มีข้าราชการคนหนึ่งรับหน้าที่สมมติว่าเป็น
พระอิศวรเป็นเจ้าเสด็จลงมาเยี่ยมโลกตามที่พราหมณ์คอย
รับอยู่ จึงมี**พิธีโล้ชิงช้า** เดิมเจ้าพระยาพลเทพ ซึ่งเป็น
ตำแหน่งเกษตราธิบดี เป็นผู้รับหน้าที่ ต่อมาเปลี่ยนเป็น
ข้าราชการที่ได้รับพระราชทานพานทองเปลี่ยนกันขึ้นชิงช้า
ปีละคน มีขบวนแห่ประกอบด้วยข้าราชการตำแหน่งต่าง ๆ
๔๐๐ คน

การโล้ชิงช้ามีในวันขึ้น ๗ ค่ำ ตอนเช้า และวันขึ้น ๙
ค่ำ ตอนเย็น มีขบวนแห่ทั้ง ๒ วัน พระยายืนชิงช้าเข้า
ขบวนแห่ไปนั่งในปะรำไม้ไผ่ดาดผ้าขาว เรียกว่า ชมรม
มีพราหมณ์ยืนข้างขวา ๔ คน ข้างซ้ายข้าราชการกรม
มหาดไทย และกรมพระกลาโหม กรมละ ๒ คน มีพราหมณ์
เป่าสังข์อยู่ข้างหน้า ๒ คน นาลิวัน หรือผู้โล้ชิงช้าขึ้น
กระดานชิงช้ากระดานละ ๔ คน ๓ ครั้ง ๓ กระดาน มีเสา
ไม้ไผ่ปลายผูกถุงใส่เงินปักไว้กระดานแรก ๓ ตำลึง (๑๒
บาท) กระดานที่สอง ๒ ตำลึงกึ่ง (๑๐ บาท) กระดานที่สาม
๒ ตำลึง (๘ บาท) นาลิวันจะคอยคาบถุงเงินที่ห้อยไว้ตรง
ปลายไม้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและ
เจ้านายทั้งพระเจ้าลูกเธอและเจ้านายฝ่ายในเสด็จไปทอด
พระเนตรกันมาก แต่งพระองค์เต็มยศถึงทรงเกี่ยวทรง
นวมเสด็จไปเป็นกระบวนข้างก็มี

พิธีโล้ชิงช้านี้ ได้เลิกไปเมื่อรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

พระราชพิธีจร

- พระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบขึ้นในมงคลสมัยพิเศษต่าง ๆ นอกเหนือพระราชพิธีปกติเป็นประจำแผ่นดิน เป็นต้นว่า พระราชพิธีราชาภิเษก สมภาดาภิเษก ทวีธาภิเษก รัชมงค รัชมังคลาภิเษก พระราชพิธีกาญจนาภิเษก พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี โดยหลักการจะโปรดให้จัดเป็นสองภาค ภาคหนึ่งเป็นการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายสนองพระเดชพระคุณในสมเด็จพระบรมราชบูรพการีบางทีก็หมายถึงสมเด็จพระมหากษัตริย์ในโบราณสมัยด้วย อีกภาคหนึ่งเป็นการเฉลิมฉลองสมโภช และแผ่ส่วนพระราชกุศลบุญราศีเป็นเทวพลีเพื่อสวัสดิมงคล ความรุ่งเรืองไพบูลย์ ความผาสุกถาวรในพระองค์ ในสิริราชสมบัติราชพรรษา^(๑) ในประเทศชาติราษฎร พระราชพิธีทั้งนี้ในชั้นเดิมเป็นการที่โปรดเกล้าฯ ให้ทำเป็นของหลวง ต่อมาพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและราษฎร และพลเรือน ได้มีส่วนเข้าจัดกิจกรรมต่าง ๆ เสริมพระราชพิธีให้ยิ่งใหญ่ขึ้น เป็นการสนองพระมหากษัตริย์คุณเฉลิมพระเกียรติ เช่น ที่ปรากฏชัดในคราวมีการพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๐ ในปัจจุบัน เมื่อถึงวาระพิเศษที่จะมีการประกอบพระราชพิธีสำคัญๆ เช่น พระราชพิธีราชาภิเษก พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก รัฐบาลและประชาชนพร้อมใจกันจัดทำโครงการสร้างสรรค์งานที่มีคุณประโยชน์ถวายเฉลิมพระเกียรติสนองพระเดชพระคุณเพิ่มขึ้น

พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส

- พิธีแต่งงานของพระมหากษัตริย์ มีขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ครั้งนั้น

(๑) จำนวนปีที่ครองราชย์

เป็นแบบพระราชนิยมแบบตะวันตก พระบาทสมเด็จพระ
ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงประกอบพระราชพิธีตาม
แบบประเพณีไทย ทรงจดทะเบียนสมรสตามประมวล
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

- พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นพระราชพิธีที่สำคัญที่สุด
ของพระมหากษัตริย์ในการขึ้นครองราชย์ทุกยุคทุกสมัย
โดยมีพระราชครูพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีเพราะเชื่อ
ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมุติเทพอุบัติมาเพื่อจัด
ทุกข์เชื้อของอาณาประชาราษฎร์ให้มีความสุขและบำรุง
อาณาจักรให้พร้อมไปด้วยความอุดมสมบูรณ์และมีความ
เจริญรุ่งเรือง

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีขึ้นครั้งแรกเมื่อพุทธ-
ศักราช ๒๓๒๕ แต่ครั้งนั้นการพระราชพิธียังไม่สมบูรณ์
ต่อมาโปรดให้สืบค้นแบบแผนการพระราชพิธีตามโบราณ
ราชประเพณี แล้วโปรดให้สร้างเครื่องราชกกุธภัณฑ์
เครื่องราชูปโภค และเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศ
ขึ้น จึงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกครั้งหนึ่งเมื่อ
พุทธศักราช ๒๓๒๘ ซึ่งได้ยึดถืออนุโลมพระราชประเพณี
ครั้งนั้นเป็นแบบแผนที่ถูกต้องที่สุดปฏิบัติสืบมา แต่ได้
ดัดแปลงเพื่อความเหมาะสมในแต่ละรัชกาล

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จัดขึ้น ๒ วัน คือ วันที่
๔ และ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๙๓ ก่อนและหลัง
พระราชพิธี มีพระราชพิธีอื่นที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธี
ดังกล่าว คือ

**พระราชพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราช-
สมภพ และพระราชลัญจกรประจำรัชกาล** จัดขึ้นระหว่าง
วันที่ ๒๐-๒๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๙๓

พระราชพิธีทำน้ำอภิเษก การทำน้ำอภิเษกเป็นพระ
ราชพิธีที่จัดต่อเนื่องกัน ๒ วัน ณ สถานที่ ๒ แห่ง คือ

สถานที่พลีกรรมดักน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอยู่ในจังหวัดที่พุทธเจดีย์สถานสำคัญแห่งพระราชอาณาจักร ตั้งอยู่ทั้ง ๔ ทิศ รวม ๑๔ แห่ง และสถานที่สำหรับเสกทำเป็นน้ำอภิเชก ณ พุทธเจดีย์สถานนั้น กำหนดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๔ - ๑๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ วันแรกเป็นการพลีกรรมดักน้ำแล้วแห่มาเข้าพิธีเสกในพุทธเจดีย์สถานตลอดทั้งคืนจนถึงวันรุ่งขึ้น ตอนสายดับเทียนชัย เจือด้วยน้ำพระพุทธรณ์ตั้งบายศรีเวียนเทียนสมโภชแล้วเชิญมายังกระทรวงมหาดไทยเพื่อนำส่งยังสำนักพระราชวัง ก่อนวันที่ ๒๐ เมษายน

วันที่ ๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ การถวายบังคมพระบรมอัฐิ และพระอัฐิของสมเด็จพระบรมราชบุรพการีในหอพระธาตุมณฑล ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

วันที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ แห่พระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกรประจำรัชกาล จากพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามมาประดิษฐานที่พระแท่นมณฑล ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เวลาเย็น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดเทียนทองด้วยขบวนไฟฟ้าแล้วทรงถวายเทียนทองขบวนนั้นแด่สมเด็จพระสังฆราช (หม่อมราชวงศ์ชื่น นพวงศ์) สมเด็จพระสังฆราชเสด็จไปทรงจุดเทียนชัยที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์พระราชพิธีบรมราชาภิเษกและพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนขบวนแล้วพระราชทานเจ้าพนักงานพร้อมด้วยธูปเงินเทียนทองดอกไม้ไปบูชาพระมหาเศวตฉัตร ๕ แห่ง^(๑) และบูชาปูชนียวัตถุสถานสำคัญ ๑๓ แห่ง^(๒)

(๑) พระมหาเศวตฉัตร ๕ แห่ง คือ พระมหาเศวตฉัตรในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง และพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต

(๒) ปูชนียวัตถุสถาน ๑๓ แห่ง คือ พระสยามเทวาธิราชในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ หุ่นพระบรมรูปรัชกาลที่ ๑ ทรงเครื่องต้นที่ห้องภูษามาลา เทวรูป ณ หอแก้วพระภูมิ ในพระบรมมหาราชวัง พระหลักเมือง พระเลื้อเมือง พระกาฬไชยศรี พระเพลิง พระเจดีย์ที่ศาลหลักเมือง เทวสถานพระอิศวร เทวสถานพระนารายณ์ เทวสถานพระคเณศ ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เทวรูป ณ หอเชือกในบริเวณกรมศิลปากร และเทวรูป ณ ดึกดิน

วันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ เป็นวัน
ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสวมมูรธาภิเษก ณ มณฑลพระกระยา
สนาน แล้วทรงเครื่องต้นเสด็จออกประทับเหนือพระที่นั่ง
อัฐทิศภายใต้สัปตปฎลเศวตฉัตร สมาชิกรัฐสภาถวายน้ำ
อภิเษกและพราหมณ์พิธีถวายน้ำเทพมนตร์ เวียนไปครบ
แปดทิศ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา)
ประธานวุฒิสภาถวายพระพรชัยมงคลเป็นภาษามคร
และประธานสภาผู้แทนราษฎร (นายเพียร ราชธรรม-
นิเทศ) ถวายพระพรเป็นภาษาไทย พระราชครูวามเทพมุนี
(สวาสดี รังสิพราหมณกุล) ถวายพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร
แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ
พราหมณ์ร้ายเวทย์เปิดศิวาลัยไกรลาส ทูลเกล้าทูลกระ-
หม่อมถวายพระสุพรรณบัฏ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่อง
ราชูปโภค และพระแสงอัฐมาวุธ จากนั้นพระราชครูวาม-
เทพมุนีถวายพระพรชัยมงคลด้วยภาษามคร พระบาท-
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระราชสัตยาธิษฐาน
พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า

**เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่ง
มหาชนชาวสยาม**

พระราชครูวามเทพมุนีรับพระบรมราชโองการด้วย
ภาษามครและภาษาไทยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทรงหลังทักษิณาทก ตั้งพระราชสัตยาธิษฐานจะทรง
ปฏิบัติพระราชกรณียกิจครองราชอาณาจักรไทยโดย
ทศพิธราชธรรมจริยา จากนั้นทรงเปลื้องพระมหาพิชัย-
มงกุฏ พระอัมรงค์รัตนารวูธและพระอัมรงค์วิเชียร-
จินดา จมื่นสิริวังรัตน (เฉลิม คชาชีวะ) เลขานุการสำนัก
พระราชวัง ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายดอกพิกุลทอง ดอก
พิกุลเงิน ทรงโปรยพระราชทานแก่พราหมณ์ แล้วเสด็จ-
พระราชดำเนินออกจากพระที่นั่งไพศาลทักษิณ สู่พระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระ-
สงฆ์ ๔๐ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา สมเด็จพระสังฆราช

ถวายอดิเรก สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายพระพรลา แล้วเสด็จขึ้น สมเด็จพระสังฆราชดับเทียนชัย

เวลาบ่าย **เสด็จออกมหาสมาคม** ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ให้คณะรัฐมนตรี คณะทูต สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล จากนั้น เสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อาลักษณ์อ่านประกาศสถาปนาสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี แล้วทั้งสองพระองค์ทรงรับการถวายพระพรชัยมงคลจากพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท

เวลาเย็น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับพระที่นั่งราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบใหญ่ไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อทรง**ประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก** แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นหอพระธาตุมณฑลเศียร พระพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เพื่อถวาย**บังคมพระบรมอัฐิและพระอัฐิของสมเด็จพระบรมราชบุพการี**

วันที่ ๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๙๓ เวลาค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินจากพระที่นั่งไพศาลทักษิณไปยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เพื่อทรงประกอบ**พระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร** ซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในจัดถวาย โดยประทับแรมเป็นครั้งแรกในพระบรมมหาราชวัง รุ่งขึ้นเช้าจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันที่ ๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เพื่อพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้**ทูตานุทูตเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล** และตอนเย็นพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้นายต่วนสุวรรณศาสน์ จุฬาราชมนตรีและคณะบุคคลต่างๆ เฝ้า

ทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล จากนั้น
ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จออกสัหบัญชร ณ พระที่นั่ง
สุทไธสวรรย์ปราสาท พระราชทานพระบรมราชวโรกาส
ให้ประชาชนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพร
ชัยมงคล แล้วเสด็จออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาเฉลิม
พระนามสมเด็จพระสังฆราชและตั้งพระราชาคณะ

วันที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ พระบาท-
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี เสด็จ-
ออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาฐานันดรศักดิ์พระราชวงศ์
๔ พระองค์ คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารังสิต
ประยูรศักดิ์ กรมพระชัยนาทนเรนทร พระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าธานีนิวัติ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย และพระวรวงศ์
เธอ พระองค์เจ้านักขัตรมงคล ซึ่งเป็นพิธีสุดท้ายในการ
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณี

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล – พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลในมหามงคลสมัยที่เสด็จ
เสด็จด้วยรัชกาลใดรัชกาลหนึ่ง
ดำรงสิริราชสมบัติเสด็จด้วยรัชกาลที่ล่วงมา เช่น รัชกาล
ปัจจุบันโปรดให้ประกอบพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระ-
ราชกุศลเสด็จด้วยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมอัยกาธิราช

พระราชพิธีรัชดาภิเษก – พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติ
พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงดำรงสิริราชสมบัติยั่งยืนมา ๒๕ ปี
บริบูรณ์

พระราชพิธีสมภาดาภิเษก – พระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อมให้ประกอบขึ้นในวาระที่ทรงครองราชย์
ยาวนานเท่าสมเด็จพระบรมราชบุรพการี เช่น พระบาท-
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ยาวนาน
เท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม ๔ ครั้งด้วยกัน

พระราชพิธีทวีนภิเษก

- พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสทรงครองราชย์เป็นสองเท่าของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๔๖

พระราชพิธีรัชมงคล

- พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๐ ในโอกาสที่ทรงดำรงสิริราชสมบัติได้ยาวนานเท่ารัชพรรษาสมาเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงครองราชย์ ๔๒ ปี ซึ่งยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆ ที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร

พระราชพิธีรัชมงคลภิเษก

- พระราชพิธีเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงครองราชย์ยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในพระราชพงศาวดาร พระราชพิธีนี้มีขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๐ และครั้งที่ ๒ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเสด็จดำรงสิริราชสมบัติ ๔๒ ปี ๒๓ วัน เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ ยาวนานกว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีกาญจนาภิเษก

- พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงดำรงสิริราชสมบัติยังยืนมาครบ ๕๐ ปี มีขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๙

พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ ครบ ๖๐ ปี

- พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงดำรงสิริราชสมบัติยังยืนมาครบ ๖๐ ปี มีขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๙

**พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา – พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ตามขัตติยประเพณี
(ศรีสังฆปานกาล)**

ในประเทศไทยมีมาแต่โบราณกาล ตั้งแต่ครั้งต้นสมัย
อยุธยา พระมหากษัตริย์ของไทยทรงถือปฏิบัติตลอดมา
จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นพระราชพิธีที่มีประโยชน์
ในด้านการปกครอง เพื่อให้พระบรมวงศ์ ข้าราชการทั้ง
ทหาร พลเรือนที่ได้รับพระราชทานยศศักดิ์ ตำแหน่งหน้าที่
ปกครองดูแลราษฎรต่างพระเนตรพระกรรณ ตลอดจนประ-
เทศราชที่เป็นเมืองออก พร้อมด้วยภริยามีจิตใจจงรักภักดี
ต่อพระประมุขของชาติ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์
สุจริตพร้อมไตรทวาร^(๑) พระราชพิธีนี้มีอิทธิพลต่อชนใน
ปกครองแต่เก่าก่อนทั้งทางจิตใจและทางวินัย เป็นพระราช-
พิธีซึ่งบรรดาชนในปกครองที่กล่าวมาแล้วได้รับพระราชทาน
น้ำพระพิพัฒน์สัตยา ซึ่งพระราชครูพราหมณ์อ่านโอองการ
แข่งน้ำ แสงน้ำ แทงน้ำด้วยพระแสงราชศัสตราวุธให้ทุก
คนที่มีหน้าที่เฝ้าฯ ตมในสถานที่ซึ่งเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็น
ที่เคารพ เช่น ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
พระอารามสำคัญ ในพระที่นั่ง ต่อหน้าพระพุทธรูป และ
เฉพาะพระพักตร์พระมหากษัตริย์ แล้วต้องกล่าวคำสัตย์
ปฏิญาณ สาบานตนว่าจะไม่ทรยศบฏต่อพระมหากษัตริย์
ต่อบ้านเมือง และราษฎร ถ้าผิดคำสาบานก็จะถึงความ
พินาศ แต่ถ้าซื่อตรงสุจริตก็จะมีความสุข ในการพระ-
ราชพิธีศรีสังฆปานกาลนี้พระมหากษัตริย์ก็ทรงตมน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยาปฏิญาณพระองค์ว่า จะทรงปกครอง
บ้านเมืองด้วยความซื่อสัตย์ต่อประชาชนด้วย พระราช-
พิธีศรีสังฆปานกาลได้ค่อย ๆ เปลี่ยนแปรรูปพิธีและถ้อยคำ
ในโอองการแข่งน้ำ ส่วนคำสาบานฝ่ายหน้าฝ่ายในเห็นได้
ในสมัยรัตนโกสินทร์แต่ละรัชกาล มาถึงสมัยที่ประเทศไทย
เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
มาเป็นระบอบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์เป็นพระ-
ประมุข พระราชพิธีนี้จึงเลิกราไป ครั้นพุทธศักราช ๒๕๑๒

(๑) ทวารทั้ง ๓ คือ กาย เรียก กายทวาร วาจา เรียก วจิตวาร ใจ เรียก มโนทวาร

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำริให้พื้นพระราชพิธีนี้เป็นพระราชพิธีถวายสัตย์สาบานของทหารตำรวจผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี มีคำถวายสัตย์สาบานอย่างย่อๆ ประกอบพิธี ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม^(๑)

พระราชพิธีรับและสมโภชขึ้นระวาง – เป็นพระราชพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดขึ้น เพื่อสมโภชการรับช้างสำคัญขึ้นระวางเป็นช้างต้น หรือช้างหลวงของพระมหากษัตริย์ตามโบราณราชประเพณี

ช้างสำคัญ

ช้างเผือกเป็นรัตนาคู่พระบารมีของพระมหากษัตริย์ สิ่งหนึ่งในเจ็ดสิ่งๆ เรียกว่า ลับตรัตนาค อันได้แก่ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว ขุนคลังแก้ว ดวงแก้ว (มณี) และนางแก้ว ดังนั้นเมื่อได้ช้างเผือกมาสู่พระราชอาณาจักรจึงเป็นนิมิตที่ดีของแผ่นดินและเป็นประเพณีที่จะสมโภชรับและขึ้นระวางเป็นพระยาช้างต้น หรือนางพระยาช้างต้น ซึ่งถือเป็นช้างหลวงของพระมหากษัตริย์สืบไป พระราชพิธีในรัชกาลปัจจุบันประกอบด้วย

วันแรก พิธีจาริกนามช้างสำคัญ ลงบนอ้อยแดง ประกอบพิธีในพระอุโบสถ ก่อนหน้าวันพระราชพิธีฯ หรือในช่วงเช้าของวันพระราชพิธีฯ

วันที่สอง เป็นวันประกอบพิธีน้อมเกล้าฯ ถวายช้างสำคัญและขึ้นระวางสมโภช พระราชพิธีเริ่มในตอนบ่าย มีพิธีแห่ช้างสำคัญเข้าสู่โรงพระราชพิธี เมื่อช้างสำคัญลอดโขนทวาร พราหมณ์และราชบัณฑิตประพรมน้ำเทพมนตร์ นำช้างสำคัญเข้ายืนแท่นในโรงพระราชพิธี พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธปฏิมาชัยหลังช้าง แล้วทรงจุดธูปเทียนบูชาพระเทวารม ทรงศีล ราชบัณฑิตบูชาจุฬารักษิต ผู้ว่าราชการจังหวัดน้อมเกล้าฯ

(๑) ดูคำถวายสัตย์สาบาน และคำสาบานถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาท้ายบท

ถวายช้างสำคัญ เมื่อได้เวลาพระฤกษ์ ทรงหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ด้วยพระเต้าเทวปิฐ และพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ พระราชทานช้างสำคัญ ทรงเจิมที่กระพองช้างสำคัญ แล้วพระราชทานอ้อยแดงจารึกนามช้างสำคัญ พระราชทานคชาภรณ์เครื่องยศพร้อมด้วยเสมาทองมีสายไปคล้องคอ ทรงพระสุหร่าย ทรงเจิมแผ่นป้ายนามช้างต้น สำหรับไปติดที่เสาน้ำโรงช้างต้น พรหมณ์อ่านฉันทดุษฎีสังเวย ศิลปินกรมศิลปากรขับไม้ประกอบขอสามสายกล่อมช้างต้น

วันที่สาม เวลาเช้า พิธีนำช้างต้นอาบน้ำ แล้วนำช้างต้นไปตักบาตรเพื่อความเป็นสิริมงคล จากนั้นนำช้างต้นเข้ายืน ณ แท่นเบญจบาทในโรงพระราชพิธี เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเลี้ยงภัตตาหารพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์แต่ก่อน เมื่อพระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก แล้วออกจากโรงพระราชพิธีช้างต้น พรหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภช พระราชครูวามเทพมุนีเจิมและป้อนน้ำมะพร้าวอ่อนแก่ช้างต้น เป็นเสร็จพิธี

ช้างสำคัญในรัชกาลปัจจุบันที่ขึ้นระวางสมโภชแล้วมี ๑๐ ช้าง คือ

- พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ
- พระเศวตวรรัตนกรี
- พระเศวตสุรคชาธาร
- พระศรีเศวตศุภลักษณ์
- พระเศวตศุภวิลาส
- พระวิมลรัตนกิริณี
- พระศรีนราฐราชกิริณี
- พระเศวตภาสุรคเชนทร์
- พระเทพวัชรกิริณี
- พระบรมนขัทศ

คำถวายอดิเรกซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน

คำถวายอดิเรก

แบบที่ ๑

เฉพาะสมเด็จพระบวรมหิศรพระราชสมภารเจ้าพระองค์เดียว

อดิเรกวิสุตต์ ชีวตุ.

อดิเรกวิสุตต์ ชีวตุ.

อดิเรกวิสุตต์ ชีวตุ.

ทิมายุกโก โหตุ อโรโค โหตุ.

ทิมายุกโก โหตุ อโรโค โหตุ.

สุขิโต โหตุ ปรมินทมหรรษา.

สิทธิกิจจํ สิทธิกมมํ สิทธิลาโภ ชโย นิจจํ

ปรมินทมหรรษาวรสสุส ภาวตุ สัพพทา.

ขอถวายพระพร

คำถวายพระพรลา

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลพระชนมสุขทุกประการ
จงมีแด่สมเด็จพระบวรมหิศร พระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐเวลานี้สมควรแล้ว
อาตมาภาพทั้งปวง ขอถวายพระพรลา แต่สมเด็จพระบวรมหิศรพระราชสมภารพระองค์
ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ.

ขอถวายพระพร

คำถวายอดิเรก

แบบที่ ๒

สำหรับ ๒ พระองค์

อดิเรกวิสุสสดี ชีวตุ.

อดิเรกวิสุสสดี ชีวตุ.

อดิเรกวิสุสสดี ชีวตุ.

ทิมายุกโก โหตุ อโรโค โหตุ.

ทิมายุกโก โหตุ อโรโค โหตุ.

สุขิโต โหตุ ปรมินทมหाराชา สปรมาชินี.

สิทธิกิจจํ สิทธิกมมํ สิทธิลาโก ชโย นิจุจํ.

ปรมินทมหाराชาวิสุสส ปรมราชินียา สห ภวตุ สัพพทา.

ขอถวายพระพร

คำถวายพระพรลา

สำหรับ ๒ พระองค์

ขอถวายพระพรเจริญพระราชนิเวศน์สวัสดิ์พิพัฒน์มงคลพระชนมสุขทุกประการ
จงมีแต่ สมเด็จพระบวรราชเจ้า ๒ พระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เวลานี้
สมควรแล้ว อาตมาภาพทั้งปวง ขอถวายพระพรลา แต่สมเด็จพระบวรราชเจ้า ๒
พระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ.

ขอถวายพระพร

คำถวายอดิเรก

แบบที่ ๓

สำหรับใช้แต่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

อดิเรกวิสุตต์ ชีวต.

อดิเรกวิสุตต์ ชีวต.

อดิเรกวิสุตต์ ชีวต.

ที่มายุกา โหตุ อโรคา โหตุ.

ที่มายุกา โหตุ อโรคา โหตุ.

สุขิดา โหตุ สิริกิตติปรมราชินี.

สิทธิกิจจํ สิทธิกมมํ สิทธิลาโภ ยโส นิจุจํ

สิริกิตติปรมราชินียา ภวตุ สัพพทา.

ขอถวายพระพร

คำถวายพระพรลา

ขอถวายพระพรเจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลพระชนมสุขทุกประการ
จงมีแต่สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เวลานี้สมควรแล้ว
อาตมภาพทั้งปวง ขอถวายพระพรลา แต่สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารพระองค์
ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ.

ขอถวายพระพร

ตัวอย่างคำประกาศเทวดา คำบวงสรวง คำสาบาน^(๑)

ประกาศเทวดาเขาคอก คำจากฤๅณเทวรูปเขาคอก

๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินมาประพาสถึงที่นี่
เสด็จประทับทอดพระเนตรศาลเทพยนี้ แล้วจึงมีพระบรมราชโองการ ให้อัญเชิญเทพยดาอำนวยก่อน
ศีกาก่อนหนึ่งในเขานี้ ลงไปกรุงเทพพระมหานคร แล้วมีพระบรมราชโองการดำรัสให้ช่างสร้างขึ้น
เป็นรูปเทพยดา อย่างเทวรูปโบราณ เมื่อสำเร็จแล้วได้ทรงเฉลิมด้วยจุณจันท์สุคันธชาติ แลพระ
ราชทานเทพยบูชาสักการแล้วทรงพระอิศฐาน อัญเชิญเทพยดาซึ่งสถิตยในที่เขาคอก อันเป็นที่
นับถือแห่งคนเป็นอันมาก จงสิงสู่อยู่ในเทวรูปนี้แล้ว ให้เป็นที่คุ้มเกรงรักษาป้องกันภัยอันตรายให้
ผลเป็นความสุขสบายแก่ผู้ที่ซื้อตรงคงต่อปฏิญญาในน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ให้ลงโทษเทพยทัณฑ์
เจ้าแก่ผู้ที่ไม่ซื้อตรง คงต่อปฏิญญาในน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ซึ่งบรรดาคนเป็นอันมากได้รับพระราช
ทานแต่พระเจ้าแผ่นดินฯ

(๑) พิมพ์ตามอักขรวิธีต้นฉบับเดิม

ประกาศเทวดา

ในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเรียบเรียง

คำเริ่มประกาศ

นมามิ เทวาทิเทว
นมามิ อุตตมัม ธัมม
นมามิ ธัมมทายาท
มัญญัตตูปัททวานเภา
อัญญา กันตา มนาปา

สัมพุทฺธํ โสตถิเทสํ
สัตตานิ โสตถิยาวาห
สํ สุตฺตถิกการํ
ตถา ตถา อนิฏฐกา
สัพพโสทธิ ภวันตุเตฯ

ข้าพเจ้าขอขอบน้อมน้อมนัสการ ซึ่งพระสัมพุทธศาสดาจารย์ เทวติเทพย์อันเรืองเดช ผู้ทรงแสดงสวัสดิประเภทโดยอเนกไนย แก่หมู่สัตว์ทั่วไตรภพ อนึ่ง ข้าพเจ้าขอขอบนอบนอภิวาหนซึ่งพระธรรม พุทธานุศาสน์อันสูงสุด อันนำมาซึ่งความบริสุทธิ์ศีริสวัสดิ์ แก่หมู่สัตว์ทั่วมนุษย์แลเทพยดาผู้ปฏิบัติ อนึ่ง ข้าพเจ้าขอขอบนอบนอบคำนับ พระสงฆบริษัทพุทธสาวก ผู้รับมรดกคือสวัสดิธรรมสมบัติ กระทำพุทธทศัตติยสวัสดิ ให้ปรากฏในตนโดยสามารถ ด้วยเดชอำนาจแห่งความน้อมนัสการซึ่งโสตถิยาภรณ์วัตถุ ทั้งทั้งสามไตรรัตน์ ขอให้สรรพพิบัติอุปัทวันตราย แลอนิฏฐารมณทั้งหลายจงเสื่อมสูญหายสนิท ส่วนอนิฏฐารมณเป็นที่ชอบจิตต์เจริญพระราชหฤทัยทั้งสรรพสวัสดินิราศไทย จงเกิดมีบริบูรณ์แต่สมเด็จพระปรมินทรมหาวชิราวุธราชเจ้า ในอารัมภพิธีซึ่งจะได้รับพระราชทาน ประกาศเทวดา ณ บัดนี้

คำประกาศเทวดา

สรัชช สเสน สุพนธ์ นรินท์ ปรีตตานุกาโว สทา รักขตติ ฌริตวาน เมตตํ สเมตตา
ภทันตา อวิกขิตตจิตตา ปรีตตํ ภณันตฺย

ภทันตา ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายผู้เจริญ ขออาราธนาพระผู้เป็นเจ้าจงสำรวมจิตรอย่า
ฟุ้งซ่าน จงกอบด้วยเมตตาจิตระมัดเมตตาพรหมวิหารไปในราชตระกูล แล้วจงสดพระปรีตอธิฐาน
จิตรว่า ปรีตตานุกาโว ขออานุภาพพระปรีตนี้ จงคุ้มครองป้องกันรักษา สมเด็จพระบรม
นราธิปโดย ทั้งโอสุริยสมบัติ กับพระบรมชัฎยวงศานุวงศ์เสนาพฤดมาตย์ ให้ปราศจากสรรพ
ภัยอันตราย เจริญศุขศิริสวัสดิ์เปนนิจพัทธกาลนิรันดร เทอญ

สมันตา จักกวาเสสุ อัตราวคัจฉันตุ เทวดา สัทธัมมํ มุนิราชัสส สุนันตฺย สัคคโมกขทฺย

สัคเค กาเม จ รูปे คิริสิขรตฺเถ จันตลิกฺเข วิมานे ที่เป รัฏฺเฐ จ คาเม ตรวนคฺคเห
เคเห วัตถุมหิ เขตเต ภูมมาจายันตฺย เทวา ชลลลวิสเม ยักขคันธัพพนาคา ติฏฐันตา สันติเก ยํ
มุนิรวรจัน สาสโว เม สุนันตฺย ธัมมสวนกาโล อयัมภทันตา ฯ ๓ วาร ฯ

โขนโต เทวสํชาโย ดูกรเทพยนิกรอมรยักษคนธรรพ ภูมิภันท์นาคทั้งหลาย หมายเป็น
อาทิจคือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ แลท้าวกุเวรราช กับทั้งสมเด็จพระจักรินทร์เทพโกสีย์
ผู้มีอำนาจ มีทิพโสตรทิพจักขุอันประเสริฐ ซึ่งบังเกิดประดิษฐานอยู่ในทิพยพิमानมาศ แลเทพย-
ภูมิพฤกษอากาศ จกามาพจร โสฬศพรหมพิภพ อิกองค์อิศวรวิษณุณพเคราะห์ เทวดาทวาทศ
ราชีสถิตย์ กับทั้งเทพยสัปดาห์ศัณษัตรดาราละเทพยท้าวอันอภิบาลบำรุงรักษากรุงเทพ
มหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา แลพระบรมมหาราชวัง ท้าวพระที่นั่งเสวตราชจักร
มณทรรัตนปราสาท พระราชนิเวศน์สถาน อิกทั้งเทพยเจ้าอันอภิบาลคามนิคมชนบทเขตร
ประเทศราชธานี บุรีรอบขอบจังหวัดทั่วสยามรัฐสีมาณฑล จงมีกมลปริดามาชุมนุมในพระราช
พิธีมณฑล มงคลการสถานแล้วสมทานเบญจางคิกศีล สดับบรรคพระมุนิทรานุศาสน์ ซึ่ง
พระสงฆ์สันนิบาตจะสดสาธยายถวายเป็นบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทร
เทพยมหามงกุฏ บุรุษรัตนราชวิวงษ์ วรุตพงษ์บริพัตร วรชัฎยราชินิกโรดม จาตุรันตบรมมหา
จักรพรรดิ ราชสังกาศ อุภาโตสุชาติสังสุทธเคราะห์นี้ จักรกริบรมนารถ มหามงกุฎราชวรานุ
สุจริตมูลสุสาธิต อรรคอุกฤษฐไพบุลย์ บุรพาดุลย์กฤษฏาภินิหาร สุภาธิการรังสฤษดิ์ ัธัญญ-
ลักษณ์วิจิตรโสภาคยสรรพางค์ มหาชโนตมางคประนต บาทบงกชยุคล ประสิทธิสรรพศุภผลอุดม
บรมสุขุมालย์ ทิพยเทพาวตารไพศาล เกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ วิสิฐศักดิ์
สมญา พินิตประชานารถ เปรมกมลชัฎยราชประยูร มูลมุขมาตยาภิรมย์ อุดมเดชาธิการ บริบูรณ์
คุณสารสยามาทินคร วรุตเมกราชดิลก มหาปรีวารนายกองนันต์ มหันตวรฤทธิเดช สรรพ

วิเศษสิรินธร อเนกชนนิกรสโมสรสมมต ประสิทธิวรยศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปดลเสวตร
ฉัตรดิฉัตร ศิริรัตนโพลันษณมหาบรมราชาภิเศกาภิสิต สรรพทศทิศวิชิตไชย สกลมไหสวริย
มหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหารามาทิราชวิโรดม บรมนารถชาติอาชาวไศรย พุทธาภิ
ไตรรัตนสรณารักษ์ อุดลยศักดิ์อรรคนเรศราชิบดี เมตตากฤษฎาสีตลหฤทัย อโนปมัยบุญการ
สกลไพศาลมหารัษฎาธิบดินทร์ ประมินทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตรพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเศกสมามคม ณ บัดนี้ ด้วยจำเดิมแต่สมณพราหมณาจารย์
แลพระญาติวงศ์อาณาภิมุขมนตรี มีสมานฉันท์ขึ้นชมประชุมเชิญพระบาทขึ้นเสวยมไหสุริยราช
สมบัติครอบครองสยามรัฐสีมา ก็ทรงสอดส่องด้วยพระปัญญา จัดการบำรุงรักษาพระราชอาณา
จักรมีต้นว่าจัดทหาร ให้มีประจำการป้องกันปรปักษ์มากกว่าเก่าเป็นหลายเท่าพันทวี ปันพระราช
อาณาเขตรเป็นส่วนมณฑล ตั้งมนตรีประจำเทศาภิบาล ให้ดูแลรักษาความสำราญของราษฎร
แก่การเก็บภาษีอากรให้สมควร ประมวลพระราชทรัพย์ได้ทวีขึ้นมากมาย จับบ้างบ้าน
เมือง เจริญรุ่งเรืองทุกตำบลหนทางที่ไกลก็เหมือนใกล้ เพราะทำทางให้เดินได้สะดวกดี มีรถไฟไป
เร็วสบาย ได้ขยายที่ทำกิน แผ่นดินเต็มไปด้วยเพาะปลูก ออกลูกผลมากมาย เหลือกินขายไป
ต่างประเทศ ท้าวพระราชอาณาเขตบรมบูรณ์ ทรงพระกรุณาประชาราษฎร์ให้เลิกทาสเป็นไทย
ให้ลดหย่อนบ่อนเบี้ยอันเป็นอบายมุขลงคงเหลืออยู่น้อยตำบล ประชาชนจะมีได้ฉิบหาย ให้ตั้ง
กฎหมายอีกมากมี เพื่อจะให้ผู้ประพฤติดีได้ความสบาย เพื่อจะให้ผู้ประพฤติร้ายนั้นเช็ดขาม จะ
พรรณนาความมีรู้สิ้นรู้เสร็จ ล้วนสำเร็จด้วยพระปัญญาวิริยาทิการมี สมณพราหมณ์ชีประชา-
ราษฎร รู้สึกลำบากถึงพระเดชพระคุณมิได้ขาดทุกตัวคน พระองค์เป็นที่รักของประชาชนทั่วทุกทิศ
สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภาร ได้กระทำการราชาภิเศกพิธี ในพุทธวารกาลปักข์ดิถีที่สิบสอง
กัตติกมาศ ปีมโรงสัมฤทธิ์ศก พระพุทธศักราชล่วงแล้วได้สองพันสี่ร้อยสิบเอ็จจรรษา เสวยราช
สมบัติบำรุงรัฐสีมาให้บ้านเมืองมั่งคั่ง ตั้งพระหฤทัยทำนุบำรุงพระวงษาเสนามาตย์ ทั้งสมณ-
พราหมณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุขทุกทิวาราตรี トラบเท่าถึงวันนี้ปีวอกสัมฤทธิ์ศก เดือน
สิบสอง แรมเจ็ดค่ำอาทิตย์วาร พระพุทธศาสนายุกาลล่วงแล้วสองพันสี่ร้อยห้าสิบเอ็จจรรษา
บรมรัชพัฒนามาบรรจบครบสี่สิบปี มีเศษสามวาร สมเด็จพระกระษัตริย์อันมีพระราชประวัติใน
พงษาวดาร จะได้มีรัชกาลยืนยาวเท่าสมเด็จพระบรมบพิตรพระองค์นี้หามิได้ เปนเหตุให้มีพระกมล
ผ่องใสโสมนัส ดำรัสสั่งให้ตั้งการรัชมังคลาภิเศก ให้แต่งพระราชฐานตระการรุจิเรข ล้วนแล้ว
ไปด้วยประทีปแลสงฉัตร สมโภชสิริราชสมบัติรัชพรรษากระทำพุทธบูชาสักการวิธี ทรงพระกรุณา
ให้สังฆการีอาราธนาพระสงฆ์สี่สิบเอ็จจองค์มาสนับนาศายายพระพุทธมนต์ในมณฑลพระราช
พิธี เพื่อให้ทรงพระเจริญศรีเฉลิมพระราชศรัทธา จึงมีพระบรมราชโองการให้อัญเชิญเทพยดา
มาประชุมสดับรับรศ วรพจน์แห่งพระมุนีนารถ มีประสาทเลื่อมใส ได้ผลส่วนพระราชกุศลนี้แล้ว
ไชว์ เทพยเจ้าทั้งหลาย จงมีไมตรีจิตประสิทธิถิถายพระพรไชย ให้เจริญพระราชศิริสวัสดิ มนุญญ-

อรรถไพบูลย์ เพิ่มภูพระราชเกียรติยาดิเรกยศ ให้ปรากฏแผ่ไพศาลไปในนานาประเทศ ทุกเขตร
ชั้นธสิมาระอาพระเดช ปราศจากสรรพภัยเภทปีพนาทิกุช จงเสวยไอสุริยสุขที่รมายุสมบุรณ์
ภูลพิพัฒน์ยืนโยคนฤโคกนิรันตราย กับทั้งพระบรมวงษาเสนามมัตยราชบริษททั้งหลายแลสมณ
พราหมณาประชาชน ให้พ้นทุกขพิบัติ จงคุ้มครองป้องกันกำจัดดัษกรภัยอย่าให้มาบีทา อิกอเนก
นานาอมนุษย์ภัยอันตรายจงนิราศทุกสิ่งสรรพโรคาพาธพยาธิตูบฏจัญไร ให้ระงับอับไภษยเกษม
สุขทั่วทุกมนุษย์นิกรประชา คณาสัตว์จตุบาททวิบาทจสมบุรณ์ภูลสวัสดิ์ บำราศพิบัติวัฒนา ทั้ง
วรโรทกธรราให้ตักต้องตามฤดูกาล เปนอุปการแก่สรรพธัญญาหารแลพืชผลพฤษาลดาชาติ
ให้บริบูรณ์ทั่วประเทศราษฏรภาราคมนิคมนบถ กำหนดในจังหวัด พระราชอาณาปวัตินณฑล
สกลเขตรชนธ์ ปัจจันตพิไสยสีมา โดยนัยประกาศ อันอาตมพรรณามาฉนี้

ประกาศบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช ในการพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก

ณ วันอาทิตย์ ที่ ๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑

ข้าพระพุทธเจ้าผู้รับพระราชโองการ มานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ขอประกาศแก่ทวยเทพผู้ทรงมหิศวรงค์ดี ซึ่งรักษาพระราชอาณาจักรและพระมหานครราชธานี มีอาทิพระสยามเทวาธิราช ผู้ทรงพิทยอำนาจฤทธิธำรง กับทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ประชาราษฎรทั้งมวลถ้วนทั่วหน้า

สมัยเมื่อสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เสด็จดำรงราชสมบัติสวามิภักดิ์ยาวนานยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใด อันมีปรากฏในพระราชพงศาวดาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชกุศลและพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกเฉลิม เสริมสิริสวัสดิ์แห่งรัชกาลและพระราชอาณาจักร บัดนี้ ลุกลัทธิคติสมัย ที่เสด็จเนาในมหิศวรยาธิปไตย เกินกว่าวันธำรงรัชในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยนิยมเป็นเหตุให้เกิดความปราโมทย์ชื่นชมแก่มหาชนทั่วพระราชอาณาจักร ผู้มีความซื่อตรงจงรักภักดีในดวงมาน ประกอบกับรัฐบาลและภาคเอกชนมีสมานฉันท์พร้อมกันกราบบังคมทูลขอพระราชทานให้ทรงประกอบกรณียกิจสมโภชตามประเพณี อนุวัตพระราชพิธีในรัชกาลที่ห้าที่ปรากฏ

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชกุศลทักษิณานุปทานเป็นเบื้องต้น ทรงพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศลถวายสมเด็จพระบรมอัยกาธิบดี สมเด็จพระบรมราชบุพการีทุกพระองค์ กับทั้งพระมหากษัตริย์ผู้ดำรงแผ่นดิน ในโบราณราชธานินทร์ศรีอยุธยาและธนบุรี

วาระนี้มีพระราชโองการดำรัส ให้ตั้งการพระราชพิธีสมโภชสิริราชสมบัติรัชพรรษา ทรงกระทำรัตนัญชาและบวงสรวง แต่เทวาทิเทพทั้งปวงซึ่งรักษาแผ่นดินไทยราไชศวรย์ โปรดให้เชิญรูปพระสยามเทวัญออกประดิษฐาน ภายในบุษบกพิมาน ณ มุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จออกทรงบูชาพระสยามเทวาธิราชถวายเครื่องสังเวยบวงสรวง ท่ามกลางสันนิบาตแห่งพระราชวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาททุกกระทรวงซึ่งเฝ้าอยู่โดยอนุกรม มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่เทพดา อัญเชิญสยามรัฐฤกษ์เทวามาประชุมฟัง พระสงฆ์เจริญพระปริตรพุทธมนต์ อนุโมทนาในส่วนพระราชกุศลที่ทรงปฏิบัติ แล้วยังจัดให้โสมนัสในสรรพพิธีบูชา ซึ่งทรงพระราชศรัทธาจำนงถวาย

ขอเทพยเจ้าทั้งหลายจงมีกมลประกอบด้วยเมตตา พร้อมกันอภิบาลรักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงพระเจริญยั่งยืนในสิริราชสมบัติ ช้ชวาลด้วยพระราชศักดิ์ดาติเรกยศปรากฏแผ่ไปในประเทศนานา ปราศจากสรรพภัยพยาธิทุกข์ เสวยไอศวรรยสุขที่ขมาขนมสวัสดิ์โรจน์รุ่งจรัสด้วยพระมหากรุณาธิคุณอดุลยฤทธิ์ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมราชโอรส ธิดาทุกพระองค์

ขอเทวานุภาพจงกำจัดสรรพอุบาทว์จัญไร สรรพทุกข์สรรพภัยให้สูญสิ้น ท้าไทยธรณินทร์มีแต่ความร่มเย็นเป็นผาสุกยุคดิธรรพ์ ให้ไทยทั่วหน้าสามัคคีกันมั่นคง ให้เสนานิกรทุกเหล่าดำรงในความสวามิภักดิ์ เป็นกำลังพิทักษ์รักษาแผ่นดินให้ราบคาบ มีสุรภาพกล้าหาญในการสู้ศึกศัตรู เชิดชูความเป็นเอกราชให้ยืนยง ยังหมู่พระราชวงศ์เสวกามาตย์ราชบริพาร ให้พร้อมพรักสมัครสมานโดยสมานฉันท์ ร่วมกายร่วมใจกันปฏิบัติราชกิจ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตกตัญญู เป็นกำลังคำชูพระราชอาณาจักรให้ดำรงมั่น ยังสรรพเคราะห์ห่อยาให้บังเกิดมีแก่ประชาชนยังฝนให้สมบูรณ์ตามฤดูกาล เกื้อกูลแก่สรรพัตถัญญาหารพืชผลและเศรษฐกิจ ยังพระมหานครให้บริบูรณ์ด้วยนานาวรามิสโกศสมบัติ อันไหลหลั่งถึงมามีรู้ชัดแต่ทั่วทิศานุทิศ ขอทวยเทพจงประสิทธิ์ศุภมงคล มนุญผลทุกประการ โดยนัยที่ข้าพระพุทธเจ้าจงจิตอธิฐานถว้นทั่วเทอญ

ประกาศพระราชพิธีสมโภชสิริราชสมบัติ นัตรมงคล^(๑)

พุทธศักราช ๒๕๒๕

๐ สรวมชีพข้าพระพุทธเจ้า น้อมเกล้าถกรรพุม ชุมทศนัชนัณณลลล เชิญคุณศรวิรัตนตรัย
อวยสรรพไยสรรพวิสิฐ สฤษฐัสรรพสำราญ แด่มหิบาลบรมนาถ พระบาทสมเด็จพะพรหมินทร-
มหากุมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบติ จักรีนถบดินทร์ สยามินทราริราช บรมนาถบพิตร
ผู้ประสิทธิธรรมสวัสดิ์ บำรุงรัฐสีมา แผ่นบามีปกแผ้ว เย็นศิริเกล้านิกรไทย ภูวนัยทรงปรารภ ถึงวาระ
ครบชวบปี แห่งพระราชพิธีนัตรมงคล ว่ามาถลศุภวาระ ที่พระบาทสมเด็จพะพรหมามธิบติ ศรวิสินทร-
มหากักริบรมนาถ ทรงประคิฐฐานพระบรมราชจักรีวงศ์ ดำรงมาบรรจบ ครบสองร้อยวัสสา เป็น
สมัยมหามงคลอุดม ที่จะสมโภชสิริราชสมบัติ เพิ่มพูนสวัสดิวิชัย ในนัตรมกลวาร จึงมีพระราช-
โองการดำรัส ให้จัดพระราชพิธี สมโภชศรีเศวตฉัตร ชัตติยราชกกุธภัณฑ์ ราชเศวตรัยมนทिरรัตน
ทรงกระทำรตนนัตย์บูชา ด้วยมาลาธูปเทียนมาศ สดับสงฆ์สาธยายมนต์ พุทธนิพนธ์ธรรมคาถา
ถวายทักษิณากัถาหาร ให้ขึ้นสาสน์ประกาศ แก่สัณนิบาตบรรดา ผู้มาแผ้วทูลละออง ทั้งผองเร่งคำริ
ไต่ร่ตรึงแจ้งชัด แห่งการนัตรมกล โดยแยบยลที่ผู้ บัณทิตพิงหยั่งรู้ รอบด้วยปัญญา ๖

๐ พระมหากษัตริย์เจ้าไทย

ทรงราชย์เจติเจ้า

เพราะพสกท้าวหน้า

มอบไ้ธำรง ๖

๐ เชิญสรงสหัสธารา

สมณะพราหมณาท้าวหน้า

อภิษิตเสกชั้น

สั่งถ้อยถวายพร ๖

๐ จึงราษฎรท้าวแดน

สรผู้แทนเลือกถ้วน

แต่อัฐทิศครบถ้วน

ยอบเกล้าถวายรัฐ สยามนา ๖

๐ ถวายเศวตฉัตรนพปฎล

กกุธภณท์เพริศแพรว

ราชูปโภคเลิศแล้ว

ท้าวทั้งราช สุรย์นอ ๖

๐ สมมติไ้ธำเป็น

เช่นสัณฐลัษณ์เลิศแล้ว

ของชาติประเทศแท้

เทิดไ้บูชา

(๑) นายภาวส บุนนาค รองราชเลขาธิการ ประพันธ์.

◎ พระมหากษัตริย์เจ้าจง	ต้องทรง
กระทำการเกินนั้นตั้ง	เจตนารมณ์
ให้สัมฤทธิ์โดยประสงค์	บริษัท ท้าแฮ
อุปสรรคนานาท้อง	ตัดด้วยวิธรรม ๖
◎ จรรโลงชาติประเทศนั้น	แสนหนัก
ใช้วิสัยไกรจักร	สถัญญ์ได้
ครบทุกฝ่ายต้องพรัก	พร้อมช่วย
การจึงสำเร็จไว้	ที่ข้อเสียผล ๖
◎ ขอบยลแบบแจ้ง	ตระหนักจิต
ไทยทุกผู้พึงคิด	เสกสร้าง
ความเจริญแห่งชาติคิต	ตลอดสืบ สนธิชา
เพื่ออนุชนอาจอ้าง	อวดได้เต็มใจ ๖
◎ ฝัะไทยทั่วถ้วน	บรรษัท สมานนอ
ในสรรพกิจแห่งรัฐ	เสร็จสำร
มหาพลจะตระบัด	บังเกิด
ยังประเทศชาติให้	รุ่งเรืองทุกวิถี

◎ ขอคุณพระศรีรัตนตรัย ถิ่นภูวนัยนฤปที สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชจักรีวงศ์ ทุกพระองค์ทั้งหน้าใน นิราศภยเกษมสถานต์ ข้าราชการมุขมนตรี สวัสดิ์พันอุปสรรค บริรักษ์รัฐมณฑล ให้โสมณเทียมอารยชาติ ประชาชาษฎ์นิคมคาม มีแต่ความร่มเย็น เป็นปรกติผาสก ทุกเผ่าพวกสมักรสมาน มุ่งก่อปรการประโยชน์กิจ มีดวงจิตหรรษา เรือกนาสวนทุกตำบล เพิ่มพูนผลทั่วเขต ประเทศไพรัชถ้วน ล้วนเป็นมิตรไมตรี ชาติไทยทวีกิตติคุณ อุดลเฉษานุภาพ เือบอาบด้วยบุญฤทธิ์ อุตสาหกิจพินิจกรรม เพิ่มผลนารายได้ ท่วมท้นให้บำรุงรัฐ ภัยพิบัติหอนปีทา ขอพระศาสนาจงเรืองรุ่ง ขอไทยจงวัฒนา ด้วยความสามัคคี ด้วยวิริยภาพแข็งกล้า ขอฝนฟ้าอุทกธาร เป็นปรกติกการทุกขวบปี สรรพสวัสดิ์จึงปรากฏ สมมโนรถอย่าช้า เร่งประสิทธิ์ตั้งข้า ถังถ้อยอธิษฐานนี้เทอญ ๖

คำถวายสัตย์สาบาน
ในการที่ได้รับพระราชทาน
ราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี
ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ในพระบรมมหาราชวัง

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า (ออกชื่อผู้ถวายสัตย์
สาบาน) ขอพระราชทานกระทำสัตย์ปฏิญาณ
สาบานต่อ ประเทศชาติ และประชาชนชาว
ไทย เฉพาะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
เฉพาะพระพุทธรูปหามณีนครปฏิมากร ทามกลาง
มหาสันนิบาตนี้ว่า

ข้าพระพุทธเจ้า ผู้เป็นสมาชิกแห่ง
เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี จะ
รักชาติบ้านเมือง จะซื่อสัตย์ต่อประชาชน
และต่อหน้าที่ จะปฏิบัติกรทุกอย่างโดยเต็ม
กำลังสติปัญญาความสามารถ และโดยความ
เสียสละ เพื่อความเจริญความสุข และ
ความมั่นคงไพบูลย์ของประเทศชาติไทย จน
ทราบเท่าชีวิตร่างกายจะหาไม่

หากข้าพระพุทธเจ้า ประพฤติปฏิบัติ
เป็นคำสัตย์ปฏิญาณนี้เมื่อใด ขอความวิบัติจึง
บังเกิดแก่ข้าพระพุทธเจ้า เมื่อนั้นโดยฉับพลัน
ทันทีอย่าให้มีความสุขความสวัสดิ์คิวยประการ
ใด ๆ หากข้าพระพุทธเจ้าดำรงมั่นในสัตย์
ปฏิญาณนี้ยังยืนไป ขออำนาจพระรัตนตรัย
และเทพยดาอารักษ์ มีพระสยามเทวาธิราช
เป็นตน จงบันดาลความสุขความสวัสดิ์แก่
ข้าพระพุทธเจ้าทุกเมื่อ ให้ข้าพระพุทธเจ้า
มีความเจริญในหน้าที่ราชการ เป็นกำลัง
ทะนุบำรุงประเทศชาติสืบไปได้สมตามปณิธาน
ปรารถนาจงทุกประการ

ควยเกลาควยกระหม่อม ขอเดชะ

คำสาบาน

ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ข้าพระพุทธเจ้า (ออกนามผู้สาบาน) ขอกระทำสัตยปฏิญาณ สืบมาตลอดถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เฉพาะพระภักตร์พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า

อนึ่ง ขอเทพยเจ้าทั้งหลายที่มีฤทธิ์ลี้ลิตศักดิ์ แลมีทิพยโสตร ทิพยจักขุ อันประเสริฐทั่วทุกสถาน มีท้าวจัดดูโลกบาลมหาเทวราช กับพระสยามเทวาธิราชเปนอาทิ แลอารักเทพยดา คือพระหลักเมือง พระเลื้อเมือง พระทรงเมือง และพระกาฬอันเรืองฤทธิ์ลี้ลิตศักดิ์ แลเทพยดาผู้รักษานพปฎลมหาเศวตฉัตร แลรักษาพระองค์เปนประธาน ขออัญเชิญมาเปนสักขีทิพยพยานแก่ข้าพระพุทธเจ้าผู้กระทำสัตยปฏิญาณด้วยความเต็มใจมิได้เป็นสักแต่เอออวกวีเภท

ด้วยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จำเดิมแต่ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชบรมราชาภิเษก ทรงรับราชการในที่จะทรงบำรุงความสุข แลระงับทุกข์ของประชาชนอันอาศัยอยู่ในพระราชอาณาจักรเขตทั่วไป ได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาแลรักษาชาติพระราชอาณาจักร ให้วัฒนาถาวรปราศจากภัยอันตรายทั้งปวงด้วยกำลังพระวิริยภาพแลพระราโชบาย ทั้งทรงปกครองแลทำนุบำรุงพระบรมวงศานุวงศ์สมณพราหมณาจารย์ ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนทั้งหลายตลอดจนพ่อค้าประชาชน ให้ร่มเย็นเปนสุขด้วยพระมหากรุณาแลทรงตั้งอยู่ในสุจริตธรรมจริยาตามโบราณราชประเพณี มีพระเดชพระคุณอันยิ่งใหญ่หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าจะตั้งใจรักภักดีซื่อสัตย์สุจริต คัดป้องกันรักษาได้ฝ่าลองธุลีพระบาทให้ปราศจากภัยอันตรายคือ ไม่คิดขบถประทุษร้าย ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยน้ำจิตร์ แลเมอบกาย ถวายชีวิตต่อราชการอันเป็นหน้าที่ เช่นการรักษาพระพุทธศาสนากับรักษาชาติ แลบ้านเมืองสนองพระเดชพระคุณ

เพราะฉะนั้น ถ้าข้าพระพุทธเจ้ามิได้ตั้งอยู่ในความสัตย์สุจริต แลคิดขบถประทุษร้ายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยน้ำจิตร์ ฤๅคิดเอาใจไปแฝงไว้แก่ให้ต่างด้าว

ท้าวต่างแดนอันเป็นหมู่ปัจจามิตร ฤๅคิดให้อุบายเล่ห์กลไปให้ผู้อื่นกระทำร้ายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถ้าข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นแก่ภัย ฤๅได้ยินแก่โศก รู้ว่าผู้อื่นจะกระทำประทุษร้ายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มิได้นำเอาเนื้อความมาฟ้องร้องว่ากล่าวให้ทราบบังคมทูลพระกรุณา ให้ทราบฝ่าลอองธุลีพระบาทโดยเร็ว ร้องไว้ด้วยฉันทะ โทษะ โมหะ ภยาจิต ฤๅถ้ามีกิจราชการอันเป็นหน้าที่ซึ่งจะต้องกระทำ เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา รักษาพระมหากษัตริย์ และรักษาชาติบ้านเมืองเกิดขึ้น ข้าพระพุทธเจ้าคิดอุบายบิดพลิ้วหลีกเลี่ยงเสีย มิได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณ โดยเต็มกำลังความสามารถ และเบียดเบียนฉ้อราษฎ์บังหลวงกระทำด้วยตนเอง ฤๅด้วยอุบายให้ผู้อื่นกระทำก็ตาม และประพฤติกตัญญู ไม่มีความซื่อสัตย์เป็นการทุจริตต่างๆ ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระมหากรุณามีพระเดชพระคุณอันประเสริฐใหญ่ยิ่งดังนี้

ขอให้เทพดาผู้มีฤทธิ์ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย มีพระสยามเทวาธิราชกับเทพดาซึ่งสิงสถิตอยู่ในที่ประดิษฐานพระมหาเสวตรฉัตรเป็นต้น จงบันดาลลให้อุบายเล่ห์กลแลความลับอันทุจริตต่างๆ ของข้าพระพุทธเจ้าปรากฏออกโดยเร็วพลัน อย่าให้ทันกระทำการทุจริตต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ ทั้งขออย่าให้ข้าพระพุทธเจ้าแคล้วคลาดมหาภัยทุกประการ แลกรรมกรรมทุกสถานบรรดาที่ทำนผู้มีอำนาจอาจกระทำแก่ผู้มีความผิดทั้งปวงได้ ขออำนาจเทพดาจงบันดาลอุปัทวการสังหาญผลาญชีวิตข้าพระพุทธเจ้าให้ถึงความฉิบหาย ตายด้วยความแตกความขาด ให้ตายด้วยอสปีบาด สายฟ้าฟาดราชสัตว์ราชดาบองค์รักษันแรงร้าย ฤๅให้ตายด้วยพิษมัจฉาแลกำลังแห่งสัตว์อันร้ายในน้ำบนบกจงได้ช่องสังหาญข้าพระพุทธเจ้า ผู้มิได้ซื่อสัตย์ให้พลันบันดาลพิณาศ ฤๅบันดาลให้ผีพิษมัจฉาฟอดิตสารชาพาธสรรพโรคพิบัติต่างๆ ทุกประการ จงบังเกิดแก่ข้าพระพุทธเจ้าผู้ทรยศคิดคดไม่ซื่อสัตย์ ให้ถึงอกาลมรณะตายด้วยทุกขเวทнал่าปากแสนสาหัส ให้เห็นประจักษ์แก่ตาโลก ครั้นข้าพระพุทธเจ้าสิ้นชีวิตจากมนุษย์โลกแล้ว จงลงไปบังเกิดในมหานรกหมกไหม้อยู่ในไฟไม่รู้ดับ สิ้นหมิ่นกัลป์แสนกัลป์อนันตชาติ ครั้นสิ้นเวรกรรมจากที่นั่นแล้ว แลจะมาบังเกิดในภพใดๆ ของจงอย่าได้มีความสุขแต่สักหน่อยหนึ่งในโลกียกามบริโภค แล้วจงอย่าได้พบพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ซึ่งจะมาโปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์ ถึงสวรรค์แลนฤพานถึงจะพบก็อย่าให้โปรดข้าพระพุทธเจ้าได้

ถ้าแลข้าพระพุทธเจ้าตั้งอยู่ในความกตัญญูกะตะเวที่ กระทำราชการในหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แลมิได้คิดขบถประทุษร้ายโดยบรรยายอันกล่าวมาแล้วแต่หนหลัง ขอจงเทพดาทั้งหลายมีท้าวจัตตุโลกบาลเป็นอาทิอันมีฤทธิ์สิทธิ์ศักดิ์ทั่วทุกเทพยพิภพ ทั้งพระสยามเทวาธิราชแลพระหลักเมือง พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง แลพระกาฬอันเรืองฤทธิ์ อีกเทพยอันสิงสถิตอยู่ในพระมหาเสวตรฉัตร แลเทพดาอันรักษาพระองค์ทุกคืนวัน จงช่วยป้องกันอภิบาลรักษาข้าพระพุทธเจ้าผู้กระทำการราชการโดยสัตย์สุจริตให้สถิตย์สถาพร พ้นจากสรรพโรคพิบัติอุปัทวันตราย

โดยบรรยายอันกล่าวมาแล้วนั้นจึงทุกประการ

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยาธิษฐานนี้แล้ว จงบันดาลให้เกิด
ศุขศิริสวัสดิ์ผ่องแผ้วในกาลทั้งปวง แลมีความเจริญอันใหญ่หลวงแห่งอายุ วรรณะ ศุขะ พละ
ยืนยาวยิ่งยงคงทนจนถึงแก่กาลอายุปริเฉทชราแล้วจึงตาย มีความสบายเป็นสุขเวทนา ดุจ
นอนหลับแล้วตื่นขึ้นมาในทิพย์วิมาน เสวยทิพย์สมบัติในสถานสวรรค์สิ้นแสนกัลปอนันตชาติ
ครั้นข้าพระพุทธเจ้าจุติจากสวรรค์เทวโลกแล้วจะมาบังเกิดในมนุษย์โลก จงบริบูรณ์ด้วยอุปโภค
สมบัติ สรรพแสนศฤงคารอันมโหฬาร แลบริวาร ยศปรากฏโดยวิเศษตามประสงค์ อนึ่ง ขอ
จงให้พบพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แล้วจงได้สำเร็จดังมโนรถความปรารถนาในทาง
สวรรค์นฤพาน พ้นจากสังสารทุกข์ด้วยความสุขสุจริตกตัญญูกะตะเวทีนั้น เทอญ ฯ

“..... ปัญหาเฉพาะในด้านรักษาภาษานี้ก็มีหลายประการ อย่างหนึ่งต้องรักษาให้บริสุทธิ์ในทางออกเสียง คือให้ออกเสียงถูกต้องชัดเจน อีกอย่างหนึ่งต้องรักษาให้บริสุทธิ์ในวิธีใช้ หมายความว่าวิธีใช้คำมาประกอบเป็นประโยค นับเป็นปัญหาที่สำคัญ ปัญหาที่สามคือ ความร่ำรวยในคำของภาษาไทย ซึ่งพวกเรานึกว่าไม่ร่ำรวยพอ จึงต้องมีการบัญญัติศัพท์ใหม่มาใช้

..... การบัญญัติศัพท์ใหม่ก็เป็นสิ่งสำคัญเหมือนกัน จำเป็น แต่อันตราย

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระราชทานในการประชุมวิชาการของชุมนุมภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕

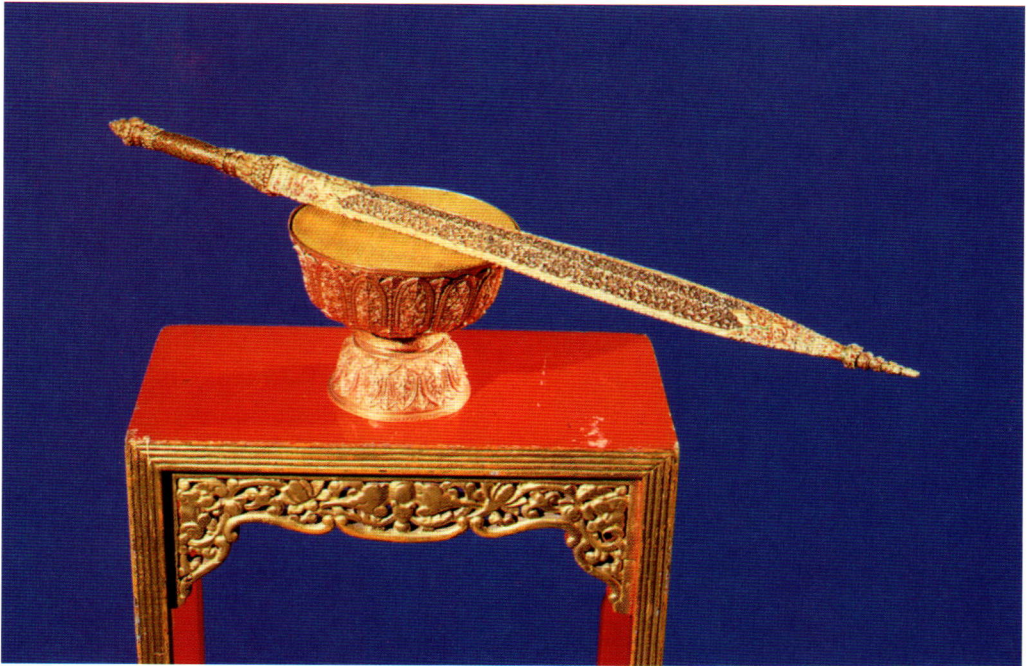
เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์

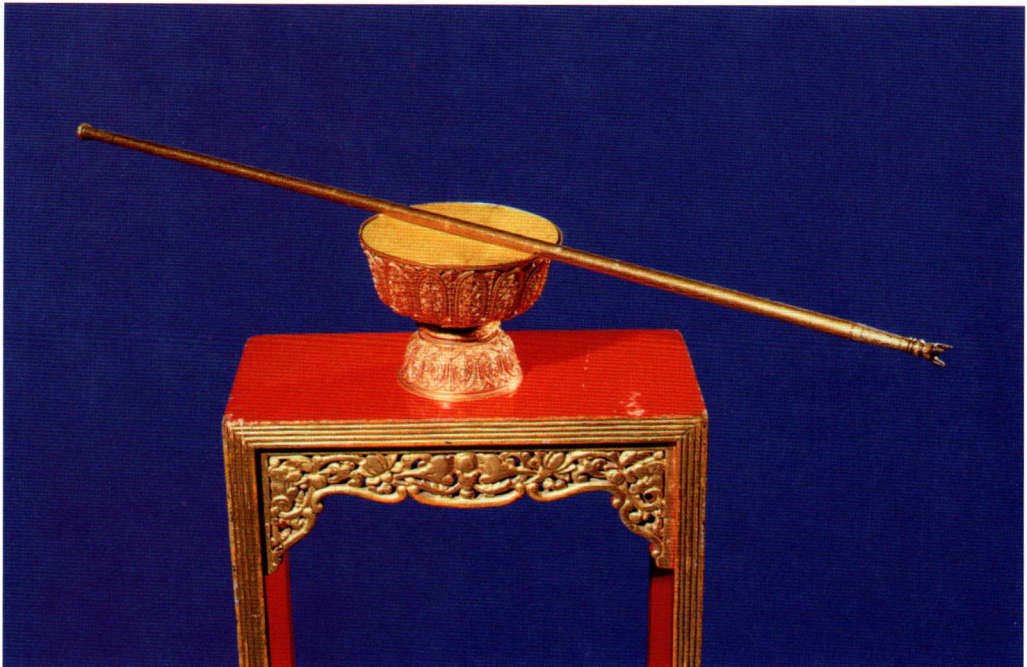
พระมหาเศวตฉัตร (ฉัตรขาว ๙ ชั้น) ในท้องพระโรงกลาง พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

พระมหาพิชัยมงกุฎ

พระแสงขรรค์ชัยศรี

ธำมรงค์ชัยพฤกษ์

พัดวาลวิชนี และพระแสงหขางเผือก

ฉลองพระบาทเชิงอน

พระชฎา ๕ ยอด

พระชฎาเดินหน

พระเกี้ยว

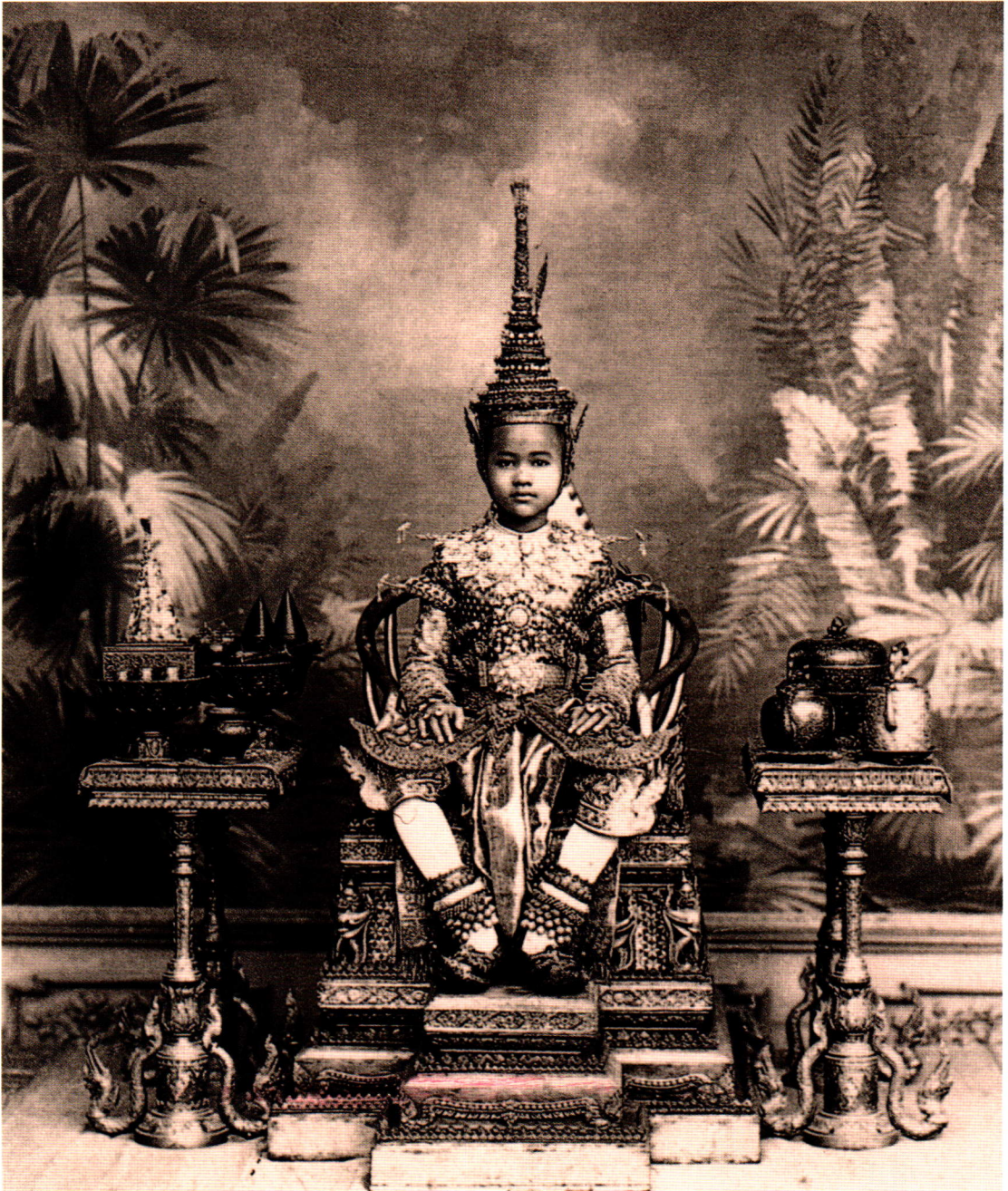
พระมาลาเส้าสะเทิน

พระมาลาเส้าสูง

พระมาลาเบี่ยง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านิภานภดล กรมขุนอู่ทองเขตขัตติยนารี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระชนษา ๕ ยอด เมื่อเสด็จไปสมโภชเวียนเทียน หลังตัดพระเมาฬีในพระราชพิธีโสกันต์

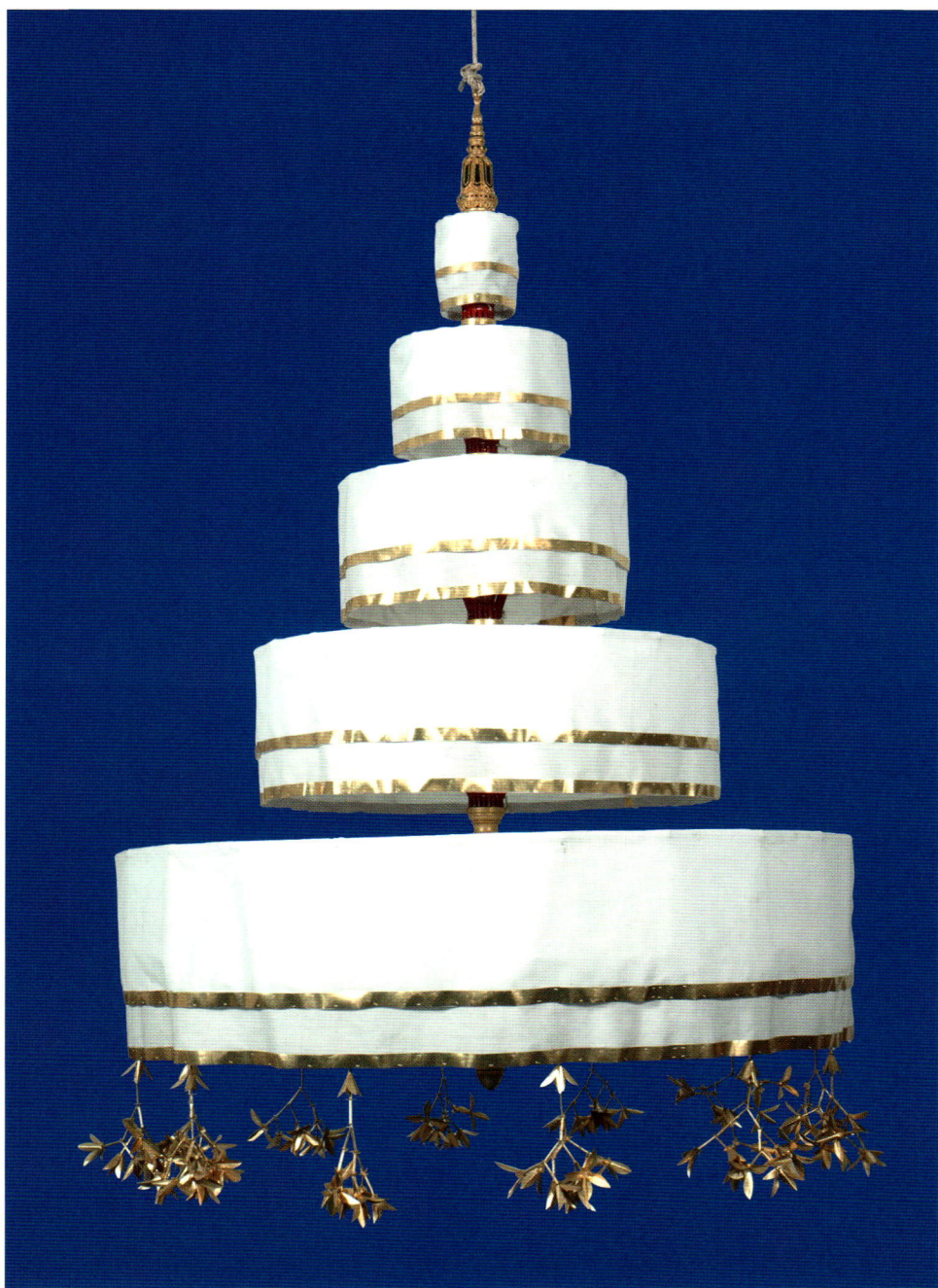
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเหมวดี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมาลาเส้าสะเทินประดับขนนกการเวกในพิธีส่งพระกรและเข้ากระบวนแห่ในพระราชพิธีโสกันต์

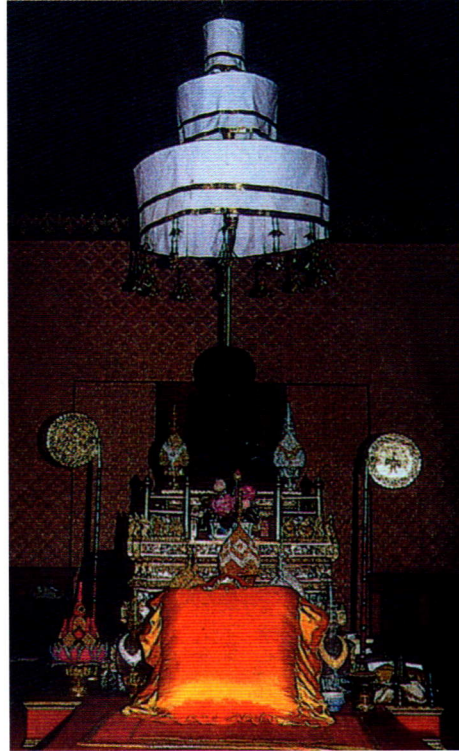
พระสัปตปฎลเศวตฉัตร (ฉัตรขาว ๗ ชั้น)

พระสัปตปฎลเศวตฉัตร ปักเหนือพระคชาธารพระที่นั่ง

พระเบญจปฏลเศวตฉัตร (ฉัตรขาว ๕ ชั้น)

เศวตฉัตร ๓ ชั้น ปักเหนือพระแท่นประจำตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช

ฉัตรขาวลายทอง ๕ ชั้น หรือฉัตรกำมะลอ

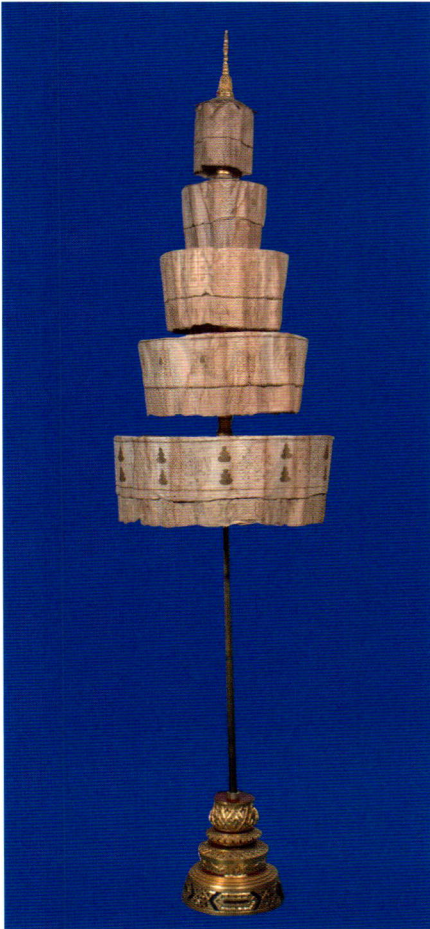
นั้ตรโหมดทอง ๕ ชั้

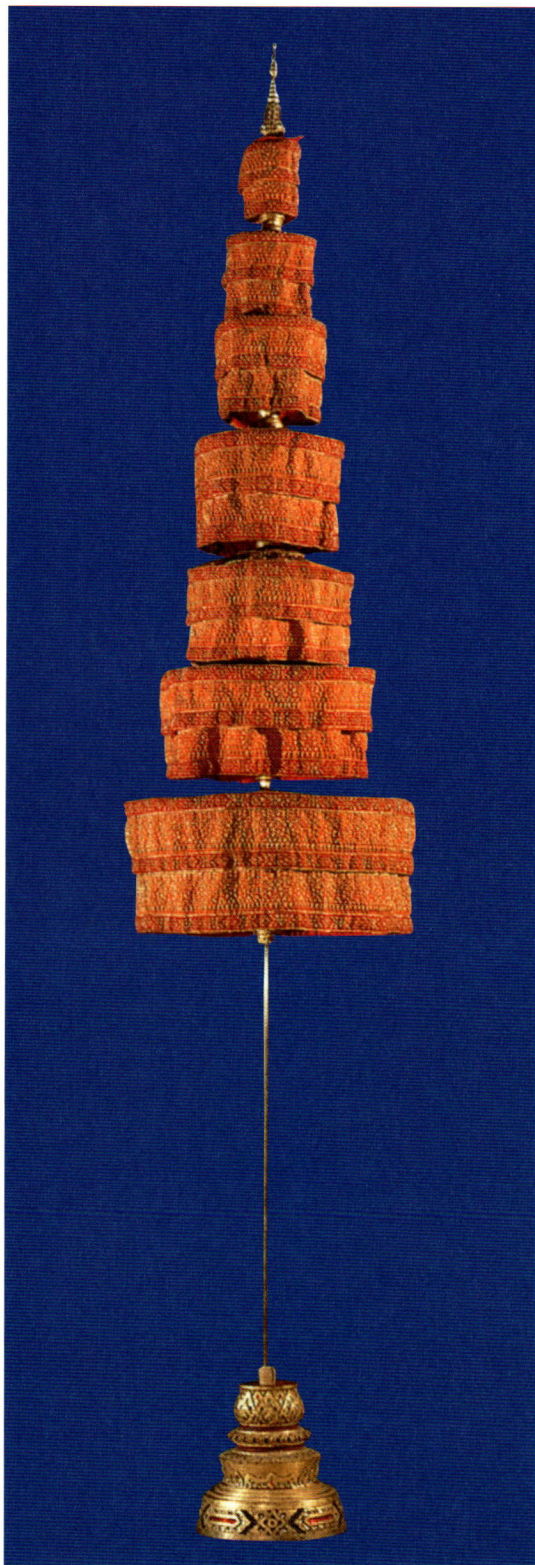
พระกรรภิรมย์ (พระเสมาธิปัตย์หรือพระเสนาธิปัตย์)

พระกรรภิรมย์ (พระฉัตรชัย)

พระกรรภีรมย์ (พระเกวฬพ่าห์ หรือ พระเกวฬพ่าย)

พระอภิรุณ ฉัตร ๗ ชั้น ปักหักทองขวาง

พระอภิรุณ ฉัตร ๗ ชั้น ทองแผ่ลวด

พระอภิรุม ฉัตร ๕ ชั้น ปักหักทองขวาง

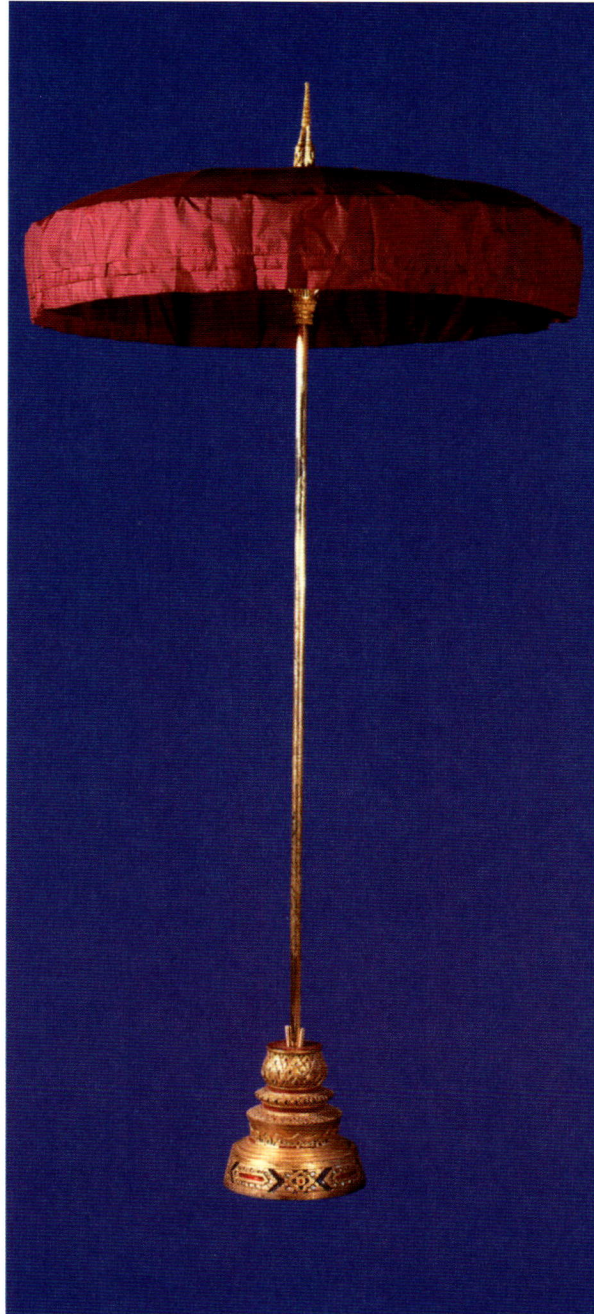
พระอภิรุม ฉัตร ๕ ชั้น ทองแผ่ลวด

ชุมสาย ฉัตร ๓ ชั้น ปักหักทองขวาง

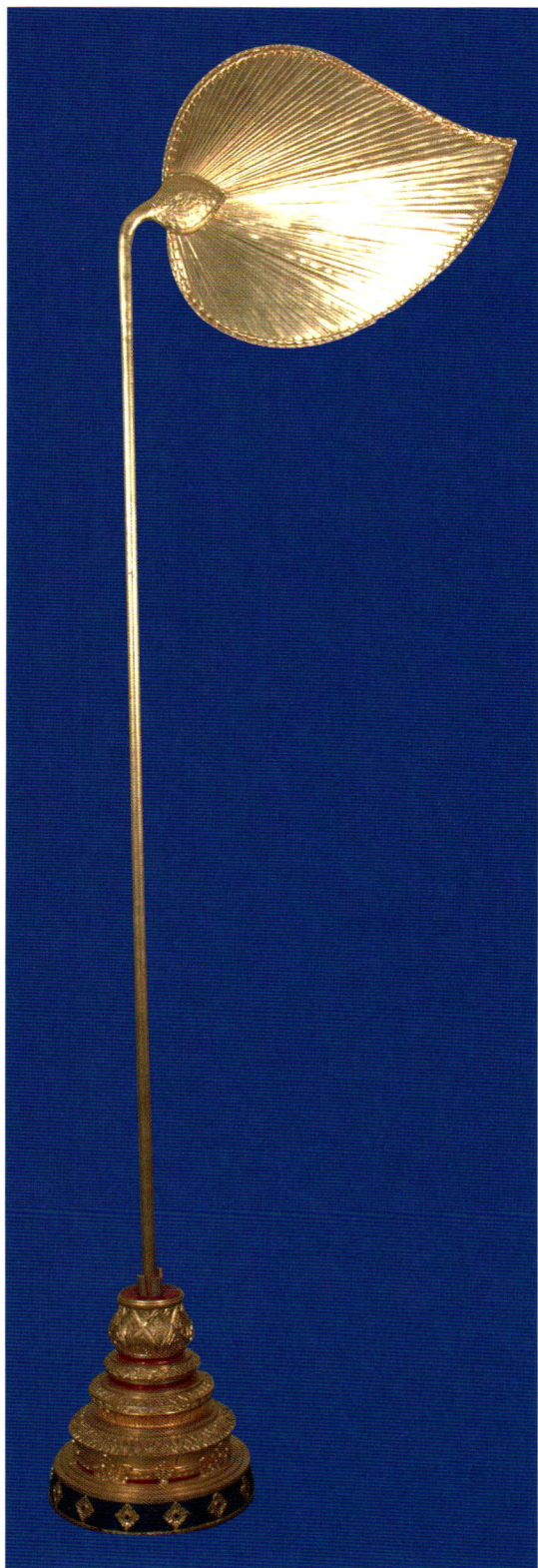
ฉัตรเบญจา ๕ ชั้น

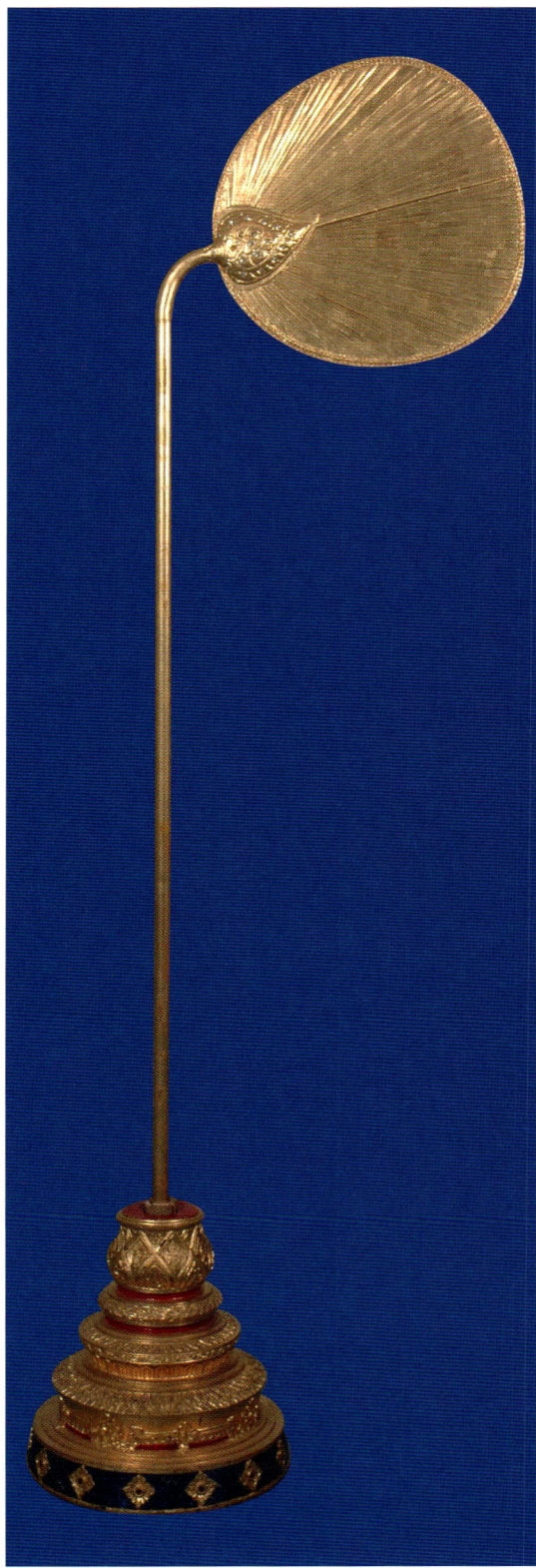
พระกลด

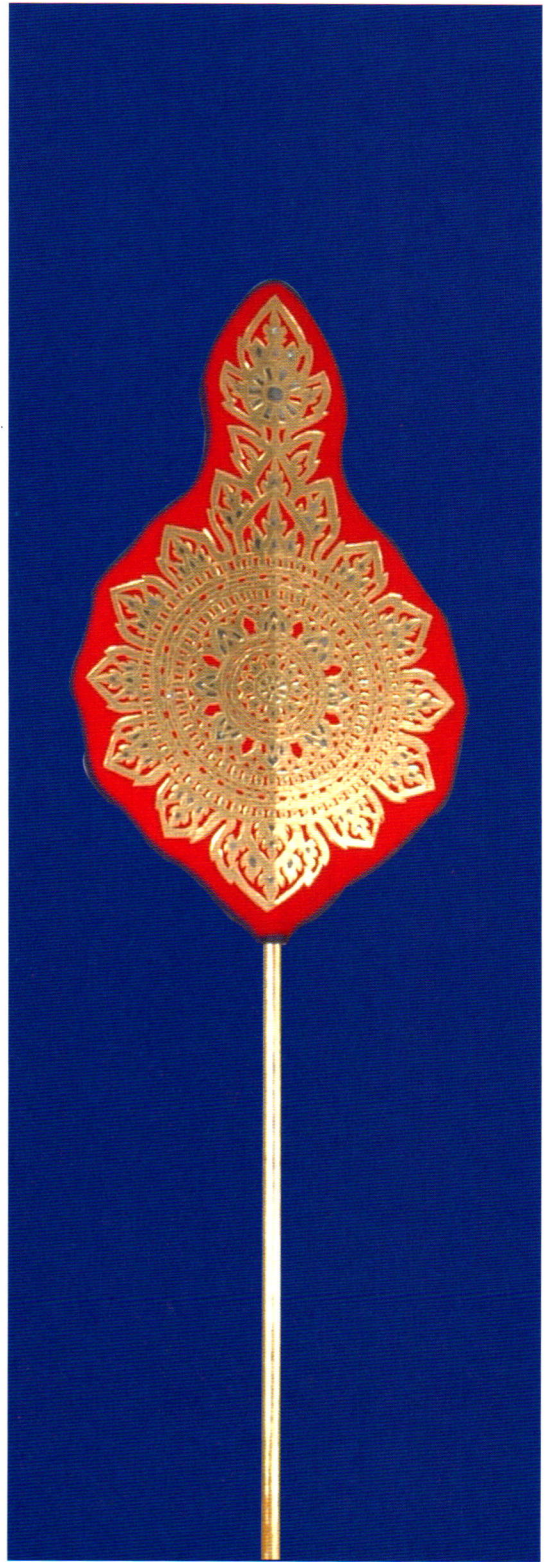
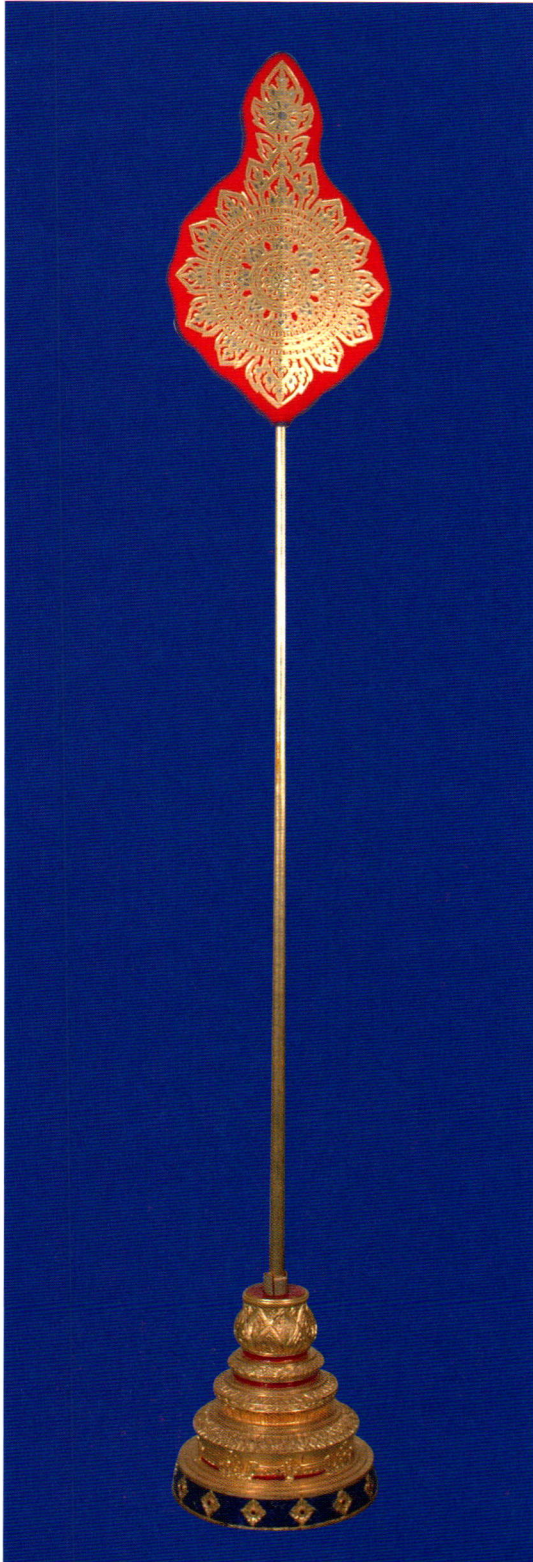
ริ้วขบวนพระราชอิสริยยศในการเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบใหญ่ไปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
เพื่อทรงปฏิญาณพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภกในวันบรมราชาภิเษก
วันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓

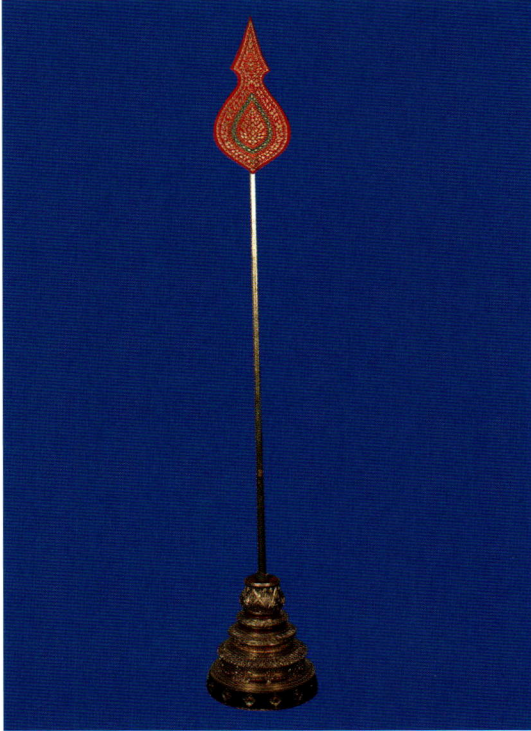
พัตโปก (รูปช้อย)

พัตโปก (รูปมน)

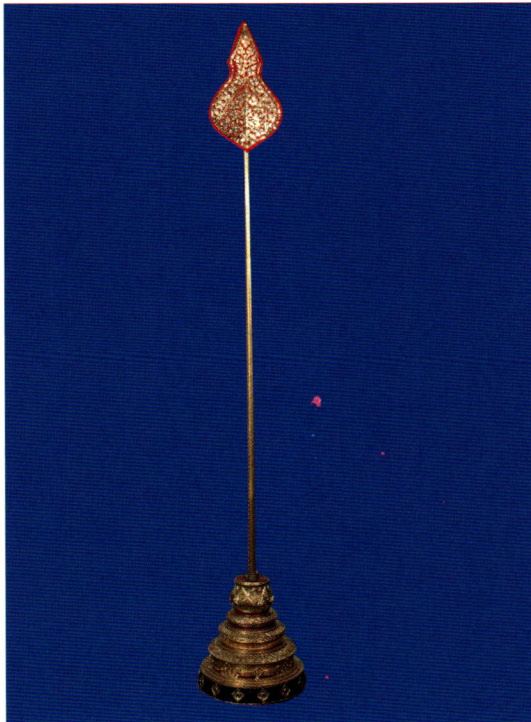
บังแทรก ทองแผ่ลวด

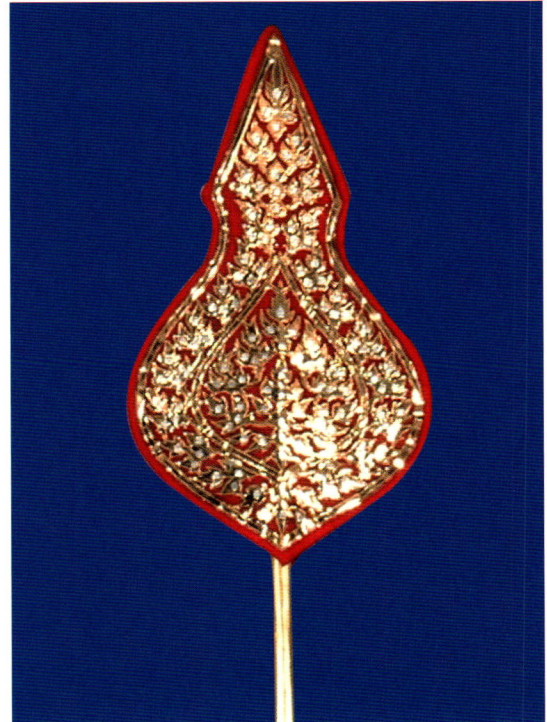
จามร ปักหักทองขวาง

ลวดลายจามร ปักหักทองขวาง

จามร ทองแผ่ลวด

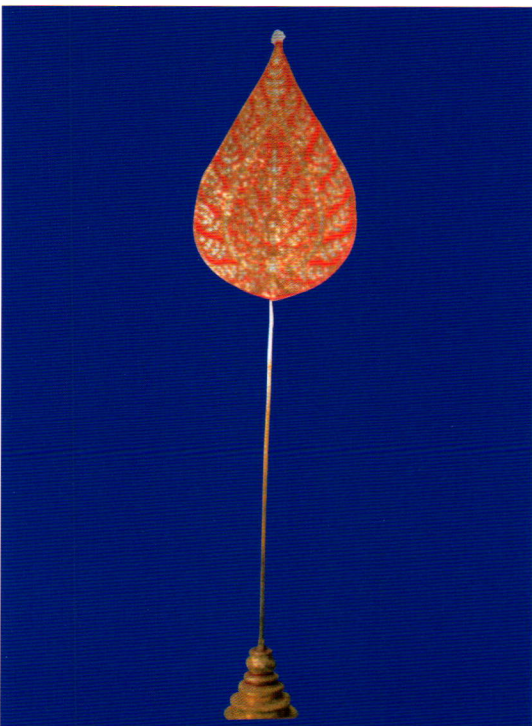
ลวดลายจามร ทองแผ่ลวด

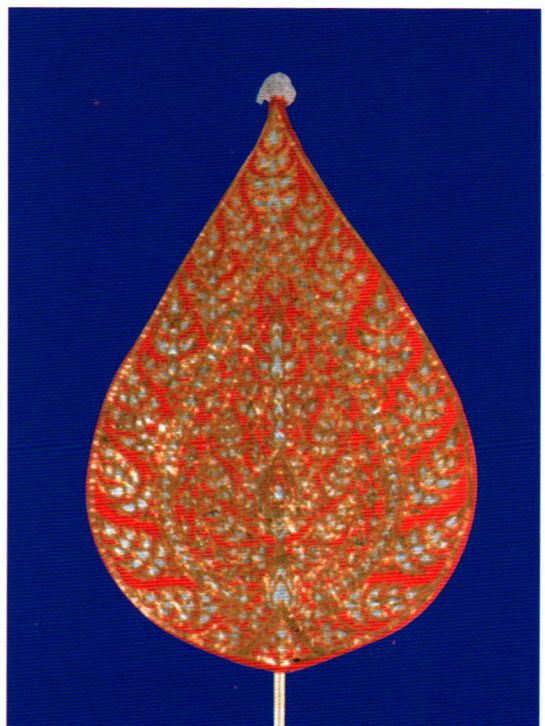
บังสุรย์ ปักหักทองขวาง (ใหญ่)

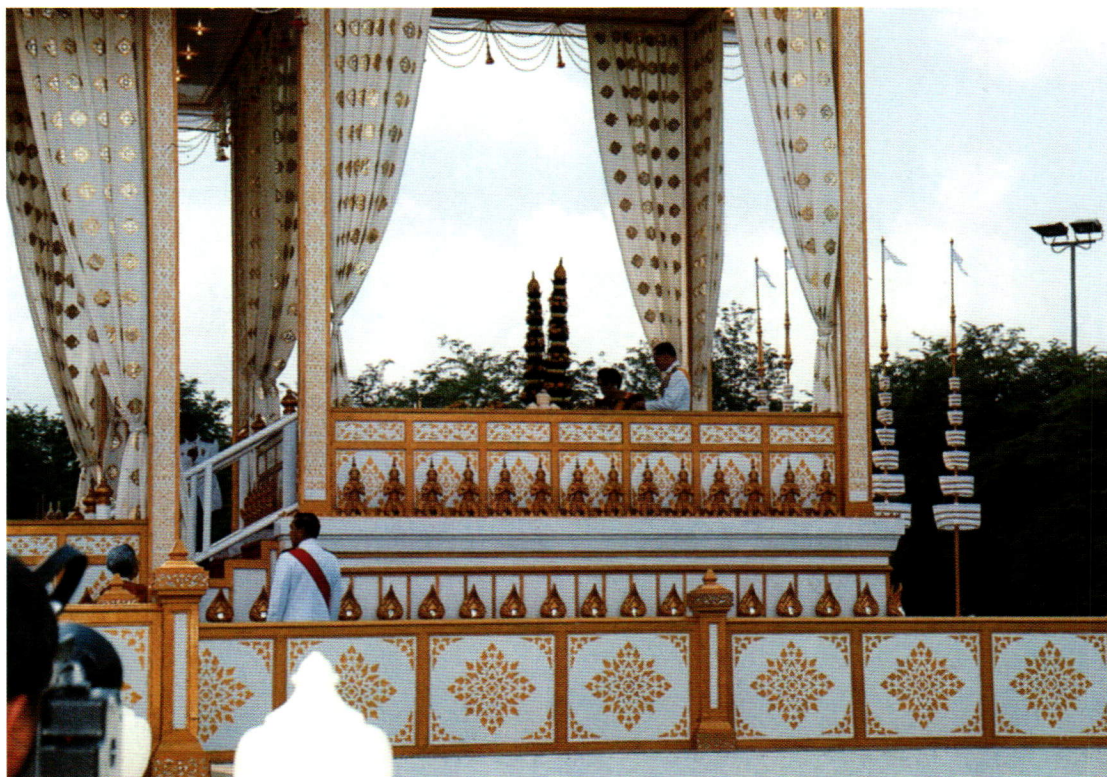
ลวดลายบังสุรย์ ปักหักทองขวาง (ใหญ่)

บังสุรย์ ทองแผ่ลวด (ใหญ่)

ลวดลายบังสุรย์ ทองแผ่ลวด (ใหญ่)

ฉัตรราชวัติในมณฑลพิธีพระที่นั่งกาญจนาภิเษก ท้องสนามหลวง

หมวดที่ ๗

เครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค

เครื่องราชกกุธภัณฑ์

– เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์

เบญจราชกกุธภัณฑ์

– เครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์
มี ๒ แบบ แต่ละแบบมี ๕ อย่าง

แบบ ก ใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

๑. พระมหาเศวตฉัตร
๒. พระมหาพิชัยมงกุฏ
๓. พระแสงขรรค์ชัยศรี
๔. พัดวาลวิชนี และพระแสงจามรี
๕. ฉลองพระบาทเชิงงอน

แบบ ข ใช้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

๑. พระมหาพิชัยมงกุฏ
๒. พระแสงขรรค์ชัยศรี
๓. ธารพระกรชัยพฤกษ์
๔. พัดวาลวิชนี และพระแสงจามรี
๕. ฉลองพระบาทเชิงงอน

พระมหาเศวตฉัตร เป็นราชกกุธภัณฑ์ของพระมหากษัตริย์ มีลักษณะเป็นฉัตรผ้าขาว ๙ ชั้น แต่ละชั้นมีระบายขลิบทองแผ่ลวด ๓ ชั้น และมียอด ใช้ปักที่พระแท่นราชอาสน์ราชบัลลังก์ กางกั้นเหนือพระแท่นที่บรรทม ปักพระยานมาศ และแขวนกางกั้นพระโกศทรงพระบรมศพ เป็นต้น แต่โบราณมาไทยถือเศวตฉัตรเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด เศวตฉัตรหมายถึงความเป็นราชามหากษัตริย์ เช่นเดียวกับมงกุฏของชาวยุโรป

พระมหาพิชัยมงกุฏ เป็นราชกกุธภัณฑ์ประเภทราชศิราภรณ์ ทำด้วยทองคำลงยา ยอดประดับนวรัตน์สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงในงานพระราชพิธีสำคัญ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นต้น

พระแสงขรรค์ชัยศรี พระแสงองค์นี้กล่าวกันว่า พระขรรค์เป็นของเก่า เดิมตกจมอยู่ในทะเลสาบเมืองเสียมราฐ ชาวประมงทอดแหได้ ผู้ว่าราชการเมืองเสียมราฐนำมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อวันพระแสงองค์นี้มาถึง อสุนีบาตตกในพระนครถึง ๗ แห่ง เช่น ที่ประตูวิเศษไชยศรี และประตูพินามไชยศรี ซึ่งเป็นทางที่อัญเชิญพระแสงองค์นี้ผ่าน

ธารพระกรชัยพฤกษ์ ไม่เท่าทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ หุ้มทองคำ

พัดวาลวิชนี พัดทำด้วยใบตาล ด้ามมีเครื่องประกอบเป็นทองคำลงยา

พระแสงจามรี แล้ทำด้วยชนจามรี ด้ามเป็นแก้ว ปัจจุบันใช้พระแสงทางช้างเผือกแทน

ฉลองพระบาทเชิงงอน รองเท้าทำด้วยทองคำลงยา

เครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งหมดนี้สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ราชศิราภรณ์

- เครื่องสวมศีรษะสำหรับพระมหากษัตริย์ใช้ทรงในโอกาสต่างๆ ประกอบด้วย

๑. พระมหาพิชัยมงกุฎ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้สร้างขึ้นเป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ลักษณะยอดเป็นพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ ทำด้วยทองคำจำลองลดหลาดลงยาราชวดีประดับเพชร สูง ๖๖ เซนติเมตร น้ำหนัก ๗,๓๐๐ กรัม ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้นำเพชรเม็ดใหญ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๖ เซนติเมตร สูง ๑.๔ เซนติเมตร มาประดับยอดแทนพุ่มข้าวบิณฑ์ พระราชทานนามเพชรเม็ดนี้ว่า “พระมหาวิเชียรมณี”

๒. พระขญา ๕ ยอด พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้สร้างขึ้นสำหรับทรงในพระราชพิธีสำคัญ ลักษณะคล้ายลอมพอก ยอดชฎารูปทรงกระบอกเรียวยาว ปลายยอดทำเป็นช่องทางไหล ๕ เส้นบัดปลายด้านซ้ายปักข้อไบสน กับมีพระกรรเจียกคู่หนึ่ง ทำด้วยทองคำลงยาราชาวดี ประดับอัญมณีต่างสี

๓. พระขญา ๕ ยอดรัชกาลที่ ๕ หรือ พระขญามหา-ชมพู่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้น ลักษณะคล้ายกับพระขญา ๕ ยอดรัชกาลที่ ๑ ต่างกันแต่การลงยาดกแต่งเป็นสีชมพูทั้งองค์ ปักไบสนหรือบางโอกาสปักขนนกการเวกแทนข้อไบสน

๔. พระขญา ๕ ยอดรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้น ลักษณะคล้ายกับพระขญา ๕ ยอดรัชกาลที่ ๕ ต่างกันตรงส่วนจอมมีรูปทรงค่อนข้างราบ กับส่วนปลายจำหลักเป็นลายกาบไฟ ยอดทางไหลทั้ง ๕ เส้นเรียงชิดติดกันสะบัดปลายตั้งขึ้น ด้านซ้ายปักขนนกการเวก

๕. พระขญา ๕ ยอดรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้น ลักษณะคล้ายกับพระขญา ๕ ยอดรัชกาลที่ ๖

๖. พระขญาเกลือบ หรือ พระขญาพระเกลือบ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้สร้างขึ้น ลักษณะคล้ายลอมพอก ยอดพระชฎารูปทรงกระบอกยาวเรียว ปลายบัด ปักข้อไบสน กับมีพระกรรเจียกประกอบคู่หนึ่ง

๗. พระขญาเคินหน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้สร้างขึ้น ลักษณะคล้ายลอมพอก ยอดพระขญาทำเป็นอย่างทางไหลยาวเรียว ปลายบัด ด้านซ้ายปักพระยี่ก่า

๔. พระอนุราชมงกุฏ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นสำหรับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และถือเป็นราชประเพณีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานแก่สมเด็จพระยุพราชในแผ่นดินนั้น ลักษณะคล้ายพระมหาพิชัยมงกุฏ ต่างกันแต่ส่วนปลายยอดทรงกรวยเรียวแหลม จำหลักลายลงยาเป็นลายกานไผ่ และปลายที่สุดไม่ประดับเพชรลูก มีพระกรรเจียกประกอบคู่หนึ่ง

๕. พระมาลาเส้าสะเทิน ลักษณะเป็นอย่างหมวกทรงกระบอก ปีกกว้างโดยรอบ ทำด้วยผ้าตาด หลังพระมาลาประดับด้วยยอดทองคำรูปพระเกี้ยวยอด หรือ จุลมงกุฏ ด้านซ้ายปักพระยี่ก่าทองคำเลียนขนนกการเวก มี ๗ องค์สีต่างๆ กัน

๑๐. พระมาลาเส้าสูง หรือพระมาลาทรงประพาส ลักษณะเป็นอย่างหมวกทรงกระบอก ปีกกว้างโดยรอบ เฉพาะปีกข้างซ้ายพับตลบขึ้น ทำด้วยสักหลาดสีกรมท่า หลังพระมาลาประดับด้วยยอดทองคำรูปพระเกี้ยวยอด หรือจุลมงกุฏ ด้านซ้ายพระมาลาปักพระยี่ก่าทองคำเลียนขนนกการเวก

๑๑. พระมาลาเบี่ยง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้สร้างเลียนอย่างพระมาลาเบี่ยงองค์เดิมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทำด้วยไม้ไผ่สานทรงลูกฟักตัด มีปีกคลุมโดยรอบ ลงรักทั้งด้านในและด้านนอกสีดำเป็นมัน ด้านในองค์พระมาลามีรังสานด้วยไม้ไผ่อย่างรังรอบ ทรงลูกฟักตัด ขอบพระมาลาประดับด้วยพระพุทธรูป ๒๑ องค์

๑๒. พระมาลาเพชรใหญ่รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้น ลักษณะอย่าง

หมวกทรงมะนาวตัด ขอบพระมาลาม้วนกลับเป็นลอนกลม โดยรอบ ทำด้วยสักหลาดสีดำ ประดับเพชร

๑๓. พระมาลาเพชรน้อยรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้น ลักษณะคล้ายกับพระมาลาเพชรใหญ่รัชกาลที่ ๔ ทำด้วยสักหลาดสีดำ ประดับเพชร ตอนบนทำเป็นยอดทรงพระเกี้ยวน้อย

๑๔. พระจุลมงกุฏ หรือ พระเกี้ยวยอด ลักษณะเป็นวงสำหรับเกี้ยวหรือรัดล้อมพระเมาฬี พระจุลมงกุฏทำด้วยทองคำ ยอดเป็นทรงมงกุฎอย่างน้อย

ฉัตร

– เครื่องสูงสำหรับแขวน ปัก ตั้ง หรือเชิญเข้ากระบวนแห่ เป็นเกียรติยศ มี ๒ ประเภท ดังนี้

๑. ฉัตรแขวนหรือปักแสดงพระอิสริยยศ เป็นฉัตรเดี่ยว มี ๔ ชนิด คือ

๑.๑ เศวตฉัตร มี ๔ แบบดังนี้

๑.๑.๑ พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร^(๑) มี ๙ ชั้น แต่ละชั้นมีระบายนลิตทองแผ่ลวด ๓ ชั้น ชั้นล่างสุดห้อยอุบะจำปาทอง สำหรับพระมหากษัตริย์ที่ทรงรับพระบรมราชาภิเษกแล้ว ใช้แขวนหรือปักเหนือพระราชนิเวศน์ราชบัลลังก์ในท้องพระโรงพระมหาปราสาทราชมณเฑียรสถานแขวนเหนือพระแท่นราชบัลลังก์ภายในพระมหามณเฑียรแขวนเหนือพระโกศทรงพระบรมศพ ณ ที่ประดิษฐานพระบรมศพ ปักยอดพระเมรุมาศ (ซึ่งจะปรับปรุงทรงไปตามลัทธิของสถาปัตยกรรม) ปักบนพระยานมาศสามลำคานในการเชิญพระบรมศพโดยกระบวนพระราชอิสริยยศ ปักเหนือเกรินขณะเชิญพระโกศพระบรมศพขึ้นสู่พระมหาพิชัยราชรถ และเชิญขึ้นประดิษฐานเหนือพระเมรุมาศแขวนเหนือพระจิตกาธานเมื่อสุมและเก็บพระบรมอัฐิ

(๑) เป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศแห่งพระมหากษัตริย์ ต้องประดิษฐานไว้ตลอดรัชกาล หากชำรุดต้องตั้งนั่งร้านขึ้นซ่อม

๑.๑.๒ พระสัปตปฎลเศวตฉัตร หรือที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียกว่า **พระสัปตปฎลเศวตฉัตร** หรือ **พระบวรเศวตฉัตร** (ใช้สำหรับกรมพระราชวังบวรสถานมงคล) มี ๗ ชั้น มีระบายขลิบทองแผ่ลวด ๓ ชั้น ชั้นล่างสุดห้อยอุบะจำปาทอง ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้รับพระบรมราชาภิเษก สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นอกจากนี้ใช้แขวนหรือปักเหนือพระที่นั่งพุทไธสน์ ปักเหนือพระศอาธารพระที่นั่ง ปักเหนือพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์สำหรับรับน้ำอภิเษก และปักเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐที่ประทับรับเครื่องราชกกุธภัณฑ์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ปักพระนพปฎลมหาเศวตฉัตรเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐแทนพระสัปตปฎลเศวตฉัตร นอกนั้นใช้ปักหรือแขวนเช่นเดียวกับพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร

๑.๑.๓ พระเบญจปฎลเศวตฉัตร มี ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีระบายขลิบทองแผ่ลวด ๒ ชั้น ชั้นล่างสุดห้อยอุบะจำปาทองสำหรับพระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า พระราชเทวี พระอัครชายาเธอ และสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ใช้ปักหรือแขวนเช่นเดียวกับพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร

๑.๑.๔ เศวตฉัตร ๓ ชั้น แต่ละชั้นมีระบายขลิบทองแผ่ลวด ๒ ชั้น ชั้นล่างห้อยอุบะจำปาทอง สำหรับสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ใช้ปักเหนือพระแท่นประจำตำแหน่ง แขนงเหนือพระโกศ ณ ที่ประดิษฐานพระศพ และแขวนเหนือพระจิตกาธานเมื่อสุมและเก็บพระอัฐิ

๑.๒ ฉัตรขาลายทอง หรือ ฉัตรกำมะลอ มี ๕ ชั้น
พื้นขาวเขียนลายทอง ชั้นล่างสุดห้อยอุบะจำปาทอง
สำหรับพระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าที่ดำรงพระอิสริยยศ
เป็นเจ้าต่างกรมชั้นกรมพระยา ใช้แขวนเหนือพระโกศ ณ
ที่ตั้งพระศพ และแขวนเหนือพระจิตกาธานเมื่อสุมและเก็บ
พระอัฐิ

๑.๓ ฉัตรตาด มี ๒ แบบ คือ

๑.๓.๑ ฉัตรตาดขาว ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีระบาย
๒ ชั้น ขอบระบายติดแถบกระจังเงิน ชั้นล่างสุดห้อยอุบะ
จำปาทอง สำหรับพระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ที่
ดำรงพระอิสริยยศพระองค์เจ้าต่างกรมชั้นกรมพระ ใช้เช่น
เดียวกับข้อ ๑.๒

๑.๓.๒ ฉัตรตาดเหลือง ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีระบาย
ติดแถบกระจังเงิน ชั้นล่างสุดห้อยอุบะจำปาทอง สำหรับ
พระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ที่ดำรงพระอิสริยยศ
พระองค์เจ้าต่างกรมชั้นกรมหลวง และสมเด็จพระสังฆราช
เจ้า ใช้ปักเหนือพระแท่นตำแหน่ง นอกนั้นใช้เช่นเดียวกับ
ข้อ ๑.๒

๑.๔ ฉัตรโหมด มี ๕ แบบ ดังนี้

๑.๔.๑ ฉัตรโหมดขาว ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีระบาย
ขอบติดแถบกระจังเงิน ชั้นล่างสุดห้อยอุบะจำปาทอง
สำหรับพระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ที่ดำรงพระ
อิสริยยศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมชั้นกรมขุน

๑.๔.๒ ฉัตรโหมดเหลือง ๕ ชั้น ลักษณะเดียวกับ
ฉัตรตาด สำหรับพระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์
ที่ดำรงพระอิสริยยศพระองค์เจ้าต่างกรมชั้นกรมหมื่น

๑.๔.๓ ฉัตรโหมดทอง ๕ ชั้น ลักษณะเดียวกับ
ฉัตรตาด สำหรับพระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ที่
ดำรงพระอิสริยยศพระองค์เจ้าแต่มิได้ทรงกรม

๑.๔.๔ ฉัตรโหมดเงิน ๓ ชั้น ลักษณะเดียวกับ ฉัตรตาด สำหรับพระราชโอรสธิดาในสมเด็จพระบรมราชเจ้าที่ดำรงพระอิสริยยศพระองค์เจ้าต่างกรม

๑.๔.๕ ฉัตรโหมดทอง ๓ ชั้น ลักษณะเดียวกับ ฉัตรตาด สำหรับพระราชโอรสธิดาในสมเด็จพระบรมราชเจ้าที่ดำรงพระอิสริยยศพระองค์เจ้าที่มีได้ทรงกรม

๒. ฉัตรตั้งในพิธีหรือเชิญเข้ากระบวนแห่เป็นเกียรติยศ มี ๖ ชนิด คือ

๒.๑ พระกรรภิรมย์ ฉัตรสีขา ๕ ชั้น ลงยันต์ด้วยเส้นทอง สำหรับหนึ่งมี ๓ องค์ คือ พระเสมาธิปไตยหรือพระเสนาธิปไตย พระฉัตรชัย พระเกวฬายหรือพระเกวฬพาทย์ ใช้ทางเชิญนำพระราชยานเวลาพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตรา หรือขบวนแห่พระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และขบวนแห่ช้างสำคัญในพระราชพิธีใหญ่

๒.๒ พระอภิรมชุมสาย เป็นฉัตรเครื่องสูง ใช้ในขบวนแห่หรือสวนฐานตั้งเป็นเกียรติยศประจำสถานที่หรือเฉพาะงาน สำหรับหนึ่งประกอบด้วยพระอภิรม ฉัตร ๗ ชั้น ๔, พระอภิรม ฉัตร ๕ ชั้น ๑๐, ชุมสาย ฉัตร ๓ ชั้น ๔ พระอภิรมชุมสาย มี ๒ แบบ ดังนี้

๒.๒.๑ พระอภิรมชุมสายปักหักทองขวาง ทำด้วยผ้ากำมะหยี่ แต่ละชั้นมีระบายซ้อน ๒ ชั้น ปักดินทองตามขวางของลายตั้งแต่เพดานถึงระบาย ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ ต่อมาโปรดให้ใช้สำหรับสมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระอัครมเหสี และสมเด็จพระยุพราช ในสมัยรัตนโกสินทร์ใช้ ๔ สี คือ ฉัตร ๗ ชั้น พื้นสีส้ม ลูกขนานที่ระบายสีแดงเข้ม ฉัตร ๕ ชั้น พื้นสีแดง ลูกขนานที่ระบายสีน้ำเงิน พื้นสีน้ำเงิน ลูกขนานที่ระบายเป็นสีแดง ส่วนฉัตรชุมสายพื้นสีเขียว ลูกขนานที่ระบายเป็นสีแดงเข้ม

๒.๒.๒ พระอภิรัฐมนตรีสายทองแผ่ลวด เป็นฉัตร
ผ้าสีต่างๆ แต่ละชั้นมีระบายซ้อน ๒ ชั้น เดินทองแผ่ลวด
เป็นลวดลายทั้งบนเพดานและที่ระบาย ใช้เต็มสำหรับ
สำหรับพระราชวงศ์ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้า ส่วนพระองค์เจ้า
พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า และ
สมเด็จพะสังฆราช ไม่ใช้ฉัตรชุมสาย

๒.๓ ฉัตรเครื่องสูงวังหน้า มีระบาย ๒ ชั้นสีเดียวกัน
เหมือนฉัตรทองแผ่ลวด สำหรับสมเด็จพระบวรราชเจ้า
กรมพระราชวังบวรสถานมงคลและพระราชโอรสธิดา เป็น
เครื่องสูงทองแผ่ลวดสีต่างๆ สำหรับหนึ่งมีฉัตร ๕ ชั้น ๔ (ใช้
แทนฉัตร ๗ ชั้น) ฉัตร ๓ ชั้น ๑๐ (ใช้แทนฉัตร ๕ ชั้น)

๒.๔ ฉัตรเครื่อง เป็นฉัตร ๕ ชั้น เหมือนฉัตรทองแผ่-
ลวด ใช้สำหรับศพพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ชั้นสมเด็จพระ
ราชาคณะ ศพผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
จุลจอมเกล้า ชั้นปฐมจุลจอมเกล้า ศพผู้มีบรรดาศักดิ์ชั้น
เจ้าพระยาสุพรรณบัฏ หรือหิรัญบัฏ นอกจากนี้ยังใช้
สำหรับศพผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประธานองค-
มนตรี องคมนตรี นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธาน
สภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา ประธานศาลฎีกา
และประธานองค์กรอิสระที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญที่ถึงแก่อสัญกรรมขณะดำรงตำแหน่ง

๒.๕ ฉัตรเบญจา เป็นฉัตร ๕ ชั้น ทรงชะลูดเช่นเดียว
กับฉัตร ๕ ชั้นทองแผ่ลวด แต่ไม่เดินทองแผ่ลวดบนเพดาน
ฉัตร และระบายที่ซ้อนกันเป็นผ้าต่างสี ใช้สำหรับการศพ
พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ตั้งแต่พระราชกณะชั้นธรรมถึง
พระราชกณะชั้นเจ้าคณะรอง พระราชวงศ์ชั้นหม่อมเจ้า
ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า
ต่ำกว่าทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ หรือไม่ได้รับพระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และศพผู้ได้รับพระราชทานเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าตั้งแต่ชั้นทุติยจุลจอมเกล้า

ขึ้นไป แต่ไม่ถึงปฐมจุลจอมเกล้า ผู้ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมดิเรกคุณาภรณ์ ประถมภรณ์มงกุฎไทย ประถมภรณ์ช้างเผือก มหาวชิรมงกุฎ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก รวมถึงบิดามารดาของผู้ดำรงตำแหน่งองคมนตรี นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา ประธานศาลฎีกา และประธานองค์กรอิสระที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ที่ถึงแก่กรรมขณะที่บุตรดำรงตำแหน่ง

๒.๖ ฉัตรราชวัติ ฉัตรที่ปักไว้ที่รั้วบอกเขตมณฑลพิธี เป็นฉัตรสี่ต่างๆ อันเป็นแม่สีเรียกว่าเบญจรงค์ และฉัตรเงิน ทอง นาก มีระบายชั้นเดียว รูปทรงเหมือนฉัตรเครื่องสูงบ้าง รูปทรงกระบอกบ้าง เป็นฉัตรระบายกลีบบัวบ้าง ทำด้วยโลหะสลักโปร่งบ้าง จำนวนชั้นของฉัตรสุดแต่งงาน ถ้าเป็นงานสำคัญของพระมหากษัตริย์ เช่น ราชวดีมুমพระมณฑปพระกระยาसनาน ราชวดีพระเมรุมาศใช้ฉัตร ๗ ชั้น พระราชวงศ์ชั้นสูงใช้ ๕ ชั้น หรือใช้ทั้ง ๗ ชั้น และ ๕ ชั้น หรือบางงานใช้ฉัตรทอง เงิน นาก เท่านั้น

พระกลด

– รมด้ามยาวสำหรับประกอบพระเกียรติยศ

พระกลดคันสั้น, พระกลดน้อย

– รม

พระราชลัญจกร

– ตราสำหรับแผ่นดินสำหรับใช้ประทับเอกสารสำคัญ

พระสังวาล

– พระสังวาล หรือสร้อยตัวใช้สวมเฉียงบ่า สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงในงานพระราชพิธีสำคัญ มี ๒ องค์ คือ

๑. พระสังวาลพระนพ เป็นสร้อยอ่อนรวม ๓ เส้นเรียงกัน ทำด้วยทองคำ มีดอกประจำยามดอกหนึ่ง ประดับด้วยนพรัตนมณี ๙ ชนิดคือ เพชร ทับทิม มรกต บุษราคัม นิล โกเมน มุกดา เพทาย และไพฑูรย์

๒. พระมหาสังวาลนพรัตน์ เป็นสังวาลแปดทำด้วยทองคำ มีดอกประจำยามทำด้วยทองฝังนพรัตน์ ๙ ชนิดคือ เพชร ทับทิม มรกต บุษราคัม โกเมน นิล มุกดา เพทาย และไพฑูรย์ รวม ๓ ชุดเรียงต่อกัน ทั้งสายมี ๒๗ ดอก

เครื่องราชูปโภค

- เครื่องใช้ตามปรกติของพระมหากษัตริย์ มีหลายสิ่งด้วยกัน กล่าวเฉพาะองค์ที่สำคัญซึ่งเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศที่ใช้ตั้งแต่องานพระราชพิธี ได้แก่

๑. พานพระชั้นหมาก เป็นพานสี่เหลี่ยมสองชั้น ย่อมุมไม้สิบสอง มีช่องพลู และตลับพร้อมเครื่องใน ทำด้วยทองคำลงยาประดับอัญมณีทั้งชุด สำหรับวางพระศรี คือ หมาก พลู และยาเส้น เป็นต้น

๒. พระมณฑปรัตนกรัณฑ์ เป็นภาชนะทรงมณฑป บรรจุน้ำเย็น ทำด้วยทองคำลงยาประดับอัญมณี มีพานรองและจอกกลอย

๓. พระสุพรรณราช คือ กระโถนใหญ่ ทำด้วยทองคำลงยาจำหลักลาย

๔. พระสุพรรณศรีบัวแฉก คือ กระโถนเล็ก ทำด้วยทองคำลงยาประดับอัญมณี

พระแสงราชศัสตราวุธ

- อาวุธของพระมหากษัตริย์ ที่สำคัญเช่น

๑. พระแสงราชศัสตรา ดาบที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นพระราชทานแก่เมืองสำคัญต่างๆ เป็นพระแสงอาณัติสิทธิ์แทนพระองค์ในการปกครอง^(๑)

(๑) เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินไปยังจังหวัดที่ได้รับพระราชทานพระแสงราชศัสตรา ผู้ว่าราชการจังหวัดจะเชิญพระแสงราชศัสตราดังกล่าวมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย แสดงว่าถวายพระราชอำนาจคืน และเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับจะพระราชทานคืน

๒. พระแสงอัฐฎารฐ อวุธที่ใช้ตั้งแต่งในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและพระราชพิธีที่สำคัญ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้สร้างขึ้นมี ๘ องค์ ได้แก่

๑. พระแสงตรี
๒. พระแสงจักร
๓. พระแสงธนู
๔. พระแสงของ้าวแสนพลพ่าย
๕. พระแสงปืนคาบชุดขามแม่น้ำสะโตง
๖. พระแสงหอกเพชรรัตน์ หรือพระแสงหอกชัย
๗. พระแสงดาบเขลย
๘. พระแสงดาบมีเขน

๔. พระแสงดาบใจเพชร ดาบ ฝักและด้ามทำด้วยทองคำฝังเพชร

๕. พระแสงเวียด ดาบ ฝักและด้ามทำด้วยทองคำ พระเจ้าเวียดนามญาณองถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

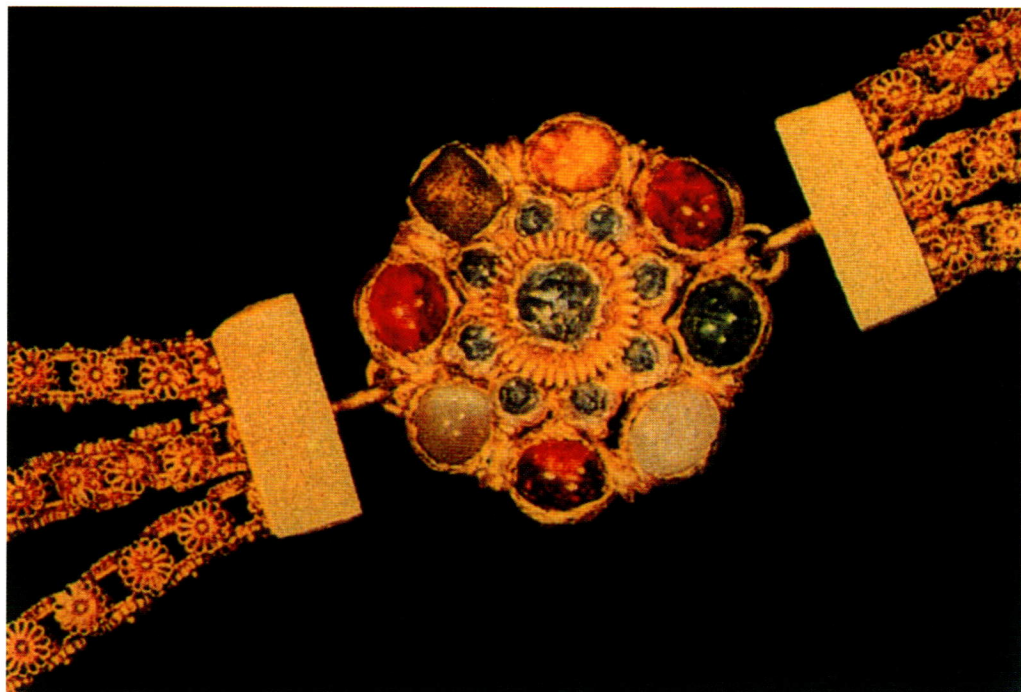
๖. พระแสงพินปลา ดาบ มีลายที่ใบดาบลักษณะคล้ายพินของปลา ฝักและด้ามทำด้วยทองคำ

๗. พระแสงแฝด ดาบ มี ๒ เล่มซ้อนอยู่ในฝักเดียวกัน ฝักและด้ามทำด้วยทองคำ

๘. พระแสงฝักทองเกลี้ยง ดาบ ฝักและด้ามทำด้วยทองคำ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงฉลองพระองค์เครื่องต้นบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์
ทรงพระมหาสังวาลนพรัตน์

พระสังวาลพระนพ

พระมหาสังวาลนพรัตน์

พานพระขันหมาก

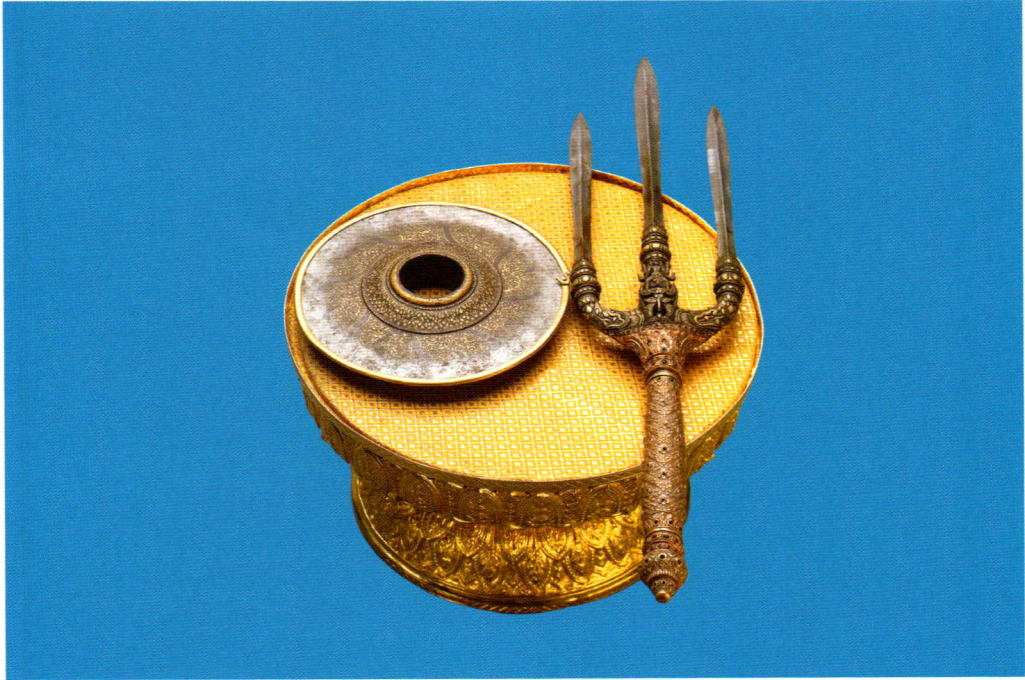
พระมณฑปรัตนกรัณฑ์

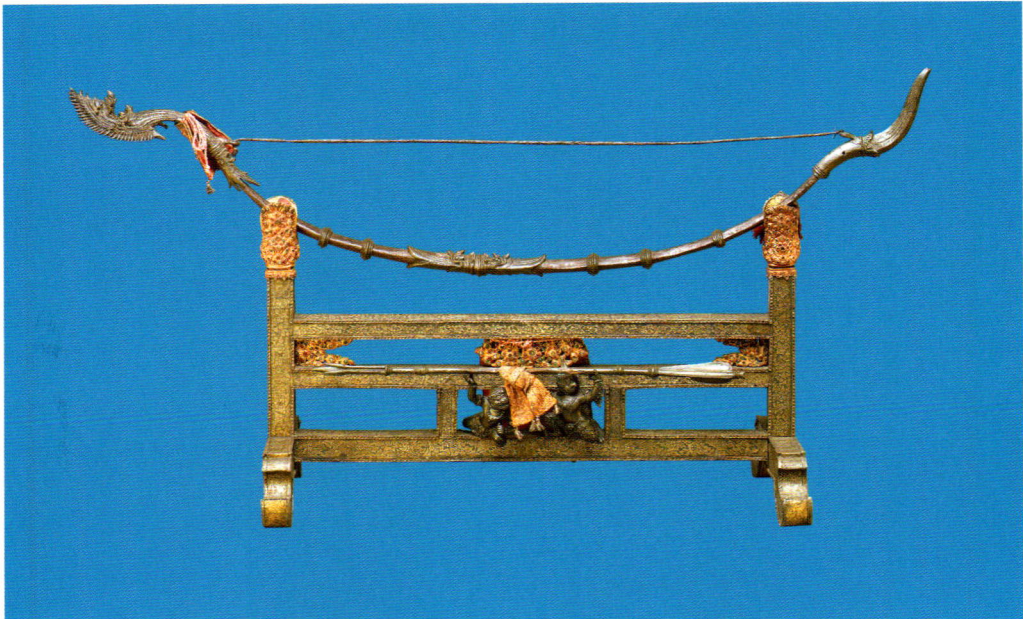
พระสุพรรณราช

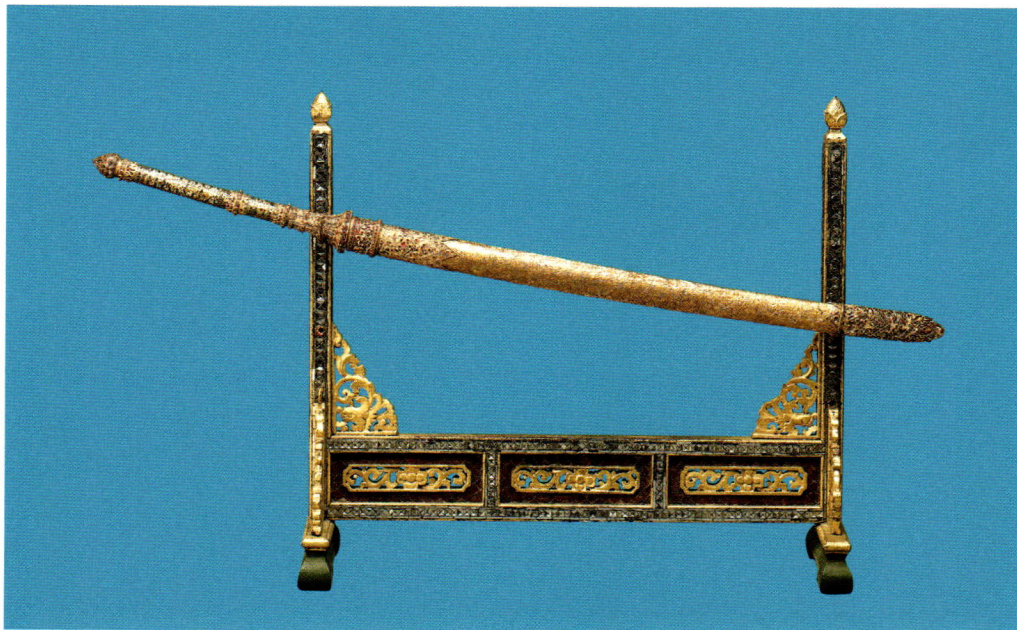
พระสุพรรณศรีบัวแฉก

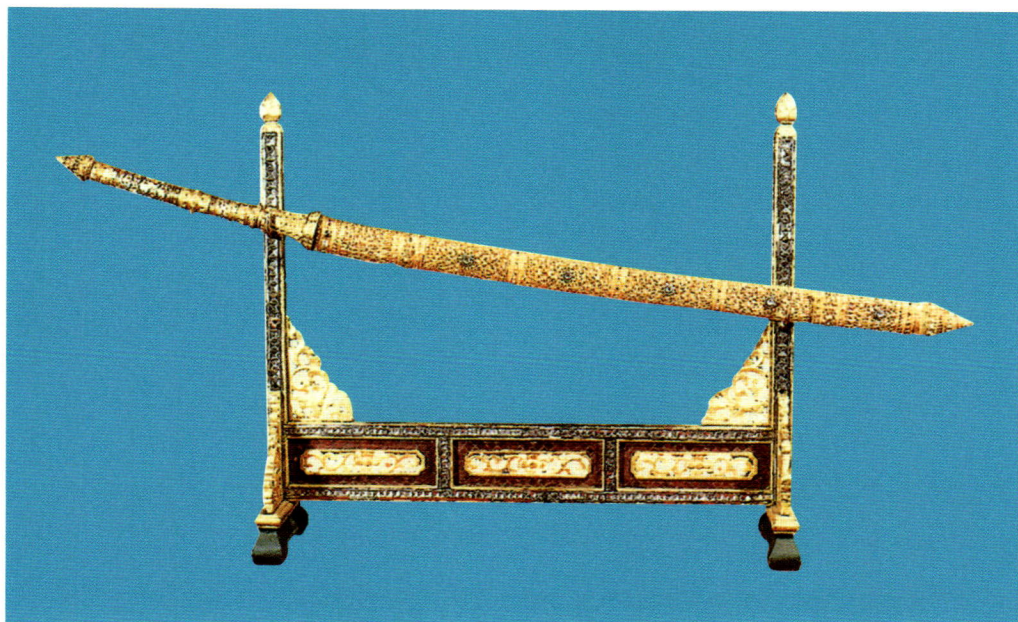
พระแสงจักร พระแสงตรีศูล

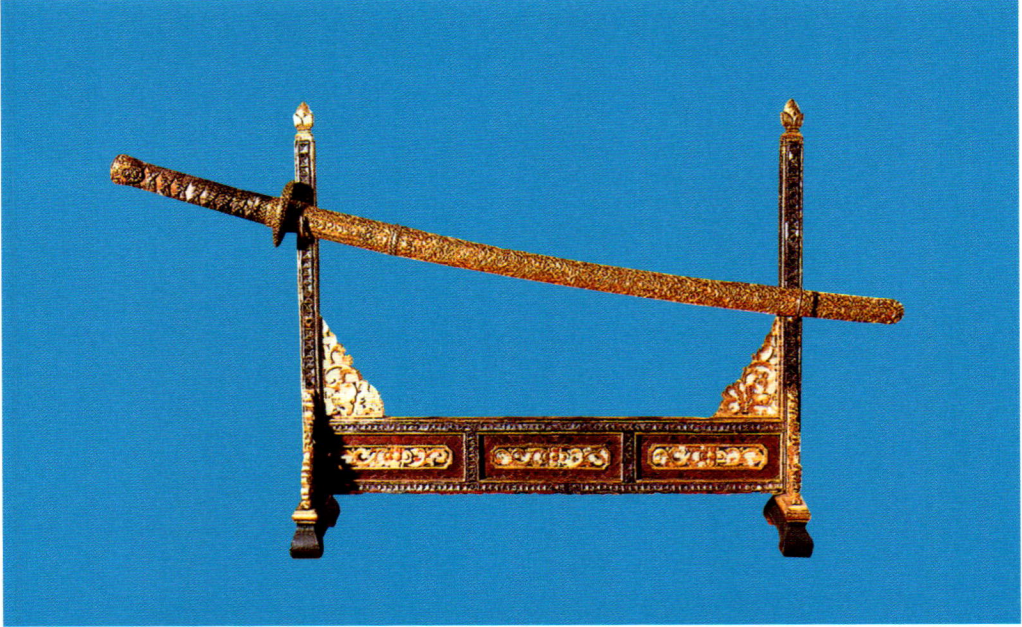
พระแสงศรกำลังราม

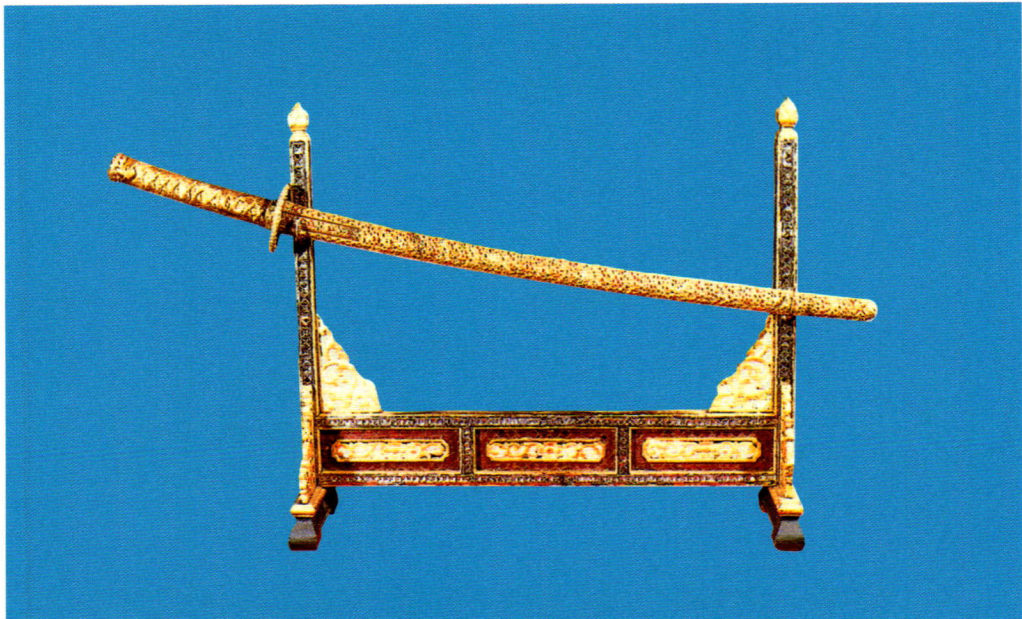
พระแสงดาบคาบค่าย

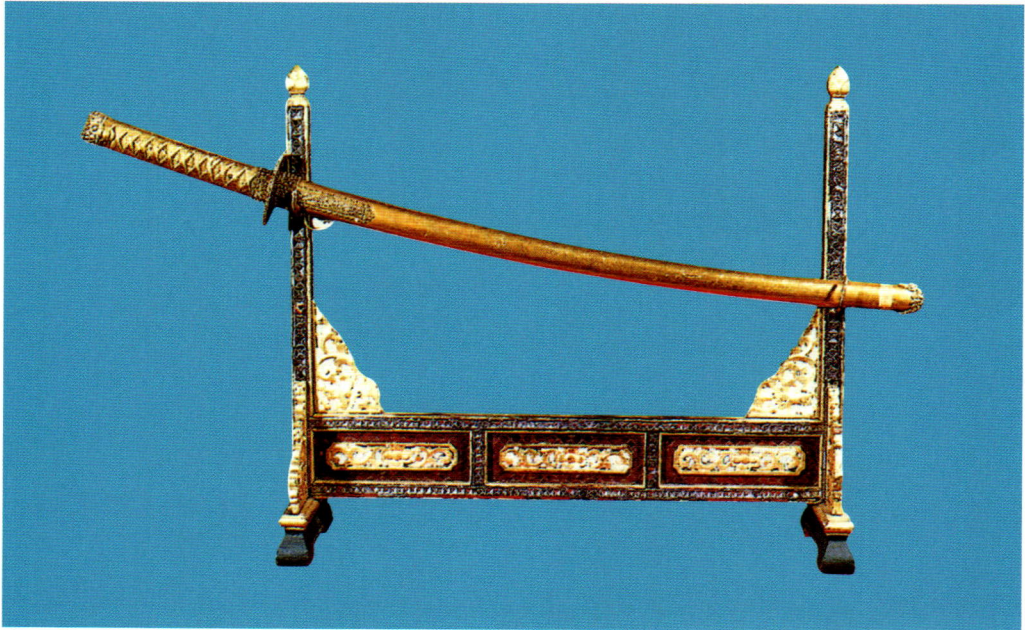
พระแสงดาบใจเพชร

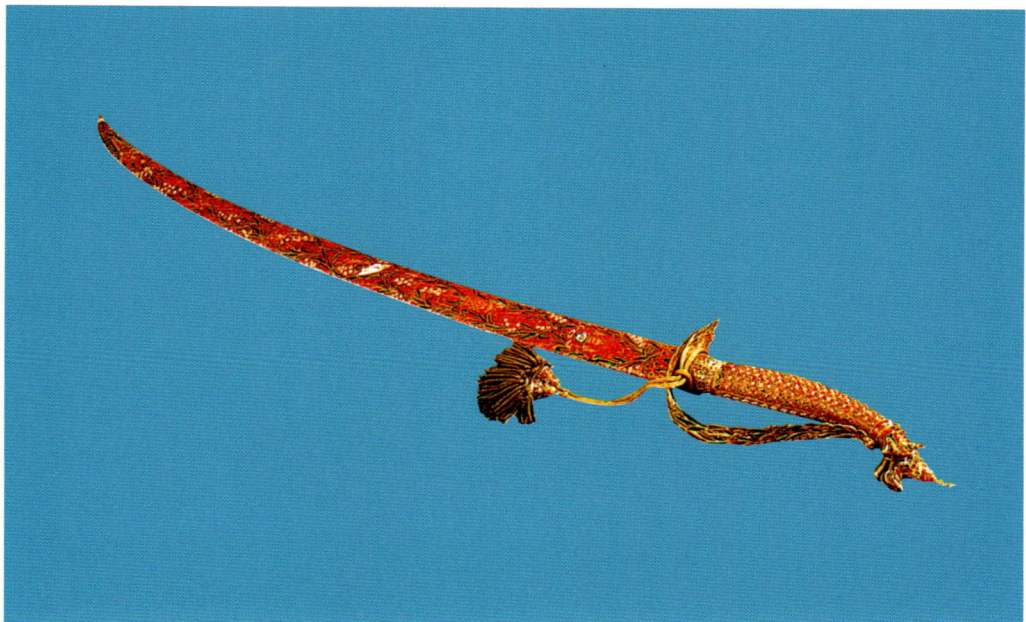
พระแสงเวียด

พระแสงฟันปลา

พระแสงดาบฝักทองเกลี้ยง

พระแสงกระบี่นาคสามเศียร

หมวดที่ ๔

พระราชนิเวศน์มณฑลเทียรสถาน

พระบรมมหาราชวัง

- วังใหญ่ของพระมหากษัตริย์ ราษฎรเรียกว่า “วังหลวง” พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้สร้างขึ้นเป็นที่ประทับ และเป็นศูนย์การบริหารราชการแผ่นดิน เรียกว่า “พระราชวังหลวง” ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ประกาศเป็น พระบรมมหาราชวัง ในกาลต่อมาแม้พระมหากษัตริย์จะได้เสด็จประทับ พระบรมมหาราชวังก็ยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีและรับรองพระราชอาคันตุกะ

พระราชวัง

- วังของพระมหากษัตริย์ มีระดับความสำคัญรองจากพระบรมมหาราชวัง เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกัน วังใดที่จะเรียกว่า “พระราชวัง” ได้นั้น พระมหากษัตริย์จะทรงประกาศพระบรมราชโองการสถาปนาขึ้นเป็น “พระราชวัง” มิใช่ว่าวังใดที่จัดเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์แล้วจะเรียกว่า “พระราชวัง” ทั้งหมด บรรดาวังที่มีประกาศพระบรมราชโองการยกขึ้นเป็น “พระราชวัง” แล้วนั้นตามหลักฐานที่ปรากฏในประชุมพงศาวดารภาค ๒๖ เรื่องตำนานวังเก่า มี ๑๙ พระราชวังคือ

สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

๑. พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) สร้างเป็นที่ประทับของพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ปัจจุบันคือบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร โรงละครแห่งชาติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

๒. พระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) สร้างเป็นที่ประทับของกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข อยู่ ณ ตำบลสวนลั่นจี ธนบุรี ปัจจุบันคือ บริเวณที่ตั้งโรงพยาบาลศิริราช

สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑. พระราชวังนันทอุทยาน สร้างขึ้นในสวนริมคลองมอญฝั่งเหนือ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งหน่วยงานของกองทัพเรือ

๒. พระราชวังปทุมวัน สร้างเป็นที่เสด็จประพาสในทุ่งนาบางกะปิ ริมคลองแสนแสบฝั่งใต้ ต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้เป็นวังของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย เรียกว่า “วังเพชรบูรณ์” และของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศ อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก เรียกว่า “วังสระปทุม”

๓. พระราชวังสราญรมย์ สร้างขึ้นทางฝั่งตะวันออกถนนสนามไชย ปัจจุบันส่วนที่เป็นพระตำหนักอยู่ในความดูแลของกระทรวงการต่างประเทศ ส่วนที่เป็นพระราชอุทยานสราญรมย์เป็นสวนสาธารณะอยู่ในความดูแลของกรุงเทพมหานคร

๔. พระราชวังเมืองสมุทรปราการ สร้างขึ้นตรงข้ามกับสถานีรถไฟสมุทรปราการ ปัจจุบันรื้อแล้ว

๕. พระราชวังบางปะอิน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สร้างขึ้นในที่เดิมที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงสร้างไว้ เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พระราชวังถูกทิ้งร้างจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพระที่นั่งขึ้นองค์หนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระที่นั่งวโรภาสพิมาน พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร พระที่นั่งเวหาศน์จำรูญ ต่อมาเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๔ พระที่นั่ง

อุทยานภูมิเสถียรถูกไฟไหม้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชโปรดให้สร้างพระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียรขึ้นใหม่ และบูรณะพระตำหนัก และตำหนักต่างๆ ดังปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

๖. พระราชวังจันทร์เกษม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เดิมเรียกว่า “วังจันทร์” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า สร้างขึ้นเป็นที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขณะยังดำรงพระยศเป็นพระยุพราช ต่อมาได้เป็นที่ประทับของพระมหาอุปราชแห่งกรุงศรีอยุธยาอีกหลายพระองค์ ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นใหม่สำหรับเป็นที่ประทับเวลาเสด็จประพาสกรุงเก่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จพระราชดำเนินไปประทับ ครั้นสร้างพระราชวังบางปะอินแล้ว จึงพระราชทานพระราชวังจันทร์เกษมให้เป็นที่ว่าการมณฑลกรุงเก่า ปัจจุบันเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระราชวังจันทร์เกษม

๗. พระราชวังท้ายพิgul เขาพระพุทธรูป อำเภอพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี พระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยาโปรดให้สร้างเป็นที่ประทับเมื่อเวลาเสด็จขึ้นไปทรงนมัสการรอยพระพุทธรูป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างตำหนักและเรือนข้าราชการขึ้นในกำแพงพระราชวัง ตัวอาคารเป็นเครื่องขัดแตะถือปูน ปัจจุบันผุพังไปหมดแล้ว

๘. พระราชวังพระนครศรี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างขึ้นบนยอดเขามไหศวรรย์ อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ได้มีการบูรณะเป็นระยะมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชกาลปัจจุบัน ได้ประกาศเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรี เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๒

๙. **พระราชวังสีทา** จังหวัดสระบุรี พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างขึ้นที่ริมแม่น้ำป่าสักฝั่งตะวันตก ณ ตำบลบ้านสีทา ปัจจุบันไม่มีแล้ว เป็นพื้นที่ที่ราษฎรอยู่อาศัย

สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑. **พระราชวังดุสิต** เมื่อแรกสร้างพระราชทานชื่อว่า **สวนดุสิต** ต่อมาจึงประกาศยกขึ้นเป็นพระราชวัง ส่วน **พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน** ที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช นั้น สร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นส่วนหนึ่งของพระราชวังดุสิต เรียกว่า **พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน สวนจิตรลดา**

๒. **พระราชวังพญาไท** เมื่อแรกสร้างพระราชทานชื่อว่า **พระตำหนักพญาไท** ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เป็นพระราชมณเฑียรที่ประทับ และประกาศยกขึ้นเป็น **พระราชวังพญาไท** ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็น **ไฮเต็ลพญาไท** สำหรับต้อนรับแขกเมือง เป็นสโมสรโรตารี และเป็นที่ทำการกรมไปรษณีย์โทรเลขตามลำดับ โดยเฉพาะได้เป็นที่ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียง ชื่อว่า สถานีวิทยุกรุงเทพฯ ที่พญาไท (Radio Bangkok at Phya Thai) ในสังกัดกรมไปรษณีย์โทรเลข ปัจจุบัน คือโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า

๓. **พระราชวังเมืองราชบุรี** อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี สร้างขึ้นทางฝั่งทางตะวันตก ตรงข้ามเมืองราชบุรี ปัจจุบันเป็นที่ทำการสถานีตำรวจภูธรเมืองราชบุรี

๔. **พระราชวังเขาสัตนาค** ^(๑) สร้างขึ้นบนเขาสัตนาค อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี และสร้างตำหนัก

(๑) อ่านว่า สัต-ตะ-หนาด

ที่ประทับของเจ้านายที่ตามเสด็จจนยอดเขามอ ปัจจุบันเรียกว่า เขาวัง

๕. พระราชวังจุฑาธุชราชฐาน อยู่ที่เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างพระที่นั่งองค์หนึ่งด้วยไม้สักทอง ต่อมา โปรดให้ริ้วพระที่นั่งไม้สักทั้งองค์นั้นมาสร้างในพระราชวังดุสิต พระราชทานนามว่า **พระที่นั่งวิมานเมฆ** พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โปรดให้บูรณะและจัดเป็น **พิพิธภัณฑวิมานเมฆ** เปิดให้ประชาชนเข้าชมได้ ส่วนพระราชวังจุฑาธุชราชฐาน ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับการบูรณะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

๖. พระราชวังรัตนรังสรรค์ อำเภอเมืองระนอง จังหวัดระนอง พระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก้อง ณ ระนอง) สร้างเป็นพลับพลาไม้อย่างมั่นคงบนเนินควนอัน เพื่อรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสหัวเมืองตะวันตก พุทธศักราช ๒๔๑๓ ซึ่งโปรดให้สถาปนาขึ้นเป็นพระราชวัง ต่อมาองค์พระที่นั่งชำรุดทรุดโทรม จึงรื้อลงแล้วสร้างขึ้นเป็นตึก ปัจจุบันเป็นที่ทำการศาลากลางจังหวัดระนอง

๗. พระราชวังบ้านปืน อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในฤดูฝน พระราชวังนั้นยังสร้างค้างอยู่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้สร้างต่อจนเสร็จ แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า **พระราม-ราชนิเวศน์** ปัจจุบันพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้เป็นทำการของหน่วยงานทหารบก

สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นตั้งแต่ทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับเพื่อทรงตรวจตราและบัญชาการซ้อมรบเสือป่า ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชวังสนามจันทร์บางส่วนให้กระทรวงมหาดไทย จัดเป็นศาลากลางจังหวัด ในรัชกาลปัจจุบันกระทรวงมหาดไทยได้ส่งคืนแก่สำนักพระราชวัง บางส่วนใช้เป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตทับแก้ว

พระราชนิเวศน์

- ที่ประทับของพระมหากษัตริย์ มีความสำคัญรองลงมาจากพระราชวัง มักสร้างขึ้นไว้สำหรับพระมหากษัตริย์ เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐาน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพระราชนิเวศน์ขึ้นในพื้นที่ชายทะเลตำบลบางกรร ะหว่างหัวหินและหาดเจ้าสำราญ พระราชทานนามว่า **พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน** ปัจจุบัน พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตำรวจตระเวนชายแดนใช้บริเวณโดยรอบเป็นที่ทำการค่ายพระรามหก

พระราชนิเวศน์ ที่สร้างขึ้นในรัชกาลปัจจุบันมีอยู่ ๓ แห่ง คือ

๑. ภาคเหนือ **ภูพิงคราชนิเวศน์** จังหวัดเชียงใหม่
๒. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ **ภูพานราชนิเวศน์** จังหวัดสกลนคร
๓. ภาคใต้ **ทักษิณราชนิเวศน์** จังหวัดนราธิวาส

พระราชนิเวศน์ทั้ง ๓ แห่งนี้ โปรดให้สร้างไว้เป็นที่ประทับ
แรมเมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่น
ต่างๆ

วัง

- ที่ประทับของพระบรมวงศานุวงศ์ ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่ของ
เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า เรียกว่า วัง ทั้งสิ้น เช่น
วังวรดิศ ที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
พระยาดำรงราชานุภาพ **วังบางขุนพรหม** ที่ประทับของ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์
วรพินิต ปัจจุบันเป็นธนาคารแห่งประเทศไทย

ปราสาท

- เรือนหลวง เป็นอาคารมีหลังคายอด ปลูกสร้างอยู่ใน
พระบรมมหาราชวังหรือพระราชวัง เช่น

๑. พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เดิมเป็นที่ตั้งพระที่นั่ง
อมรินทราภิเษกมหาปราสาท ซึ่งสร้างด้วยไม้ ต่อมาถูก
ฟ้าผ่าไฟไหม้เสียหายทั้งองค์ จึงรื้อลงแล้วสร้างพระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท

๒. พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท เป็นพลับพลาโถง
อยู่บนกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกของพระที่นั่งดุสิตมหา
ปราสาท เป็นที่เสด็จขึ้นเสด็จลงพระราชยานในพระราชพิธี

๓. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นอาคารสถาปัตยกรรม
แบบยุโรป หลังคาเป็นสถาปัตยกรรมไทย ทรงปราสาท มี
๓ ยอด

๔. พระที่นั่งมหินทรปราสาท สร้างในรัชกาลพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นปราสาท ๕ ยอด

๕. พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท สร้างในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระที่นั่งไม้
สร้างบนกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านทิศตะวันออก

พระมหามณเฑียร,
พระราชมณเฑียร

- เรือนหลวงประเภทที่มีหลังคาคดง (หลังคาจั่ว) มีชื่อฟ้า
หน้าบัน พระมหามณเฑียรในพระบรมมหาราชวังที่ปลูก

สร้างติดต่อเชื่อมกันเรียกว่า **หมู่พระมหามณเฑียร** ได้แก่ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งเทพสถานพิลาส และพระที่นั่งเทพอาสน์พิไล

พระมหามณเฑียร โบราณสร้างในรูปแบบหลังคาคดๆ ในสมัยต่อมา เช่น ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รูปแบบหลังคาเปลี่ยนไปตามพระราชนิยม

พระที่นั่ง

- เรือนหลวงในพระบรมมหาราชวัง และในพระราชวัง ไม่ว่าจะเป็นประเภทเรือนที่เรียกว่าปราสาท หรือเรือนหลังคาจั่ว คือเรือนหลังคาไม่มียอด ปลูกสร้างไว้เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ หรือสถานที่ภายในองค์ปราสาทที่ใช้สำหรับกิจการต่างๆ ก็เรียกว่า **พระที่นั่ง** ทั้งนี้ เช่น ในหมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันตกชั้นกลาง มีพระที่นั่งสำคัญ ๆ คือ

๑. พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์
๒. พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ
๓. พระที่นั่งตำราสวัสด์อันนวงค์
๔. พระที่นั่งพิพัฒพงศ์ถาวรวิจิตร
๕. พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร (เป็นที่ประทับส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)
๖. พระที่นั่งอมรพิมานมณี
๗. พระที่นั่งสุทธาศรีอภิรมย์
๘. พระที่นั่งบรรณาคมสรณีย์
๙. พระที่นั่งราชปริดิวิโรทัย
๑๐. พระที่นั่งเทพदनัยนันทิยาการ

พระที่นั่งเหล่านี้ปัจจุบันเหลือเพียงพระที่นั่งมุลสถานบรมอาสน์ และพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ส่วนพระที่นั่งองค์อื่นๆ รื้อลงหมดแล้ว ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชโปรดให้สร้างพระที่นั่งขึ้นใหม่เชื่อมต่อด้านหลังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มีขนาดใกล้เคียงกัน พระราชทานชื่อตามพระที่นั่งองค์เดิมว่า พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร ด้านหลังพระที่นั่งองค์นี้โปรดให้สร้างพระที่นั่งโถงอีกองค์หนึ่งพระราชทานชื่อว่า พระที่นั่งเทวารันยสถาน

พระที่นั่งโถง

- พระที่นั่งโถงไม่มีฝา เช่น พระที่นั่งสนามจันทร์ พระที่นั่งสัตลภิรมย์

พระตำหนัก ^(๑)

- หมายถึงอาคารที่ประทับของพระมหากษัตริย์ เช่น พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ตำหนัก

- อาคารที่ประทับของพระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า

พลับพลา

- ที่ประทับชั่วคราวของพระมหากษัตริย์ สร้างขึ้นสำหรับงานพิธีกลางแจ้งหรือเป็นที่ประทับชั่วคราว

พลับพลาโถง

- พลับพลาที่ไม่มีฝา โดยปกติเป็นที่ประทับทอดพระเนตรขบวนแห่หรือทอดพระเนตรการแสดงต่างๆ

พลับพลาเปลื้องเครื่อง

- พลับพลาสำหรับพระมหากษัตริย์เปลื้องเครื่องทรง เช่น ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

พระที่นั่งชุมสาย

- พระที่นั่งที่สร้างขึ้นสำหรับใช้ชั่วคราวในการประกอบพระราชพิธีกลางแจ้ง เช่น พระราชพิธีพระราชทานธงไชยเฉลิมพล

(๑) ปัจจุบันคำนี้ใช้แก่อาคารที่ประทับของพระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระบรมราชินีนาถถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้า

อัมจันทร์

- บันไดที่ก้าวขึ้นลงของพระที่นั่งและพระตำหนัก ถ้าเป็นบันไดของตำหนักเรียกว่า บันได อย่างคำสามัญ

พระทวาร

- ประตูของพระที่นั่งและพระตำหนัก ประตูกำแพงแก้วของพระที่นั่งสำคัญบางองค์ เช่น ประตูกำแพงแก้วด้านตะวันตกและด้านเหนือของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มีนามว่า **พระทวารเทเวศรรักษา พระทวารเทวาภิบาล** ถ้าเป็นประตูของตำหนัก เรียกว่าประตูอย่างคำสามัญ

พระบัญชา

- หน้าต่างของพระที่นั่ง

พระแสง

- หน้าต่างของพระตำหนักและตำหนัก

สีหบัญชร

- หน้าต่างของพระที่นั่งที่พระมหากษัตริย์เสด็จออกให้ข้าราชการและประชาชนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท มีลักษณะยาวถึงพื้น มีระเบียงยื่นออกไป เช่น สีหบัญชรที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท สีหบัญชรที่พระที่นั่งอนันตสมาคม

มุขเด็จ

- ประตูของพระที่นั่งที่พระมหากษัตริย์ประทับว่าราชการหรือเสด็จออกให้ข้าราชการและประชาชนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เช่น มุขเด็จที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

บันไดแก้ว

- ที่สำหรับวางเครื่องราชคัสตราวุธ

ห้องเครื่อง ^(๑)

- ห้องประกอบอาหาร

ห้องพระบรรทม

- ห้องนอน

ห้องแต่งพระองค์

- ห้องแต่งตัว

ห้องทรงพระอักษร

- ห้องเขียนหนังสือ

ห้องทรงพระสำราญ

- ห้องพักผ่อน

ห้องสรง

- ห้องน้ำ

(๑) คำว่า **เครื่อง** ที่ประกอบขึ้นเป็นราชศัพท์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

- เครื่องอุปโภค ได้แก่ ของใช้สอย เช่น เครื่องราชูปโภค เครื่องสูง เครื่องทรง เป็นต้น
- เครื่องบริโภค ได้แก่ ของกิน เช่น เครื่องเสวย

หมวดที่ ๙

พระราชพาหนะ

พระราชพาหนะสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงหรือประทับ เพื่อเสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชพิธี พิธี หรือทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ มีหลายประเภทดังนี้

๑. พระราชยาน คือพาหนะประเภทมีคานหาม เคลื่อนที่โดยมีเจ้าพนักงานแบกหาม ใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชพิธี พิธีหรือทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และใช้ในการเชิญพระโกศพระบรมศพ พระบรมอัฐิ พระศพ พระอัฐิ พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี และพระราชวงศ์ชั้นสูง

พระราชยานที่สำคัญมีชื่อและลักษณะต่างกัันดังนี้

๑.๑ พระยานมาศ ทำด้วยไม้สลักลายปิดทอง มีคานหามคู่และมีแอกทั้งหน้าหลัง มีเชือกหุ้มผ้าผูกแอกนั้นแล้วไปคล้องกับลูกไม้ สำหรับประทับราบและมีพนักงาน ใช้คนหาม ๔ คน

๑.๒ พระยานมาศสามลำคาน คานหามขนาดใหญ่ทำด้วยไม้ปิดทอง ฐานประดับรูปเทพนมและครุฑเป็น ๒ ชั้น มีพนักงาน มีคานหามสามคาน ใช้คนหาม ๖๐ คน

๑.๓ พระราชยานกง พระราชยานสำหรับประทับห้อยพระบาท ทำด้วยไม้สลักลายปิดทอง ฐานประดับด้วยครุฑแบก มีกงกับพนักงาน มีคาน ๒ คาน กับแอกและลูกไม้ ใช้คนหาม ๔ คน สำหรับทรงเวลาปรกติ

๑.๔ พระราชยานถม พระราชยานสำหรับประทับห้อยพระบาท ทำด้วยไม้หุ้มด้วยเงินถมลงยาทาทอง มีกระจังปฏิญาณทองคำลงยาราชาวดีประดับ พระราชยานองค์นี้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย ณ นคร) สร้างถวายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑.๕ พระราชยานงา พระราชยานสำหรับประทับห้อยพระบาท ทำด้วยงาช้างสลักลายพระราชยานองค์นี้ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์ รองเสนาบดีกระทรวงวัง ผู้บัญชาการกรมพระคชบาลและผู้บัญชาการกรมช่างสิบหมู่ ทรงสร้างร่วมกับพระยาจินดารังสรรค์ (รอดรัตนศิลป์) ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๒

๑.๖ พระที่นั่งราชยานพุดตานถม พระราชยานสำหรับประทับห้อยพระบาท ทำด้วยไม้หุ้มเงินสลักลายพุดตาน ถมลงยาทาทอง เดิมสร้างขึ้นสำหรับเป็นพระราชอาสน์ประจำพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ใช้เป็นพระราชยานได้ จึงมีท่วงและคานสำหรับหาม พระที่นั่งราชยานองค์นี้สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาเพชรพิชัย (จีน) เป็นผู้สร้างถวาย

๑.๗ พระราชยานทองลงยา พระราชยานสำหรับประทับห้อยพระบาท พระรัตนโกษาบุตรพระยาเพชรพิชัย (จิ้น) ผู้สร้างพระราชยานพุดตานถม เป็นผู้สร้างถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

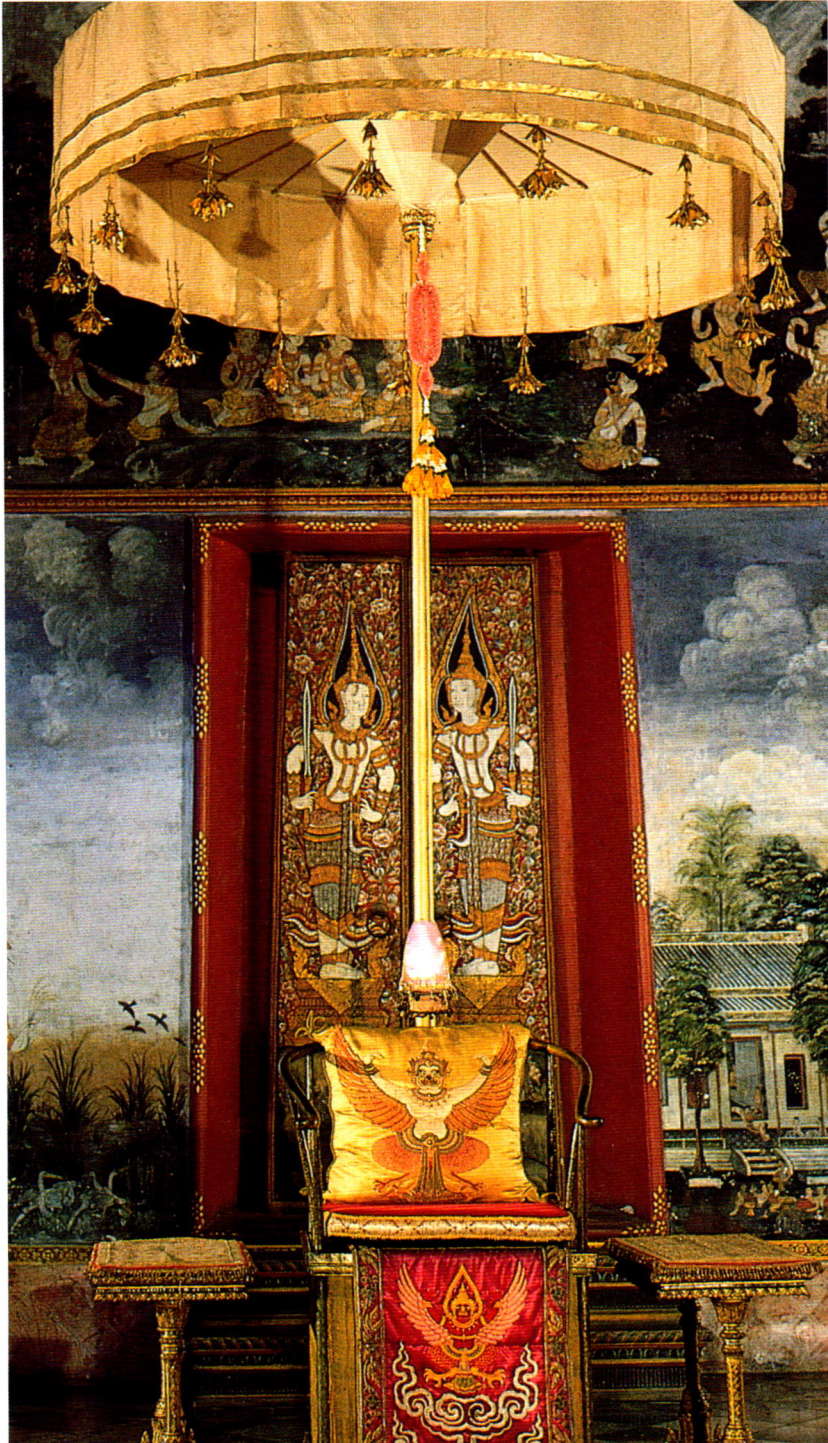
๑.๘ พระที่นั่งพุดตานกาญจจินสหาสน์ หรือ พระที่นั่งราชยานพุดตานทอง พระราชยานสำหรับประทับห้อยพระบาท ทำด้วยไม้สลักลายหุ้มทอง ฐานประดับด้วยเทพนมและครุฑแบก ๒ ชั้น เมื่อทอดเหนือพระราชบัลลังก์ภายใต้ฉัตรพญาลมहाเศวตฉัตร เรียกว่า พระที่นั่งพุดตานกาญจจินสหาสน์ ใช้เป็นที่ประทับเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จออกในงานพระราชพิธีใหญ่ๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และรัฐพิธีเปิดสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎร พระที่นั่งองค์นี้ใช้เป็นพระราชยานได้ จึงมีท่วงและคานสำหรับหาม เรียกว่า พระที่นั่งราชยานพุดตานทอง ใช้ในงานเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค

๑.๙ พระที่นั่งราเชนทรยาน พระราชยานที่มีบุษบก ใช้คนหาม ๕๖ คน เป็นที่ประทับเมื่อเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพระราชอิสริยยศในพระราชพิธีสำคัญ เช่น เสด็จเลียบพระนครเนื่องในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก การเชิญพระโกศพระบรมอัฐิ พระอัฐิ จากพระเมรุมาศท้องสนามหลวงเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

๒. ราชรถ

๒.๑ พระมหาพิชัยราชรถ เป็นราชรถที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างขึ้นในพุทธศักราช ๒๓๓๔ เพื่อใช้เชิญพระโกศพระบรมอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกออกถวายพระเพลิง ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง ในพุทธศักราช ๒๓๓๙ เป็นครั้งแรก จากนั้นจึงถือเป็นราชประเพณีที่จะนำราชรถองค์นี้เป็นราชรถเชิญพระโกศพระบรมศพพระมหากษัตริย์ พระศพสมเด็จพระอัครมเหสี หรือโปรดให้เชิญพระโกศพระศพพระบรมวงศ์ผู้ทรงศักดิ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าบางพระองค์ในสมัยต่อมา

ภายหลังการเชิญพระโกศพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพุทธศักราช ๒๔๕๓ พระมหาพิชัยราชรถชำรุด มิได้เชิญออกอีกเลย ต้องใช้พระเวษยันตราชรถเชิญพระโกศพระบรมศพแทน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้บูรณปฏิสังขรณ์ด้วยการเพิ่มล้ออีก ๑ ล้อ เพื่อให้รับน้ำหนักได้ดีขึ้นและสะดวกในการเคลื่อนย้าย รวมทั้งซ่อมส่วนที่ชำรุดทั่วไปให้สมบูรณ์สวยงาม ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พุทธศักราช ๒๕๓๙ และพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พุทธศักราช ๒๕๕๑ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ใช้พระมหาพิชัยราชรถเชิญพระโกศพระบรมศพ และพระศพ เพื่อเป็นการถวายพระเกียรติยศสูงสุด

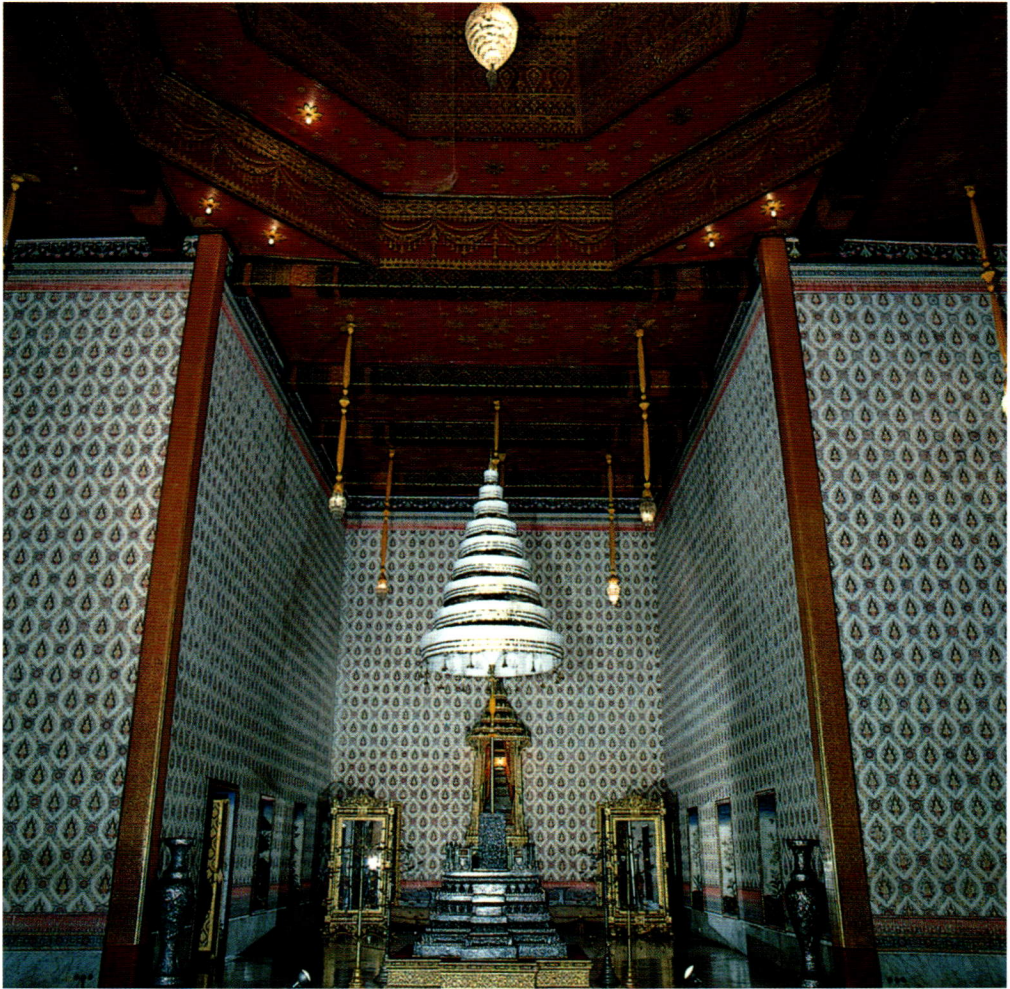
พระที่นั่งภัทรบิฐ เป็นที่ประทับรับเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภค พระแสงราชศัสตราวุธ และพระแสงอัฐมาวุธ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ประดิษฐาน ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

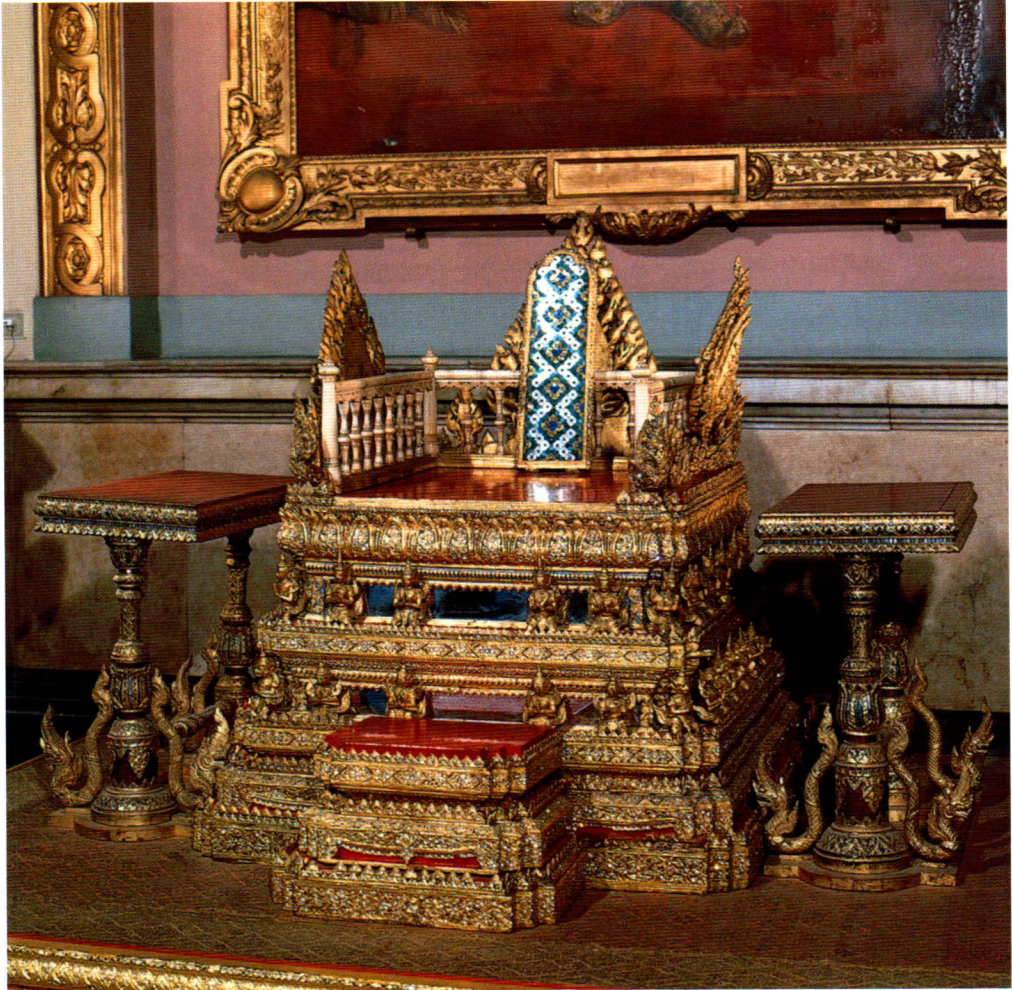
พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ กางกั้นด้วยพระลัปฏกลเศวตฉัตรในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ

พระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน ภายในท้องพระโรงพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
ด้านหน้าประดิษฐานพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ ภายใต้ฉัตรพญามหาเศวตฉัตร

พระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกกางกั้นด้วยนพปฎลมหาเศวตฉัตร
ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

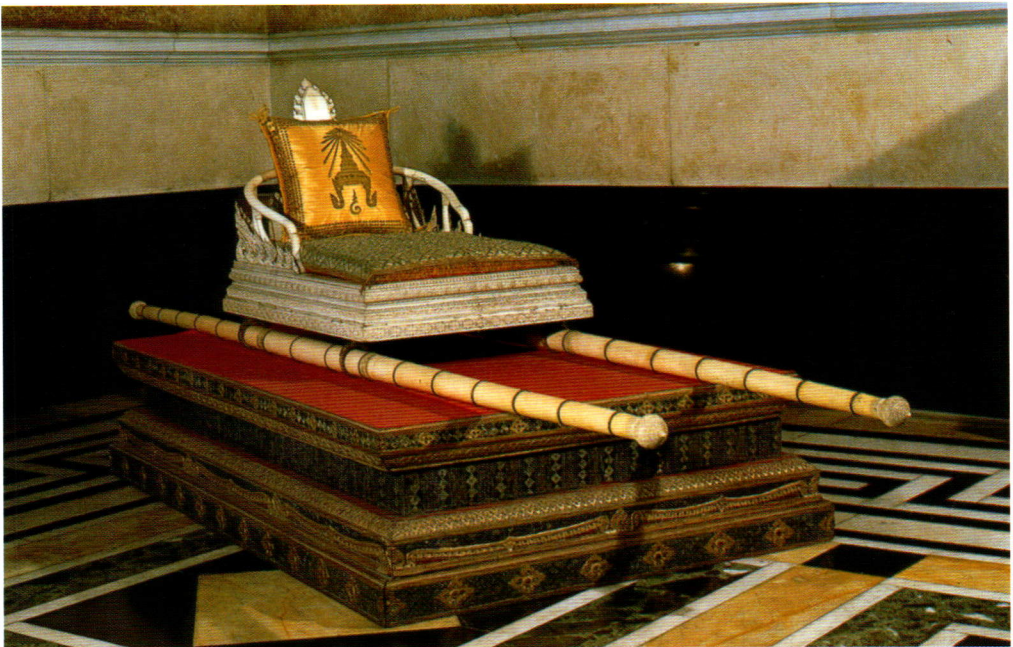
พระที่นั่งราชยานพุดตานทอง

พระที่นั่งราชยานพุดตานถมในพระที่นั่งจักรี

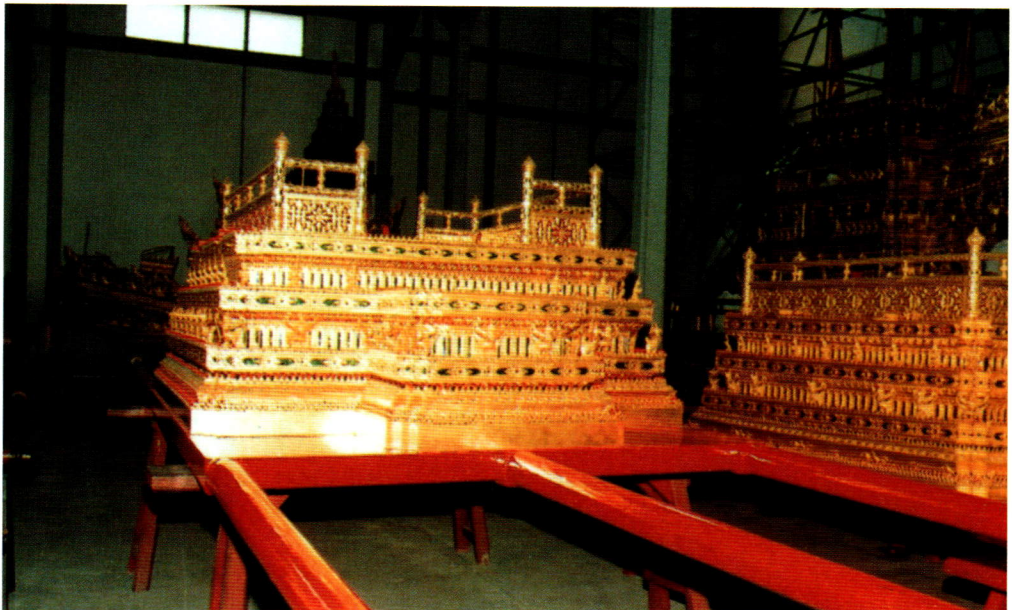
พระราชยานถม หรือพระเสลี่ยงถม

พระราชยานงา หรือพระเสลี่ยงงา

พระที่นั่งราเชนทรยาน

พระยานมาศสามลำคาน

พระมหาพิชัยราชรถ

ราชรถน้อย

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณรัชกาลที่ ๙

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช

บัลลังก์กัญญาเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณรัชกาลที่ ๙

เรือเสือทะเลยานชล เรือเสือคำรณสินธุ์

พระมหาพิชัยราชรถ ทำด้วยไม้สักแกะสลักลาย ทาชาด ปิดทอง ประดับกระจก มีขนาด กว้าง ๕.๐๐ เมตร ยาว ๑๕.๓๐ เมตร สูง ๑๑.๒๐ เมตร น้ำหนัก ๑๓.๗ ตัน โครงเครื่องล่างซึ่งเป็น ส่วนรับน้ำหนักประกอบด้วยล้อเหล็กด้านหน้า (ล้อเล็ก) ๒ ล้อ ล้อเหล็กด้านหลัง (ล้อหลัก) ๔ ล้อ ล้อนำบังคับเลี้ยว ๑ ล้อ มีล้อประดับซ้ายขวา ๔ ล้อ เฉพาะล้อประดับทำด้วยไม้สักแกะสลักลายปิด ทองประดับกระจก ระหว่างล้อหน้ากับล้อหลังทั้งสองด้านมีแปรงประกบ ส่วนหน้าสุดของราชรถ ประกอบด้วยงอนรถ ๓ งอน ทำด้วยไม้กลึงรูปรีทาสีแดงเรียบ งอนรถด้านซ้ายและขวาปลาย แกะสลักเป็นรูปเศียรนาค ส่วนงอนรถงอนกลางแกะสลักเป็นรูปนาคสามเศียร ประดับธงสามชาย พื้นแดงลายทองแผ่ลวดประดับพู่สีขาวทั้ง ๓ งอน

ตัวราชรถ พื้นทาสีแดง ประกอบด้วยชั้นเกรินลดหลั่นกัน ๕ ชั้น พนมของเกรินแต่ละชั้น ด้านหน้าประดับไม้แกะสลักเป็นรูปหัวนาคประกอบลายกระหนกปิดทองประดับกระจก ด้านหลัง ประดับไม้แกะสลักลายกระหนก ท้ายเกรินปิดทองประดับกระจก เกรินชั้นที่ ๑ หน้าเกรินติดตั้ง แท่นที่นั่งประดับลายกระหนกหัวนาคสำหรับเป็นที่นั่งของสารถิ ถือแพนหางนกยูง ท้ายเกรินติดตั้ง แท่นที่นั่งประดับลายกระหนกสำหรับเป็นที่นั่งของผู้เชิญพัดโบก ได้ฐานเกรินชั้นที่ ๑ มีห่วงสำหรับ คล้องเชือกที่ใช้จุดชักราชรถทำด้วยเชือกมนิลาหุ้มผ้าแดง ด้านหน้า ๔ สาย ด้านหลัง ๒ สาย เหนือท้องไม้ข้างเกรินชั้นที่ ๒ ชั้นที่ ๓ และชั้นที่ ๔ ประดับไม้แกะสลักรูปเทพนมปิดทองประดับ กระจก ชั้นละ ๕๔ องค์ ชั้นที่ ๕ มี ๒๒ องค์ เหนือฐานเกริน ชั้นที่ ๕ ประดิษฐานบุษบก

บุษบกสำหรับประดิษฐานพระโกศพระบรมศพหรือพระศพ ฐานพนักด้านซ้ายถอด ประกอบได้ เพื่อให้พระโกศเคลื่อนเข้าประดิษฐานในบุษบกได้ ใต้ถุนบุษบกมีก้านไขพื้นบุษบกส่ง พระโกศขณะเข้าประดิษฐานอยู่ในบุษบกให้สูงขึ้นพนักเห็นเด่นชัดสง่างามตลอดทั้งองค์ เมื่อจะ เลื่อนพระโกศลง เกรินจะหมุนก้านลงเพื่อให้ฐานพระโกศเสมอฟื้นบุษบกเช่นเดิม เครื่องก้านส่ง นี้เป็นเทคนิคของช่างฝีมือเอกในรัชกาลที่ ๒ คือ พระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี (ตันราชสกุล มนตรีกุล) พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดดารักษ์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอในรัชกาลที่ ๑ เสาบุษบกย่อมุมไม้สิบสอง โคนเสาบุษบกประดับกาว พรหมศร หัวเสามีคันทวยสลักลาย เสาบุษบกแต่ละต้นผูกม่านตาดทองขับในสีแดง รวบลางม่าน ที่ประจำยารัตนดอกของเสา หลังคาบุษบกประกอบชั้นเชิงกลอน ๕ ชั้น ประดับบันแถลง ช่อฟ้า บราลี นาคปัก องค์กระซัง เหม ๓ ชั้น แกะสลักย่อมุมไม้สิบสอง บัวกลุ่ม ๕ ชั้น ปลียอดปิดทองทึบ ลูกแก้วแกะสลักลาย ยอดประกอบด้วยเม็ดน้ำค้างและพุ่มข้าวบิณฑ์ เพดานหลังคาบุษบกประดับ ลายดาวจงกลและดอกจอก

๒.๒ พระเวษยันตราขร เป็นราชรถที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ราวพุทธศักราช ๒๓๔๒ สำหรับใช้เชิญพระศพพระบรมวงศ์ซึ่งทรงศักดิ์สูงชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า เป็นราชรถซึ่งมีรูปทรงและขนาดใกล้เคียงกับพระมหาพิชัยราชรถ ต่างกันแต่ลักษณะลวดลายที่จำหลักและตกแต่งที่องค์ราชรถเท่านั้น ต่อมาพระเวษยันตราขรถได้ใช้เป็นราชรถเชิญพระบรมศพพระมหากษัตริย์ และพระศพสมเด็จพระอัครมเหสีแทนพระมหาพิชัยราชรถ เริ่มแต่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระมหาพิชัยราชรถนั้นชำรุดทรุดโทรมมากจนเคลื่อนออกจากที่ไม่ได้แล้ว ส่วนพระเวษยันตราขรถอยู่ในสภาพดีกว่าเนื่องจากได้รับการซ่อมบูรณะเพื่อใช้งานบ่อยครั้งกว่า

พระเวษยันตราขรถ เมื่อแรกสร้างเสร็จได้พระราชทานชื่อว่า “เวไชยันตราขรถ” แต่มาภายหลังได้เปลี่ยนไปเป็น “เวษยันตราขรถ” มีลักษณะเป็นราชรถไม้ ทำด้วยไม้สักแกะสลักลายทาสีแดง ปิดทอง ประดับกระจก มีขนาดกว้าง ๕.๐๐ เมตร ยาว ๑๔.๑๐ เมตร สูง ๑๑.๙๐ เมตร น้ำหนัก ๑๒.๒๕ ตัน โครงเครื่องล่างซึ่งเป็นส่วนรับน้ำหนักประกอบด้วยล้อเหล็กด้านหน้า (ล้อเล็ก) ๒ ล้อ ล้อเหล็กด้านหลัง (ล้อหลัก) ๔ ล้อ ล้อนำบังคับเลี้ยว ๑ ล้อ และล้อประดับซ้ายขวา ๔ ล้อ เฉพาะล้อประดับทำด้วยไม้แกะสลักลายปิดทองประดับกระจก ระหว่างล้อหน้ากับล้อหลังทั้งสองด้านมีแปรงประกบ ส่วนหน้าสุดของราชรถประกอบด้วยองอน ๓ องอน ทำด้วยไม้กลึง รูปรีทาสีแดงเรียบ ปลายแกะสลักเป็นรูปเศียรนาค ประดับธงสามชายพื้นแดงลายทองแผ่ลวด ประดับพู่สีขาว

ตัวราชรถ พื้นทาสีแดง ประกอบด้วยชั้นเกรินลดหลั่นกัน ๕ ชั้น พนมของเกรินแต่ละชั้นด้านหน้าประดับไม้แกะสลักเป็นรูปหัวนาคประกอบลายกระหนก ด้านหลังประดับไม้แกะสลักเป็นรูปหางนาคประกอบลายกระหนกกระหนกครึ่งซีก รายละเอียดนอกนั้นเหมือนพระมหาพิชัยราชรถ ยกเว้นรูปเทพนมที่ฐานเกรินชั้นที่ ๕ มี ๒๐ องค์

๒.๓ ราชรถน้อย เป็นราชรถที่สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ประมาณพุทธศักราช ๒๓๓๔ เพื่อใช้เป็นราชรถพระนำ สำหรับสมเด็จพระสังฆราชประทับอ่านพระอภิธรรมนำพระโกศพระบรมอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกออกถวายพระเพลิง ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๙ ในรัชกาลต่อๆ มาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ใช้ในการอื่นด้วย เช่น เชิญพระชัย (หลังช้าง) โดยขบวนพระอิสริยยศในพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ครบ ๒๐๐ ปี

ราชรถน้อยที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้สร้างขึ้นมี ๓ องค์ ทั้ง ๓ องค์มีลักษณะเป็นราชรถไม้ ทำด้วยไม้สักแกะสลักลายทาสีแดง ปิดทอง ประดับกระจก ขนาดกว้าง ๓.๔๐ เมตร ยาว ๔.๐๐ เมตร สูง ๗.๕๐ เมตร น้ำหนัก ๓.๔๕ ตัน ๓.๖๕ ตัน และ ๓.๖๕ ตัน

ตามลำดับ โครงเครื่องล่างซึ่งเป็นส่วนรับน้ำหนักประกอบด้วย ล้อไม้ด้านหน้า (ล้อเล็ก) ๒ ล้อ ล้อเหล็กด้านหลัง (ล้อหลัก) ๒ ล้อ ล้อประดับซ้ายขวา มี ๔ ล้อ เฉพาะล้อด้านหน้าและล้อประดับ ประกอบไม้สักแกะสลักลายปิดทองประดับกระจก มีเหล็กรัดวงล้อ ระหว่างล้อหน้ากับล้อหลังทั้งสองด้านมีแปรงประกบ ส่วนหน้าสุดของราชรถมีงอนรถ ๓ งอน ทำด้วยไม้กลึงรูปรี ทาสีแดงเรียบ ปลายงอนรถเป็นไม้แกะสลักลายรูปเศียรนาคประดับธงสามชายพื้นแดงลายทองแผ่ลวดประดับพู่สีขาวทั้ง ๓ งอน

ตัวราชรถ พื้นทาสีแดง ประกอบด้วยชั้นเกรินลดหลั่นกัน ๔ ชั้น พนมของเกรินแต่ละชั้น ด้านหน้าประดับไม้แกะสลักรูปหัวนาคประกอบลายกระหนกปิดทองประดับกระจก ด้านหลังประดับไม้แกะสลักรูปหางนาคประกอบกระหนกกระทบครึ่งซีก เกรินชั้นที่ ๑ หน้าเกรินติดตั้งแท่นที่นั่งประดับลายกระหนกสำหรับเป็นที่นั่งของสารีถิธอแพนทางนกกุญ ทำยเกรินติดตั้งแท่นที่นั่งประดับลายกระหนกสำหรับเป็นที่นั่งของผู้เชิญพัดโบก ไต้ฐานเกรินชั้นที่ ๑ มีห่วงสำหรับคล้องเชือกที่ใช้ผูกขักราชรถทำด้วยเชือกมนิลาคู่ผ้าแดง ด้านหน้า ๔ สาย ด้านหลัง ๒ สาย เหนือท้องไม้ฐานเกรินชั้นที่ ๒ ประดับเทพนม ๓๔ องค์ เหนือท้องไม้ฐานเกรินชั้นที่ ๓ ประดับเทพนม ๓๐ องค์ เหนือเกรินชั้นที่ ๔ ประดิษฐานบุษบกหลังคาเครื่องยอด ด้านข้างทั้งสองด้านของชั้นฐานเกรินทุกชั้น เว้นช่องสำหรับขึ้นลงบุษบก

บุษบกสำหรับสมเด็จพระสังฆราชประทับหรือสมเด็จพระราชาคณะนั่งอ่านพระอภิธรรม ชั้นฐานบุษบกชั้นที่ ๑ ซึ่งเป็นเกรินชั้นที่ ๔ ด้วย และฐานบุษบกชั้นที่ ๒ ประดับเทพนมชั้นละ ๒๐ องค์ เสาบุษบกย่อมุมไม้สิบสอง หัวเสามีคันทวยสลักลาย เสาบุษบกแต่ละต้นผูกผ้าม่านตาทองรวบกลางม่านที่ประจำยารัดดอกของเสา ด้านหลังบุษบกมีพนักงาน ส่วนหลังคาบุษบกประกอบชั้นเชิงกลอน ๕ ชั้น แต่ละชั้นประดับบันแถลง ซ่อฟ้า บราลี นาคปัก เหม ๓ ชั้น แกะสลักย่อมุมไม้สิบสอง บัวกลุ่ม ๕ ชั้น ปลียอดปิดทองทึบ ลูกแก้วแกะสลักลาย ยอดประกอบด้วยเม็ดน้ำค้าง พุ่มข้าวบิณฑ์ เพดานหลังคาบุษบกประดับลายดาวจงกลและดอกจอก มีชะเนาะหวาย^(๑) จำนวน ๖ เส้น ทำหน้าที่ยึดโยงบุษบกและแคร่รองบุษบกกับแคร่ราชรถส่วนล่างทั้ง ๔ ด้าน

๓. เรือพระที่นั่ง ยานพาหนะทางน้ำ ใช้ในการเสด็จโดยขบวนเรือ ไม่ว่าจะเป็นโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค หรือขบวนปรกติ เรือลำที่ทรงแต่โบราณเรียกว่า เรือต้น ต่อมาเรียกเรือลำที่ทรงว่า เรือพระที่นั่ง

(๑) การซ่อมบูรณะราชรถน้อยทั้ง ๓ องค์ ในงานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้เปลี่ยนชะเนาะหวายเป็นลวดสลึง และใส่ลวดสลึงยึดตรียอดบุษบก ๔ เส้น

เรือพระที่นั่ง^(๑) มี ๔ ประเภท คือ

๓.๑ เรือพระที่นั่งกราบ สร้างด้วยไม้ ตัวเรือทาน้ำมัน ทอดบัลลังก์กัญญา เช่น **เรือรุ่ง**
ประสานสาย เรือประจำทวิป

กัญญาเรือ คือ ส่วนที่ตั้งอยู่กลางลำเรือสำหรับนั่ง มีพื้น พนัก เสา ม่าน และหลังคา
ของเหล่านี้นิยมเรียกว่า **กัญญา** ส่วนเรือกัญญา เป็นเรือประทุนสำหรับฝ่ายในโดยสาร หลังคา
กัญญา ส่วนกลางโค้งขึ้นไป ด้านหน้าค่อมต่ำลง เป็นลักษณะเพริ้วลม ทำให้เรือไม่ต้องถูกลมปะทะ
มากนัก

๓.๒ เรือพระที่นั่งศรี สร้างด้วยไม้สลักลาย พื้นสี ปิดทอง ทอดบัลลังก์กัญญา เช่น

๓.๒.๑ เรือพระที่นั่งทวยเทพถวายกร สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นสีแดง กว้าง ๒.๒๔ เมตร ยาว ๓๔.๖๕ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๐ เมตร ฝีพาย ๔๔
นาย พันท้าย ๒ นาย

๓.๒.๒ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นสีชมพู ตัวเรือสลักเป็นลายนาค ลำเรือกว้าง ๒.๙๑ เมตร ยาว ๔๕.๖๗ เมตร
กินน้ำลึก ๐.๙๑ เมตร ฝีพาย ๖๐ นาย พันท้าย ๒ นาย

๓.๓ เรือพระที่นั่งชัย สร้างด้วยไม้สลักลาย พื้นสี ปิดทอง ทอดบัลลังก์บุษบกหรือบัลลังก์
กัญญา เช่น **เรือพระที่นั่งประภัสสรชัย** สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราช พื้นสีดำ ตัวเรือกว้าง ๒.๕๓ เมตร ยาว ๓๖.๙๕ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๗ เมตร ฝีพาย ๔๓
นาย พันท้าย ๒ นาย

๓.๔ เรือพระที่นั่งกิง มีโชนเรือสูงขึ้นไปสร้างด้วยไม้สลักลาย พื้นสี ปิดทอง ทอดบัลลังก์
บุษบกหรือบัลลังก์กัญญา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มี ๓ ลำ คือ

๓.๔.๑ เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-
จุฬาโลกมหาราช พระราชทานนามว่า **ศรีสุพรรณหงส์** ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างลำใหม่ขึ้นแทนลำเดิมที่ชำรุด พระราชทานนามว่า **สุพรรณหงส์** โชน
เรือสลักเป็นรูปหงส์ พื้นสีดำ ตัวเรือกว้าง ๓.๑๗ เมตร ยาว ๔๖.๑๕ เมตร กินน้ำลึก ๐.๙๔ เมตร
ฝีพาย ๕๐ นาย พันท้าย ๒ นาย

(๑) ขนาดเรือ และจำนวนคนประจำเรือ ใช้ตามหนังสือกระบวนพยุหยาตรา ของกองทัพอากาศ พิมพ์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๙

๓.๔.๒ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โขนเรือเป็นรูปนาค ๗ เศียร พื้นสีเขียว ตัวเรือกว้าง ๒.๕๔ เมตร ยาว ๔๔.๔๕ เมตร กินน้ำลึก ๐.๔๗ เมตร ฝีพาย ๕๔ นาย พันท้าย ๒ นาย

๓.๔.๓ เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณรัชกาลที่ ๙ สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โขนเรือจำลองเป็นรูปพระนารายณ์ทรงยืนบนหลังพญาครุฑตามแบบเรือนารายณ์ทรงสุบรรณในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวเรือกว้าง ๓.๒๐ เมตร ยาว ๔๔.๓๐ เมตร กินน้ำลึก ๐.๑๐ เมตร ฝีพาย ๕๐ นาย พันท้าย ๒ นาย

๔. รถไฟพระที่นั่ง รถมณฑิพระที่นั่ง เรือยนต์พระที่นั่ง เครื่องบินพระที่นั่ง เฮลิคอปเตอร์พระที่นั่ง เป็นยานพาหนะสำหรับพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

รถยนต์ที่นั่ง เรือยนต์ที่นั่ง เครื่องบินที่นั่ง เฮลิคอปเตอร์ที่นั่ง ยานพาหนะสำหรับสมเด็จพระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า

รถยนต์พระประเทียบ เรือยนต์พระประเทียบ ยานพาหนะสำหรับสมเด็จพระสังฆราช และหม่อมเจ้า ที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็นผู้แทนพระองค์ หรือใช้เชิญพระพุทธรูปสำคัญ

รถยนต์ประเทียบ เรือยนต์ประเทียบ ยานพาหนะสำหรับองคมนตรีที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เป็นผู้แทนพระองค์

รถยนต์หลวง ยานพาหนะสำหรับหม่อมเจ้า และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ไปปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้แทนพระองค์พระมหากษัตริย์ พระอัครมเหสี และพระบรมวงศานุวงศ์

หมวดที่ ๑๐

ลักษณะนาม (๑)

ในหนังสือราชศัพท์แบ่งคำราชศัพท์เป็น ๑๐ หมวด ได้แก่ หมวดขัตติยตระกูล หมวดร่างกาย หมวดอาการ หมวดนาม หมวดเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ภาชนะใช้สอย อาหาร และเครื่องใช้ทั่วไป หมวดศัพท์ที่ใช้ในการพระราชพิธีและการพระราชกุศล หมวดเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค หมวดพระราชนิเวศน์มณฑลเสนาสถาน หมวดพระราชพาหนะ และหมวดลักษณะนาม การใช้คำลักษณะนามสำหรับพระมหากษัตริย์ส่วนใหญ่จะใช้คำว่า “พระองค์” และ “องค์” จะมีบางคำเท่านั้นที่ใช้ลักษณะนามต่างออกไป

๑. หมวดขัตติยตระกูล ใช้ลักษณะนามแตกต่างกันไปตามฐานันดรศักดิ์ ได้แก่ พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระบรมวงศ์ที่เป็นพระราชโอรสพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ และพระอนุวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า ใช้ลักษณะนาม **พระองค์**

พระอนุวงศ์ชั้นหม่อมเจ้า ใช้ลักษณะนาม **องค์**

๒. หมวดร่างกาย ใช้ลักษณะนาม **องค์** เช่น

พระทนต์	๑	องค์
พระองค์คู่, นิ้วพระหัตถ์	๑๐	องค์

๓. หมวดนาม ใช้ลักษณะนาม **องค์** เช่น

พระบรมราชานุสาวรีย์	๑	องค์
พระบรมราชโองการ	๑	องค์
ยกเว้นบางคำ เช่น		
พระบรมฉายาลักษณ์	๑	พระรูป ^(๒)
พระฉายาลักษณ์	๑	พระรูป ^(๓)
พระรูป	๑	พระรูป ^(๔)
พระบรมสาทิสลักษณ์	๑	พระรูป ^(๕)
พระสาทิสลักษณ์	๑	พระรูป ^(๖)

(๑) คำโบราณเรียกว่าอักษรานุกรมปลายบาทสังขยา

(๒) - (๖) โบราณใช้ องค์

พระราชสาส์น	๑	ฉบับ
พระราชหัตถเลขา	๑	ฉบับ
ลายพระหัตถ์	๑	ฉบับ

**๔. หมวดเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ภาชนะใช้สอย อาหาร และเครื่องใช้ทั่วไป ใช้
ลักษณนามต่างกันดังนี้**

เครื่องแต่งกาย ใช้ องค์ เช่น

ฉลองพระองค์	๑	องค์
สร้อยพระคอ	๑	องค์

ยกเว้นบางคำ เช่น

ผ้าวงพระศอ, ผ้าพันพระศอ	๑	ผืน
ถุงพระหัตถ์	๑	องค์, คู่
ถุงพระบาท	๑	องค์, คู่

ภาชนะใช้สอย ใช้ลักษณนาม องค์ เช่น

ฉลองพระหัตถ์ซ้อน	๑	องค์
พระมณฑปรัตนกรัณฑ์	๑	องค์
พระเต้าทักษิโณทก	๑	องค์

ยกเว้นบางคำ เช่น

ฉลองพระหัตถ์ตะเกียบ	๑	คู่
---------------------	---	-----

เครื่องใช้ทั่วไป ใช้ลักษณนาม องค์ เช่น

กระเป๋าทรง	๑	องค์
พระราชลัญจกร	๑	องค์

ยกเว้นบางคำ เช่น

พระสุจณี	๑	ผืน
----------	---	-----

๕. หมวดศัพท์ที่ใช้ในการพระราชพิธีและการพระราชกุศล ใช้ลักษณนาม เครื่อง เช่น

เครื่องนมัสการทองใหญ่	๑	เครื่อง
เครื่องนมัสการทองทิศ	๒	เครื่อง
เครื่องนมัสการทองน้อย	๓	เครื่อง

๖. หมวดเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค ใช้ลักษณนาม องค์ เช่น

พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร	๑	องค์
พระมหามงกุฎ	๑	องค์

พระราชยาน	๑	องค์
ยกเว้นบางคำ เช่น		
ฉัตรโหมด	๑	คัน
ฉัตรตาด	๑	คัน
ฉัตรเบญจา	๑	คัน
ฉัตรเครื่องสูงทองแผ่ลวด	๑	ลำรับ

๗. หมวดพระราชนิเวศน์มณฑลเกียรติยศ ใช้ลักษณนาม องค์ เช่น

พระที่นั่ง	๑	องค์
พระตำหนัก	๑	องค์
ยกเว้นบางคำ เช่น		
ตำหนัก	๑	หลัง
พลับพลา	๑	หลัง

๘. หมวดพระราชพาหนะ ใช้ลักษณนาม องค์ เช่น

ราชยาน		
– พระที่นั่งราชยานพุดตานถม	๑	องค์
– พระราชยานทองลงยา	๑	องค์
– พระที่นั่งราชยานพุดตานทอง	๑	องค์
– พระที่นั่งราเชนทรยาน	๑	องค์
ราชรถ		
– พระมหาพิชัยราชรถ	๑	องค์
– พระเวchyันตราชรถ	๑	องค์
– ราชรถน้อย	๑	องค์

ยกเว้นบางคำ เช่น

เรือพระที่นั่ง ใช้ลักษณนาม ลำ เช่น

– เรือพระที่นั่งกราบ	๑	ลำ
----------------------	---	----

รถยนต์พระที่นั่ง ใช้ลักษณนาม คัน เช่น

– รถยนต์พระที่นั่งเปิดประทุน	๑	คัน
------------------------------	---	-----

รถยนต์พระที่นั่ง เครื่องบินพระที่นั่ง เฮลิคอปเตอร์พระที่นั่ง ใช้ลักษณนาม ลำ

พระราชพาหนะ ที่เป็น ช้าง ม้า ใช้ลักษณนาม ช้างม้า เช่น

– ช้างต้น	๑	ช้าง
– ม้าต้น	๑	ม้า

บทที่ ๓

คำนำพระนามและคำนำนาม

พระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์และพระนามของพระบรมวงศานุวงศ์ ใช้ราชาศัพท์ลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ ดังนี้

๑. พระราชวงศ์พระองค์ใดทรงรับราชการแผ่นดิน มีพระยศทางทหารก็นำ **พระยศทางทหาร** มากล่าวไว้ก่อนเป็นลำดับแรก เช่น

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พลเอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

พลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

๒. ต่อจากยศทางทหารจึงเป็น **คำนำพระนาม** เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระราชวงศ์พระองค์นั้นเป็นพระประยูรญาติในลำดับใดของพระมหากษัตริย์ เช่น

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข^(๑) เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พลเอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

๓. ต่อจากคำนำพระนามจึงเป็น **สกุลยศ** หมายความว่า พระราชวงศ์พระองค์นั้นถือกำเนิดมามีพระยศทางขัตติยราชสกุลชั้นใด เช่น เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หรือหม่อมเจ้า เป็นต้น เช่น

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พลเอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

๔. ต่อจากคำนำพระนามและสกุลยศ จึงเป็น **พระนาม** เช่น

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พลเอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

พลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านักขัตรมงคล กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ

(๑) ทรงเป็นอาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๕. หลังจากพระนาม ถ้าพระราชวงศ์พระองค์นั้นได้ปฏิบัติราชการแผ่นดินมีความดีความชอบ ได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศขึ้นเป็น **เจ้าต่างกรม** จึงต่อ **พระนามกรม** ไว้ท้ายพระนามเดิม เช่น

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ **กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช**

พลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้านักขัตรมงคล **กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ**

คำนำพระนามนั้น เนื่องจากเป็นคำที่มีความหมายเพื่อจะให้ทราบว่าเป็นพระประยูรญาติชั้นใดของพระมหากษัตริย์ จึงมักจะมีการเปลี่ยนแปลงตามรัชกาลแห่งพระมหากษัตริย์ เช่น ถ้าเป็น **พระราชโอรส พระราชธิดา** ก็เรียกว่า **สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอ** ถ้าเป็น **พี่ น้อง** ก็ใช้คำนำพระนามว่า **สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ พระเจ้าน้องนางเธอ** เป็นต้น ถ้าเป็นพระประยูรญาติผู้ใหญ่ที่เป็นลูกชายลูกสาวของพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ซึ่งนับลำดับพระประยูรญาติทรงเป็น **น้า ป้า ลุง** ของพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ทรงครองราชย์อยู่ ก็ใช้คำนำพระนามว่า **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ** หรือ **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ** ถ้าทรงเป็นพระประยูรญาติผู้ใหญ่ เช่น **ปู่ ย่า ตา ยาย** ก็ใช้คำนำพระนามว่า **สมเด็จพระบรมอัยกา สมเด็จพระบรมอัยยิกา** เป็นต้น ส่วนพระประยูรญาติชั้นรองของพระมหากษัตริย์เรียกว่า **พระอนุวงศ์** ได้แก่ **ชั้นหลาน** ก็ใช้คำนำหน้าพระนามว่า **พระเจ้าหลานเธอ พระหลานเธอ** ถ้าสิ้นรัชกาลของพระมหากษัตริย์พระองค์ที่เป็น **ปู่** แล้ว ก็มักจะใช้คำนำพระนามว่า **พระเจ้าวรวงศ์เธอ** หรือ **พระวรวงศ์เธอ**

ตัวอย่างคำนำพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ และพระนามของพระบรมวงศานุวงศ์มีดังนี้

<p>พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล</p>	– คำนำพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงรับพระบรมราชาภิเษกแล้ว เริ่มใช้ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นครั้งแรก โดยใช้พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สำหรับพระองค์เอง และโปรดให้ใช้พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สำหรับรัชกาลต่อไป และสลับกันในรัชกาลต่อไป
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	– คำเรียกพระมหากษัตริย์อย่างไม่ออกพระนามเฉพาะพระมหากษัตริย์ที่ทรงรับพระบรมราชาภิเษกแล้ว
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ	– คำนำพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้า ที่เป็นลูกชายพระมหากษัตริย์

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ	- คำนำพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้า ที่เป็นลูกสาวพระมหากษัตริย์
พระเจ้าลูกยาเธอ	- คำนำพระนามพระองค์เจ้า ที่เป็นลูกชายพระมหากษัตริย์
พระเจ้าลูกเธอ	- คำนำพระนามพระองค์เจ้า ที่เป็นลูกสาวพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ	- คำนำพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้า ที่เป็นพี่ชายพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ	- คำนำพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้า ที่เป็นพี่สาวพระมหากษัตริย์
พระเจ้าพี่ยาเธอ	- คำนำพระนามพระองค์เจ้า ที่เป็นพี่ชายพระมหากษัตริย์
พระเจ้าพี่นางเธอ	- คำนำพระนามพระองค์เจ้า ที่เป็นพี่สาวพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ	- คำนำพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้า ที่เป็นน้องชายพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ	- คำนำพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้า ที่เป็นน้องสาวพระมหากษัตริย์
พระเจ้าน้องยาเธอ	- คำนำพระนามพระองค์เจ้า ที่เป็นน้องชายพระมหากษัตริย์
พระเจ้าน้องนางเธอ	- คำนำพระนามพระองค์เจ้า ที่เป็นน้องสาวพระมหากษัตริย์
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	- คำนำพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้า ที่เป็นลูกชายลูกสาวพระมหากษัตริย์รัชกาลก่อน
	- คำนำพระนามพระองค์เจ้า ที่ทรงสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ และทรงกรมเป็นกรมพระยาหรือกรมพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ	- คำนำพระนามพระองค์เจ้า ที่เป็นลูกชายลูกสาวพระมหากษัตริย์รัชกาลก่อน
พระประพันธวงศ์เธอ ^(๑)	- คำนำพระนามลูกชายลูกสาว ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่อายุสูงกว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ใช้เป็นคำนำพระนามพระราชวงศ์ที่เป็นพระประยูรญาติข้างฝ่ายสมเด็จพระบรมราชชนนี คือ ลูกชายลูกสาวของสมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ

(๑) ปัจจุบันเลิกใช้

กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ ที่ได้รับสถาปนาพระยศขึ้นเป็น
พระองค์เจ้าและต่อมาโปรดให้ใช้ว่า **พระสัมพันธวงศ์เธอ**

พระเจ้าบรมราชวงศ์เธอ^(๑)

- คำนำพระนามลูกชายลูกสาว สมเด็จพระบรมราชเจ้า-
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ยกเว้นกรมพระราชวังบวร
วิไชยชาญ ต่อมาใช้ **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ** และ **พระบวร-
วงศ์เธอ** พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้
เปลี่ยนเป็น**พระราชวรวงศ์เธอ**

พระสัมพันธวงศ์เธอ^(๒)

- คำนำพระนามลูกชายลูกสาว ของกรมพระราชวังบวรสถาน-
ภิมุข ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก-
มหาราชโปรดให้ใช้คำนำพระนามว่า **พระเจ้าหลานเธอ**

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ^(๓)

- คำนำพระนามเจ้าฟ้าที่เป็นลูกของพี่ชายหรือน้องชายของ
พระมหากษัตริย์

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ

- คำนำพระนามเจ้าฟ้าที่เป็นลูกพี่ลูกน้องหญิงของพระมหา-
กษัตริย์

พระเจ้าวรวงศ์เธอ

- คำนำพระนามหลานของพระมหากษัตริย์รัชกาลก่อนที่
มรดาเป็นเจ้านาย

พระวรวงศ์เธอ

- คำนำพระนามหลานของพระมหากษัตริย์รัชกาลก่อนที่
มรดาเป็นสามัญชน

กรมสมเด็จพระ

- พระยศเจ้าต่างกรมชั้นสูง ปรากฏในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว โปรดให้เปลี่ยนพระยศเจ้าต่างกรม ชั้น **กรม
สมเด็จพระ** เป็น **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ** กรมพระยา
และ **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ** กรมพระ

(๑)–(๒) ปัจจุบันเลิกใช้

(๓) ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ใช้คำนำ
พระนามว่า สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ

คำนำพระนามและตำแหน่งภรรยาพระมหากษัตริย์ มีดังนี้

สมเด็จพระนางเจ้า

– คำนำพระนามพระมหาลีเอก ชั้น **พระบรมราชเทวี พระ
อัครราชเทวี พระวรวงศ์**

พระนางเจ้า

– คำนำพระนามพระมหาลีชั้น **พระราชเทวี**

พระนางเธอ

– คำนำพระนามพระมหาลีรอง

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

– คำเรียกพระมหาลีเอกที่ทรงได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ทรงดำรงตำแหน่งสำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ การสถาปนาพระยศนี้มีครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระอัครราชเทวี เป็นสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ และมีขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เมื่อเสด็จออกทรงพระผนวช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ต่อมาจึงทรงสถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศเป็น **สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๙

สมเด็จพระบรมราชินี

– คำเรียกพระมหาลีเอก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาพระวรวงศ์เธอ พระอินทรศักดิศจีเป็นสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระบรมราชินี เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๕ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาหม่อมเจ้ารำไพพรรณี พระวรวงศ์เธอ เป็น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๘ และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้วทรงสถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศ สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ เป็น **สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๓

สมเด็จพระราชินี

- คำเรียกพระมเหสีเอกของพระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้รับพระบรมราชาภิเษก เช่น ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เมื่อมีพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากรแล้ว ทรงสถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร เป็น **สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์**

พระอัครมเหสี

- คำเรียกตำแหน่งพระมเหสีเอก

พระอัครราชเทวี

- คำเรียกตำแหน่งพระมเหสีเอกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเทียบได้กับตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชินี คือ สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระนางเธอ พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ในที่สมเด็จพระนางนางนามบรมอัครราชเทวี^(๑)

พระบรมราชเทวี

- คำเรียกตำแหน่งพระมเหสีเอกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนาพระบรมราชเทวี ซึ่งต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

พระอัครเทวี

- คำเรียกตำแหน่งพระมเหสีรองลงมาจากพระอัครมเหสี

พระวรราชเทวี

- คำเรียกตำแหน่งพระมเหสีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ พระนางเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี ทรงได้รับสถาปนาเป็น พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี

พระราชเทวี

- คำเรียกตำแหน่งพระมเหสีรองลงมาจากพระอัครมเหสีและพระอัครเทวี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระนางเธอ พระองค์เจ้า

(๑) อ้างถึงในประกาศสถาปนาหม่อมเจ้ารำเพยภมราภิรมย์ เป็นพระองค์เจ้า สะกดว่า สมเด็จพระนางนางนามบรมอัครราชเทวี

พระอัครชายาเธอ	สุขุมาลัยมารศรี เป็น พระนางเจ้าสุขุมาลัยมารศรี พระราชเทวี – คำเรียกตำแหน่งพระมเหสีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค กรมขุนอรรควรราชกัลยา พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์ และพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ
พระอัครชายา	– คำเรียกตำแหน่งพระมเหสีรองลงมาจากพระอัครมเหสี พระอัครเทวี และพระราชเทวี
พระวรราชชายาเธอ	– คำเรียกตำแหน่งพระมเหสีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ พระวรราชชายาเธอ พระอินทรศักดิ์ศิริ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๕
พระวรราชชายา	– คำเรียกตำแหน่งพระมเหสีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิ์ศิริ พระวรราชชายา เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๔
พระราชชายา	– คำเรียกตำแหน่งพระมเหสีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี
เจ้าจอม	– คำเรียกตำแหน่งภรรยาของพระมหากษัตริย์ที่มีได้เป็นเจ้า และไม่มีลูก
เจ้าจอมมารดา	– คำเรียกตำแหน่งภรรยาของพระมหากษัตริย์ ที่มีได้เป็นเจ้า ซึ่งมีลูก
เจ้าคุณจอมมารดา	– คำเรียกตำแหน่งภรรยาของพระมหากษัตริย์ ที่มีได้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นเจ้าชัวรายของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า เช่น เจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม เจ้าคุณจอมมารดาสำลี ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเจ้าชัวรายของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

“..... เมืองไทยเราโชคดี มีภาษาของเรา มีภาษาที่เราใช้ได้ ไม่จำเป็นที่จะต้อง
ไปทำลายเสีย เราขอรักชาติ ขออย่าทำลายภาษาที่มีอยู่”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานในการประชุมวิชาการของชุมนุมภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วันที่ ๒๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕

บทที่ ๔

คำนามและคำกริยาที่มีความหมายอย่างเดียวกัน แต่ใช้ราชาศัพท์ต่างกัน

คำสามัญที่เป็นคำนามและคำกริยา ใช้ราชาศัพท์ต่างกันตามพระอิสริยยศ ดังนี้

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้แก่
คำสั่ง ^(๑)	พระบรมราชโองการ พระบวรราชโองการ พระราชโองการ พระราชเสาวนีย์ พระเสาวนีย์ พระราชบัญญัติ, พระราชดำรัสสั่ง พระบัญญัติ	พระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ที่ยังไม่ได้ทรงรับพระบรม- ราชาภิเษก กษัตริย์ต่างประเทศ ^(๒) สมเด็จพระบรมราชาธิราช สมเด็จพระบรมราชา สมเด็จพระราชินีต่างประเทศ สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ

(๑) ดูคำอธิบายท้ายบท ข้อ ๑

(๒) หมายถึง พระประมุขทั้งบุรุษและสตรี

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้แก่
คำพูด	พระราชบัญชา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	พระดำรัสสั่ง, พระบัญชา	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	พระราชดำรัส, พระราชกระแส ^(๑)	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	พระดำรัส	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
คำสอน	ตรัส, รับสั่ง	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	พระบรมราโชวาท	พระมหากษัตริย์
	พระราโชวาท	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช

(๑) ดูคำอธิบายท้ายบท ข้อ ๒

คำสามัญ	ราชศัพท์	ใช้แก่
คำปรารภ	พระโอวาท	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	พระราชปรารภ, กระแสพระราชปรารภ, พระราชดำรัส	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ปรารภ	พระดำรัสปรารภ	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	ทรงพระราชปรารภ	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	รับสั่งปรารภ, ตรัสปรารภ, ทรงปรารภ	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้แก่
หาหรือขอปฏิบัติ	เรียนพระราชปฏิบัติ	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	เรียนพระปฏิบัติ	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
จดหมาย	พระราชหัตถเลขา	พระมหากษัตริย์
	ลายพระราชหัตถ์	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	พระมหาสมณสาส์น	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
	พระสมณสาส์น	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	ลายพระหัตถ์	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า

คำสามัญ	ราชศัพท์	ใช้แก่
ลายมือ (ที่เขียนเป็นตัวอักษร)	ลายพระหัตถ์	พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
จดหมายที่ใช้ในการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ	พระราชสาส์น	พระมหากษัตริย์
โทรเลข	พระราชโทรเลข	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เกิด	พระโทรเลข	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า
	ทรงพระราชสมภพ, เสด็จพระราชสมภพ	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	สมภพ, ประสูติ	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้แก่
วันเกิด	วันพระบรมราชสมภพ ^(๑)	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช พระมหากษัตริย์
	วันพระราชสมภพ	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	วันประสูติ	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	วันคล้ายวันเกิด	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี
วันคล้ายวันเกิด	วันเฉลิมพระชนมพรรษา	สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	วันคล้ายวันพระราชสมภพ	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	วันคล้ายวันประสูติ	สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	วันคล้ายวันประสูติ	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช

(๑) ดูคำอธิบายท้ายบท ข้อ ๔, ๕

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้แก่
งานบำเพ็ญ กุศลเนื่องใน โอกาสวันคล้าย วันเกิด	พระราชพิธีเฉลิม พระชนมพรรษา	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
	พระราชพิธีบำเพ็ญ พระราชกุศลเฉลิม พระชนมพรรษา	สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
	พระราชพิธีบำเพ็ญ พระราชกุศล ฉลองพระชนมายุ	สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	บำเพ็ญพระกุศลวันคล้าย วันประสูติ	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	อายุ.....ปี	
	พระชนมพรรษา ^(๑)พรรษา	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี
	พระชนมายุ.....พรรษา	สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	พระชันษา.....ปี	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช

(๑) ดูคำอธิบายท้ายบท ข้อ ๔, ๕

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้แก่
ขอโอกาสเข้าพบ	ชั้นนา.....ปี	หม่อมเจ้า
	ขอพระราชทานพระบรม- ราชวโรกาสเข้าเฝ้าทูล ละอองธุลีพระบาท ^(๑)	พระมหากษัตริย์
	ขอพระราชทานพระราช- วโรกาสเข้าเฝ้าทูลละออง ธุลีพระบาท	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี
	ขอพระราชทานพระราช- วโรกาสเข้าเฝ้าทูลละออง พระบาท	สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	ขอพระราชทาน พระวโรกาสเข้าเฝ้า	สมเด็จพระเจ้าฟ้า
	ขอประทานพระวโรกาส เข้าเฝ้า	พระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	ขอประทานโอกาสเข้าเฝ้า	หม่อมเจ้า
พระคุณ อันเกิดจาก ความกรุณา	พระมหากษัตริย์คุณ ^(๒)	พระมหากษัตริย์
		สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี
	พระกรุณาธิคุณ	สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี

(๑) ดูคำอธิบายท้ายบท ข้อ ๖

(๒) ดูคำอธิบายท้ายบท ข้อ ๗

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้แก่
ความกรุณา	พระกรุณาคุณ	สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	กรุณาคุณ	หม่อมเจ้า
	พระมหากรุณา	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	พระกรุณา	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
บอก	กราบบังคมทูลพระกรุณา ^(๑)	พระมหากษัตริย์
	กราบบังคมทูล ^(๒)	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี

(๑) เมื่อจะกราบบังคมทูลโดยตรง ให้ใช้ว่า ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณา (ดูบทที่ ๕ ประกอบ)

(๒) เมื่อจะกราบบังคมทูลโดยตรง ให้ใช้ว่า ขอพระราชทานกราบบังคมทูล (ดูบทที่ ๕ ประกอบ)

คำสามัญ	ราชาศัพท์	ใช้แก่
สำนักใน พระคุณ	กราบทูล ^(๑)	สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	ทูล	หม่อมเจ้า
	รู้สึกสำนักในพระมหา กรุณาธิคุณ	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี
	รู้สึกสำนักในพระกรุณาธิคุณ	สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	รู้สึกเป็นพระกรุณาคุณ	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
อุปถัมภ์	สำนักในกรุณาคุณ	หม่อมเจ้า
	พระบรมราชูปถัมภ์ ^(๒)	พระมหากษัตริย์
	พระบรมราชินูปถัมภ์	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

(๑) เมื่อจะกราบทูลโดยตรง ถ้าเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าให้ใช้ว่า **ขอพระราชทานกราบทูล** ถ้าเป็นพระองค์เจ้าลูกหลวงให้ใช้ว่า **ขอประทานกราบทูล** (ดูบทที่ ๕ ประกอบ)

(๒) ดูคำอธิบายท้ายบท ข้อ ๔

คำสามัญ	ราชศัพท์	ใช้แก่
อนุเคราะห์	พระราชูปถัมภ์	สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	พระอุปถัมภ์	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	พระบรมราชานุเคราะห์	พระมหากษัตริย์
	พระราชานุเคราะห์	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ตาย	พระอนุเคราะห์	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	สววรรคต, เสด็จสววรรคต	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

คำสามัญ	ราชศัพท์	ใช้แก่
ท้อง		สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรานุรักษ์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช
	ทิวงคต	กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ กรมพระราชวังบวรสถานภิมุข เจ้าฟ้าซึ่งได้รับการเฉลิมพระยศพิเศษ ^(๑) แต่ยังคง ทรงฉัตร ๕ ชั้น
	ล้นพระชนม์	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
	ถึงชีพิตักษัย, ล้นชีพิตักษัย ถึงชีพิตักษัย, ล้นชีพิตักษัย	หม่อมเจ้า
	พระนาถี	ใช้สำหรับเจ้านายที่มีพระอาการประชวรเกี่ยวกับ ท้อง เช่น ปวดพระนาถี หมายถึงปวดท้อง ลงพระ นาถี หมายถึงท้องร่วง
	พระครรภ์	ใช้แก่สมเด็จพระบรมราชินีนาถถึงพระองค์เจ้า เช่น ทรงพระครรภ์ หมายถึงมีท้อง ประชวรพระครรภ์ หมายถึงเจ็บท้องจะคลอดบุตร
	พระอุทร	ใช้แสดงถึงสายสัมพันธ์ เช่น เป็นพระชนินุสรา ร่วมพระอุทร หมายถึงน้องที่เกิดจากแม่เดียวกัน ใช้เกี่ยวกับอาการเจ็บป่วยเช่น พระบุพโพคั่งใน พระอุทร หมายถึงหนองคั่งในช่องท้อง

(๑) ดูคำอธิบายท้ายบท ข้อ ๙

คำสามัญ	ราชศัพท์	ใช้แก่
หน้าต่าง สำหรับเสด็จ ออกให้เฝ้าทูล ละอองธุลี พระบาทใน โอกาสสำคัญ เช่น ที่พระที่นั่ง สุทไธสวรรย์ ปราสาท และ ที่พระที่นั่ง อนันตสมาคม เป็นหน้าต่าง ยาวถึงพื้น มีระเบียบยื่น ออกไป	สีหบัญชร	พระมหากษัตริย์
หน้าต่างของ พระที่นั่ง	พระบัญชร	พระมหากษัตริย์
หน้าต่างของ พระตำหนัก	พระกาล	พระมหากษัตริย์
मुख ส่วนของ พระที่นั่งซึ่งยื่น ออกไปสำหรับ ประทับว่า ราชการหรือ เสด็จออกให้ เฝ้าทูลละออง ธุลีพระบาทใน โอกาสสำคัญ	มุขเด็จ	พระมหากษัตริย์

คำสามัญ	ราชศัพท์	ใช้แก่
เช่นที่พระที่นั่ง ดุสิตมหาปราสาท และพระที่นั่ง จักรีมหาปราสาท ประตูของ พระที่นั่งและ พระตำหนัก รูปถ่าย	พระทวาร พระบรมฉายาลักษณ์, พระบรมรูปถ่าย พระบรมฉายาลักษณ์ พระฉายาลักษณ์	พระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
รูปเขียน	พระรูป พระบรมสาทิสลักษณ์, พระบรมรูปเขียน พระบรมสาทิสลักษณ์ พระสาทิสลักษณ์	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า พระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช

คำสามัญ	ราชศัพท์	ใช้แก่
รูปหล่อ, รูปปั้น	พระรูปเขียน	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า พระมหากษัตริย์
	พระบรมรูปหล่อ, พระบรมรูปปั้น	พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
	พระบวรรูปหล่อ, พระบวรรูปปั้น	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบวรราชเจ้า สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช
	พระรูปหล่อ, พระรูปปั้น	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระมหากษัตริย์
อนุสาวรีย์	พระบรมราชานุสาวรีย์	พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
	พระบวรราชานุสาวรีย์	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบวรราชเจ้า สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช
	พระราชานุสาวรีย์	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	พระอนุสาวรีย์	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า

คำสามัญ	ราชศัพท์	ใช้แก่
แต่งงาน	ราชาภิเษกสมรส	พระมหากษัตริย์
	อภิเษกสมรส	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้า
	เสกสมรส	พระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าและหม่อมเจ้า
ชื่อ	พระปรมาภิไธย, พระบรมนามาภิไธย	พระมหากษัตริย์
	พระบรมนามาภิไธย	พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
	พระนามาภิไธย	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบวรราชเจ้า สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	พระนาม	พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า
รายงาน	กราบบังคมทูลรายงาน	พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	กราบทูลรายงาน	พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า
	ทูล	หม่อมเจ้า

คำอธิบายท้ายบท

การใช้ราชาศัพท์ต้องเข้าใจความหมายให้ลึกซึ้ง ใช้ให้ถูกต้องตามแบบแผน บางคำมีข้อกำหนดไว้เฉพาะ ดังนี้

๑. คำสั่ง การผูกประโยคเกี่ยวกับ คำสั่ง ในราชาศัพท์ที่จะให้เป็นพระเกียรติยศ ใช้ดังนี้

ก. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

- มีพระบรมราชโองการมานพระบันฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศว่า
- มีพระบรมราชโองการมานพระบันฑูรสุรสิงหนาทสั่งว่า
- มีพระบรมราชโองการ^(๑) โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า

ข. สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี และสมเด็จพระบรมราชชนนี

- มีพระราชเสาวนีย์ว่า

ค. สมเด็จพระราชินี

- มีพระเสาวนีย์ว่า

ง. สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร

- มีพระราชบันฑูร^(๒) ว่า

จ. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

- มีพระราชบัญชาว่า

๒. พระราชดำรัส พระราชกระแส พระดำรัส รับสั่ง ตรัส ดำรัส

ราชาศัพท์ทั้ง ๖ คำนี้ แปลว่า คำพูด หรือ พูด แต่ในคำราชาศัพท์แยกไว้ว่า

พระราชดำรัส พระราชกระแส ใช้แก่พระมหากษัตริย์ **สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี**

(๑) พระราชโองการ เดิมหมายถึง พระมหากษัตริย์ ต่อมาความหมายย้ายที่เป็น คำสั่งของพระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เพิ่มคำว่า **บรม** เป็น พระบรมราชโองการ เนื่องจากโปรดให้ใช้คำว่า **บวร** แก่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็น พระบวรราชโองการ

(๒) เดิมเป็น คำสั่งของพระมหากษัตริย์ ต่อมาความหมายย้ายที่เป็น คำสั่งของสมเด็จพระยุพราช

พระดำรัส รับสั่ง ตรัส ใช้แก่พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า

รับสั่ง ตรัส คำรัส ใช้แก่หม่อมเจ้า

ในหนังสือเก่า เช่น “จดหมายหลวงอุดมสมบัติ” และฉบับอื่นๆ หลายเล่ม มีคำว่า**รับสั่ง ตรัส คำรัส** ใช้แก่พระมหากษัตริย์เหมือนกัน แล้วแต่น้ำหนักของเรื่องที่ทรงพูด เช่น ถ้าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญไม่ใช่ราชการ ใช้ **รับสั่ง** หรือ **ตรัส** ถ้าเป็นราชการเรื่องสำคัญ ใช้เป็นทางการว่า **พระราชดำรัส พระราชกระแส** ถ้าเป็นคำสั่งที่ตราเป็นต้วบทกฎหมายก็ใช้ว่า **พระบรมราชโองการ**

๓. หมายรับสั่ง หมายกำหนดการ กำหนดการ

ในบัตรหมายที่สั่งราชการในพระราชสำนักแบ่งเป็น ๒ อย่าง อย่างหนึ่งเรียกว่า **หมายรับสั่ง** อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า **หมายกำหนดการ**

หมายรับสั่ง^(๑) เป็นหมายสั่งเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการเป็นการภายใน และถึงบุคคลผู้มีตำแหน่งเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ตอนล่างสุดของหมายรับสั่งเขียนไว้ว่า “ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ”

หมายกำหนดการ^(๒) เป็นเอกสารแจ้งกำหนดขั้นตอนของงานพระราชพิธีโดยเฉพาะลักษณะของเอกสารจะต้องอ้างพระบรมราชโองการ คือขึ้นต้นด้วยข้อความว่า “นายกรัฐมนตรีหรือเลขาธิการพระราชวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า” เสมอไป และในทางปฏิบัติ เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะต้องส่งต้นหมายกำหนดการดังกล่าวนี้ เสนอนายกรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการตามรัฐธรรมนูญ

ส่วน **กำหนดการ** เป็นเอกสารแจ้งกำหนดขั้นตอนของงานโดยทั่วไปที่ทางราชการหรือเอกชนจัดทำขึ้นเอง แม้ว่าจะงานนั้นๆ จะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เช่น เป็นงานที่เสด็จพระราชดำเนิน แต่ถ้างานนั้นมิได้เป็นงานพระราชพิธี ซึ่งกำหนดขึ้นโดยพระบรมราชโองการแล้ว เรียกว่า **กำหนดการ** ทั้งสิ้น เช่น ขั้นตอนของงานสวนสนาม สำแดงความสวามิภักดิ์ของทหารรักษาพระองค์ ก็ใช้ว่า **กำหนดการ** เพราะงานนี้มิใช่พระราชพิธีที่มีพระบรมราชโองการให้จัดขึ้น รายการต่างๆ ที่กำหนดไว้ในการทำงาน หรือพิธีที่เจ้าของงานหรือเจ้าภาพกำหนดขึ้นโดยเขียนไว้ในบัตรหรือบอกด้วยวาจา ให้ผู้ที่ไปร่วมงานหรือร่วมพิธีได้ทราบว่ามีรายการใด วันเวลาใด สถานที่ใด เช่น กำหนดการพิธีประชุมเพลิงศพ เขียนลงในบัตร แจ้งชื่อผู้ตาย สถานที่ วัน เดือน ปี เวลา ไว้หน้าบัตร ส่วนหลังบัตรบอกรายการก่อนเวลาประชุมเพลิง

(๑)-(๒) ดูตัวอย่างประกอบ

เช่น ถวายภัตตาหารพระสงฆ์ มาตिकाบั้งสุกุล แสดงพระธรรมเทศนา เคลื่อนศพ เวลาประชุมเพลิง
แม้งานพิธีที่บุคคลสำคัญ เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีจัดขึ้น ก็เรียกว่า **กำหนดการ**

๔. วันเฉลิมพระชนมพรรษา

วันเฉลิมพระชนมพรรษา มิได้หมายความว่า เป็น วันพระบรมราชสมภพ หรือวัน
พระราชสมภพ แต่เป็นวันทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเฉลิมฉลองในมงคลสมัยคล้ายวันพระบรม-
ราชสมภพของพระมหากษัตริย์ และวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สมเด็จพระบรมราชินี ที่เวียนมาบรรจบอีกปีหนึ่ง

วันพระบรมราชสมภพ ในรัชกาลปัจจุบัน คือ วันจันทร์ ที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช
๒๕๓๐ ส่วนวันที่ ๕ ธันวาคมของทุกปี คือ วันคล้ายวันพระบรมราชสมภพ

วันพระราชสมภพ และ วันคล้ายวันพระราชสมภพ ของพระบรมวงศานุวงศ์ก็ใช้ใน
ลักษณะเดียวกัน

๕. พระชนมพรรษา พระชนมายุ พระชันษา ชันษา

ทั้ง ๔ คำนี้ แปลว่า อายุ ใช้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์
ต่างกันตามลำดับพระอิสริยยศ

พระชนมพรรษา ใช้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สมเด็จพระบรมราชินี เมื่อต้องการใช้ว่าอายุกี่ปี ก็เดือน ก็วัน ให้ใช้คำว่า **พระชนมายุ** และจำนวน
ปีอายุใช้คำว่า **พรรษา**

พระชนมายุ ใช้แก่สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระ-
ยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม-
บรมราชกุมารี สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้ได้รับมหาสมณุตมาภิเษก เป็น
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า แทน อายุ และจำนวนปีอายุใช้คำว่า **พรรษา**

พระชันษา ใช้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ นอกจากที่กล่าวแล้ว จำนวนปีอายุ ใช้ **ปี**
หม่อมเจ้าใช้ว่า **ชันษา** และจำนวนปีอายุใช้ **ปี**

ชันษา ไม่ใช่เป็นลักษณะนามแทน **ปี** ให้ใช้ว่า หม่อมเจ้า..... (ชื่อ)..... ชันษา ๕๐ ปี

๖. พระบรมราชวโรกาส พระราชวโรกาส

พระบรมราชวโรกาส ใช้แก่ พระมหากษัตริย์

พระราชวโรกาส ใช้แก่ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีข้อจำกัดใช้ได้เพียง ๒ กรณี คือ **ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท** หรือ**ขอพระราชทานพระราชวโรกาสเข้าเฝ้าทูลละอองพระบาท** กับ**พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท** หรือ **พระราชทานพระราชวโรกาสให้เข้าเฝ้าทูลละอองพระบาท**

ในกรณีอื่นๆ หรือเนื้อความอื่นๆ ให้ใช้ **โอกาส** ไม่ใช่ **วโรกาส** ในพระราชวโรกาสที่เสด็จพระราชดำเนินมาถึงที่นี่..... แต่ต้องใช้ว่า “**ในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินมาถึงที่นี่**” หรือไม่ใช่ **วโรกาส** ในพระบรมราชวโรกาสนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แต่ต้องใช้ว่า “**ในโอกาสนี้**พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท”

๗. พระมหากษัตริย์คุณ พระมหากษัตริย์

พระมหากษัตริย์คุณ แปลว่า พระคุณอันยิ่งที่มีความกรุณาใหญ่หลวง ความหมายสำคัญอยู่ที่คำ **พระคุณ**

พระมหากษัตริย์ แปลว่า พระกรุณาใหญ่หลวง ความหมายสำคัญอยู่ที่คำ **พระกรุณา**

ดังนั้น เมื่อใดต้องการจะพูดถึง **พระคุณ** ก็ใช้ **พระมหากษัตริย์คุณ** เมื่อใดต้องการจะพูดถึง**พระกรุณา** ก็ใช้ **พระมหากษัตริย์** ข้อสังเกตนี้ ขอให้นึกเทียบคำอื่นด้วย เช่น **พระเกียรติ** กับ **พระเกียรติคุณ** เป็นต้น ถ้านึกถึงความหมายของคำให้ได้ก่อนก็จะไม่ใช่ผิด อีกอย่างหนึ่ง **พระคุณ** เป็น คุณสมบัติในตัวบุคคล เราจะเอาไปให้หรือไปขอจากท่านไม่ได้ ส่วน **พระกรุณา** หรือความกรุณาจึงควรขอท่านได้

๘. พระบรมราชูปถัมภ์ พระบรมราชานุเคราะห์

คำว่า **พระบรมราชูปถัมภ์** มีความหมายว่า พระราชทานช่วยเหลือเกื้อกูล ดังนั้น ถ้าใช้กับสมาคม สโมสร หรือกิจกรรมบางอย่างที่ทรงช่วยเหลือเกื้อกูล หรือช่วยคำจุน เช่น “ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รับสมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไว้ใน**พระบรมราชูปถัมภ์**” อย่างนี้ถูกต้อง

คำว่า **พระบรมราชานุเคราะห์** หมายถึง พระราชทานเอื้อเพื่อช่วยเหลือ จึงทรงพระเมตตา ทรงพระกรุณา เช่น ทรงช่วยในการรักษาพยาบาลราษฎรในชนบทคนหนึ่ง ก็ใช้ว่า “พระราชทาน**พระบรมราชานุเคราะห์**ในการรักษาพยาบาลแก่นาย.....”

ส่วนสมเด็จพระบรมราชินีนาถ มิได้ใช้คำว่า **พระบรมราชูปถัมภ์** และ **พระบรม-
ราชานุเคราะห์** เพราะ **บรมราช** ในศัพท์นี้หมายถึง **บรมราชาธิราช** คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวโดยเฉพาะ จึงเปลี่ยนไปใช้คำอื่น เช่น “พระราชูปถัมภ์ พระราชานุเคราะห์” แต่ในรัชกาล
ปัจจุบัน ได้มีผู้บัญญัติศัพท์ **พระบรมราชูปถัมภ์** ก็เพราะสมพระเกียรติยศมาก ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเจ้านายบางพระองค์ทรงใช้ราชาศัพท์สำหรับสมเด็จพระ
บรมราชินีนาถว่า “พระบรมราชินีนาถานุเคราะห์” แต่สมัยนี้ไม่ใช่แล้ว

๙. สมเด็จพระเจ้าฟ้า ซึ่งได้รับการเฉลิมพระเกียรติยศเป็นพิเศษ ที่เคยมีมาในกรุงรัตน-
โกสินทร์ เช่น

- (๑) สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุ-
พันธุวงศ์วรเดช
- (๒) สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
- (๓) สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา

๑๐. คำกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ ที่ยังมิได้ทรงรับพระบรมราชาภิเษก ให้ใช้ตาม
ตัวอย่างของกระทรวงวัง ต่อไปนี้

กระทรวงวัง

วันที่ ๑๒ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๔

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

.....
.....
.....

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า

เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี

หนังสือของแผนกพระราชพิธี กระทรวงวัง เสนาบดีกระทรวงวัง กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระ
พระปรมาภิไธยมหาปรีชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนที่จะทรงรับพระบรมราชาภิเษก ไม่ใช่ว่า
ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม และไม่ลงท้ายว่า ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

๑๑. เป็น มี

คำว่า **เป็น** กับ **มี** ถ้าใช้นำหน้าคำที่เป็นราชาศัพท์ ไม่ใช่ว่า **ทรงเป็น ทรงมี** เช่น **เป็น** พระราชโอรส **เป็น** พระราชนัดดา **มี** พระบรมราชโองการ **มี** พระราชเสาวนีย์ ต่อเมื่อใช้นำหน้า คำธรรมดา จึงจะใช้ **ทรงเป็น ทรงมี** เช่น **ทรงเป็น** ทหาร **ทรงเป็น** ครู **ทรงเป็น** นักปราชญ์ **ทรงมี** ทุกข์ **ทรงมี** เครื่องมือสื่อสาร **ทรงมี** แผนที่คู่พระหัตถ์

๑๒. ขอบใจ ขอบพระทัย

ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงขอบใจ ใช้ว่า **ทรงขอบใจ มีพระราชกระแสขอบใจ** หรือ **พระราชทานพระราชกระแสขอบใจ** ถ้าผู้ที่ทรงขอบใจนั้นเป็นพระราชวงศ์ ใช้ว่า **ขอบพระทัย**

๑๓. พระราชอาคันตุกะ อาคันตุกะ

ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นแขกของพระมหากษัตริย์ ก็ใช้ว่า **เป็นพระ-ราชอาคันตุกะ** ของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ถ้าทรงเป็นแขกของประธานาธิบดี ต้องใช้ว่า **ทรงเป็นอาคันตุกะ** ของประธานาธิบดี

ถ้าพระมหากษัตริย์หรือประธานาธิบดีเป็นแขกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใช้ว่า **เป็นพระราชอาคันตุกะ**

๑๔. เสด็จพระราชดำเนิน เสด็จ

คำว่า **เสด็จ** นั้น กริยาแท้ยู่ที่คำที่ตามหลังกมา เช่น **เสด็จขึ้น เสด็จลง เสด็จออก เสด็จเข้า เสด็จผ่านพิภพ เสด็จเกล็ดถวัลยราชสมบัติ เสด็จประพาส เสด็จตรวจพล เสด็จแปรพระราชฐาน** ฯลฯ กริยาหลักที่เป็นเนื้อความอยู่ที่คำหลังทั้งสิ้น จึงสรุปได้ว่า การใช้ **เสด็จ** ในรูปแบบนี้ พอเทียบได้กับใช้คำว่า **ทรง** เติมลงหน้ากริยาต่างๆ นั่นเอง เขมรก็ใช้เช่นนี้เหมือนกัน เช่น **เสฏฺจฺเทา** (เสด็จไป) **เสฏฺจฺยาง** (เสด็จย่าง) **เสฏฺจฺยางมก** (เสด็จย่างมา) อีกอย่างหนึ่ง คำว่า **เสด็จ** ของเขมรหมายถึงกษัตริย์หรือผู้มีไ้ราชฎรสามัญได้ด้วย เช่น **ชาติเสฏฺจ** (ชาติกษัตริย์) ไทยใช้หมายถึงกษัตริย์ และเจ้านายได้เหมือนกัน ดังคำที่พูดว่า **รับเสด็จ ส่งเสด็จ** ที่แต่ก่อนราชการใช้มากไม่ว่าจะส่งหรือรับพระมหากษัตริย์หรือเจ้านาย

คำว่า **เสด็จพระราชดำเนิน** ใช้แก่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช-กุมารี

เนื่องจากคำว่า**เสด็จพระราชดำเนิน** หมายถึง เดินทางที่ใช้พาหนะด้วย ดังนั้นจึงต้องเติมคำอันเป็นใจความสำคัญ ไป มา กลับ แปรพระราชฐานไป ไร่ข้างหลังด้วย เช่น **เสด็จพระราชดำเนิน**โดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังพระบรมมหาราชวัง **เสด็จพระราชดำเนิน**ไปทรงตรวจพลสวนสนาม **เสด็จพระราชดำเนิน**มาทรงยกข้อฟ้า **เสด็จพระราชดำเนิน**กลับกรุงเทพฯ

ส่วนคำว่า **เดิน** ราชาศัพท์ใช้ว่า **ทรงพระดำเนิน** ไม่ใช่ว่า **เสด็จพระดำเนิน** ใช้แก่พระมหากษัตริย์ถึงพระองค์เจ้า หม่อมเจ้าใช้คำว่า **ดำเนิน**

หมายรับสั่งที่ ๑๔๙๓๐

(แบบ ก.)
สำนักพระราชวัง

มิถุนายน ๒๕๕๓

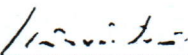
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาสกฐินสมัค
คล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และพระราชกุศล
ทักษิณานุประทาน พระบรมอัฐิสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรี-
นครินทราบรมราชชนนี

รายละเอียดมีแจ้งในหมายกำหนดการฉบับที่ ๑๒/๒๕๕๓ ซึ่งแนบมาพร้อมนี้
รวม ๓๐ ฉบับ

โกวิท/พิมพ์/ /ทาน.

วัน	หน้าที่
	กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
	เพื่อเรียนรัฐมนตรี และแจ้งแก่ข้าราชการในสังกัดทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง
โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

หมายรับสั่งที่ 14830 หน้าที่ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

เรื่อง พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาสกฐินสมัคคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลฯ

ได้รับวันที่ เดือน พ.ศ. ๒๕ เวลา

(ลงชื่อผู้รับหมาย)

หมายรับสั่งที่.....

สำนักพระราชวัง

๒ มิถุนายน ๒๕๕๓

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาสชดสมัยคล้ายวัน
สวรรคตพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และพระราชกุศลทักษิณานุประทาน
พระบรมอัฐิสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

รายละเอียดมีแจ้งในหมายกำหนดการฉบับที่ ๑๒/๒๕๕๓ ซึ่งแนบมาพร้อมนี้

จึงให้ปฏิบัติการตามหมายรับสั่ง ดังนี้ —

หน้าที่ -

สำนักงานเลขานุการกรม

สั่งฝ่ายทะเบียน

เพื่อทราบ และปฏิบัติราชการตามหน้าที่

ฝ่ายพระราชฐานชั้นใน

ก. แจ้งข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในทราบ

ข. จัดพนักงานรักษาราชการฝ่ายใน

ค. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

ให้พนักงาน

ก. จัดพระศรีสำหรับแต่งเครื่องราชูปโภค มอบงานพิธีการ

ข. จัดทำพวงมาลัยสำหรับ -

- ผูกฐานพระพุทธรูปประจำพระชนมวารและผูกเอาพระโกศพระบรมอัฐิ
มอบงานภูษามาลา

- สวมพระแสง มอบงานพระแสงคัน

- แว่นพระมหาเศวตฉัตร มอบงานเครื่องสูงและกลองชนะ

(ส่วนจะใช้ขนาดและจำนวนเท่าใดให้ติดต่อกันโดยตรง)

ค. จัดทำพวงมาลาดอกไม้สด ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๑ พวง ,

ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ๑ พวง และของผู้แทนพระองค์

๑ พวง มอบงานพิธีการ

ให้พนักงานห้องนมัสการ

ก. จัดทำพุ่มราชเทียนพระพุทธรูป ๒ พุ่ม มอบงานพิธีการ

ข. จัดเครื่องนมัสการและเครื่องราชสักการะมอบ -

ฝ่ายสนมพลเรือน

เครื่องพานทอง ๒ ชั้น

๑ เครื่อง

เครื่องลงยาราชาวดี

๑ เครื่อง

เครื่องทองทิศ

๑ เครื่อง ที่วัดสุทัศนเทพวราราม

ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

งานพิธีการ

เครื่องทรงธรรม	๑ เครื่อง	ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
เครื่องทองน้อย	๒ เครื่อง	
เครื่องทองน้อย	๒ เครื่อง	

ที่วัดสุทัศนเทพวราราม

ให้พนักงานพระคลังใน

- ก. จัดเครื่องพระบรมราชอิสริยาภรณ์และพระสุพรรณภรณ์ดาว-หวาน พร้อมด้วยเครื่องพระสำอางค์ มอบงานพิธีการรับไปดำเนินการ เสร็จการแล้วรับคืน
- ข. จ่ายยืมพานทอง ๓ พาน สำหรับวางพวงมาลา มอบงานพิธีการ

กองพระราชพิธี

๑. สักฟ้ายพิธีการ

ให้งานพิธีการ

- ก. รับพวงมาลาดอกไม้สด จากพนักงานฝ่ายใน ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๑ พวง , ของสมเด็จพระนางเจ้า ๑ พระบรมราชินีนาถ ๑ พวง และของผู้แทนพระองค์ ๑ พวง นำไปค้อยทูลเกล้าฯ ถวายทรงวางที่พระบรมราชานุสรณ์ วัดสุทัศนเทพวราราม และให้ติดค้อยรับ พานทอง จำนวน ๓ พาน สำหรับวางพวงมาลา จากพนักงานพระคลังใน ไปปฏิบัติ เสร็จการแล้วส่งคืน และให้ติดค้อยในเรือขากยัง สำหรับวางพวงมาลา กับฝ่ายสนมพลเรือนโดยตรง
- ข. รับเครื่องราชสักการะและเครื่องทรงธรรม จากพนักงานห้องนมัสการ เชิญไปตั้ง
 - เครื่องทรงธรรม ๑ เครื่อง
 - เครื่องทองน้อย ๑ เครื่อง สำหรับสักการะพระบรมอัฐิ
 - เครื่องทองน้อย ๑ เครื่อง สำหรับพระบรมอัฐิทรงธรรม
 - เครื่องทองน้อย ๒ เครื่อง สำหรับไปตั้งที่พระวิหาร ๑ เครื่อง และที่พระบรมรูป ๑ เครื่อง ที่วัดสุทัศนเทพวราราม
- ค. รับพุ่มราวเทียนพระพิฆเนศ ๒ พุ่ม จากพนักงานห้องนมัสการ เชิญไปตั้ง ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
- ง. ทอดเครื่องราชูปโภคและรับพระศรีจากพนักงานฝ่ายในแต่งเครื่องราชูปโภค ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
- จ. จัดราวเทียนกระถางธูปไปตั้งและจัดราวเทียนพระพิฆเนศไปปฏิบัติ ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
- ฉ. จัดพระเต้าทักษิโณทกไปค้อยทูลเกล้าฯ ถวาย ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
- ช. รับเครื่องพระบรมราชอิสริยาภรณ์และพระสุพรรณภรณ์ดาว-หวาน พร้อมด้วยเครื่องพระสำอางค์ จากพนักงานฝ่ายในแล้วนำพระสุพรรณภรณ์ ดาว-หวาน ไปมอบเจ้าหน้าที่กองมหาดเล็ก จัดพระเครื่องต้นบรรจุเสร็จแล้ว รับเชิญไปตั้งสำหรับพระบรมอัฐิที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
- ซ. เบิกธูปเทียนที่จะใช้ในการนี้จากฝ่ายพัสดุไปปฏิบัติ
- ณ. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

ให้งานวรรณคดี

- ก. จัดพิมพ์พระราชนิพนธ์เป็นทางเสด็จ พร้อมทั้งจัดพิมพ์ทางไปปลูกดั่งแต่ง
ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และปลูกดั่งที่แทนไม้พื้นพลที่หน้าพระบรมรูป
ที่วัดสุทัศนเทพวราราม ตามหมายกำหนดการ
- ข. ทอดพระราชนิพนธ์ , ทอดพระเกล้าที่ประทับผู้แทนพระองค์ ตั้งพระเกล้า
ที่ประทับพระบรมวงศานุวงศ์ ตั้งเกล้าข้าราชการ ตั้งเกล้าพนักงานประโคมพัก
ตามหมายกำหนดการ และตั้งเกล้าในประรำที่ฝ่ายข้างปีกกางไว้ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยให้เรียบร้อย
- ค. จัดพิมพ์อาสนสงฆ์ไปอยู่ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
- ง. จัดโต๊ะวงเครื่องไทยธรรมกัณฑ์เทศน์ และเครื่องไทยธรรมถวายพระสงฆ์ไปตั้ง
- จ. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

๒. สังกัณณสมณพละเรียน

- ก. ทอดพระแท่นทรงกราบ , ทอดพระแท่นทรงกราบของผู้แทนพระองค์
(ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย , ที่พระวิหารและที่หน้าพระบรมรูป ๑
ที่วัดสุทัศนเทพวราราม ตามหมายกำหนดการ)
- ข. จัดหาขันธ์สำหรับวางพวงมาลาดอกไม้สดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ของสมเด็จพระนางเจ้า ๑ พระบรมราชินีนาถ และของผู้แทนพระองค์
ไปตั้งแต่งที่หน้าพระบรมรูป ๑ วัดสุทัศนเทพวราราม
- ค. รับเครื่องนมัสการและเครื่องราชสักการะจากพนักงานฝ่ายในเชิญไปตั้ง
- เครื่องพานทอง ๒ ชั้น ๑ เครื่อง } ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
- เครื่องลงยาราชาวดี ๑ เครื่อง }
- เครื่องนมัสการทองทิศ ๑ เครื่อง ที่พระวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม
- ง. จัดโต๊ะหมู่พร้อมด้วยดอกไม้สดสีต่าง ๆ ปักขวดประดับพานไปตั้งแต่ง
และตั้งแต่งโต๊ะวงพระสุพรรณภาชน์ไปตั้ง
- จ. จัดอาสนสงฆ์เกล้าและอาสนสงฆ์หน้าทองสำหรับพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์
และสดับปกรณ์ พร้อมทั้งจัดตั้งธรรมาสถ์ลายกลีบบัวสำหรับพระเทศน์ที่ใน
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
- ฉ. จัดโต๊ะสำหรับวางเครื่องทองน้อย และเครื่องทรงธรรมไปตั้งแต่ง
ตามหมายกำหนดการ
- ช. เบิกรับรูปเขียนที่จะใช้ในการนี้จากฝ่ายพัสดุไปปฏิบัติ
- ซ. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

๓. สังกัณณศุภกริต

- ก. จัดอาสนะ กระโถน ขันน้ำ ไปตั้งถวายพระสงฆ์ และแต่งธรรมมาส
ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ตามหมายกำหนดการ

- ข. รับเงินกัมม์เทศน์ ๓,๐๐๐ บาท เงินถวายพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์และ
สดับปกรณ์ ๒๐ รูป รูปละ ๑,๐๐๐ บาท จากกองคลัง สำนักพระราชวัง
แล้วให้ทำเป็นใบปวารณาแล้วนำไปคอยทูลเกล้าฯ ถวาย
ทรงพระเคน ตามหมายกำหนดการ
- ค. รับเครื่องไทยธรรมกัมม์เทศน์ ๑ เครื่อง พร้อมด้วยบัญชีรายชื่อสิ่งของจากฝ่ายพัสดุ
แล้วนำไปคอยทูลเกล้าฯ ถวายทรงพระเคน
- ง. เบิกผ้าไตรถวายพระเทศน์ ๑ ไตร , ผ้าไตรถวายพระสงฆ์ สวดพระพุทธมนต์
และสดับปกรณ์ ๒๐ ไตร จากฝ่ายพัสดุไปปฏิบัติ
- จ. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

๔. สั่งฝ่ายราชูปโภค

ให้งานภูษามาลา

- ก. จัดพระกลดไปคอยถวายอยู่งานรับเสด็จ ตามหมายกำหนดการ
- ข. เชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวารรัชกาลที่ ๘ , พระบรมราชชนก , สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ออกประดิษฐานบนพระที่นั่งบุษบกมลายู
และเชิญพระ โกศพระบรมอัฐิรัชกาลที่ ๘ , พระบรมราชชนก , สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ออกประดิษฐานบนพระแท่นมหาเศวตฉัตร
ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
เชิญออกและเชิญกลับทางพระทวารเก๋งข้างหอพระสุลาลัยพิมาน
ส่วนจะเชิญออกและเชิญกลับเวลาใดให้ติดต่อกับฝ่ายตำรวจวัง และเจ้าหน้าที่
ที่เกี่ยวข้องโดยตรง
- ค. จัดพระภูษาโยงไปปฏิบัติ ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
- ง. เบิกขี้นพานทองพระมหากฐิน ๒ สำหรับสำหรับตั้งรองพระภูษาโยง
จากเจ้าหน้าที่กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง มาปฏิบัติเสร็จการแล้วนำส่งคืน
โดยให้นำหนังสือไปแสดงเป็นใบสำคัญในการเบิกขี้น
- จ. จัดต้นไม้ทอง-เงินอย่างละ ๒ ต้น ไปตั้งที่ข้างพระแท่นมหาเศวตฉัตรในพระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย
- ฉ. รับพวงมาลัยสำหรับผูกฐานพระพุทธรูปประจำพระชนมวาร , เหวพระ โกศ
พระบรมอัฐิรัชกาลที่ ๘ , พระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชชนก พระบรมอัฐิสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จากพนักงานฝ่ายใน (ส่วนขนาดและจำนวน
ให้ทำการติดต่อกันโดยตรง)
- ช. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

ให้งานพระแสงคัน

จัดพระแสงไปทอดที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย รับพวงมาลัยสวมพระแสง
จากพนักงานฝ่ายใน (ส่วนขนาดและจำนวนให้ทำการติดต่อกันโดยตรง)

ให้งานเครื่องสูงและกลองชนะ

- ก. ตรวจแต่งเครื่องสูงที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยให้เรียบร้อย

- ข. รับพรวงมาลัษแชนพรมหาเสวตฉัตร จากพนักงานฝ่ายใน (ส่วนขนาดและจำนวนให้ทำการดัดค่อกันโดยตรง)
- ค. เบิกรับสังข์ แคร จากกองศิลปกรรม ไปประคองในการนี้ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
- ง. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

กองวัง

สั่งฝ่ายตำรวจวัง

- ก. จัดตำรวจวังรับและนำเสด็จ ผู้แทนพระองค์ ตามหมายกำหนดการ
- ข. เปิดประตูพระบรมมหาราชวังสำหรับการนี้ ส่วนจะเปิดประตูใด เวลาใดให้แจ้งฝ่ายทะเบียนโดยตรง
- ค. ไขกุญแจพระทวารเก้งข้างหอพระสุลาลัยพิมานสำหรับการเชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวาร และพระบรมอัฐิ ส่วนจะเชิญออกและกลับเมื่อใดให้ดัดค่อกับงานภูษามาลาโดยตรง
- ง. ดัดค่อแจ้งทหาร-ตำรวจกองรักษาการณ์พระบรมมหาราชวังทราบ และทหารรักษาการณ์ที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาททราบ
- จ. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

กองศิลปกรรม

จ่ายสังข์ แคร มอบงานเครื่องสูงและกลองชนะ ตามที่ขอเบิก

ฝ่ายช่าง

- ก. สั่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายช่างไปปูไม้กระดานที่วัดสุทัศนเทพวรารามสำหรับเป็นทางเสด็จและปูไม้พื้นฟลอร์ทที่หน้าพระบรมรูปสำหรับการนี้ ตามหมายกำหนดการ
- ข. สั่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายช่างจัดปะรำ ๒ หลังไปกางที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยด้านตะวันตก โดยให้มีไม้พื้นปูให้เรียบร้อย สำหรับผู้มาเฝ้า ๑ หลัง และที่ด้านตะวันออกอีก ๑ หลังสำหรับพระสงฆ์พัก
- ค. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

กองชาวที่

- ๑. จัดการตกแต่งดอกไม้สดที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในการนี้
- ๒. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

ฝ่ายพระบรมมหาราชวัง

- ๑. จัดการตรวจแต่งที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยสำหรับการนี้ให้เรียบร้อย
- ๒. ตรวจแต่งไฟฟ้าที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยและบริเวณพระมณฑลเชียรให้เรียบร้อย
- ๓. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

กองคลัง

- ๑. จ่ายเงินถวายพระเทศน์ ๓,๐๐๐ บาท เงินถวายพระสวดพระพุทธรมนต์ และสดับปกรณ์ ๒๐ รูป รูปละ ๑,๐๐๐ บาท
- ๒. สั่งฝ่ายพัสดุ
 - ก. จ่ายผ้าไตรถวายพระเทศน์ ๑ ไตร ผ้าไตรถวายพระสวดมนต์ และ สดับปกรณ์ ๒๐ ไตร มอบฝ่ายศุภรัต
 - ข. จ่ายเครื่องกัณฐ์เทศน์ ๑ เครื่อง พร้อมด้วยบัญชีรายชื่อสิ่งของสำหรับถวายพระเทศน์ มอบฝ่ายศุภรัต

- ก. ถ่ายเขียนขนาดเล่มละ ๕๐ แกรม คู่มือหนังสือเทศน์ ๒ เล่ม เล่มละ ๖๐ แกรม
จกกล ๔ เล่ม เล่มละ ๓๐ แกรม เครื่องห้า ๒ เล่ม เครื่องทรงธรรม ๒ เล่ม
ชนวน ๔ เล่ม เล่มละ ๒๒.๕ แกรม เครื่องทองน้อย ๕ เล่ม ดิฉรเวทเขียนพระพิงธรรม
๔ เล่ม รูปไม้ระกำ ๔ คอก มอขงานพิธีการ
- ง. ถ่ายเขียนขนาดเล่มละ ๑๒๐ แกรม ฐานเขียนพระแท่นมหาเศวตฉัตร ๘ เล่ม
เล่มละ ๕๐ แกรม เครื่องยาและเครื่องพานทอง ๒ ชั้น ๑๕ เล่ม แต่งม้าหมู่และชุกชี
๒๒ เล่ม เล่มละ ๖๐ แกรม เครื่องทองทิศ ๑๐ เล่ม รูปไม้ระกำ ๑๐ คอก เขียนขนาด
เล่มละ ๓๐ แกรม ชนวน ๔ เล่ม มอขฝ่ายสนมพลเรือน

กองมหาดเล็ก

๑. จัดมหาดเล็กหลวงรับและตามเสด็จ ตามหมายกำหนดการ
๒. จัดพระสุธารสไปทอดถวาย ตามหมายกำหนดการ
๓. จัดน้ำร้อน น้ำเย็น ถวายพระสงฆ์ และเลี้ยงทั่วไป
๔. จัดเครื่องเสวยคาว-หวาน บรรจุพระสุพรรณภาชน์ มอขงานพิธีการ
(รับพระสุพรรณภาชน์คาว-หวาน จากงานพิธีการ)
๕. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

กองธุรการที่ประทับ

ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

กองงานส่วนพระองค์

ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

กองแพทย์หลวง

เพื่อทราบและปฏิบัติราชการตามหน้าที่

กองพระราชพาหนะ

๑. จัดรถยนต์พระที่นั่งและรถยนต์ตามเสด็จ ตามหมายกำหนดการ
๒. ปฏิบัติราชการตามหน้าที่

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับสั่ง
โดยหน้าที่ราชการ.

/s/ ๑๑๑๑/๒๕๖๓

ผู้รับรับสั่ง

ที่ ๑๒/๒๕๕๓

หมายกำหนดการ

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาสกษัตริย์วสันต
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร

และ

พระราชกุศลทักษิณานุปทานพระบรมอัฐิ

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

มโณยณ พุทธศักราช ๒๕๕๓

.....

เลขาธิการพระราชวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาสกษัตริย์วสันตพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช และพระราชกุศลทักษิณานุปทานพระบรมอัฐิสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีรายการดังนี้ -

วันพุธที่ ๕ มิถุนายน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์

เวลา ๑๖ นาฬิกา เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังวัดสุทัศนเทพวราราม เสด็จพระราชดำเนินเข้าพระวิหาร ทรงจุดธูปเทียนถวายนมัสการพระศรีศากยมุนี และทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะพระบรมราชสรีรางคารพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จพระราชดำเนินออกจากพระวิหารไปทรงวางพวงมาลา และทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะ พระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร แล้วเสด็จพระราชดำเนินจากวัดสุทัศนเทพวรารามไปยังพระบรมมหาราชวัง เทียบรถยนต์พระที่นั่งที่พระทวารเทเวศร์รักษา เสด็จพระราชดำเนินเข้าพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปประจำพระชนมวารของพระบรมอัฐิแล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระบรมอัฐิสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และ

พระบรมอัฐิสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระสงฆ์ ๒๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบ
ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนา กัณฑ์ ๑ จบแล้ว
ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมกัณฑ์เทศน์และทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ที่สวดพระพุทธมนต์
และถวายพระธรรมเทศนา สดับปกรณ์พระบรมอัฐิ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก
ออกจากพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่พระทวารเทเวศร์รักษา
เสด็จพระราชดำเนินกลับ

การแต่งกาย แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ.

วันที่ ๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๓

กำหนดการ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางศิลาฤกษ์ “อาคารสถาบันโรคไตภูมิราชนครินทร์”
ณ มณฑลพิธีโรงเรียนเสนาณรงค์ (เดิม) ถนนพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร

วันพุธที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๓

.....

เวลา ๑๑.๑๐ น. - สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง
จากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ไปยังมณฑลพิธีโรงเรียนเสนาณรงค์ (เดิม)
ถนนพญาไท เขตราชเทวี

เวลา ๑๑.๓๓ น. - รถยนต์พระที่นั่งถึงมณฑลพิธีโรงเรียนเสนาณรงค์ (เดิม) ถนนพญาไท เขตราชเทวี
(วงดุริยางค์บรรเลงเพลงมหาชัย)

- พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษ
พลเอก อุนพงษ์ เฝ้าจินดา ผู้บัญชาการทหารบก
พลโท วิทยา ช่อวิเชียร เจ้ากรมแพทย์ทหารบก
นายเจริญ สิริวัฒนภักดี คุณหญิงวรรณฯ สิริวัฒนภักดี และคณะกรรมการฯ เฝ้าฯ รับเสด็จ
และทูลเกล้าฯ ถวายพวงมาลัย
- เสด็จเข้าสู่พลับพลาพิธี
- ประทับพระราชอาสน์
- คุณหญิงวรรณฯ สิริวัฒนภักดี เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายของที่ระลึก
- พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ กราบบังคมทูลรายงาน
ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างอาคารสถาบันโรคไตภูมิราชนครินทร์
- เสด็จฯ ไปยังมณฑลพิธีวางศิลาฤกษ์
- ทรงพระสุหร่าย ทรงเจิมแผ่นอิฐทอง นาก เงิน และแผ่นศิลาฤกษ์ แล้วทรงวางแผ่นอิฐทอง
นาก เงิน และแผ่นศิลาฤกษ์ ลงในหลุม
(ชาวพนักงานลั่นฆ้องชัย ประโคมสังข์ แตร ดุริยางค์)
- ทอดพระเนตรนิทรรศการ และรูปแบบจำลองอาคารสถาบันโรคไตภูมิราชนครินทร์
- เสด็จออกจากพลับพลาพิธี
- ประทับรถยนต์พระที่นั่งไปยังพระราชวังพญาไท
(วงดุริยางค์บรรเลงเพลงมหาชัย)

- ๒ -

- รณนตพรที่นึ่งถึงพรราชวังพญาไท
- เสวยพรกระยาหารกลางวัน (เป็นการสวณพรองค์)
- เสด็จพรราชดำเนินกลับ

การแต่งกาย แต่งเครื่องแบบปกติขาว

.....

๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๓.

บทที่ ๕

การใช้ราชาศัพท์ในการเขียนหนังสือ

การกราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล กราบทูล ทูล และรายงานด้วยวาจา^(๑)

การใช้ราชาศัพท์ในการเขียนหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล
กราบทูล ทูล

คำขึ้นต้น คำสรรพนาม คำลงท้าย

๑. พระมหากษัตริย์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

คำขึ้นต้น

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อเจ้าของหนังสือและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอพระราชทาน
กราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท.....^(๒)

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท แทน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ข้าพระพุทธเจ้า แทน ผู้กราบบังคมทูลพระกรุณา

คำลงท้าย

(๑) ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ^(๓)

ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)
(พิมพ์ชื่อเต็ม)
ตำแหน่ง

(๑) คู่มือที่ ๑ ประกอบ

(๒) เป็นตัวอย่างการขึ้นต้นเนื้อความ

(๓) หรือ ควรมิควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

หรือ (๒) ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)

ขอเดชะ

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง

คำจำหน่ายของ

ขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ

๒. สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

คำขึ้นต้น

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อเจ้าของหนังสือและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอพระราชทาน

กราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท.....

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

แทน

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

ข้าพระพุทธเจ้า

แทน

ผู้กราบบังคมทูล

คำลงท้าย

(๑) ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ^(๑)

ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง

หรือ (๒) ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)

ขอเดชะ

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง

คำจำหน่ายของ

ขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ขอเดชะ

(๑) หรือ ควรมิควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ

๓. พระบรมวงศ์ และ พระอนุวงศ์

๓.๑ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎ-
ราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

คำขึ้นต้น

ขอพระราชทานกราบบังคมทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าละอองพระบาท

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองพระบาท	แทน	พระบรมวงศ์
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบบังคมทูล

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม^(๑)
ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)
(พิมพ์ชื่อเต็ม)
ตำแหน่ง

คำจำหน่ายของ

ขอพระราชทานกราบบังคมทูล (ระบุพระนาม)

๓.๒ พระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า

ในรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่

๑. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
๒. สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

คำขึ้นต้น

ขอพระราชทานกราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท	แทน	สมเด็จพระเจ้าฟ้า
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบทูล

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)
(พิมพ์ชื่อเต็ม)
ตำแหน่ง

^(๑) หรือ ควรมิควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

คำจำหน้าของ

ขอพระราชทานกราบทูล (ระบุพระนาม)

๓.๓ พระบรมวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า หมายถึง พระองค์เจ้าที่เป็นพระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ (ซึ่งในรัชกาลปัจจุบันไม่มี)

คำขึ้นต้น

ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท

แทน พระบรมวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า

ข้าพระพุทธเจ้า

แทน ผู้กราบทูล

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง

คำจำหน้าของ

ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม)

๓.๔ พระอนุวงศ์ชั้นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม) และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่ทรงกรม)

ในรัชกาลปัจจุบันได้แก่

๑. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
๒. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ
๓. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
๔. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์
๕. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ
๖. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์
๗. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ

คำขึ้นต้น

กราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	พระองค์เจ้า
เกล้ากระหม่อม	แทน	ผู้กราบทูล (ชาย)
เกล้ากระหม่อมฉัน	แทน	ผู้กราบทูล (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
เกล้ากระหม่อม หรือ เกล้ากระหม่อมฉัน (ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง

คำจำหน้าของ

กราบทูล (ระบุพระนาม)

๓.๕ พระอนุวงศ์ชั้นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม)

คำขึ้นต้น

ทูล (ระบุพระนาม)

คำสรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	พระองค์เจ้า
กระหม่อม	แทน	ผู้ทูล (ชาย)
หม่อมฉัน	แทน	ผู้ทูล (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
กระหม่อม หรือ หม่อมฉัน (ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง

คำจำหน้าของ

ทูล (ระบุพระนาม)

๓.๖ พระอนุวงศ์ชั้นหม่อมเจ้า เช่น

๑. หม่อมเจ้ากรรณิกา จิตรพงศ์
๒. หม่อมเจ้าบุษยานุ สวัสดิวัตน์
๓. หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล
๔. หม่อมเจ้าภิศเดช รัชนี้

คำขึ้นต้น

ทูล (ระบุพระนาม)

คำสรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	หม่อมเจ้า
กระหม่อม	แทน	ผู้ทูล (ชาย)
หม่อมฉัน	แทน	ผู้ทูล (หญิง)

คำลงท้าย

แล้วแต่จะโปรด

กระหม่อม หรือ หม่อมฉัน (ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง

คำจำหน้าของ

ทูล (ระบุพระนาม)

๔. พระภิกษุ

๔.๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

คำขึ้นต้น

ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท	แทน	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบทูล

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง

คำจำหน่ายของ

ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม)

๔.๒ สมเด็จพระสังฆราช

ปัจจุบันได้แก่ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

คำขึ้นต้น

กราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ฝ่าพระบาท

แทน

สมเด็จพระสังฆราช

เกล้ากระหม่อม

แทน

ผู้กราบทูล (ชาย)

เกล้ากระหม่อมฉัน

แทน

ผู้กราบทูล (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

เกล้ากระหม่อม หรือ เกล้ากระหม่อมฉัน (ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง

คำจำหน่ายของ

กราบทูล (ระบุพระนาม)

- หมายเหตุ** (๑) การเขียนหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล กราบทูลพระมหา-
กษัตริย์จนถึงพระอนุวงศ์ชั้นพระองค์เจ้านั้นไม่สมควรเขียนไปกราบบังคมทูลพระ-
กรุณา กราบบังคมทูล กราบทูล โดยตรง ให้เขียนถึงราชเลขาธิการ หรือราช-
เลขานุการในพระองค์ หรือเลขานุการของพระบรมวงศ์หรือพระอนุวงศ์พระองค์
นั้น เพื่อขอให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล กราบทูล
(๒) ในพระราชพิธีบวงสรวงต่างๆ ผู้ได้รับพระบรมราชโองการให้อ่านประกาศบวง-
สรวง จะขึ้นต้นคำประกาศบวงสรวงว่า “สรวมชีพ”

คำประกาศในพระราชพิธีบวงสรวง^(๑)

พระสยามเทวาธิราช

สรวมชีพข้าพระพุทธเจ้าผู้รับพระบรมราชโองการ ขอพระราชทานกล่าวประกาศ แก่บรรดาผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ มณฑลพระราชพิธี และประชาราษฎร์ผู้สมัครภักดีในชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ให้ทราบทั่วหน้า

มีพระราชดำริปรารภในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ว่าสยามรัฐราชอาณาจักรนี้ต้องประสบเหตุการณ์อันแรงร้าย เกือบจะเป็นอันตรายถึงเสียอิสรภาพหลายครั้งหลายหน แต่กลับคลี่คลายให้รอดพ้นมาได้เห็นเป็นอัศจรรย์ เชื่อว่าจะต้องมีมหิทธิเทพคอยคุ้มครองป้องกันอยู่เบื้องเบื้อง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐ์หล่อรูปเทพยดา อันทรงขนานนามว่าพระสยามเทวาธิราช ขึ้นไว้สำหรับทรงสักการะ ด้วยทรงพระราชศรัทธาปสาทะในเทวามิหาร และโปรดให้ถวายเครื่องสังเวยเป็นประจำมาจนตลอดรัชกาลมิได้ขาด

สมเด็จพระมหากษัตริย์ธิราชในรัชกาลต่อๆ มา ก็ทรงปฏิบัติบูชาและสังเวยบวงสรวงเป็นราชประเพณี เพื่อความพิพัฒน์สวัสดิ์ของบ้านเมืองและประชาชน เป็นเหตุบันดาลให้รอดพ้นอันตรายนานามาทุกยุคทุกสมัย ไม่มีอันต้องประสบพิบัติภัยเหมือนประเทศใกล้เคียงทั้งปวง

บัดนี้พระมหากษัตริย์ไทยมีอายุจำเริญยาวยืนมาครบสองศตวรรษ ประชาชาติไทยพร้อมกันจัดงานเฉลิมสมโภชขึ้นทั่วราชอาณาจักร เพื่อสำแดงความสวามิภักดิ์ในประเทศชาติ ในสมเด็จพระมหากษัตริย์ธิราชและบุพการี โดยกตัญญูกตเวทีและความปราโมทย์เต็มดวงใจ

สมัยมงคลอุดมไชยเช่นนี้ เป็นวาระอันควรที่จะประกอบการบูชาบวงสรวง แต่เทวาทิเทพทั้งปวงซึ่งรักษาแผ่นดินไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธี เป็นส่วนเทวาทิพล ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท โปรดให้เชิญรูปพระสยามเทวาธิราช ออกประดิษฐาน ณ มุขเด็จพระที่นั่งในบุษบกพิมาณ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงสักการและถวายเครื่องสังเวยบวงสรวง ท่ามกลางสนับนิตแห่งพระราชวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาททุกกระทรวงซึ่งเฝ้าอยู่โดยอนุกรม แล้วมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่เทพดา อัญเชิญสยาม-วิจิตรเทวามาประสาธพรไชย

ขอเทพไทจงรับสรรพพลีบูชา ซึ่งทรงพระราชศรัทธาจำนงถวาย ขอเทพยเจ้าทั้งหลาย มีกมลอุปถัมภ์เมตตา ช่วยกันคุ้มครองรักษาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ให้ทรงพระเจริญใน

(๑) นายภาวส บุนนาค รองราชเลขาธิการ ประพันธ์

สิริราชสมบัติ ชั่วกาลด้วยพระราชศักดิ์ดาภิเษกศ ปรากฏแผ่ไปในประเทศนานา ปราศจากสรรพ-
ภัยพยาธิทุกซ์ เสดยไอศวรรยสุขขทัยชนมสวัสดิ์ จารุญจารัสด้วยพระมหากุณาคณอดุลยฤทธิ์
พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมราชโอรสธิดาทุกพระองค์

ขออานุภาพแห่งเทพยดาผู้ทรงมหศวรรศักดิ์ ซึ่งอภิรักษ์พระมหานครราชธานี มีพระสยาม-
เทวาริราชเป็นต้น จงยังหมู่เสนาพลนิกายให้สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มั่นคงในความสวามิภักดิ์
เป็นกำลังพิทักษ์รักษาแผ่นดินให้ราบคาบ มีสุรภาพกล้าหาญในการสู้ศึกศัตรู เชิดชูความเป็นเอกราชย์
ให้ยืนยง ยังหมู่พระราชวงศ์เสวกามาตย์ราชบริพาร ให้พร้อมพรักสมครสมานโดยสมานฉันท์ ช่วย
กันปฏิบัติพระราชกิจ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตกตัญญู เป็นกำลังคำชูพระราชอาณาจักรให้เจริญมั่น
ยังสรรพอุปถัมภ์อย่าให้บังเกิดมีแก่ประชาชน ยังฝนให้สมบูรณ์ตามฤดูกาล เกื้อกูลแก่สรรพธัญญาหาร
พืชผลพุกษาลดาชาติ ยังเหล่าสัตว์จุตบุททวิบาทให้ปราศจากโรคันตราย บังเกิดสืบพืชพรรณเจริญ
แพร่หลายเป็นอุปการแก่มนุษย์นิกร ยังพระมหานครให้บริบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ อันไหลหลั่งลงมาบริ
ษิตแต่ทั่วทิศานุทิศ ขอทวยเทพจงประสิทธิ์ศุภมณูผลทุกประการ โดยนัยที่จงจิตอธิษฐานแต่ต้น
เทอม

คำอธิบาย

๑. คำกราบบังคมทูลที่ขึ้นต้นหรือลงท้ายว่า **ขอเดชะ** แต่ก่อนใช้แก่พระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว ต่อมาเมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๙ ได้มีประกาศพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ใช้คำกราบบังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เสมอด้วยคำกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ เว้นแต่คำว่า **บรม** และ **พระกรุณา** ไม่ต้องใช้ ดังนั้น คำกราบบังคมทูล**สมเด็จพระบรมราชินีนาถ** จึงเปลี่ยนไปตามพระบรมราชโองการดังกล่าว ส่วนคำกราบบังคมทูล**สมเด็จพระบรมราชินี**ยังคงถือตามคำกราบบังคมทูลสมเด็จพระอัครมเหสีที่มีมาแต่โบราณ

พระมหากษัตริย์เมื่อทรงรับราชสมบัติแล้ว แต่ยังไม่ได้ทรงรับบรมราชาภิเษก ออกพระนามแต่เพียง **สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** คำกราบบังคมทูลทั้งที่ขึ้นต้นหรือลงท้าย ยังไม่ต้อง **ขอเดชะ** และคำสั่งยังไม่ใช้ **พระบรมราชโองการ** คงใช้**พระราชโองการ** ดังตัวอย่างหนังสือเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก เมื่อก่อนบรมราชาภิเษก

๒. คำว่า **กราบบังคมทูลพระกรุณา** แปลว่า **กราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์** ฉะนั้นจะนำไปใช้กับเจ้านายพระองค์อื่นไม่ได้

๓. คำว่า **ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท** และ**ทราบฝ่าละอองพระบาท** แปลว่า **รู้** พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประกาศไว้เมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๑ ว่า ไม่มี **ทรง** นำหน้า มี **ทรง** นำหน้าเฉพาะคำว่า **ทรงทราบ** เท่านั้น เพราะ **ทราบ** เป็นคำสามัญ มิใช่ราชาศัพท์ เมื่อจะใช้เป็นกริยาในราชาศัพท์ จึงต้องมีคำว่า **ทรง** นำหน้า

๔. ตำแหน่งสมเด็จพระอัครมเหสีและพระมเหสีรองนั้น ตามหลักในกฎหมายเทียบบาลว่า ด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ให้คำนียามศัพท์ไว้ว่า “สมเด็จพระอัครมเหสี” คือ พระชายาหลวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีพระบรมราชโองการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชินี ส่วน “พระมเหสีรอง” คือ พระชายาของพระมหากษัตริย์ที่ดำรงพระเกียรติรองจากสมเด็จพระบรมราชินี

๕. พระบรมวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า หมายความว่า พระองค์เจ้าพระองค์นั้นเป็นพระราชโอรสธิดาในพระมหากษัตริย์ไม่ว่ารัชกาลใด

๖. พระอนุวงศ์ หมายถึงพระราชวงศ์ที่เป็นพระราชนัดดา พระราชปนัดดาในพระมหากษัตริย์ไม่ว่ารัชกาลใด

๗. คำว่า **ทรงกรม** หมายความว่า พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไปทรงได้รับการสถาปนาเป็น กรมหมื่น กรมขุน กรมหลวง กรมพระ และกรมพระยา

๘. การใช้ราชาศัพท์กับ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า และสมเด็จพระสังฆราชเจ้า นั้น ใช้เสมอการใช้ราชาศัพท์กับพระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าที่เป็นพระราชโอรสในพระมหากษัตริย์ ส่วนสมเด็จพระสังฆราชนั้น ใช้ราชาศัพท์เสมอพระราชวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าที่เป็นพระชนนดดาในพระมหากษัตริย์

การกราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล กราบทูล ทูล ด้วยวาจา

คำขึ้นต้น คำสรรพนาม คำลงท้าย

๑. พระมหากษัตริย์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

คำขึ้นต้น

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท	แทน	พระมหากษัตริย์
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบบังคมทูลพระกรุณา

คำลงท้าย

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

๒. สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

คำขึ้นต้น

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท	แทน	สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบบังคมทูล

คำลงท้าย

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

๓. พระบรมวงศ์ และ พระอนุวงศ์

๓.๑ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎ-
ราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

คำขึ้นต้น

ขอพระราชทานกราบบังคมทูล ทราบฝ่าละอองพระบาท

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าละอองพระบาท	แทน	พระบรมวงศ์
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบบังคมทูล

คำลงท้าย

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม หรือ
ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

๓.๒ พระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า

ในรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่

๑. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
๒. สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

คำขึ้นต้น

ขอพระราชทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท	แทน	สมเด็จพระเจ้าฟ้า
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบทูล

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

๓.๓ พระบรมวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า หมายถึง พระองค์เจ้าที่เป็นพระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ (ซึ่งในรัชกาลปัจจุบันไม่มี)

คำขึ้นต้น

ขอประทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท	แทน	พระบรมวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบทูล

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

๓.๔ พระอนุวงศ์ชั้นพระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม) และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่ทรงกรม)

ในรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่

๑. พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรม-
โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
๒. พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ
๓. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
๔. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์
๕. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทีปังกรรัศมีโชติ
๖. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์
๗. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ

คำขึ้นต้น

กราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	พระองค์เจ้า
เกล้ากระหม่อม	แทน	ผู้กราบทูล (ชาย)
เกล้ากระหม่อมฉัน	แทน	ผู้กราบทูล (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

๓.๕ พระอนุวงศ์ชั้นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม)

คำขึ้นต้น

ทูล ทราบฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	พระองค์เจ้า
กระหม่อม	แทน	ผู้ทูล (ชาย)
หม่อมฉัน	แทน	ผู้ทูล (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

๓.๖ พระอนุวงศ์ชั้นหม่อมเจ้า เช่น

๑. หม่อมเจ้ากรรณิกา จิตรพงศ์
๒. หม่อมเจ้าบุษยานุ สวัสดิวัตน์
๓. หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล
๔. หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี

คำขึ้นต้น

ทูล ฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	หม่อมเจ้า
กระหม่อม	แทน	ผู้ทูล (ชาย)
หม่อมฉัน	แทน	ผู้ทูล (หญิง)

คำลงท้าย

แล้วแต่จะโปรด

หมายเหตุ ข้อ ๑-๓ ในการเริ่มกราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล กราบทูล ทูล ต่อจากคำว่า ข้าพระพุทธเจ้าเกล้ากระหม่อมเกล้ากระหม่อมฉัน กระหม่อม หม่อมฉัน ให้ออกนามและตำแหน่งของผู้พูดด้วย เช่น ข้าพระพุทธเจ้า นาย.....นายกรัฐมนตรี

๔. พระภิกษุ

๔.๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

คำขึ้นต้น

ขอประทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ใต้ฝ่าพระบาท	แทน	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
ข้าพระพุทธเจ้า	แทน	ผู้กราบทูล

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

๔.๒ สมเด็จพระสังฆราช

ปัจจุบันได้แก่ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

คำขึ้นต้น

กราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

คำสรรพนาม

ฝ่าพระบาท	แทน	สมเด็จพระสังฆราช
เกล้ากระหม่อม	แทน	ผู้กราบทูล (ชาย)
เกล้ากระหม่อมฉัน	แทน	ผู้กราบทูล (หญิง)

คำลงท้าย

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

คำอธิบาย

การกราบบังคมทูลตามธรรมเนียม เช่น

มีกระแสพระราชดำรัสถามว่า ชื่ออะไร

ให้กราบบังคมทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าชื่อ.....พระพุทธเจ้าข้า

คำกราบบังคมทูลถึงความสวัสดีกสบายหรือรอดพ้นอันตรายของตน ใช้คำขึ้นต้นว่า

เดชพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม... แล้วจึงกราบบังคมทูลต่อไป

คำกราบบังคมทูลถึงการที่ได้ทำผิดพลาด หรือไม่สมควร ใช้คำขึ้นต้นว่า

พระราชอาญาไม่พินเกล้าพินกระหม่อม

คำกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระมหากรุณา ใช้คำนำว่า

ขอพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม

คำกราบบังคมทูลเป็นกลาง ๆ เพื่อจะได้ทรงเลือก ให้ลงท้ายว่า

การจะควรมิควรประการใดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
หรือ **การจะควรมิควรประการใดสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม**

คำกราบบังคมทูลความเห็นของตน ใช้ว่า

เห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า

คำกราบบังคมทูลถึงสิ่งที่ทราบมา ใช้ว่า

ทราบเกล้าทราบกระหม่อมว่า

คำกราบบังคมทูลถึงการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดถวาย ใช้ว่า

สนองพระมหากรุณาธิคุณ หรือ สอนองพระเดชพระคุณ

การแสดงถวายทอดพระเนตร ใช้ว่า

แสดงเฉพาะพระพักตร์ หรือ แสดงหน้าที่นั่ง

๑. การใช้คำขึ้นต้น คำสรรพนาม คำลงท้าย ในหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล ทูล และการจำหน่ายของ

ผู้รับหนังสือ	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม	คำลงท้าย	คำที่ใช้ในการจำหน่ายของ
๑. พระมหากษัตริย์	ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อ เจ้าของหนังสือและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอพระราชทานกราบ บังคมทูลพระกรุณาทราบ ฝ่าละอองธุลีพระบาท	ได้ฝ่าละอองธุลี พระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะทรง พระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม ขอเดชะ [ข้าพระพุทธเจ้า (ลงลายมือ ชื่อ) หรือ จะนำ คำว่า ขอเดชะมาไว้ท้ายชื่อเจ้าของ หนังสือก็ได้]	ขอพระราชทานทูลเกล้า ทูลกระหม่อม ถวาย ขอเดชะ
๒. สมเด็จพระบรมราชินีนาถ	ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อ เจ้าของหนังสือและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอพระราชทานกราบ บังคมทูลทราบฝ่าละอองธุลี พระบาท	ได้ฝ่าละอองธุลี พระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะทรง พระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม ขอเดชะ [ข้าพระพุทธเจ้า (ลงลายมือ ชื่อ) หรือ จะนำ คำว่า ขอเดชะมาไว้ท้ายชื่อ หรือเจ้าของหนังสือก็ได้]	ขอพระราชทานทูลเกล้า ทูลกระหม่อม ถวาย ขอเดชะ

ผู้รับหนังสือ	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม	คำลงท้าย	คำที่ใช้ในการจำหน่ายของ
๓. พระบรมวงศ์ และ พระอนุวงศ์ ๓.๑ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระราชปิตุลา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	ขอพระราชทานกราบบังคมทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าละออง พระบาท ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อเจ้าของ หนังสือและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอพระราชทานกราบบังคมทูล	ใต้ฝ่าละอองพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะทรง พระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า (ลงลายมือชื่อ)	ขอพระราชทานกราบบังคมทูล (ระบุพระนาม)
๓.๒ พระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จ เจ้าฟ้า	ขอพระราชทานกราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อเจ้าของ หนังสือและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอพระราชทานกราบทูล	ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด เกล้าโปรดกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)	ขอพระราชทานกราบทูล (ระบุพระนาม)
๓.๓ พระบรมวงศ์ชั้นพระองค์ เจ้า (พระราชโอรสธิดา ของพระมหากษัตริย์)	ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อเจ้าของ หนังสือและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอประทานกราบทูล	ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด เกล้าโปรดกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)	ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม)

ผู้รับหนังสือ	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม	คำลงท้าย	คำที่ใช้ในการจำหน่ายของ
๓.๔ พระอนุวงศ์ชั้นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม) และ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่ทรงกรม)	กราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบบฝ่าพระบาท เกล้ากระหม่อม (ชาย) หรือ เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง) [ออกชื่อ] เจ้าของหนังสือ และ ตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอกราบทูล	ฝ่าพระบาท เกล้ากระหม่อม (ชาย) เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง)	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด เกล้ากระหม่อม (ชาย) (ลงชื่อ) หรือ เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง) (ลงชื่อ)	กราบทูล (ระบุพระนาม)
๓.๕ พระอนุวงศ์ชั้นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่ไม่มีได้ทรงกรม)	ทูล(ระบุพระนาม) ทราบฝ่า พระบาท กระหม่อม (ชาย) หรือ หม่อมฉัน (หญิง) [ออกชื่อ] เจ้าของหนังสือ และตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอทูล	ฝ่าพระบาท กระหม่อม (ชาย) หม่อมฉัน (หญิง)	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด กระหม่อม (ชาย) (ลงชื่อ) หรือ หม่อมฉัน (หญิง) (ลงชื่อ)	ทูล (ระบุพระนาม)
๓.๖ พระอนุวงศ์ชั้นหม่อมเจ้า	ทูล (ระบุพระนาม) กระหม่อม (ชาย) หรือ หม่อมฉัน (หญิง) [ออกชื่อ เจ้าของหนังสือและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอทูล	ฝ่าพระบาท กระหม่อม (ชาย) หม่อมฉัน (หญิง)	แล้วแต่จะโปรด กระหม่อม (ชาย) (ลงชื่อ) หรือ หม่อมฉัน (หญิง) (ลงชื่อ)	ทูล (ระบุพระนาม)

ผู้รับหนังสือ	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม	คำลงท้าย	คำที่ใช้ในการจำหน่ายของ
๔. พระภิกษุ ๔.๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม) ทราบบ้างพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อ เจ้าของหนังสือและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอประทานกราบทูล	ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด เกล้าโปรดกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อ)	ขอประทานกราบทูล (ระบุพระนาม)
๔.๒ สมเด็จพระสังฆราช	กราบทูล (ออกพระนาม) ทราบบ้างพระบาท เกล้ากระหม่อม (ชาย) หรือ เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง) [ออกชื่อ เจ้าของหนังสือ และ ตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอกราบทูล	ฝ่าพระบาท เกล้ากระหม่อม (ชาย) เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง)	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด เกล้ากระหม่อม (ชาย) (ลงชื่อ) หรือ เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง) (ลงชื่อ)	กราบทูล (ระบุพระนาม)

๒. การใช้คำขึ้นต้น คำสรรพนาม และคำลงท้าย ในการกราบบังคมทูลพระกรุณา กราบบังคมทูล กราบทูล ทูล ด้วยวาจา

ผู้ฟัง	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม	คำลงท้าย
๑. พระมหากษัตริย์	ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อ] ผู้กราบบังคมทูลพระกรุณาและ ตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอพระราชทาน กราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบบ้างฝ่าละอองธุลีพระบาท	ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ
๒. สมเด็จพระบรมราชาธิราช	ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อผู้กราบ บังคมทูลและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอพระราชทานกราบบังคมทูล ทราบบ้างฝ่าละอองธุลีพระบาท	ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ผู้ฟัง	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม	คำลงท้าย
๓. พระบรมวงศ์ และ พระอนุวงศ์ ๓.๑ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	ขอพระราชทานกราบบังคมทูล ทราบฝ่าละอองพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อผู้กราบบังคมทูลและ ตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอพระราชทานกราบบังคมทูล	ใต้ฝ่าละอองพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม หรือ ควรมิควรร แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม ^(๑)
๓.๒ พระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้า	ขอพระราชทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อผู้กราบทูลและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอพระราชทานกราบทูล	ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรรแล้วแต่จะโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม ^(๒)
๓.๓ พระบรมวงศ์ชั้นพระองค์เจ้า (พระราชโอรส ธิดาของพระมหากษัตริย์)	ขอประทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อผู้ขอ ประทานกราบทูลและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอประทานกราบทูล	ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรรแล้วแต่จะโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม ^(๓)

^(๑) หรือใช้ “ควรมิควรรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

^{(๒)-(๓)} หรือใช้ “ควรมิควรรสุดแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ผู้ฟัง	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม	คำลงท้าย
๓.๔ พระอนุวงศ์ชั้นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม) และ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่ทรงกรม)	กราบทูล ทราบฝ่าพระบาท เกล้ากระหม่อม (ชาย) หรือ เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง) [ออกชื่อผู้กราบทูล และตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอกราบทูล	ฝ่าพระบาท เกล้ากระหม่อม (ชาย) หรือ เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง)	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
๓.๕ พระอนุวงศ์ชั้นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (ที่มีได้ทรงกรม)	ทูลฝ่าพระบาท กระหม่อม (ชาย) หรือ หม่อมฉัน (หญิง) [ออกชื่อผู้ทูล และตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอทูล	ฝ่าพระบาท กระหม่อม (ชาย) หรือ หม่อมฉัน (หญิง)	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
๓.๖ พระอนุวงศ์ชั้นหม่อมเจ้า	ทูลฝ่าพระบาท กระหม่อม (ชาย) หรือ หม่อมฉัน (หญิง) [ออกชื่อผู้ทูล และตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอทูล	ฝ่าพระบาท กระหม่อม (ชาย) หรือ หม่อมฉัน (หญิง)	แล้วแต่จะโปรด
๔. พระภิกษุ ๔.๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	ขอประทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า [ออกชื่อผู้ขอ ประทานกราบทูลและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอประทานกราบทูล	ใต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า โปรดกระหม่อม

ผู้ฟัง	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม	คำลงท้าย
๔.๒ สมเด็จพระสังฆราช	กราบพูล ทราบฝ่าพระบาท เกล้ากระหม่อม (ชาย) หรือ เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง) [ออกชื่อผู้กราบพูลและตำแหน่ง (ถ้ามี)] ขอกราบพูล	ฝ่าพระบาท เกล้ากระหม่อม (ชาย) หรือ เกล้ากระหม่อมฉัน (หญิง)	คารมจิครแล้วแต่จะโปรด

ภาคผนวก

ภาคผนวกที่ ๑ คำสุภาพ

คำสุภาพ หมายถึงคำที่ไม่หยาบกระด้างน่ารังเกียจ สมควรจะใช้กราบบังคมทูลพระกรุณา หรือใช้เป็นภาษาราชการ เป็นภาษาแบบแผน ใช้แก่พระสงฆ์ ชุนนาง และบุคคลทั่วไป

๑. คำที่ใช้แก่พระสงฆ์

พระสงฆ์มีหลายชั้น และมีสาumanยนามบอกสมณศักดิ์นำนามต่างกันตามชั้น ดังนี้

๑.๑ คำสาumanยนามบอกสมณศักดิ์ ใช้หน้านาราชทินนาม มีดังนี้

๑.๑.๑ สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระสังฆราชที่มีใช้เจ้านาย ใช้ว่า “สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก” ^(๑) และลงนามเดิม และนามฉายา เช่น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (จวน อกฺขจาญ)

๑.๑.๒ สมเด็จพระราชาคณะ ใช้คำ สมเด็จพระ นำหน้าราชทินนาม และจะลงนามเดิม นามฉายา เพื่อให้แน่ชัดด้วยก็ควร เช่น สมเด็จพระพุฒาจารย์^(๒) (นวม^(๓)) พุทฺธสโร^(๔))

๑.๑.๓ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง เช่น พระวิสุทธาธิบดี พระพรหมเมธี

๑.๑.๔ พระราชาคณะชั้นธรรม ใช้คำ พระธรรม นำหน้าราชทินนาม เช่น พระธรรมกิตติวงศ์ พระธรรมวราจารย์ (เขียนปรกติจะไม่ใช้นามเดิม ใช้แต่ราชทินนาม จะใช้นามเดิมเมื่อทำทำเนียบหรือทำประวัติ)

๑.๑.๕ พระราชาคณะชั้นเทพ ใช้คำ พระเทพ นำหน้าราชทินนาม เช่น พระเทพปัญญาสุธี พระเทพประสิทธิ์คุณ

๑.๑.๖ พระราชาคณะชั้นราช ใช้คำ พระราช นำหน้าราชทินนาม เช่น พระราชปัญญาวิสารท พระราชสารโกศล

๑.๑.๗ พระราชาคณะชั้นสามัญ ใช้คำ พระ นำหน้าราชทินนาม เช่น พระประศาสน์โสภณ พระปริยัติโสภณ

(๑) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๒ ทรงพระกรุณาโปรดให้สถาปนาสมณศักดิ์ สมเด็จพระญาณสังวร ขึ้นเป็นสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) เป็นกรณีเฉพาะพระองค์

(๒) ราชทินนาม

(๓) นามเดิม

(๔) นามฉายา

๑.๑.๘ พระครู ใช้คำ พระครู นำหน้า เช่น พระครูวิบูลโชติวัฒน์^(๑) พระครูไพโรจน์-
โพธิวัฒน์^(๒)

๑.๑.๙ พระสงฆ์ที่เป็นเปรียญ ใช้คำ พระมหา นำหน้าชื่อและนามสกุลพร้อมทั้งนาม
ฉายา และจะบอกเปรียญธรรมเท่าประโยคที่สอบไล่ได้ด้วยก็ได้ เช่น พระมหาทิม ชื่นช้อย (เขมิโก
ป.ธ. ๓)

๑.๑.๑๐ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างๆ ก็มีคำสาμανยนามนำชื่อต่างกันไปตามตำแหน่ง
เช่น เจ้าอธิการ^(๓) สิริ โอบอ้อม (สิริคุตโต) พระอธิการ^(๔) ทิม ชื่นช้อย (เขมิโก) พระปลัด^(๕) ขอบ
ชื่นเข้ม (ปิยวณฺโณ) พระสมุห์อิม อาบเอม (เปมฺงฺกร) พระใบฎีกาเนียม ชื่นชอบ (ปภากร)

๑.๑.๑๑ พระอนุจร ใช้คำ พระ นำหน้าชื่อ นามสกุล และนามฉายา เช่น พระผิน
เกิดชอบ (ผานทิโป) หากเป็นนักธรรมจะลงวุฒิต่อท้ายก็ได้ เช่น พระผิน เกิดชอบ (ผานทิโป
น.ธ. เอก)

๑.๑.๑๒ สามเณร ใช้คำ สามเณร นำหน้าชื่อ นามสกุล และจะลงวุฒิเปรียญ หรือ
นักธรรม หรือลงทั้งสองประการด้วยกันก็ได้ เช่น สามเณรสุโข สราญใจ สามเณรสุโข สราญใจ
(น.ธ.โท) สามเณรสุโข สราญใจ (ป.ธ. ๔, น.ธ. โท)

๑.๒ คำสรรพนามหรือคำแทนชื่อ

ในไวยากรณ์ คำสรรพนามที่จะต้องเปลี่ยนแปลงใช้ตามบุคคล คือ บุรุษสรรพนาม และ
มีคำใช้แก่พระสงฆ์ต่างชั้นกัน ที่ใช้กันเป็นแบบแผนแต่ก่อนมีดังนี้

(๑)-(๒) พระครูสัญญาบัตร

(๓) เจ้าอธิการ คือ เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ที่เป็นเจ้าคณะตำบล แต่ยังไม่มียศสมณศักดิ์

(๔) พระอธิการ คือ เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ที่ยังไม่มีสมณศักดิ์

(๕) พระปลัดก็ติ พระสมุห์ก็ติ พระใบฎีกาก็ติ เป็นฐานานุกรมของพระราชาคณะชั้นสามัญ ถ้าเป็นพระฐานานุกรมของ
พระราชาคณะชั้นสูงต้องเปลี่ยนเป็น พระครูปลัด พระครูสมุห์ พระครูใบฎีกา ฯลฯ

บุรุษที่ ๑

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ใช้แก่
เกล้ากระหม่อม	พระสงฆ์	สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ
กระหม่อม	พระสงฆ์	พระครูสัญญาบัตร พระครูฐานานุกรม พระครูประทวน พระเปรียญ
ผม	พระสงฆ์	พระสงฆ์ด้วยกัน
อาตมภาพ	พระสงฆ์	บุคคลทั่วไป
เกล้ากระหม่อม กระหม่อม (ปาก) ผม (ปาก) (ชาย) ดิฉัน (หญิง)	บุคคลทั่วไป	สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ
ผม (ชาย) ดิฉัน (หญิง)	บุคคลทั่วไป	พระครูสัญญาบัตร พระครูฐานานุกรม พระครูประทวน พระเปรียญ
ผม (ชาย) ดิฉัน, ดิฉัน (หญิง)	บุคคลทั่วไป	พระสงฆ์ทั่วไป

บุรุษที่ ๒

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ใช้แก่
พระเดชพระคุณท่าน เจ้าพระคุณ, พระเดชพระคุณท่าน เจ้าพระคุณ, ท่านเจ้าพระคุณ (ปาก), ท่านเจ้าพระคุณ (ปาก)	พระสงฆ์ บุคคลทั่วไป	สมเด็จพระราชาคณะ

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ใช้แก่
พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ พระคุณเจ้า ท่านเจ้าคุณ (ปาก)	พระสงฆ์ บุคคลทั่วไป	พระราชาคณะ
ท่านพระครู พระคุณเจ้า	พระสงฆ์ บุคคลทั่วไป	พระครูสัญญาบัตร พระครูฐานานุกรม พระครูประทวน พระเปรียญ
ท่าน พระคุณท่าน	พระสงฆ์ บุคคลทั่วไป	พระสงฆ์
สมเด็จพระมโหฬาร พระราชสมภารเจ้า	พระสงฆ์	พระมหากษัตริย์
บรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า, มหาบพิตร	พระสงฆ์	สมเด็จพระบรมราชาธิราช สมเด็จพระบรมราชา สมเด็จพระบรมราชาชนก สมเด็จพระบรมราชาชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
บพิตร ^(๑)	พระสงฆ์	พระบรมวงศ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าถึง หม่อมเจ้า

(๑) ถ้าเป็นการเขียนหนังสือ พระสงฆ์มีแบบใช้สรรพนามบุรุษที่ ๒ เปลี่ยนไปตามพระอิสริยยศของเจ้านาย เช่น สมเด็จพระราชาธิบดี-
บพิตร สมเด็จพระบรมวงศ์บพิตร พระบรมวงศ์บพิตร พระเจ้าวรวงศ์บพิตร พระวรวงศ์บพิตร

บุรุษที่ ๓

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ใช้แก่
ท่าน	ผู้น้อย	พระสงฆ์

๑.๓ คำกริยา

คำกริยา	ผู้พูด	ใช้แก่
ฉัน (กิน, ต้ม)	พระสงฆ์	พระสงฆ์
มรณภาพ (ตาย)	บุคคลทั่วไป	พระสงฆ์
ถวาย (ให้)	บุคคลทั่วไป	พระสงฆ์
ขอพระทาน, ขอประทาน	บุคคลทั่วไป	สมเด็จพระสังฆราช

๑.๔ คำวิเศษณ์ที่เป็นคำขึ้นต้นและคำรับ

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ใช้แก่
ขอถวายพระพร	พระสงฆ์	พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า
เจริญพร	พระสงฆ์	บุคคลทั่วไป

๑.๕ ศัพท์เฉพาะสำหรับพระสงฆ์^(๑)

๑.๕.๑ คำนาม

คำที่ใช้แก่พระสงฆ์

ความหมาย

ไทยธรรม^(๒), ไทยทาน^(๓)

ของถวายพระ, ของทำบุญต่างๆ

ญัตติ

คำประกาศให้สงฆ์ทราบเพื่อทำกิจร่วมกัน

ถวายพระพร

คำเริ่มและคำรับที่พระสงฆ์ใช้แก่
พระมหากษัตริย์ถึงหม่อมเจ้า

เจริญพร

คำเริ่มและคำรับที่พระสงฆ์ใช้แก่คนทั่วไป

โยม^(๔)

คำที่พระสงฆ์เรียกภรรยาสวามี และคำที่ภรรยาสวามี
ใช้แทนตัวเองเมื่อพูดกับพระสงฆ์

อัฐบริวาร

เครื่องใช้จำเป็นของพระสงฆ์ มี ๘ อย่าง
คือ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มัดโกน เข็ม
รัดประคด และกระบอบกกรองน้ำ

ไตรจีวร

เครื่องนุ่งห่ม ประกอบด้วย สบง จีวร สังฆาฏิ

จตุปัจจัย

เครื่องอาศัยเลี้ยงชีวิตของพระสงฆ์
ในพระพุทธศาสนามี ๔ อย่าง คือ
จีวร (ผ้านุ่งห่ม) บิณฑบาต (อาหาร)
เสนาสนะ (ที่อยู่) คิลานเภสัช (ยา)

ปัจจัย

เงินตรา

ลิขิต

จดหมาย ใช้แก่พระสงฆ์ทั่วไป

ฉายา

ชื่อที่พระอุปัชฌาย์ตั้งให้เป็นภาษาบาลี
เมื่ออุปสมบท

^(๑) ข้อมูลจากหนังสือ ราชภัฏบุรีรัมย์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์พุทธศักราช ๒๕๕๐ หน้า ๒๔๕-๒๔๙

^{(๒)-(๓)} คำว่า “ไทยธรรม” และ “ไทยทาน” มีความหมายเหมือนกัน คือหมายถึง ของถวายพระ ของทำบุญต่างๆ

^(๔) เช่น โยมพ่อ โยมแม่ โยมป่า โยมอา

คำที่ใช้แก่พระสงฆ์

อาสนะ

เสนาสนะ

อาสน์สงฆ์

ธรรมาสน์

กุฏิ

อาบัติ

อัฐบาน

เจ้าอาวาส

คิลานเภสัช

อันเตวาลิก

สัทธวิहारิก, สัทธิงวิहारิก

ฎีกา

ภัตตาหาร, จังหัน

ภัตตาหารเช้า, จังหันเช้า

ภัตตาหารเพล, จังหันเพล

ความหมาย

ที่นั่ง, เครื่องปูรองนั่ง

ที่นั่ง, ที่นอน, ที่อยู่

ที่ยกพื้นสำหรับนั่ง

ที่สำหรับนั่งแสดงธรรม

ที่อยู่อาศัย

โทษที่เกิดจากการละเมิดสิกขาบท

น้ำที่คั้นจากผลไม้ มี ๘ อย่าง คือ น้ำผลไม้
มะม่วง น้ำผลชมพูหรือน้ำผลหว่า น้ำผล
กล้วยมีเมล็ดหรือน้ำผลกล้วยไม่มีเมล็ด
น้ำผลมะขาม น้ำผลจันทน์หรือน้ำผลองุ่น
น้ำเหงาบัว และน้ำผลมะปรางหรือน้ำผลลิ้นจี่

พระภิกษุผู้ปกครองวัด

ยารักษาโรค

ศิษย์ที่อยู่ในปกครองหรือที่อาศัยอยู่กับอาจารย์
จะเป็นพระสงฆ์หรือฆราวาสก็ได้

คำเรียกผู้ได้รับการอุปสมบทแล้ว ถ้าอุปสมบท
กับพระอุปัชฌาย์องค์ใด ก็เป็นสัทธวิहारิก
พระอุปัชฌาย์องค์นั้น

หนังสือที่เขียนนิมนต์

อาหาร

อาหารเช้า

อาหารเพล

๑.๕.๒ คำกริยา

คำที่ใช้แก่พระสงฆ์

นมัสการ

ความหมาย

กราบ, ไหว้

ฉัน

กิน, ดื่ม

ฉันจังหัน,^(๑) ฉันภัตตาหาร

กินอาหาร

ฉันจังหันเช้า, ฉันภัตตาหารเช้า,
ฉันเช้า (ปาก)

กินอาหารเช้า

ฉันจังหันเพล, ฉันภัตตาหารเพล,
ฉันเพล (ปาก)

กินอาหารกลางวัน

ปลงคิ้ว

โกนคิ้ว

ปลงผม

โกนผม

ปลงหนวด

โกนหนวด

ขอนิสัย

ขอฝากตัวเป็นศิษย์พระอุปัชฌาย์

อาราธนา

ขอให้พระสงฆ์ทำอย่างใดอย่างหนึ่ง

นิมนต์

เชิญ

เผด็จสงฆ์

แจ้งให้สงฆ์ทราบ

อาพาธ

เจ็บป่วย

ถึงแก่มรณภาพ, ถึงมรณภาพ, มรณภาพ

ตาย

จำวัด

นอน, นอนหลับ

ครองผ้า

นุ่งห่ม

อุปสมบท

บวชเป็นพระภิกษุ

บรรพชา

บวชเป็นสามเณร

(๑) คำว่า ฉันจังหัน เป็นคำที่มีใช้มาก่อน ต่อมาจึงมีคำว่า ฉันภัตตาหาร

คำที่ใช้แก่พระสงฆ์

ถวายพระพรลา

ปวารณา

ไปหิ้งน้ำ, ไปถาน

ร่วมสังฆกรรม^(๒)

รับบิณฑบาต

รับนิมนต์

ลงอุโบสถ, ลงอุโบสถกรรม

กราบลา

ลาสิกขา

อังกาส

ทำวัตรเช้า

ทำวัตรเย็น

ทำวัตรค่ำ

เทศน์, เทศนา

ครองจีวร

ความหมาย

บอกลาเฉพาะพระมหากษัตริย์

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระบรมราชินี^(๑)

เปิดโอกาสให้ขอหรือเรียกร้องเอาได้

ไปสั้วม

ร่วมทำกิจของสงฆ์ภายในพัทธสีมา เช่น

การร่วมฟังสวดพระปาติโมกข์ ในวันขึ้น

๑๕ ค่ำ วันแรม ๑๕ ค่ำ หรือวันแรม ๑๔

ค่ำในเดือนขาด

รับของใส่บาตร

รับเชิญ

ลงสวดและฟังพระปาติโมกข์ในพระอุโบสถ

และอุโบสถในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ วันแรม ๑๕

ค่ำ หรือวันแรม ๑๔ ค่ำในเดือนขาด

ลา (ใช้แก่พระสงฆ์ที่นับถือ)

ลาสิกขาจากพระ

เลี้ยงพระ, ถวายอาหารพระ

สวดมนต์ไหว้พระตอนเช้า

สวดมนต์ไหว้พระตอนเย็น

สวดมนต์ไหว้พระตอนค่ำ

แสดงธรรม

ห่มจีวร

(๑) พระบรมวงศ์และพระอนุวงศ์นอกนั้นไม่มีถวายพระพรลา

(๒) พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ นิยามคำว่า สังฆกรรม ว่า “[สังคฺกะ] น. กิจที่พระสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ร่วมกันทำภายในสีมา เช่น การทำอุโบสถ การสวดพระปาติโมกข์. (ส. สม + กรฺม; ป. สงฺกมฺม).”

คำที่ใช้แก่พระสงฆ์

ถวาย

ประเคน

ถวายอดิเรก^(๒)

สร่งน้ำ

ปลงอาบัติ

ปรับอาบัติ

ความหมาย

ให้

ให้ในระยะไม่เกินหัตถบาล^(๑)

ให้พรพิเศษ แต่พระมหากษัตริย์

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระบรมราชินี

อาบน้ำ

แสดงความผิดเพื่อเปลื้องโทษ

ที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท

ขนาดเบา ที่เรียกว่า “ลหุอาบัติ”

เอาโทษเป็นผิดตามพระวินัย

๒. คำที่ใช้แก่ขุนนางและบุคคลทั่วไป

๒.๑ คำสาบานยนมนำหน้าชื่อ ใช้แก่ขุนนางและบุคคลทั่วไปมี ๒ อย่าง คือ

๒.๑.๑ คำสาบานยนมบอกยศ ใช้ทั่วไปกับขุนนาง ปัจจุบันนี้มีแต่ยศทหารกับตำรวจ^(๓) ซึ่งทราบกันแพร่หลายอยู่แล้ว แต่ยศทางพลเรือนซึ่งปัจจุบันไม่มีแล้วนั้น แต่ก่อนเคยมีทั่วกันทุกฝ่ายทุกกระทรวง ทั้งชั้นสัญญาบัตรและประทวน จะขอกล่าวเฉพาะชั้นสัญญาบัตรพอให้ความรู้ ดังนี้

ยศฝ่ายพลเรือน มี มหาอำมาตย์นายก มหาอำมาตย์ (เอก โท ตริ) อำมาตย์ (เอก โท ตริ) รองอำมาตย์ (เอก โท ตริ) แต่ฝ่ายราชสำนักมียศต่างออกไป ทั้งแยกออกตามหน้าที่กรมกองอีก

(๑) พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ นิยามคำ หัตถบาล ว่า “น. ระยะระหว่างพระสงฆ์ที่นั่งทำสังฆกรรมระหว่างพระภิกษุ สามเณร กับคฤหัสถ์ผู้ถวายของ ห่างกันไม่เกินศอกหนึ่ง. (ป.หตุลปาส).”

(๒) พระสงฆ์ที่ถวายอดิเรกต้องเป็นพระสงฆ์ชั้นพระราชาคณะ

(๓) ยศทหารและตำรวจแต่เดิม ถ้าเป็นนาย (ไม่ใช่พล) มีคำ นาย นำหน้าเสมอ เช่น นายพล นายพัน นายร้อย จ่านายสิบ นายสิบ ต่อมาเมื่อมีสตรีเป็นทหารและตำรวจ คำว่า นาย จึงถูกลบทิ้งไป เพราะพระราชบัญญัติยศทหาร (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๕ มีข้อสำคัญว่า ในกฎหมายว่าด้วยยศทหารและบรรดากฎหมายอื่นใดซึ่งมีคำว่า นาย ประกอบยศทหารอยู่ด้วยนั้น ให้ตัดคำว่า นาย ออกทั้งสิ้น และ ถ้าผู้ที่ได้รับยศทหารเป็นหญิง ให้เติมคำว่า หญิง ท้ายยศนั้นๆ ด้วย

๒.๑.๒ คำสาบานนามที่เป็นคำนำชื่อ ได้แก่ บรรดาศักดิ์ กับคำที่กฎหมายเรียกว่า **คำนำนาม** จะกล่าวถึงพวกหลังก่อน

ชายที่มีอายุ ๑๕ ปีลงมา มีใช้ผู้ที่เนื่องในพระราชวงศ์ ใช้คำนำหน้าชื่อพร้อมกับนามสกุลว่า **เด็กชาย** เช่น **เด็กชายชอ** เกิดงาม ที่มีอายุเกิน ๑๕ ปีขึ้นไป และมีใช้ผู้ที่เนื่องในพระราชวงศ์ ใช้คำนำหน้าชื่อพร้อมกับนามสกุลว่า **นาย** เช่น **นายชอ** เกิดงาม

หญิงโสดที่มีอายุ ๑๕ ปีลงมา ซึ่งมีใช้ผู้ที่เนื่องในพระราชวงศ์ ใช้คำนำหน้าชื่อว่า **เด็กหญิง** เช่น **เด็กหญิงชดช้อย** ใจเย็น หญิงโสดที่มีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป ซึ่งมีใช้เป็นผู้ที่เนื่องในพระราชวงศ์ ใช้คำนำหน้าชื่อว่า **นางสาว** เช่น **นางสาวชดช้อย** ใจเย็น หญิงสมรสแล้ว ซึ่งมีใช้ผู้ที่เนื่องในพระราชวงศ์ ใช้คำนำหน้าชื่อว่า **นาง** เช่น **นางชดช้อย** อุ่นใจ^(๑)

นอกจากคำนำหน้าชื่อสำหรับสามัญชนดังกล่าว ก็มีคำ **“หม่อมราชวงศ์”** กับ **“หม่อมหลวง”** สำหรับนำหน้าชื่อผู้ที่เนื่องในพระราชวงศ์อีกสองชั้น

อนึ่ง เด็กชาย เด็กหญิง นาย นางสาว และ นาง ผู้ที่ใช้นามสกุลที่เป็นราชสกุล ให้ลงคำว่า **ณ** อยู่^(๒) ต่อท้ายนามสกุลด้วยทุกกรณี

ผู้มีบรรดาศักดิ์อีกพวกหนึ่ง ซึ่งแม้จะไม่มีการแต่งตั้งแล้วโดยปรกติ แต่ก็ยังต้องกล่าวอ้างถึงอยู่ จึงควรทราบไว้ด้วย ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าพระยา	เช่น	สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
เจ้าพระยา	เช่น	เจ้าพระยาภูธราภัย
พระยา	เช่น	พระยาสีหราชเดโชชัย
เจ้าหมื่น	เช่น	เจ้าหมื่นไวยวรนาถ
หม่อม	เช่น	หม่อมราโชทัย
พระ	เช่น	พระพรหมพิจิตร
จมีน	เช่น	จมีนทิพเสนา
หลวง	เช่น	หลวงคเชนทรามาตย์
นาย	เช่น	นายวรกิจบรรหาร
ขุน	เช่น	ขุนสุนทรภาศิต
จำ	เช่น	จำพลาญอุริพิช
หมื่น	เช่น	หมื่นพากย์ฉันทวัจน์
พัน	เช่น	พันพุดอนุราช

(๑) ในปัจจุบันใช้ นาง หรือ นางสาว หรือใช้นามสกุลเดิมก็ได้ ตามพระราชบัญญัติ คำนำหน้านามหญิง พ.ศ. ๒๕๕๐

(๒) เดิมใช้ “ณ กรุงเทพ”

ทางฝ่ายสตรีผู้มีบรรดาศักดิ์ ก็มีสละนามเป็นคำนำหน้าชื่อเป็นพิเศษต่างจาก
สามัญชนอีกมาก ควรทราบไว้ด้วย เช่น

ท่านผู้หญิง^(๑) แต่ก่อนมาใช้หน้าชื่อภรรยาเอกของ **เจ้าพระยา** และเป็นผู้
ได้รับพระราชทานเครื่องยศท่านผู้หญิง ปัจจุบันนี้ใช้แก่สตรีที่มีเชื้อเจ้านายหรือมีเชื้อหม่อมห้ามของ
เจ้านาย และเป็นผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายในชั้นทุติยจุลจอม-
เกล้าพิเศษขึ้นไป และคำ **ท่านผู้หญิง** นี้ ในกรณีแรก (ที่ใช้กับเอกภรรยาของเจ้าพระยา) และสามียังมีชีวิตอยู่ ให้ใช้คำนี้หน้าราชทินนามของสามีทีเดียว เช่น **“ท่านผู้หญิงยมราช”** แต่หากสามี
ถึงอสัญกรรมแล้ว จะต้องลงชื่อตัวเพิ่มลงหน้าราชทินนามด้วย เป็น **“ท่านผู้หญิงตลับ ยมราช”** ใน
กรณีหลัง ที่เป็นท่านผู้หญิงเพราะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นทุติยจุลจอมเกล้า
พิเศษฝ่ายในขึ้นไปนั้น ให้อนุโลมตามกรณีแรก คือ ใช้คำ **ท่านผู้หญิง** นำราชทินนามของสามี
เช่น **“ท่านผู้หญิงดิฐการภักดี”** **“ท่านผู้หญิงละมุลบริรักษ์เวชชการ”** แต่ถ้าสามีไม่มีบรรดาศักดิ์
ให้ใช้คำ **“ท่านผู้หญิง”** นำหน้าชื่อตัวและนามสกุล เช่น **“ท่านผู้หญิงพวง ธรรมศักดิ์”** ส่วนผู้เป็น
“หม่อมราชวงศ์” และ “หม่อมหลวง”^(๒) เมื่อได้เป็นท่านผู้หญิง ให้ใช้คำ **ท่านผู้หญิง** นำหน้าชื่อ
แทนคำ **หม่อมราชวงศ์** หรือ **หม่อมหลวง** ได้ทีเดียว เช่น **“หม่อมราชวงศ์พรพรรณ ทวีวงศ์
ถวัลย์ศักดิ์”** เป็น **“ท่านผู้หญิงพรพรรณ ทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์”** **“หม่อมหลวงมนีรัตน์ บุนนาค”** เป็น
“ท่านผู้หญิงมนีรัตน์ บุนนาค”

คุณหญิง ใช้หน้าชื่อภรรยาเอกของ **พระยา** และใช้นำหน้าชื่อสตรีที่ได้รับ
พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายใน ตั้งแต่ชั้นจตุตถจุลจอมเกล้าขึ้นไปจนถึงชั้น
ทุติยจุลจอมเกล้า คำ **คุณหญิง** มีวิธีใช้นำหน้าชื่อท่านเองเดียวกับคำ **ท่านผู้หญิง** ที่กล่าวมาแล้ว
เว้นแต่ผู้ที่เป็น **หม่อมราชวงศ์** กับ **หม่อมหลวง** ให้ใช้ **หม่อมราชวงศ์** หรือ **หม่อมหลวง** นำหน้า
ชื่ออย่างเดิม ห้ามมิให้ใช้คำ **คุณหญิง** แทนหรือเติมเข้าอีกคำหนึ่ง

ภรรยาของผู้มีบรรดาศักดิ์ต่ำกว่า พระยา และมีได้เป็น **หม่อมราชวงศ์** หรือ
หม่อมหลวง ให้ใช้คำว่า **นาง** นำหน้าราชทินนามของสามีเมื่อสามียังมีชีวิตอยู่ แต่ถ้าหากสามี
ถึงแก่กรรมแล้ว ให้ลงชื่อตัวลงหน้าราชทินนามของสามีด้วย ส่วนผู้ที่เป็น **หม่อมราชวงศ์** และ
หม่อมหลวง ใช้คำว่า **หม่อมราชวงศ์** หรือ **หม่อมหลวง** นำหน้าชื่อตัวและราชทินนามของสามี
โดยตลอด

(๑) ดูพระราชกฤษฎีกาคำนำนามสตรี พ.ศ. ๒๔๖๐ พระราชกฤษฎีกาคำนำนามสตรี เพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๖๔ คำสั่งนายกรัฐมนตรี เรื่องคำนำนามสตรี ลงวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๔๙๔ หนังสือกรมสารบัญญัตินครินทร์ฝ่ายบริหาร ที่ นว. ๒๖๗/๒๔๙๔ ลงวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๔๙๔ เรื่องการใช้คำนำนามสตรี และหนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ ส.ร. ๐๒๐๔/ว. ๗๕ ลงวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๕ เรื่องการใช้คำนำนามสตรี

(๒) คำ “หม่อมราชวงศ์” และ “หม่อมหลวง” ไม่พึงเขียนย่อด้วยวิธีใดๆ เลย เพราะไม่ถูกต้องตามทางราชการ และ
ราชภาษาราชาคัพพัฏฐ

สตรีโส ที่มีใช้ **หม่อมราชวงศ์** หรือ **หม่อมหลวง** ถ้าได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายใน ไม่ว่าชั้นหนึ่งชั้นใด ให้ใช้คำนำหน้าชื่อว่า **คุณ** ตลอดเวลาที่เป็นสมาชิกแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าอยู่^(๑) เช่น **คุณนางลักษณ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา คุณมานา บุญคั่นผล เป็นต้น**

ท้าว เป็นคำนำนามข้าราชการฝ่ายในตำแหน่งท้าวนาง ใช้คำนำหน้าราชทินนาม เช่น **“ท้าวอินทสุริยา” “ท้าวศรีสัจจา” “ท้าวโสภานิเวศน์” “ท้าวพิทักษ์อนงคนิกร” “ท้าวอนงครีกษา”**

๒.๒ คำวิสามานยนามอันเป็นชื่อของบุคคล อาจแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ **ชื่อตัว** กับ **ราชทินนาม**

๒.๒.๑ ชื่อตัว หรือนามเดิม ย่อมหมายรวมถึงนามสกุลที่บุคคลใช้ตามกฎหมายด้วย เช่น **“สัญญา สุเรนทรานนท์”** หรือ **“พรทิพย์ วัยกิจ”** ซึ่งเมื่อเติมคำวิสามานยนามนำหน้าชื่อเป็น **“นายสัญญา สุเรนทรานนท์”** และ **“นางสาวพรทิพย์ วัยกิจ”** แล้ว ก็เป็นคำวิสามานยนามที่ถูกต้องสมบูรณ์

๒.๒.๒ ราชทินนาม คือ นามที่ได้รับพระราชทานพร้อมกับอิสริยยศ สมณศักดิ์ และบรรดาศักดิ์ นามใดที่บุคคลชั้นใดได้รับพระราชทานโดยนัยนี้ถือเป็น **“ราชทินนาม”** ทั้งสิ้น เช่น **หม่อมราชไพฑูย์ (เจ้านาย) “อุปาสีคุณูปมาจารย์” (พระภิกษุ) “พหลพลพยุหเสนา” (ขุนนาง)** ซึ่งเมื่อประกอบวิสามานยนามเข้าข้างหน้าตามระเบียบแล้ว จะเป็นราชทินนามราชาศัพท์ที่สมบูรณ์ เช่น **“พระอุปาสีคุณูปมาจารย์” “พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา”**

เมื่อทราบลักษณะของ **“วิสามานยนามนำหน้าชื่อ”** และ **“วิสามานยนามอันเป็นชื่อ”** ของบุคคลชั้นต่างๆ แล้ว ก็พึงพิจารณาใช้ประกอบกันให้เป็น **“วิสามานยนามราชาศัพท์”** ให้ถูกต้องในที่นี้จะยกตัวอย่างไว้เป็นแบบเพื่อสังเกต ดังนี้

จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

มหาอำมาตย์นายก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ

^(๑) พระราชกฤษฎีกาคำนำนามสตรี พ.ศ.๒๔๖๐ มีข้อความสำคัญเกี่ยวกับการใช้คำนำนามสตรี ข้อ ๗. สตรีที่มีคำนำนามว่า **“ท่านผู้หญิง” “คุณหญิง”** และ **“นาง”** ตามที่กล่าวมาแล้วใน ข้อ ๑. ข้อ ๒. ข้อ ๓. และข้อ ๔. นั้น ให้พึงเข้าใจว่า เฉพาะสำหรับผู้อื่นกล่าวถึง ถ้าจะเขียนนามของตนเองใช้ไม่ต้องมีคำนำนามด้วย ตัวอย่างเช่น **“แย้มมุขมนตรี” “นวล เอกะวัตวิสิฐ” เป็นต้น**

ผู้ที่มีคำนำนามว่า **“คุณ”** ตามพระราชกฤษฎีกาคำนำนามสตรี เพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๖๔ ก็คงต้องถือตามพระราชกฤษฎีกา พ.ศ. ๒๔๖๐ ด้วย

พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

พลเอก เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์)

มหาเสวกเอก เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ (หม่อมราชวงศ์เย็น อิศรเสนา)

ท่านผู้หมื่นสุรณรงค์ (จรวาย โชติกเสถียร)

นายจ่านางราชกิจ (จรัญ บุญยรัตพันธุ์)

พลโท หม่อมหลวงจินดา สนิทวงศ์

พันตำรวจโท ประวิณ เกษมสุข

ท้าวหมื่น พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีลโส)

พระพรหมมณี (ผิน สุวโจ)

พระครูไพโรจน์โพธิ์วัฒน์ (เจริญ จิตภาโส)

พระเจริญ ดอนจันทร์ (จิตปณโณ น.ธ. เอก)

สามเณรสุโข สราญใจ

๒.๓ คำสรรพนามหรือคำแทนชื่อ

ในไวยากรณ์ คำสรรพนามที่จะต้องเปลี่ยนแปลงใช้ตามบุคคล คือบุรุษสรรพนาม และมีคำใช้มากสำหรับบุคคลต่างชั้นกัน ที่ใช้กันเป็นแบบแผนแต่ก่อนมีดังนี้

บุรุษที่ ๑

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ใช้แก่	หมายเหตุ
เกล้ากระหม่อม	ผู้น้อย (ชาย)	ขุนนางผู้ใหญ่	
กระหม่อม	ผู้น้อย (ชาย)	ขุนนางชั้นรอง	
ผม	ขุนนางผู้ใหญ่	ขุนนางเสมอกัน	
	ขุนนาง	ขุนนางผู้น้อยกว่า	
	บุคคลทั่วไป	บุคคลทั่วไป	
ดิฉัน, ดิฉัน	เจ้านาย	พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์	ปัจจุบันสตรีนำไปใช้
	ขุนนาง		
อฉัน, อฉัน	ผู้น้อย (หญิง)	ผู้ใหญ่	คำนี้ปัจจุบันสตรีไม่นิยมใช้
	ผู้เสมอกัน (หญิง)	ผู้เสมอกัน	

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ใช้แก่	หมายเหตุ
ฉัน	ผู้ใหญ่ บุคคลทั่วไป	ผู้น้อย บุคคลทั่วไป	
ข้าพเจ้า	บุคคลทั่วไป	บุคคลทั่วไป	
ข้าพเจ้า, กระผม, ผม	บุคคลทั่วไป (ชาย)	ผู้ใหญ่ บุคคลทั่วไป	
ข้าพเจ้า, ดิฉัน	บุคคลทั่วไป (หญิง)	ผู้ใหญ่ บุคคลทั่วไป	
ผม	บุคคลทั่วไป (ชาย)	บุคคลทั่วไป	
ดิฉัน	บุคคลทั่วไป (หญิง)	บุคคลทั่วไป	

บุรุษที่ ๒

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ใช้แก่	หมายเหตุ
ใต้เท้ากรุณาเจ้า, ใต้เท้ากรุณา	ผู้น้อย	สมเด็จพระเจ้าพระยา สมเด็จพระราชาคณะ ขุนนางชั้นสูง สตรีผู้มีบรรดาศักดิ์สูง	
ใต้เท้า	ผู้น้อย	พระราชาคณะ ขุนนางผู้ใหญ่กว่า สตรีผู้มีบรรดาศักดิ์	
เธอ	ผู้ใหญ่	ผู้น้อยที่ยกย่อง	
เจ้า ^(๑)	ผู้ใหญ่	ผู้น้อย	
ท่าน	บุคคลทั่วไป	บุคคลทั่วไป	

(๑) ดูตัวอย่างในพระบรมราโชวาทในรัชกาลที่ ๖ ที่พระราชทานแก่เสือป่า นักเรียนมหาดเล็กหลวง นักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ฯลฯ

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ใช้แก่	หมายเหตุ
หล่อน	ชาย หญิง	หญิง	
ท่าน	บุคคลทั่วไป	ผู้ใหญ่	
คุณ	บุคคลทั่วไป	บุคคลทั่วไป	

บุรุษที่ ๓

คำสรรพนาม	ผู้พูด	ใช้แก่	หมายเหตุ
ท่าน	บุคคลทั่วไป ขุนนาง	พระสงฆ์ เจ้านาย ขุนนาง ผู้ใหญ่กว่า ผู้นับถือ บุคคลทั่วไป	
เธอ	บุคคลทั่วไป	บุคคลทั่วไป	
หล่อน	บุคคลทั่วไป	ผู้หญิง	
เขา	บุคคลทั่วไป	ผู้เสมอกัน ผู้ไม่สนิทสนมกัน	
มัน	บุคคลทั่วไป	สัตว์ สิ่งของ	

๒.๔ คำกริยา

คำกริยา	คำสุภาพ	ใช้แก่	หมายเหตุ
กิน	รับประทาน	บุคคลทั่วไป	
ตาย	ถึงแก่พิราลัย	เจ้าประเทศราช สมเด็จพระเจ้าพระยา	สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา ดำรงราชานุภาพ ทรงใช้คำนี้สำหรับ เจ้าคุณพระประยูรวงศ์

คำกริยา	คำสุภาพ	ใช้แก่	หมายเหตุ
สั่ง	ถึงแก่อสังกรรม	เจ้าพระยา หรือเทียบเท่า ปัจจุบัน ใช้แก่ผู้ได้รับพระราชทานเครื่อง ราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าชั้น ปฐมจุลจอมเกล้า ทั้งฝ่ายหน้าและ ฝ่ายใน และผู้ดำรงตำแหน่ง ประธานองคมนตรี องคมนตรี รัฐบุรุษ นายกรัฐมนตรี ประธาน รัฐสภา ประธานวุฒิสภา ประธาน สภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา และประธานองค์การอิสระที่กำหนด ไว้ในรัฐธรรมนูญ	ใช้แก่ผู้เทียบเท่าด้วย
	ถึงแก่นิจกรรม	พระยา หรือเทียบเท่า ปัจจุบัน ใช้แก่ผู้ได้รับพระราชทานเครื่อง ราชอิสริยาภรณ์ ชั้นประถมาภรณ์ มงกุฎไทยขึ้นไป ปฐมดิเรกคุณาภรณ์ ทุติยจุลจอมเกล้าชั้นไป	ใช้แก่ผู้เทียบเท่าด้วย
	ถึงแก่กรรม	ขุนนางต่ำกว่าพระยา บุคคลทั่วไป	
	ล้ม	สัตว์ใหญ่ อสูร (เช่น ช้างล้ม ทศกัณฐ์ล้ม)	
	ตาย	สัตว์	
	มีพระประศาสน์สั่ง มีบัญชาสั่ง	สมเด็จพระเจ้าพระยา ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี	

คำกริยา	คำสุภาพ	ใช้แก่	หมายเหตุ
บอก	มีคำสั่ง กราบเรียน เรียน	ขุนนางชั้นรองลงมา ข้าราชการระดับปลัดกระทรวงถึง อธิบดี ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ปัจจุบันใช้แก่ ประธานองคมนตรี รัฐบุรุษ นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภา ประธานสภาผู้ แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา และประธานองค์กรอิสระที่กำหนด ไว้ในรัฐธรรมนูญ ข้าราชการ บุคคลทั่วไป	

๒.๕ คำวิเศษณ์ที่แสดงคำรับ

ผู้พูด	คำวิเศษณ์	ใช้แก่
บุคคลทั่วไป	ขอรับใส่เกล้าใส่กระหม่อม, ขอรับกระหม่อม	สมเด็จพระเจ้าพระยา ขุนนางชั้นสูง ขุนนางชั้นรองลงมา
ขุนนางเสมอกัน	ขอรับ	ขุนนางเสมอกัน
บุคคลทั่วไป (ชาย)	ครับผม, ขอรับ, ครับ	ข้าราชการ บุคคลทั่วไป
บุคคลทั่วไป (หญิง)	ค่ะ	ข้าราชการ บุคคลทั่วไป
ผู้น้อย (หญิง)	เจ้าค่ะ, ค่ะ	ข้าราชการ บุคคลทั่วไป ขุนนาง พระสงฆ์

ผู้พูด	คำวิเศษณ์	ใช้แก่
ผู้ใหญ่	จะ	ผู้น้อย
คนสามัญ	จะ	คนสามัญ

๒.๖ ลักษณะคำสุภาพ

คำธรรมดาที่ต้องเปลี่ยนใช้ให้สุภาพ มีลักษณะตามที่กล่าวในตารางเป็น ๕ ลักษณะ ดังนี้

๒.๖.๑. ไม่ใช่คำกระด้าง ที่กล่าวอย่างขาดความเคารพ เช่น “หือ” “หา” “เออ” “ไวย” หรือคำพูดทวนๆ เช่น “ไม่มี” “ไม่ใช่” “ไม่อยู่” “เปล่า” หรือใช้อาการพยักหน้า ล้นศิริระแทนคำรับและคำปฏิเสธ ควรมีคำลงท้ายตามข้อ ๒.๕ แล้วแต่ความเหมาะสม

๒.๖.๒ ไม่ใช่คำคำ คำหยาบ คำโล้น คำที่ถือว่าสกปรก เช่น “อ้าย อี^(๑) ชี ยีเยว โโกหก ห่า เที้ย ตูด” คำเหล่านี้มีอยู่ในที่แห่งใดต้องหาทางเปลี่ยนแปลงหรือตัดออกเสีย เช่น “อายนั่น อ้ายนี่” เปลี่ยนเป็น “คนนั้น คนนี้” หรือ “สิ่งนั้น สิ่งนี้” “ปลาอ้ายบ้า” ตัดเป็น “ปลาบ้า” “อีเล้ง อีแอ่น” เปลี่ยนเป็น “นางเล้ง นางแอ่น” “อีสุกอีใส อีแร้งอีกา” ตัดเป็น “สุกใส แร้งกา” “ชี ยีเยว” ต้องใช้ “อุจจาระ ปัสสาวะ” หรือ “คูถ มูตร” “ขี้ก ขี้ดิน” ต้องเปลี่ยนเป็น “มูลนก มูลดิน” “ขี้มูก” ว่า “น้ำมูก” “ดอกขี้เหล็ก” ว่า “ดอกเหล็ก” “ขนมขี้หนู” ว่า “ขนมทราย” “โกหก” ว่า “พูดปด” หรือ “พูดเท็จ”

๒.๖.๓. ไม่ใช่คำที่มักนำมาพูดเปรียบกับของหยาบ มีเปรียบกับอวัยวะเพศ เป็นต้น

๒.๖.๔. ไม่ใช่คำพวนที่พวนกลับมาแล้วกลายเป็นคำหยาบ

๒.๖.๕. เมื่อจำเป็นต้องกล่าวถึงคำหยาบหรือสกปรก เช่น อุจจาระ ปัสสาวะ ต้องใช้คำนำขึ้นก่อน เช่น ใช้คำว่า “ขอโทษ” กับบุคคลทั่วไป ใช้ “ไม่ควรจะกราบเรียน” กับ ขุนนาง

(๑) คำว่า “อ้าย” กับ “อี” ถ้ามิได้ใช้ในความหมายที่หยาบ ก็ไม่เข้ากรณีนี้ เช่น เดือนอ้าย พี่อ้าย เจ้าอ้ายพระยา ว่าวอีลุ่ม เรืออีโปง อีโหนดอีเหน

ภาคผนวกที่ ๒

คำสุภาพเรียกสัตว์และอื่นๆ

คำสุภาพ	คำสามัญ
กระปือ	ควาย
กล้วยลั่น	กล้วยกู
กล้วยเปเลือกบาง, กล้วยกระ	กล้วยไข่
ขนมทราย	ขนมชี้หนู
ขนมสอดไส้	ขนมใส่ไส้
โค	วัว
เครื่องเคียง	เครื่องจิ้ม, เครื่องแนม
จิตรจุล, จิตรจุล	เต่า
เจ็ดประการ	เจ็ดอย่าง
ช่างนรการ	ช่างสีดอ (ช่างพลายมิงลั่น)
ซัลลูกะ, ซัลลูกา	ปลิง
ช่าง ๒ ช่าง, ช่าง ๒ เชือก	ช่าง ๒ ตัว
ดอกขจร	ดอกสลิด
ดอกช่อนกลั่น	ดอกช่อนชู
ดอกถันวิพาร์	ดอกนมแมว
ดอกทอดยอด	ดอกผักบุ้ง
ดอกมณฑาขาว	ดอกยี่หุบ
ดอกสามหาว	ดอกผักตบ
ดอกเหล็ก	ดอกชี้เหล็ก

คำสุภาพ

ตกลูก

ต้นจะเกรง

ต้นปาริฉัตร, ต้นปาริชาติ

ต้นหนามรอบข้อ

ต้นอเนกคุณ

เถาศีระขรร

เถากะพังโหม

ถ้ำยมูล

ถั่วเพาะ

เถามุย

นางแก้ง

นางเล้ง

นางเหิน

บางชีโพ้น

บางนางร้า

ปลาหาง

ปลาใบไม้

ปลายาว

ปลาหมัจฉะ

ปลาลิ้นสุนัข

คำสามัญ

ออกลูก (สำหรับสัตว์ทั้งปวง)

ต้นเหวี่ยงปลาหมอ

ต้นทองกวาว, ต้นทองหลาง

ต้นพุด

ต้นตำแย

เถาหัวลิง

เถาตุตหมูตุตหมา

สัตว์ขี้ เช่น นกถ้ำยมูล

ถั่วอก

เถาหมามุย

อีแก้ง

อีเล้ง

อีเหิน

บางชีหน

บางอีร้า

ปลาช่อน (เมื่อสดเรียกปลาหางสด เมื่อแห้งเรียก ปลาหางแห้ง)

ปลาสลิด

ปลาไหล

ปลาร้า

ปลาลิ้นหมา

คำสุภาพ

ปลีกกล้วย

ผล

ผลมุลกา

ผลมุลละมั่ง

ผลนางนูน

ผลอุลิต

ผักสามหา

ผักทอดยอด

ผักรื้อน

ผักไผ่, ผักไห้

ผักนางรื้อน

ฟอง

ฟักเหลือง

มุลิกะ

มุล

มุลดิน

เยื่อเค

รากดิน

โรคกลาก

โรคเกลื้อน

โรคเรื้อน

คำสามัญ

หัวปลี

ลูก (ใช้เรียกลูกไม้ทั้งปวง)

ลูกซีกา

ลูกตะลิงปลิง

ลูกอีหนู

ลูกแตงโม

ผักตบ

ผักนึ่ง

ผักกระเฉด

ผักปลาน

ผักอีรื้อน

ไข่ เช่น ฟองไก่, ฟองจิ้งจก

ฟักทอง

หนู

ซี่ของสัตว์

ซี่ดิน

กะปิ

ไล่เดือน

ซีกลาก

ซี่เกลื้อน

ซี่เรื้อน

คำสุภาพ

ล้นทม

ศิลา

สุกร

สุนัข

เห็ดปลวก

หอยนางรม

คำสามัญ

ดอกล้นทม

หิน

หมู

หมา

เห็ดโคน

หอยอีรม

ภาคผนวกที่ ๓

ลักษณะนาม

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

อักษร ก

กระบอก	กระบอกน้ำ, ปิ่น, ข้าวหลาม
กลัก	ของที่ทำเป็นกลัก เช่น ไม้ขีดไฟ
กลุ่ม	ด้ายกลุ่ม, ป่านกลุ่ม
กอ	ไฟ, หญ้า
กอง	กองทหาร, กองอิฐ, กองทราย
ก้อน	ก้อนดิน, ก้อนศิลา, ก้อนอิฐ, ก้อนข้าวตู
กัณฑ์	เทศน์
กำ	פקกำ, พลุกำ
กิ่ง	กิ่งไม้, งาม้าง
กู่	ผ้านุ่ง, โสร่ง, ผ้าขาวม้า (หนึ่งกู่มีสี่สิบผืน)
เกล็ด	เกล็ดปลา, เกล็ดกระ, พิมเสน

อักษร ข

ขด	เชือกขด, ลวดขด, หวายขด
ขันด	สวนที่มีคันดินกันเป็นตอนๆ
ขนาน	ยาแก้โรคต่าง ๆ
ขวด	ขวดต่าง ๆ เช่น ขวดหมึก ๑ ขวด
ขอนแก่น	สังข์ เช่น สังข์ ๑ ขอน, เรียกข้างหนึ่งของกำไลที่เป็นคู่ ว่า กำไล ๑ ขอน
เข็ด	ด้ายเข็ด, เชือกเข็ด
โซลง	ข้างป่าหลายตัวรวมกันเรียกว่าโซลง

(๑) คำโบราณเรียกว่า อักษรานุกรมปลายบาทสังขยา หมายถึง คำเจงนับจำนวน

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

อักษร ค

คัน	คันชั่ง, คันกระสุน, คันเบ็ด, รถ, ร่ม, ฉัตร, หน้าไม้, แร้ว
คัมภีร์	หนังสือคัมภีร์
คำ	คำพูด, คำข่าว, คำหมาก, คำกลอน
คำกลอน	คำประพันธ์ประเภทกลอน ๒ วรรค เท่ากับ ๑ คำกลอน
คู่	ของ ๒ สิ่งใช้คู่กัน เช่น ซ้อนล้อ หรือจำพวกเดียวกัน เช่น กำไล, ตะเกียบ
เครือ	กล้วย

อักษร ง

งาน	ที่ดิน (พื้นที่งานหนึ่ง เท่ากับหนึ่งร้อยตารางวา)
-----	--

อักษร จ

จั้น	จั้นหมาก, จั้นมะพร้าว
จับ	ขนมจีน
จีบ	พลูจีบ
จุก	ผม, หอม, กระเทียม (ที่มีดรวมกันเป็นจุก)

อักษร ฉ

ฉับ	หนังสือเล่ม หรือหนังสือเป็นแผ่นที่ถือว่าเป็นหน่วยหนึ่งๆ เช่น ธนบัตร, สัญญา, โฉนด, หนังสือพิมพ์รายวัน
ฉาก	เครื่องบังหรือเครื่องกัน, เรียกตอนย่อยของละครองก์หนึ่ง เมื่อเปิดม่านหน้าเวทีครั้งหนึ่ง เรียกว่า ๑ ฉาก

อักษร ช

ช่อ	ดอกไม้, ดอกมะม่วง
ขึ้น	ขึ้นเนื้อ, ขึ้นผ้า
ชุด	ของที่รวมกันเป็นชุด เช่น ถ้วยชา ๑ ชุด, การเล่นต่างๆ ที่เปลี่ยนการแสดงเป็นชุดๆ
เชือก	ช้างบ้าน (ช้างบ้าน ใช้ว่า เชือก, ช้างป่า ใช้ว่า ตัว, ช้างที่ขึ้น ระวาง ใช้ว่า ช้าง)

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

อักษร ข

ขอ	ดอกไม้ไฟค่อนข้างยาวที่เหลื่ออยู่ที่กอด
ของ	บุหรี, พลุ, จดหมาย
ชี้	ชี้โครง, ชี้กรง, ฟัน

อักษร ค

ดวง	ดวงตรา, ดวงไฟ, ดาว, โคม, ตะเกียง
ดอก	ดอกไม้, ดอกไม้ไฟ, ฐูป
ด้าม	ปากกา
ดุน	ฟัน

อักษร ต

ตน	ฤาษี, อมนุษย์ เช่น อสูร, ยักษ์
ต้น	ต้นไม้, ชุง, เสา
ตลับ	ภาชนะบรรจุสิผึ้ง, ยาเส้น มีฝาปิดที่เรียกว่า ตลับสิผึ้ง, ตลับยาเส้น เป็นต้น
ดับ	ใบไม้ที่เย็บเป็นดับ ใช้มุงหลังคา เช่น จาก, แปก, คา ของที่เรียงเป็นดับ เช่น พลุดับ
ไตร	ผ้าไตร

อักษร ถ

เถา	ลำต้นของไม้เลื้อย เช่น เถาวัลย์ ของที่เรียงเป็นชุดเดียวกัน เช่น ปิ่นโต, ตลับ, เพลงไทย
แถบ	แพรแถบ, ผ้าแถบ
แถว	คน หรือสัตว์ หรือสิ่งของ ที่เรียงเป็นแถว เช่น แถวทหาร, มดที่เดินเป็นแถว, สินค้าที่จัดไว้เป็นแถว

อักษร ท

ท่อน	ฟัน, ชุง
ทะลาย	ทะลายหมาก, ทะลายมะพร้าว
เท	เหล้า (เหล้า ๑ เท เท่ากับ ๒๐ ทะนาน ๑ ทะนานเท่ากับ ๑ ลิตร)
แท่ง	ดินสอ, ทองคำ, เงิน, ตะกั่ว

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

อักษร น

นัด

กระสุนปืน, ยิงปืน, จุดพลุ

นาย

ข้าราชการ, ทหาร, ตำรวจ เช่น ข้าราชการ ๓ นาย

อักษร บ

บท

คาถา, โคลง, กลอน, เพลง

บาท

เป็นส่วนหนึ่งของบทคาถา หรือโคลง, แสดงหน่วยหนึ่งของ

มาตราซึ่งแบบโบราณของไทย เช่น ทองคำ หนัก ๑ บาท,

แสดงช่วงเวลา เช่น บาทหนึ่งเท่ากับหนึ่งในสิบของนาฬิกา

หรือ ๖ นาที

บาน

กระจกส่อง, ประตู, หน้าต่าง, ฉาก เช่น ฉากนี้มี ๓ บาน

ใบ

ภาชนะ เช่น จาน, ชาม, แก้ว, ใบไม้

อักษร ป

ปั้น

ภาชนะดินสำหรับขังน้ำชา (ใช้ว่า ป้าน ก็มี), สัมมะชามเปียกที่
ปั้นไว้เป็นก้อนๆ

ปาก

แห, อวน, เบ็ด, สวิง, โพงพาง

ปีก

ซีฟิ่ง, น้ำตาล, กระดาษ

ปั้น

เลื่อย

อักษร ผ

ผล

ผลไม้ทุกชนิด

ผืน

ผ้า, พรหม, เสื่อ, หนังสัตว์

ผูก

หนังสือโบราณ

แผง

ยาที่บรรจุเป็นแผง, เครื่องกำบังที่ทำเป็นแผง

แผ่น

กระดาษ, กระดาน, อิฐ, ข้าวเกรียบ, กระเบื้อง, กระจกตัด

อักษร ผ

ผัก

ผักถั่ว, ผักมะขาม, ไข่ปลา, ผักดาบ

ฝา

ฝาโอ่ง, ขนมครก, เปลือกหอย

ฝูง

ฝูงนก, ฝูงลิง, ฝูงโค

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

อักษร พ

พวง	มาลัย, ผลไม้หรือของที่เชื่อมโยงกันอยู่เป็นพวง เช่น พวงลำไย
พับ	ผ้าหรือกระดาษที่พับไว้
พู่	พู่เทียน
แพ	สิ่งที่ติดกันเป็นแพ เช่น แพซุง, ฐูปแพ, เทียนแพ, ข้าวเม่าทอดที่ติดกันเป็นแพ

อักษร พ

พอง	ไข่เป็ด, ไข่ไก่
พ่อน	หญ้าหรือต้นข้าวที่เอามารวมกันเป็นมัด

อักษร ม

มวน	บุหรี
ม้วน	แพร, พรหม
มัด	ของที่มัดไว้ เช่น ฟืน
เม็ด	เพชร, พลอย
เมล็ด	พันธุ์ไม้ต่างๆ

อักษร ย

ยก	ไม้, จำนวนหน้าหนังสือ, การชกมวย, การเขียน
ยวง	ยวงขนุน

อักษร ร

รวง	ข้าวรวง, ข้าวฟ่างรวง
ราง	ลูกคิด, ระนาด, รางรถไฟ
รูป	ภาพถ่าย, ภาพวาด, ภิกษุ, สามเณร, บาทหลวง
เรียง	ใบพลูที่ซ้อนกัน
เรือน	นาฬิกา
ไร่	ที่ดิน (พื้นที่ไร่นึงเท่ากับสี่ร้อยตารางวา)
โรง	โขน, ละคร, หนัง, หุ่น, โรงเรียน

ลักษณะนาม

ตัวอย่างสิ่งที่ใช้กับคำนั้น

อักษร ล

ลา	รัว, โห่
ลำ	เรือ, ไมไฟ, อ้อย
เล่ม	เกวียน, ไมกลัด, เข็ม, หนังสือที่เย็บเป็นเล่ม, พัด, พาย, แจว, กระบี่, ดาบ, เลี่ยม, มีด, กรรไกร
เลา	ปี, ชลู่

อักษร ว

วง	แหวน, ฆ้อง, ดนตรี, วงตระกร้อ, วงการพนัน
----	---

อักษร ส

สาย	สายสร้อย, เข็มขัด, รัตประคต, ถนนวน, สายสะพาย
สำรับ	เสื้อผ้าที่จัดไว้เป็นสำรับ, อาหารที่จัดไว้เป็นสำรับ, เครื่องราชอิสริยาภรณ์

อักษร ห

หมู่	คนหรือสิ่งของที่รวมกันเป็นหมู่ เช่น หมู่ทหาร, หมู่ตำรวจ, โต๊ะหมู่
หลัง	ตึก, บ้าน, เรือน, เรือนแพ, มุ้ง
หวี	กล้วย
หั่ว	เผือก, มัน, กลอย
ห่า	ฝนตก
แหนบ	แหนบถอนหนวด, แहनบรถ, ใบตองที่ม้วนพับไว้เป็นแหนบ

อักษร อ

องค์	ตอนหนึ่ง ของละคร
องค์ (สิ่งของ)	พระเครื่อง, พระพุทธรูป, พระเจดีย์, เทวรูป พระบรมฉายาลักษณ์, พระบรมรูป, พระบรมสาทิสลักษณ์
องค์ (คน,เทพ)	หม่อมเจ้า, เทวดา

ภาคผนวกที่ ๔

คำขึ้นต้น คำสรรพนาม คำลงท้าย ในการเขียนหนังสือถึงพระสงฆ์ และบุคคลทั่วไป

๑. สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง^(๑)

คำขึ้นต้น

นมัสการ (ระบุนาม)

คำสรรพนาม

พระคุณเจ้า	แทน	สมเด็จพระราชาคณะ, พระราชาคณะเจ้าคณะรอง
กระผม	แทน	ผู้เขียน (ชาย)
ดิฉัน	แทน	ผู้เขียน (หญิง)

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง (ถ้ามี)

คำเจ้าหน้าที่ของ

นมัสการ (ระบุนาม)

๒. พระราชาคณะ

คำขึ้นต้น

นมัสการ (ระบุนาม)

คำสรรพนาม

พระคุณเจ้า	แทน	พระราชาคณะ
กระผม	แทน	ผู้เขียน (ชาย)
ดิฉัน	แทน	ผู้เขียน (หญิง)

^(๑) ตามทำเนียบสมณศักดิ์ พุทธศักราช ๒๕๕๒ มีสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง พระราชาคณะชั้นธรรม พระราชาคณะชั้นเทพ พระราชาคณะชั้นราช พระราชาคณะชั้นสามัญ

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง (ถ้ามี)

คำเจ้าหน้าที่ของ

นมัสการ (ระบุนาม)

๓. พระสงฆ์ทั่วไป

คำขึ้นต้น

นมัสการ (ระบุนาม)

คำสรรพนาม

ท่าน, พระคุณท่าน แทน พระภิกษุ

ผม แทน ผู้เขียน (ชาย)

ดิฉัน แทน ผู้เขียน (หญิง)

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง (ถ้ามี)

คำเจ้าหน้าที่ของ

นมัสการ (ระบุนาม)

๔. บุคคลธรรมดา

๔.๑ ประธานองคมนตรี องคมนตรี รัฐบุรุษ นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา ประธานศาลฎีกา ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานศาลปกครองสูงสุด ประธานกรรมการการเลือกตั้ง ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ประธานกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา^(๑)

(๑) แก้ไขเพิ่มเติมภาคผนวก ๒ ท้ายระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. ๒๕๒๖ วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๔๐

คำขึ้นต้น

กราบเรียน (ระบุตำแหน่ง เช่น กราบเรียน ประธานองคมนตรี)

คำสรรพนาม

ท่าน แทน บุคคลในข้อ ๔.๑
ข้าพเจ้า, กระผม, ผม, ดิฉัน แทน ผู้เขียน

คำลงท้าย

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง
(ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง (ถ้ามี)

คำเจ้าหน้าที่ของ

กราบเรียน (ระบุนาม และตำแหน่ง)

๔.๒ บุคคลทั่วไป (นอกจากข้อ ๔.๑)

คำขึ้นต้น

เรียน [ระบุนามหรือตำแหน่ง (ถ้ามี) เช่น เรียน ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี]

คำสรรพนาม

ท่าน แทน ผู้ที่เขียนถึง
ข้าพเจ้า, กระผม, ผม, ดิฉัน แทน ผู้เขียน

คำลงท้าย

ขอแสดงความนับถือ
(ลงชื่อ)

(พิมพ์ชื่อเต็ม)

ตำแหน่ง (ถ้ามี)

คำเจ้าหน้าที่ของ

เรียน (ระบุนามหรือตำแหน่ง ถ้ามี)

ภาคผนวกที่ ๕

คำขึ้นต้น คำสรรพนาม คำลงท้าย ในการรายงานพระสงฆ์ และบุคคลทั่วไป

๑. สมเด็จพระราชาคณะ, พระราชาคณะเจ้าคณะรอง

คำขึ้นต้น

นมัสการ (ระบุนาม)

คำสรรพนาม

พระคุณเจ้า	แทน	สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง
กระผม	แทน	ผู้เขียน (ชาย)
ดิฉัน	แทน	ผู้เขียน (หญิง)

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพยิ่ง

๒. พระราชาคณะ

คำขึ้นต้น

นมัสการ (ระบุนาม)

คำสรรพนาม

พระคุณท่าน	แทน	พระราชาคณะ
กระผม	แทน	ผู้พูด (ชาย)
ดิฉัน	แทน	ผู้พูด (หญิง)

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

๓. พระสงฆ์ทั่วไป

คำขึ้นต้น

นมัสการ พระคุณท่าน (ระบุนาม)

คำสรรพนาม

ท่าน, พระคุณท่าน	แทน	พระสงฆ์
ผม	แทน	ผู้พูด (ชาย)
ดิฉัน	แทน	ผู้พูด (หญิง)

คำลงท้าย

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

๔. บุคคลธรรมดา

๔.๑ ประธานองคมนตรี รัฐบุรุษ นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา และประธานองค์กรอิสระที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

คำขึ้นต้น

กราบเรียน (ระบุตำแหน่ง เช่น กราบเรียน ประธานองคมนตรี)

คำสรรพนาม

ท่าน	แทน	บุคคลในข้อ ๔.๑
ข้าพเจ้า, กระผม, ผม, ดิฉัน	แทน	ผู้พูด

คำลงท้าย

(ไม่มี)

๔.๒ บุคคลทั่วไป (นอกจากข้อ ๔.๑)

คำขึ้นต้น

เรียน [ระบุตำแหน่ง (ถ้ามี) เช่น เรียน ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี]

คำสรรพนาม

ท่าน	แทน	บุคคลทั่วไป (นอกจากข้อ ๔.๑)
ข้าพเจ้า, กระผม, ผม, ดิฉัน	แทน	ผู้พูด

คำลงท้าย

(ไม่มี)

ตารางที่ ๑ การใช้คำขึ้นต้น คำสรรพนาม คำลงท้าย ในการเขียนหนังสือถึงพระสงฆ์และบุคคลทั่วไป และการจำหน่ายของ

ผู้รับหนังสือ	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม	คำลงท้าย	คำที่ใช้ในการจำหน่ายของ
๑. พระสงฆ์ ๑.๑ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชคณะเจ้าคณะรอง ๑.๒ พระราชาคณะ	นมัสการ (นาม) นมัสการ (นาม) นมัสการ (นาม)	พระคุณเจ้า กระผม, ดิฉัน พระคุณท่าน กระผม, ดิฉัน	ขอนมัสการด้วยความเคารพ อย่างยิ่ง ขอนมัสการด้วยความเคารพ อย่างสูง	นมัสการ (นาม) นมัสการ (นาม) นมัสการ (นาม)
๑.๓ พระสงฆ์ทั่วไป	นมัสการ (นาม)	ท่าน, พระคุณท่าน ผม, ดิฉัน	ขอนมัสการด้วยความเคารพ	นมัสการ (นาม)
๒. บุคคลธรรมดา ๒.๑ ประธานองคมนตรี รัฐบุรุษ นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา และ ประธานองค์กรอิสระ ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ	กราบเรียน (ตำแหน่ง)	ท่าน ข้าพเจ้า, กระผม, ผม, ดิฉัน	ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง	กราบเรียน (นามและตำแหน่ง)
๒.๒ บุคคลทั่วไป (นอกจาก ๒.๑)	เรียน (นามหรือตำแหน่งถ้ามี)	ท่าน ข้าพเจ้า, กระผม, ผม, ดิฉัน	ขอแสดงความนับถือ	เรียน (นามหรือตำแหน่งถ้ามี)

ตารางที่ ๒ การใช้คำขึ้นต้น คำสรรพนาม และคำลงท้าย ในการกล่าวรายงานพระสงฆ์และบุคคลทั่วไป

ผู้ฟัง	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม	คำลงท้าย
พระสงฆ์ ๑. สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง	นมัสการ พระคุณเจ้า	พระคุณเจ้า กระผม (ชาย) ดิฉัน (หญิง)	ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง
๒. พระราชาคณะ	นมัสการ พระคุณท่าน	พระคุณท่าน กระผม (ชาย) ดิฉัน (หญิง)	ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง
๓. พระสงฆ์ทั่วไป	นมัสการ พระคุณท่าน	พระคุณท่าน, ท่าน กระผม (ชาย) ดิฉัน (หญิง)	ขอนมัสการด้วยความเคารพ
บุคคลธรรมดา ๑. ประธานองคมนตรี รัฐบุรุษ นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา และผู้ดำรงตำแหน่ง ประธานองค์กรอิสระที่กำหนดไว้ใน รัฐธรรมนูญ	กราบเรียน (ระบุตำแหน่ง เช่น กราบเรียน ประธานองคมนตรี)	ท่าน ข้าพเจ้า, กระผม, ผม, ดิฉัน	ไม่มี

ผู้ฟัง	คำขึ้นต้น	คำสรรพนาม	คำลงท้าย
๒. บุคคลทั่วไป (นอกจากข้อ ๑)	เรียน (ระบุตำแหน่ง เช่น เรียน ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เรียน ประธานคณะกรรมการจัดงาน..... เรียน ประธานในพิธี.....)	ท่าน ข้าพเจ้า, กระผม, ผม, ดิฉัน	ไม่มี

บรรณานุกรม

กรรมารบุตร. แบบค้นราชศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร : บริษัท สหอุประณการพิมพ์, ๒๕๐๒.

ข้อราชการในกรมมหาดเล็ก. พระนคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหารบก, ๒๕๐๐. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (หม่อมหลวงวรราช กุญชร) ณ วัดเทพศิรินทราวาส ๒๒ ธันวาคม ๒๕๐๐)

เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐. (รัฐบาลจัดพิมพ์เผยแพร่ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์)

โครงการศิลปาชีพพิเศษในสมเด็จพระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ : ธีระการพิมพ์, ๒๕๒๗. (นางประพัตร์ สกุลรัตน์ ประธานสภาสตรีแห่งชาติ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ พิมพ์ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดงานฤดูหนาวศิลปาชีพพิเศษบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๗ - ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๗)

จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๔๑. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จัดพิมพ์เผยแพร่)

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๒.

_____. พระราชพิธีสิบสองเดือน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๓.

เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓ และ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : บริษัท จันวณิชย์ จำกัด, ๒๕๒๖. (คุณหญิงทัศนาวลัย ศรสงคราม พิมพ์ถวายเนื่องในงานฉลองพระชันษาครบ ๖๐ พรรษาสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา พุทธศักราช ๒๕๒๖)

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ. ราชสกุลวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ ๔ แก้ไขเพิ่มเติม. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๒. (พิมพ์ในงานศพ นายสนั่น บุณยรัตพันธุ์)

ดาบทิพย์ จามรมาน, หม่อมราชวงศ์, ผู้รวบรวม. **พระบรมราชจักรีวงศ์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๓๐.

ตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์ ระเบียบการศพ และคำเตือนการปฏิบัติราชการในราชสำนัก. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๔. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ ทวีวงศ์) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔)

ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑.

เทวธिरาช (หม่อมราชวงศ์ไผ่ มาลากุล), หม่อม. **ปณิกะของ ม.ร.ว. เทวธिरาช ป.มาลากุล**. (เจ้าครอก). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, ๒๕๑๐.

เทวธिरาช. (หม่อมราชวงศ์ไผ่ มาลากุล), หม่อม. **เรื่องราวขุโศกและพระราชฐาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๔.

ทำเนียบข้าราชการในกรมมหาดเล็กและกรมขึ้น ทำเนียบนามภาคที่ ๒ ดำรงตำแหน่งข้าราชการฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๒. (มหาเสวกตรี พระยาเพชรรัตนสงคราม สมุหเทศาภิบาลมณฑลมหาสารภูริ พิมพ์ในงานศพคุณหญิงพวง นรานุกิจมนตรี ผู้มารดา ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๖๒)

นริศรานุกัฏติวงศ์ และสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยา. **สาส์นสมเด็จ**. เล่ม ๒๓. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕.

นายกรัฐมนตรี, สำนัก. **ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. ๒๕๒๖ พร้อมภาคผนวกฉบับแก้ไข พ.ศ. ๒๕๓๙ และคำอธิบาย**. กรุงเทพฯ : ศิลปสนองการพิมพ์, ๒๕๓๙.

ประกาศ คำสั่ง และแจ้งความกรมบัญชาการกลางมหาดเล็ก พระพุทธศักราช ๒๔๖๓. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๖๓.

ประกาศสำนักพระราชวัง เรื่อง ระเบียบการบรรเลงดุริยางค์ในการพระราชพิธีต่างๆ และคำชี้แจงของกรมศิลปากร เรื่องการใช้เพลงเกียรติยศ พร้อมด้วยประวัติเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี. นครหลวงฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๕. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาปนกิจศพ นายสะอาด สิงหพรรค ณ เมรุวัดสระเกศวรวิหาร มิถุนายน ๒๕๑๕)

ประชาสัมพันธ์, กรม. **Royal Barges.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เซเว่นพรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๓๘.

ปิยะ มาลากุล, หม่อมหลวง. **กิริยามารยาทและการใช้ถ้อยคำในราชสำนัก.** พระนคร : โรงพิมพ์
พระจันทร์, ๒๕๐๗.

พระราชวัง, สำนัก. **รวมเรื่องและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับราชสำนัก.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพฯ :
เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๕๒.

พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอ. **พระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลย-
เดช สยามินทราธิราช พ.ศ. ๒๕๔๓ และเรื่อง บรมราชา-ภิเษก.** กรุงเทพฯ (สำนักงาน
ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี
หม่อมทิววงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ ทิววงศ์) ณ เมรุหน้าพลับพลา
อิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔)

ราชพินิจจัย (อุไทยวรรณ อมาตยกุล), พระยา. **ประกาศ ตั้ง ย้าย เปลี่ยนเสนาบดี ผู้รั้ง ผู้แทน
และรองเสนาบดี (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๙).** พระนคร : โรงพิมพ์โสภณ
พิพรรฒธนากร, ๒๔๗๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊ค,
๒๕๔๕.

_____. **ราชบัณฑิตยสถาน. เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในโอกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี.** กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พรีนติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.

เลขาธิการคณะรัฐมนตรี, สำนัก. **ข้อพึงปฏิบัติในการเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท.** กรุงเทพฯ :
บริษัท อมรินทร์พรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๒.

วิชาการ, กรม. **คู่มือการใช้ราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพฯ : ศรุสภ, ๒๕๒๒.

ศิลปากร, กรม. **อธิบายราชินิกุลบางช้าง (ฉบับชำระใหม่และพิมพ์ครั้งที่ ๓).** พระนคร : โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๑.

_____. **เรื่องมหาดเล็ก.** พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๓.

_____. **เครื่องนมัสการและโต๊ะหมู่บูชา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๒๓.

..... **เรื่องกฎหมายตราสามดวง.** กรุงเทพฯ : อุดมศึกษา (แผนกการพิมพ์), ๒๕๒๑.

..... **พระราชพิธีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ**
สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร. กรุงเทพฯ : บริษัท กราฟฟิคฟอร์แมท (ไทยแลนด์)
จำกัด, ๒๕๔๓.

..... **ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ภาค ๑-๖ และภาคปกิณกะ.** พระนคร :

ศรี, เจ้าหมื่น. **ราชศัพท์ สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก.** ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : โรงพิมพ์
อักษรนิติ, ร.ศ. ๑๒๔.

ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), พระยา. **ภาษาไทย-อนันตวิภาค.** พระนคร : คลังวิทยา,
๒๕๐๔.

สงวน อันคง. **ราชศัพท์ ฉบับสมบูรณ์.** พระนคร : ก้าวหน้า, ๒๕๐๗.

สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๙ (จีน-ฉันทันต์). **เรื่องฉัตร.** พระนคร พ.ศ. ๒๕๑๒-
๒๕๑๓ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.

แสงสุรย์ ลดาวัลย์, หม่อมราชวงศ์. **ราชศัพท์ วัฒนธรรมทางภาษาแขนงหนึ่งของชาติ ฉบับ**
ต้นร่าง. ๒๕๓๓.

เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักงาน. **พจนานุกรมราชศัพท์.** กรุงเทพฯ : วิคตอรีพาวเวอร์-
พอยท์ จำกัด, ๒๕๒๔.

..... **ราชพัสดราภรณ์.** กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด
(มหาชน), ๒๕๔๗.

..... **การแต่งกายไทย.** กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด
(มหาชน), ๒๕๔๓. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เผยแพร่เนื่องในโอกาสพระราชพิธี มหามงคลเฉลิม
พระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒)

..... **สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์.** กรุงเทพฯ : ด้านสถาปัตย์การพิมพ์ จำกัด,
๒๕๓๙. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี จัดพิมพ์เผยแพร่
เนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี)

..... **เครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า.** กรุงเทพฯ : ด้านสถาปัตย์ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๗.

_____. พระราชพิธีและรัฐพิธีในรัชกาลปัจจุบัน. กรุงเทพฯ :

อนุวัฒนวรพงศ์, (หม่อมราชวงศ์สิงหนาท ปราโมช), หม่อม. ราชศัพท์ฉบับเขียน.

อุปกิตศิลปสาร. (นิ่ม กาญจนาชีวะ), พระยา. วจิวิภาค. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๔๙๓.

คณะอนุกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือราชภัฏ (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓)

อนุกรรมการที่ปรึกษา

นายขวัญแก้ว วัชโรทัย

ประธานอนุกรรมการ

คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ

อนุกรรมการ

นายจิรายุ นันทรารธร	นายชัชพล ไชยพร
นางสาวทรงสรณ์ นิลกำแหง	นายประสพโชค อ่อนกอ
นางสาวเพลินพิศ กำราญ	คุณหญิงรัตนภรณ์ ฉัตรพงษ์
นางสาวสมลักษณ์ วงศ์งามขำ	นางสายไหม จบกมลศึก

อนุกรรมและเลขานุการ

นางลลินดา อิศรางกูร ณ อยุธยา

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางสุณี กระจำวงศ์ชัย	นายวรวิทย์ อังประทีป
นางสาวนันทนันท นันทกิจ	

ถ่ายภาพ

นายพิทยา เกิดทับทิม	นายอนุชัย ศรีจรรยาพุ่มทอง
นายภฤช อิศรศักดิ์ ณ อยุธยา	นายเสวก หลอมทอง
นายจักรกฤษณ์ มณีปิยะสุต	นายเกียรติกมล จังโส

ขอบคุณ

คณะอนุกรรมการฯ ขอขอบคุณ

สำนักพระราชวัง	ราชบัณฑิตยสถาน
สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ	สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	
นายรัตนาวุธ วัชโรทัย	นายสำรวย สารัตถ์

“...ภาษาทั้งหลายเป็นเครื่องมือของมนุษย์
ชนิดหนึ่ง คือ เป็นทางสำหรับแสดงความคิดเห็น
อย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่สวยงามอย่างหนึ่ง เช่น ในทาง
วรรณคดี เป็นต้น ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องรักษาเอาไว้ให้ดี
ประเทศไทยนั้นมีภาษาของเราเอง ซึ่งต้องหวงแหน...

...ราชาศัพท์นั้นเป็นภาษาวรรณคดี ทุกคนควรจะทราบ...”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานในการประชุมวิชาการของชุมนุมภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วันที่ ๒๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕